

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8 Rehberi

Özel hayata ve aile hayatına,
konuta ve haberleşmeye saygı hakkı

30 Nisan 2019'da güncellenmiştir

Bu raporun tümünü ya da bir kısmını basılı veya elektronik yayın olarak çevirmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların ve organizasyonların izin sürecine ilişkin bilgi için publishing@echr.coe.int ile iletişime geçmeleri rica edilir.

İçtihat Rehberleri çevirilerinden hangilerinin halihazırda devam ettiğini öğrenmek istiyorsanız, lütfen [Beklenen çeviriler](#) sayfasına bakınız.

Bu Rehber Hukuk Danışmanlığı Bölümü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme'yi bağlamaz. Yayımcı incelemesine tabi olabilir.

Bu Rehber aslen İngilizce hazırlanmıştır. İlk olarak Aralık 2016'da yayımlanmıştır ve düzenli olarak güncellenecektir. İşbu güncelleme 30 Nisan 2019'da tamamlanmıştır.

İçtihat Rehberleri'ne indirilmek üzere www.echr.coe.int adresinden erişilebilir (İçtihat – İçtihat analizi – İçtihat rehberleri). Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkeme'nin Twitter hesabını takip ediniz: <https://twitter.com/echrpublication>.

Bu çeviri Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin mutabakatıyla yayınlanmıştır ve çeviri sorumluluğu *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi* Avrupa Birliği -Avrupa Konseyi Ortak Projesine aittir.

© Avrupa Konseyi / Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2019

İÇİNDEKİLER

Okurlara not	6
I. Madde 8'in Yapısı	7
A. Madde 8'in kapsamı	8
B. Dava negatif yükümlülük açısından mı pozitif yükümlülük açısından mı incelenmelidir?	8
C. Negatif yükümlülük durumunda, yapılan müdahale "demokratik bir toplumda gerekli miydi?"	10
D. Müdahale meşru bir amacı destekliyor mu?	12
E. Müdahale "demokratik bir toplumda gerekli" midir?	12
F. Madde 8 ile Sözleşme ve Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki	13
1. Özel hayat ve aile hayatı	13
a. Madde 2 (yaşam hakkı) ve Madde 3 (işkence yasağı)	13
b. Madde 6 (adil yargılanma hakkı)	14
c. Madde 9 (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)	16
d. Madde 10 (ifade özgürlüğü)	16
e. Madde 14 (ayrımcılık yasağı)	17
2. Konut ve haberleşme	18
a. Madde 2 (yaşam hakkı)	18
b. Madde 10 (ifade özgürlüğü)	18
c. Madde 13 (etkili başvuru hakkı)	18
d. Madde 14 (ayrımcılık yasağı)	19
e. Madde 34 (bireysel başvurular)	19
f. 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi (mülkiyetin korunması)	20
g. 4 No.lu Protokol'ün 2 § 1. Maddesi (serbest dolaşım özgürlüğü)	20
II. Özel hayat	21
A. Özel hayatın kapsamı	21
B. Fiziksel, psikolojik ve ahlaki bütünlük	21
a. Şiddet mağdurları	22
b. Üreme hakları	23
c. Rıza dışı tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler	25
d. Akıl hastalığı	26
e. Sağlık hizmetleri ve tedavi	27
f. Hayatın sona ermesi meseleleri	29
g. Engellilik meseleleri	29
h. Gömülmeye ilişkin meseleler	30
i. Çevresel meseleler	31
j. Cinsel yönelim ve cinsel hayat	33
k. Mesleki veya ticari faaliyetler	33
C. Özel hayat	35
a. Bir kişinin görüntüsüne ve fotoğraflarına; fotoğraflarının, görüntülerinin yayınlanmasına ilişkin hakları ve Maddeler	36
b. Kişisel itibarın korunması; iftira	37
c. Veri korunması	41
d. Kişisel bilgiye erişme hakkı	44
e. Bir kişinin sağlığına ilişkin bilgiler	45
f. Güvenlik güçlerince veya diğer Devlet organlarıncaya dosya veya veri toplanması	46
g. Polis izlemesi	47
h. Polisin durdurma ve arama yetkisi	49
i. Avukat-müvekkil ilişkisi	49
j. Tutukluluk ve mahpusluk esnasında özel hayat	50
D. Kimlik ve özerklik	51
a. Kişisel gelişim ve özerklik hakkı	51
b. Kişinin kökenlerini bulma hakkı	52
c. Dini ve felsefi inançlar	52
d. Arzu edilen görünüş	52
e. İsim/kimlik belgesi hakkı	53
f. Cinsel kimlik	53

g.	Etnik kimlik hakkı	56
h.	Vatansızlık, vatandaşlık ve ikamet.....	57
i.	Medeni durum ve ebeveynlik durumu.....	58
III.	Aile hayatı	59
A.	Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı	59
B.	Usule ilişkin yükümlülük	60
C.	Aile hayatı bakımından takdir yetkisi	60
D.	Aile hayatının uygulama alanı	61
1.	Çiftler	61
a.	Geleneğe uymayan evlilikler, fiilen birlikte yaşamak	61
b.	Eşcinsel çiftler	62
2.	Ebeveynler	63
	Tıbbi yardımla üreme/genetik ebeveyn olma hakkı	63
3.	Çocuklar	64
a.	Birlikte vakit geçirme	64
b.	Biyolojik anne ve çocuklar arasındaki bağlar.....	65
c.	Biyolojik baba ve çocuklar arasındaki bağlar.....	65
d.	Ebeveyn ödeneği, velayet/erişim ve görüşme hakları.....	67
e.	Uluslararası çocuk kaçırma.....	69
f.	Evlat edinme	70
g.	Koruyucu aileler	72
h.	Ebeveynlik yetkisi ve Devlet bakımı	72
4.	Diğer aile ilişkileri	75
a.	Kardeşler, büyükanne ve büyükbabalar arasında	75
b.	Mahpusun görüşme hakkı.....	76
5.	Göçmenlik ve sınır dışı kararı	77
a.	Tutukevindeki çocuklar	77
b.	Aile birleşimi	78
c.	Sınır dışı ve sınır dışı kararları.....	79
d.	İkamet izinleri.....	80
6.	Maddi menfaatler	81
7.	Tanıklıktan çekinme	81
IV.	Konut	82
A.	Genel noktalar	82
1.	“Konut” kavramının kapsamı	82
2.	“Müdahale” örnekleri	84
3.	Takdir yetkisi	85
B.	Barınma.....	85
1.	Mal sahipleri	86
2.	Kiracılar	87
3.	Kiracıların partnerleri/izinsiz ikâmet	88
4.	Azınlıklar ve savunmasız kişiler	88
5.	Ev ziyaretleri, aramalar ve el koymalar	90
C.	Ticari işletmeler.....	93
D.	Hukuk büroları	93
E.	Gazetecilerin evleri.....	94
F.	Ev ortamı	95
1.	Genel yaklaşım	95
2.	Gürültüden rahatsızlık, komşularla sorunlar ve diğer rahatsızlıklar	98
3.	Kirleten ve potansiyel olarak tehlikeli faaliyetler	98
V.	Haberleşme.....	100
A.	Genel noktalar	100
1.	“Haberleşme” kavramının kapsamı.....	100
2.	Pozitif yükümlülükler	101
3.	Genel yaklaşım	102
B.	Mahpusların haberleşmesi.....	102
1.	Genel ilkeler	102
2.	Mahpusların haberleşmesine müdahalenin gerekli olabileceği durumlar	105
3.	Yazılı haberleşme	106

4. Telefon konuşmaları	107
5. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme	107
6. Mahkeme ile haberleşme	109
7. Gazeteciler ile haberleşme.....	111
8. Mahpus ile doktor arasında haberleşme	111
9. Yakın akrabalar veya diğer kişiler ile haberleşme	111
10. Mahpus ile diğer alıcılar arasında haberleşme.....	112
C. Avukatların haberleşmesi.....	112
D. Telekomünikasyonun cezai bağlamda izlenmesi	115
E. Özel kişiler, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmesi.....	116
F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli izlenmesi.....	118
Atıf yapılan davalar listesi	124

Okurlara not

Bu Rehber, hukukçuların Strazburg Mahkemesi tarafından verilen temel esasa ilişkin kararlar ve kabul edilebilirlik kararları hakkında bilgilendirilmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan böyle “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından yayımlanan Sözleşme Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Özel olarak bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (bundan böyle “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) 8. maddesine ilişkin 30 Nisan 2019’a kadarki içtihadı analiz etmekte ve özetlemektedir. Okurlar burada bu alandaki temel prensipleri ve ilgili emsalleri bulacaklardır.

Atıf yapılan içtihat en önemli, başlıca ve/veya güncel esasa ilişkin kararlar ile kabul edilebilirlik kararları arasından seçilmiştir.*

Mahkeme’nin esasa ilişkin kararları ve kabul edilebilirlik kararları yalnızca Mahkeme önüne gelen davalar hakkında karar verilmesine değil, daha genel olarak, Sözleşme tarafından tayin edilen kuralları açıklamaya, gözetmeye ve geliştirmeye ve böylelikle Âkit Taraflar olarak Devletlerce üstlenilen taahhütlere uyulmasına katkı sağlamaya hizmet eder (*İrlanda /Birleşik Krallık*, § 154, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25, ve, yakın zamanda, *Jeronovičs /Latvia* [BD], no. 44898/10, § 109, AİHM 2016).

Nitekim Sözleşme tarafından kurulan sistemin misyonu, genel yararı ilgilendiren kamu politikası meselelerini belirlemek ve böylelikle Sözleşme Devletleri topluluğu içerisinde insan hakları korumasının standartlarını yükseltmek ve insan hakları içtihadını genişletmektir (*Konstantin Markin /Rusya* [BD], § 89, no. 30078/06, AİHM 2012). Gerçekten de Mahkeme, Sözleşme’nin insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı” olarak rolünü vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi /İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

Bu Rehber, Sözleşme’nin ve Ekli Protokollerinin atıf yapılan her bir Maddesi için anahtar kelimelere yapılan referansları içermektedir. Her bir davada ele alınan hukuki meseleler, (çoğu davada) doğrudan Sözleşme ve Protokollerinin metninden alınan bir kavramlar dizininden seçilen bir *Anahtar kelimeler listesi*’nde özetlenmiştir.

Mahkeme’nin içtihadını içeren *HUDOC veri tabanı* anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Bu anahtar kelimelerle yapılan aramalar benzer hukuki içeriğe sahip bir grup belgenin bulunmasını sağlamaktadır (Mahkeme’nin her bir davadaki gerekçesi ve sonuçları anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Münferit davalar için anahtar kelimeler HUDOC’taki Dava Detayları etiketine tıklanarak bulunabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimeler hakkında daha fazla bilgi için lütfen *HUDOC kullanıcı kılavuzu*’na bakınız.

---

* Atıf yapılan içtihat Mahkeme’nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun resmi dillerinden (İngilizce ve Fransızca) birinde veya her ikisinde yazılmış olabilir. Aksi belirtilmediği sürece, tüm atıflar bir Mahkeme Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin kararlara yapılmıştır. “(kar.)” kısaltması atfın Mahkeme’nin bir kabul edilebilirlik kararına ait olduğunu ve “[BD]” davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü gösterir. Bu güncelleme paylaşıldığında kesinleşmemiş olan Daire kararları bir yıldız imiyle (*) işaretlenmiştir.

I. Madde 8'in Yapısı

Sözleşme Madde 8 – Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin hukuka uygun ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

HUDOC anahtar kelimeleri

Sınır dışı kararı (8) – İade (8) – Pozitif yükümlülükler (8)

Özel hayata saygı (8-1) – Aile hayatına saygı (8-1) – Konuta saygı (8-1) – Haberleşmeye saygı (8-1)

Kamu makamı (8-2) – Müdahale (8-2) – Hukuka uygun (8-2) – Erişilebilirlik (8-2) – Öngörülebilirlik (8-2) – Kötüye kullanıma karşı koruma (8-2) – Demokratik bir toplumda gerekli (8-2) – Ulusal güvenlik (8-2) – Kamu güvenliği (8-2) – Ülkenin ekonomik refahı (8-2) – Düzenin korunması (8-2) – Suç işlenmesinin önlenmesi (8-2) – Sağlığın korunması (8-2) – Ahlakın korunması (8-2) – Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması (8-2)

1. Bir başvuru Madde 8'e başvurmak için şikâyetinin Maddede tanımlanan dört menfaatten, yani özel hayat, aile hayatı, konut ve haberleşmeden en az birinin kapsamına girdiğini göstermek zorundadır. Elbette bazı meseleler, birden fazla menfaati kapsar. İlk olarak, Mahkeme başvuruçunun iddiasının Madde 8 kapsamına girip girmediğine karar verir. Sonrasında Mahkeme, söz konusu hakka bir müdahale olup olmadığını veya Devletin hakkı korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerinin devreye girip girmediğini inceler. Bir Devletin korunan bir hakkın kullanılmasına müdahale edebilmesinin koşulları Madde 8 fıkra 2'de sayılmıştır ki bunlar ulusal güvenlik, kamu güvenliği ve ülkenin ekonomik refahına yönelik menfaatler, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Sınırlamalara, “hukuka uygun” veya “yasayla öngörülmüş” ise ve yukarıda belirtilen amaçlardan birinin korunması için “demokratik bir toplumda gerekli” ise izin verilir. Demokratik bir toplumda gerekli olma testinin değerlendirilmesinde Mahkeme genelde, başvuruçunun Madde 8 ile korunan menfaatlerini, üçüncü bir tarafın Sözleşme ile Protokollerinin diğer maddeleriyle korunan menfaatleriyle dengelemeye gerek duymaktadır.

A. Madde 8'in kapsamı

2. Mahkeme Madde 8'in kapsamını, belirli bir hak Maddede öngörülmediğinde dahi geniş şekilde tanımlamıştır. Ancak bu kapsam sınırsız değildir. Engelli bir şahsın özel bir sahile erişimi davasında Mahkeme, öne sürülen hakların, son derece geniş ve belirsiz bir kapsamda kişiler arası ilişkilere ilişkin olduğuna, öyle ki Devletin özel yüzme tesislerinin ihmallerini düzeltmek üzere almaya teşvik edildiği önlemler ile başvurusunun özel hayatı arasında doğrudan bir bağlantının olamayacağına karar vermiştir. Dolayısıyla madde 8 uygulanabilir bulunmamıştır (*Botta /İtalya*, § 35). Ek olarak Mahkeme, görevi kötüye kullanma nedeniyle mahkûmiyete ilişkin bir davada Madde 8'in gündeme gelmediğine, zira söz konusu suçun "özel hayata" saygı hakkı ile bir ilgisi olmadığına hükmetmiştir. Aksine dava kamu görevlilerinin görevlerini ifa sırasındaki mesleki eylem ve ihmallerine ilişkindir. Başvurucu da özel hayatı üzerinde söz konusu özel suçtan mahkûmiyeti ile doğrudan ya da illi olarak bağlantılı herhangi somut bir olumsuz etkiye işaret etmiş değildir (*Gillberg /İsveç* [BD], § 70). Ancak, cezai işlemlere devam etmeme karşılığında rüşvet isteyerek ve kabul ederek mesleki görevlerini ağır şekilde ihlalden suçlu bulunan ve cezasını çektikten sonra stajyer avukat olarak çalışmak isteyen bir soruşturmacı polis davasında Mahkeme, bir kişinin dış dünyayla ilişki kurma kabiliyetini belli bir dereceye kadar etkileyebilecek olan, belli mesleklere üye olarak kaydolma hakkına yönelik sınırlamaları, söz konusu kişinin özel hayatı kapsamında kabul etmiştir (*Jankauskas /Litvanya (no. 2)*, §§ 57-58).

B. Dava negatif yükümlülük açısından mı pozitif yükümlülük açısından mı incelenmelidir?

3. Madde 8'in esas amacı özel hayata ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye keyfi müdahalelere karşı koruma sağlamaktır. Bu yükümlülük, Mahkeme tarafından Madde 8'in temel hedefi olarak tanımlanan klasik bir negatif yükümlülüktür (*Kroon ve Diğerleri /Hollanda*, § 31). Ancak üye Devletlerin, Madde 8 haklarına özel taraflar arasında bile saygı gösterildiğini temin etmeye yönelik pozitif yükümlülükleri vardır. Özellikle, her ne kadar Madde 8'in amacı esasen bireyleri kamu makamlarının keyfi müdahalelerinden korumak olsa da bu Madde, Devleti sadece böylesi bir müdahaleden kaçınmaya mecbur kılmaz: bu öncelikle negatif taahhüde ek olarak, özel hayata etkin biçimde saygıya içkin pozitif yükümlülükler bulunabilir (*Lozovyye /Rusya*, § 36). Bu yükümlülükler, bireylerin birbirleri arasındaki ilişki sahasında dahi, özel hayata saygı hakkına saygıyı güvence altına almaya yönelik önlemlerin benimsenmesini içerebilir (örnek olarak, bakınız *Evans /Birleşik Krallık* [BD], § 75, ancak ilke ilk olarak *Marckx /Belçika*'da ortaya konulmuştur).

4. Bir Devletin Sözleşme altındaki pozitif ve negatif yükümlülüklerini değerlendirirken uygulanan prensipler benzerdir. Madde 8'in ikinci fıkrasındaki amaçlar belli oranda geçerli olmak üzere, birey ile bir bütün olarak toplumun yarışan menfaatleri arasında kurulması gereken adil dengeye dikkat edilmelidir (*Hämäläinen /Finlandiya* [BD], § 65; *Gaskin /Birleşik Krallık*, § 42; *Roche /Birleşik Krallık* [BD], § 157). Davanın negatif yükümlülüklerle ilişkin olduğu durumda Mahkeme, müdahalenin Madde 8 fıkra 2 gereklilikleriyle uygun olup olmadığını, yani hukuka uygun olup olmadığını, meşru bir amaç güdüp gütmeyeceğini ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını incelemelidir. Bu husus aşağıda daha detaylı incelenmektedir.

5. Pozitif yükümlülüğün söz konusu olması halinde Mahkeme, bahse konu menfaatin öneminin, başvurucu tarafından beklenen pozitif yükümlülüğün dayatılmasını gerekli kılıp kılmadığını dikkate almaktadır. Devletler üzerindeki pozitif yükümlülüğün içeriğinin incelenmesinde belli etkenler uygulanabilir addedilmiştir. Bunların bazıları başvurucuyla alakalıdır. Bunlar, ulusal sistemdeki idarenin ve hukuki pratiklerin uyumu Madde 8 incelemesinde önemli bir etken olarak dikkate alınmak üzere, tehlike altındaki menfaatlerin önemine ve özel hayatın “temel değerleri” veya “esaslı yönlerinin” bahse konu olup olmadığına veya sosyal gerçeklik ile hukuk arasındaki bir uyumsuzluğun başvurucu üzerindeki etkisine ilişkindir. Diğer etkenler iddia edilen söz konusu pozitif yükümlülüğün ilgili Devlet üzerindeki etkisi ile ilgilidir. Mesele, iddia edilen yükümlülüğün dar ve açık veya geniş ve belirsiz olup olmadığıdır (*Hämäläinen /Finlandiya* [BD], § 66).

6. Negatif yükümlülüklerde olduğu gibi, Madde 8 uyarınca pozitif yükümlülüklerini yerine getirirken de Devletler belli bir takdir yetkisine sahiptir. Bu yetkinin genişliğini belirlerken birtakım etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Bir bireyin varlığının ya da kimliğinin özellikle önemli bir yönü söz konusu olduğunda, Devlete tanınan yetki sınırlanacaktır (örneğin, *X ve Y /Hollanda*, §§ 24 ve 27; *Christine Goodwin /Birleşik Krallık* [BD], § 90; *Pretty /Birleşik Krallık*, § 71). Ancak, Avrupa Konseyi Üye Devletleri arasında bahse konu menfaatin görece önemi ya da menfaati korumanın en iyi yolları konusunda görüş birliği olmadığında, özellikle de davanın hassas ahlaki ya da etik meseleleri gündeme getirdiği hallerde, yetki daha geniş olacaktır (*X, Y ve Z /Birleşik Krallık*, § 44; *Fretté /Fransa*, § 41; *Christine Goodwin /Birleşik Krallık* [BD], § 85). Devletten yarışan özel ve kamusal menfaatler ya da Sözleşme hakları arasında denge kurmasının istendiği hallerde de genellikle daha geniş bir yetki bulunacaktır (*Fretté /Fransa*, § 42; *Odièvre /Fransa* [BD], §§ 44-49; *Evans /Birleşik Krallık* [BD], § 77; *Dickson /Birleşik Krallık* [BD], § 78; *S.H. ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 94).

7. Bireylerin eylemlerine karşı koruma bakımından Madde 8'e uyulmasını güvence altına almaya yönelik yöntemleri seçmek, ilke olarak Devletin takdir yetkisindeyse de temel değerlerin ve özel hayatın asli yönlerinin tehlikede olduğu ağır eylemler karşısında etkin caydırıcılık, etkili ceza hukuku hükümlerini zorunlu kılar. Bu nedenle Devlet, tecavüzü cezalandıran ceza hukuku hükümlerini yasalastırma ve bu hükümleri etkili soruşturma ve kovuşturma ile pratikte uygulama şeklinde Madde 3 ve 8'e içkin pozitif bir yükümlülüğe sahiptir (*M.C. /Bulgaristan*). Özellikle çocuklar ve diğer savunmasız kişiler etkili korunma hakkına sahiptir (*X ve Y /Hollanda*, §§ 23-24 ve 27; *August /Birleşik Krallık* (kar.); *M.C. /Bulgaristan*). Bu bakımdan Mahkeme, örneğin, Devletin bir çocuğu kötü niyetli yalan beyandan korumakla yükümlü olduğuna hükmetmiştir (*K.U. /Finlandiya*, §§ 45-49). Mahkeme ayrıca şu eylemleri ağır ve insan onurunu küçük düşürücü olarak nitelendirmiştir: başvurunun dairesine izinsiz girilmesi suretiyle konutunun işgali ve dairenin içine gizli kablo ve kameraların yerleştirilmesi; başvurunun hayatının en özel yönlerinin izinsiz şekilde kaydedilmesi suretiyle ciddi, açık ve olağan dışı ölçüde yoğun bir şekilde özel hayatının ihlali ve akabinde söz konusu video görüntülerinin kamuya dağıtılması ve başvurunun kamu önünde aşağılanmayla tehdit edildiği bir mektup alması. Bundan da öte, başvurucu iyi bilinen bir gazeteci olup, olayda başvurunun mesleki faaliyeti ile maksadı başvurucağı susturmak olan bahsi geçen ihlaller arasında makul bir bağlantı vardır (*Khadija Ismayilova /Azerbaycan*, § 116).

8. Devletin Madde 8 uyarınca bireyin fiziksel bütünlüğünü korumaya yönelik pozitif yükümlülüğü, bir ceza soruşturmasının etkililiğine ilişkin sorulara kadar uzanabilir (*Osman /Birleşik Krallık*, § 128; *M.C. /Bulgaristan* § 150; *Khadija Ismayilova /Azerbaycan*, § 117). Söz konusu durumda Mahkeme, Madde 8'e müdahalenin hükümeti ciddi şekilde eleştiren araştırmacı bir gazeteciye karşı tehdit edici davranış şeklinde ortaya çıkması halinde, tehdidin başvuruçunun mesleki faaliyetleri ile bağlantılı olup olmadığının ve kim tarafından yapıldığının ilgili makamlarca soruşturulmasının son derece önemli olduğuna hükmetmiştir (*Khadija Ismayilova /Azerbaycan*, §§ 119-120).

9. Bireyler arasındaki daha az ciddi, fiziksel bütünlüğü ihlal edebilecek eylemler açısından, Devletin Madde 8 uyarınca koruma sağlayan yeterli bir hukuki çerçeveyi sürdürme ve pratikte uygulama yükümlülüğü, her durumda münhasır eylemi kapsayan etkili bir ceza hukuku hükmünün yürürlükte olmasını gerektirmez. Hukuki çerçeve ayrıca yeterli koruma sağlayan medeni hukuk çarelerinden de oluşabilir (*ibid.*, § 47; *X ve Y /Hollanda*, §§ 24 ve 27; *Söderman /İsveç* [BD], § 85). Bundan da öte, sağlık hakkı bakımından, üye Devletler Madde 2 ve 8 uyarınca birtakım pozitif yükümlülüklerle sahiptir (*Vasileva /Bulgaristan*, §§ 63-60; *İbrahim Keskin /Türkiye*, § 61).

10. Mahkeme ayrıca Devletin Madde 8 uyarınca usule ilişkin yükümlülüklerini de belirlemiştir ki bunlar üye Devlete tanınan takdir yetkisinin tayininde özellikle yararlıdır. Mahkeme'nin analizi şu tespitleri içerir: ulusal makamlara bir Sözleşme hakkından yararlanılmasına müdahale edebilecek nitelikte takdir yetkisinin tanındığı hallerde, bireye erişilebilir olan usule ilişkin güvenceler, davalı Devletin düzenleyici çerçeveyi oluştururken takdir yetkisini aşip aşmadığının tespitinde özellikle önem arz edecektir. Gerçekten de Madde 8 her ne kadar açıkça usule ilişkin gereklilikler içermese de müdahalenin önünü açan karar alma sürecinin adil ve bireyin Madde 8 ile korunan menfaatlerine gerekli saygıyı gösterecek nitelikte olması gerektiği, yerleşik içtihatır (*Buckley /Birleşik Krallık*, § 76; *Tanda-Muzinga /Fransa*, § 68; *M.S. /Ukrayna*, § 70). Bu, özellikle, başvuruçunun söz konusu sürece dahil olmasını gerektirir (*Lazoriva /Ukrayna*, § 63).

C. Negatif yükümlülük durumunda, yapılan müdahale “demokratik bir toplumda gerekli miydi?”

11. Mahkeme bir kamu makamının bir bireyin özel hayata ve haberleşmeye saygı hakkına müdahalesinin demokratik bir toplumda gerekli olması zorunluluğunu defaatle teyit etmiştir. Bu ifade sadece ulusal hukuka uygunluğu gerekli kılmaz, aynı zamanda söz konusu hukukun kalitesine de ilişkindir ve bu hukukun, hukukun üstünlüğü ile uyumlu olmasını gerektirir (*Halford /Birleşik Krallık*, § 49).

12. Ulusal hukuk açık, öngörülebilir ve yeterince erişilebilir olmalıdır (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 87). Bireylerin hukuka uygun şekilde hareket etmesini sağlayabilecek ölçüde öngörülebilir olmalı ve kamu makamlarının takdir yetkisinin kapsamını açıkça belirlemelidir. Örneğin, Mahkeme'nin izleme faaliyetleri bağlamında açıkça ifade ettiği üzere hukuk, hükümleri yönünden vatandaşlara, makamların herhangi bir gizli izleme ve veri toplama faaliyetine başvurmaya yetkili olduğu koşullara ve durumlara ilişkin yeterli bir gösterge sağlayacak ölçüde açık olmalıdır (*Shimovolos /Rusya*, § 68). *Vukota-Bojić /İsviçre* kararında Mahkeme, başvuruçunun bir kaza sonrası sigorta şirketince izlenmesine hukuki

dayanak teşkil eden ulusal hukuk hükümlerinin açık ve kesin olmaması nedeniyle Madde 8 ihlali bulmuştur.

13. Açıklık gerekliliği, kamu makamlarınca kullanılan takdir yetkisinin kapsamı bakımından uygulanır. Ulusal hukuk, bireylere demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü uyarınca hak ettikleri asgari koruma düzeyinin temini için, kamu makamlarına tanınan bahis konusu takdir yetkisinin kapsamını ve kullanılma şeklini makul ölçüde açık biçimde göstermelidir (*Piechowiz /Polonya*, § 212). Uygulanan mevzuat içerisinde başvurunun davasının ilk örnek teşkil etmiş ve mahkemenin ilgili Avrupa hukukunun yorumlanmasında ABAD’ın (Avrupa Birliği Adalet Divanı) yönlendirmesine ihtiyaç duymuş olması, ulusal mahkemelerin mevzuatı yorumlamasını ve uygulamasını keyfi veya öngörülemez hale getirmez (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 150).

14. Dolayısıyla, öngörülebilirlik açısından “hukuka uygun” tabiri, diğer hususların yanı sıra ulusal hukukun, hükümleri yönünden, bireylere, kamu makamlarının hangi koşul ve durumlar altında kendilerinin Sözleşme ile tanınan haklarını etkileyen tedbirlere başvurabileceğine ilişkin yeterli bir gösterge sağlayacak ölçüde öngörülebilir olması gereğini ima eder (*Fernández Martínez /İspanya* [BD], § 117). Öngörülebilirlik kesin olmak zorunda değildir. *Slivenko /Letonya* [BD] davasında, başvurucular, en azından hukuk uzmanlarının yönlendirmesiyle, makul bir dereceye kadar, hukukun kapsamına girdiklerinin kabul edildiğini öngörebilmeliydiler (ayrıca bakınız *Dubská ve Krejzová /Çek Cumhuriyeti* [BD], § 171). Bu hususta mutlak kesinlik beklenemezdi (§ 170). Ayrıca belirtilmelidir ki başvurunun mesleği, başvurunun eylemlerinin hukuki sonuçlarını öngörebilme kabiliyetine ilişkin bir fikir verdiğinden, bir etken olarak göz önünde bulundurulabilir (*Versini-Campinchi ve Crasnianski /Fransa*, § 55).

15. Hukuka uygunluk ayrıca, bireyin Madde 8 haklarına saygı gösterildiğinin garanti edilmesi için yeterli güvencelerin olmasını gerekli kılar. Bir Devletin özel hayatı ve aile hayatını koruma sorumluluğu genellikle ulusal seviyede Madde 8 haklarına yeterli riayeti temin edecek pozitif yükümlülükleri içerir. Mahkeme, örneğin, çıplak bir çocuğu gizli şekilde kayda almayı yasaklayan açık yasal hükümlerin yokluğu nedeniyle özel hayat hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (*Söderman /İsveç* [BD], § 117).

16. Olayların gerçekleştiği dönemde yürürlükte olan ulusal hükmün lafzının ve ruhunun yeterli ölçüde açık olduğu durumda bile, bunun ulusal mahkemelerce yorumlanması ve başvurunun davasının koşullarına uygulanması açıkça mantıksız ve dolayısıyla Madde 8 § 2 uyarınca öngörülemez olmamalıdır. Örneğin, *Altay /Türkiye (no. 2)** davasında, ulusal hükmün geniş yorumlanması, hukuka uygunluğa ilişkin Sözleşme gereklerine uymamıştır (§ 57).

17. Bahse konu tedbirin “hukuka uygun” olmadığına tespiti Mahkeme’nin Sözleşme Madde 8 ihlali bulması için yeterlidir. Bu nedenle müdahalenin “meşru bir amaç” güdüp gütmeyeceğini veya “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelemeye gerek yoktur (*M.M. /Hollanda*, § 46; *Solska ve Rybicka /Polonya*, § 129). *Mozer /Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD] davasında, Mahkeme, başvurunun haklarına müdahalenin hukuki bir dayanağı olup olmadığından bağımsız olarak, müdahalenin Madde 8 § 2’de öngörülen diğer şartlara uymadığına karar vermiştir (§ 196).

D. Müdahale meşru bir amacı destekliyor mu?

18. Madde 8 § 2, Madde 8 ile korunan hakların ihlalini haklı kılacak meşru amaçları saymıştır: “ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması”. Ancak Mahkeme, Sözleşme’nin 8’den 11’e kadarki maddelerinin ikinci paragrafları bağlamında bir meşru amacın varlığını teyit ederken, yaklaşımının oldukça kısa ve öz olmasına dikkat etmiştir (*S.A.S. /Fransa* [BD], § 114). Müdahalenin meşru bir amaç güttüğünü göstermek davalı Hükümete düşer (*Mozer /Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], § 194).

19. Mahkeme, örneğin, göç önlemlerinin, eğer hükümetin amacı nüfus yoğunluğu nedeniyle emek piyasasını düzenlemek idiyse, düzenin korunmasından ziyade Madde 8 fıkra 2 bağlamında ülkenin ekonomik refahı ile meşru gösterilebileceğine kanaat getirmiştir (*Berrehab /Hollanda*, § 26). Mahkeme ayrıca hem ekonomik refahın hem de başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasını, bir havalimanının genişletilmesi gibi büyük hükümet projelerinin meşru amacı olarak görmüştür (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 121).

20. Mahkeme kamusal yerlerde yüzü tümüyle örten peçenin yasaklanmasının, davalı Devletin yüzün sosyal etkileşimde önemli bir rol oynadığı savunmasını dikkate alarak meşru bir amaca hizmet ettiğine karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme, peçenin yüzü gizlemek suretiyle diğer insanlar bakımından yarattığı engelin, Devlet tarafından, başkalarının birlikte yaşamayı daha kolay hale getiren bir sosyalleşme ortamında yaşama hakkını ihlal eder şekilde algılanmasını kabul etmiştir (*S.A.S. /Fransa* [BD], § 122).

21. Fakat *Toma /Romanya* davasında Mahkeme, herhangi bir kamu güvenliği gerekçesi yokken, gazetecilere duruşma öncesi tutuklanan bir kişinin fotoğraflarını yayınlama izni verilmesine hükümetin herhangi bir meşru gerekçe sunmadığına kanaat getirmiştir.

E. Müdahale “demokratik bir toplumda gerekli” midir?

22. Belirli bir Madde 8 ihlalinin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını tespit etmek için Mahkeme üye Devletin menfaatlerini başvuru hakkı ile dengeler. Eski ve başlıca bir Madde 8 davasında Mahkeme, bu bağlamda “gerekli” ifadesinin “işe yarar”, “makul” veya “arzu edilen” ifadelerindeki esnekliğe sahip olmayıp, bahse konu müdahale açısından bir “zorunlu toplumsal ihtiyacın” varlığını ima ettiğini açıklığa kavuşturmuştur. Her bir davada zorunlu toplumsal ihtiyaç bakımından ilk değerlendirmeyi yapmak ulusal makamlara düşer; dolayısıyla, bu makamlara bir takdir yetkisi verilmiştir. Ancak makamların kararı Mahkeme’nin incelemesine tabidir. Bir Sözleşme hakkının sınırlandırılması, diğer hususlarla birlikte, güdülen meşru amaçla orantılı olmadığı sürece “demokratik bir toplumda gerekli” –ki bunun iki belirleyici özelliği hoşgörü ve açık fikirliliktir- kabul edilemez (*Dudgeon /Birleşik Krallık*, §§ 51-53).

23. Akabinde Mahkeme, karşı çıkılan tedbirlerin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını belirlerken, bir bütün olarak dava göz önüne alındığında, bu tedbirleri meşru kılmak için sunulan gerekçelerin ilgili ve yeterli ve tedbirlerin güdülen meşru amaçlarla

orantılı olup olmadığını dikkate alacağını doğrulamıştır (*Z /Finlandiya*, § 94). Bundan da öte Mahkeme, bu zorunluluğu, Madde 8'in amaçları bakımından "gereklilik" kavramının müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılması ve özellikle güdülen amaçla orantılı kalması gerektiği anlamına geldiğini ifade ederek netleştirmiştir. Bir müdahalenin "gerekli" olup olmadığını belirlerken Mahkeme Devlet makamlarına verilen takdir yetkisini gözetecektir, fakat müdahalenin ardındaki zorunlu toplumsal ihtiyacı göstermek davalı Devletin bir görevidir (*Piechowicz /Polonya*, §212). Mahkeme takdir yetkisine ilişkin rehber ilkeleri *Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD] §§ 179-184 kararında tekrarlamıştır.

24. Ulusal hükümet bakımından alınan genel tedbirler açısından, Mahkeme'nin içtihadına göre, genel bir tedbirin ölçülülüğünü belirlemek için Mahkeme öncelikle bunun altında yatan yasama tercihlerini değerlendirmelidir. Bu bağlamda, tedbirin gerekliliğinin yasama ve yargı tarafından denetiminin kalitesi, konuyla ilgili takdir yetkisinin kullanılması bakımından da olmak üzere özel bir öneme sahiptir. Bireyin erişebildiği usule ilişkin güvenceler, davalı Devletin, düzenleyici çerçeveyi oluştururken takdir yetkisinin sınırlarını aşp aşmadığını belirlemede özellikle önem arz edecektir. Özellikle Mahkeme, müdahale tedbirlerine yol açan karar alma sürecinin adil ve bireyin Madde 8 ile korunan menfaatlerine gerekli saygıyı gösterir nitelikte olup olmadığını incelemelidir (*A.-M./Finlandiya*, §§ 82-84).

F. Madde 8 ile Sözleşme ve Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki

25. Mahkeme davanın şartlarının hukuki bakımdan nitelendirilmesinin efendisidir ve başvuru ya da Hükümet tarafından sunulan nitelendirmeye bağlı değildir (*Soares de Melo /Portekiz*, § 65; *Mitovi /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 49; *Macready /Çek Cumhuriyeti*, § 41; *Havelka ve Diğerleri /Çek Cumhuriyeti*, § 35). Bu nedenle Mahkeme, şikâyetlerin hangi Madde(ler) altında incelenmesi gerektiğini değerlendirecektir (*Radomilja ve Diğerleri /Hrvatistan* [BD], § 114).

1. Özel hayat ve aile hayatı

a. Madde 2 (yaşam hakkı)¹ ve Madde 3 (işkence yasağı)²

26. Kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer bireylerin eylemlerinden korunmasına ilişkin olarak Mahkeme, yetkililerin pozitif yükümlülüklerinin –bazı hallerde Madde 2 veya 3 uyarınca, diğer hallerde ise tek başına ya da Sözleşme Madde 3 ile bağlantılı olarak Madde 8 altında– özel kişilerin şiddet eylemlerine karşı koruma sağlayan yeterli bir hukuki çerçeveyi sürdürme ve pratikte uygulama görevini içerebileceğine hükmetmiştir (diğerlerinin yanı sıra, bakınız *Söderman /İsveç* [BD], § 80 ve oradaki atıflar).

27. Örnek olarak, Madde 3 ve 8'e ilişkin içtihadında Mahkeme, fiziksel ve zihinsel sağlıkları tehdit edildiğinde Devlet korumasından yararlanmanın, çocuklar ve toplumun diğer savunmasız üyeleri için arz ettiği önemi vurgulamıştır (*Wetjen ve Diğerleri //Almanya*, § 74 ve *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 87). Bu iki davada Mahkeme, birinin çocuğunu düzenli olarak sopayla dövmesinin Madde 3 ile çatışmak için gerekli olan ağırlık eşliğine erişmeye yettiğini

¹ *Madde 2 (Yaşam hakkı)* Rehberi'ne bakınız.

² Madde 3 (İşkence yasağı) Rehberi'ne bakınız – Halen hazırlanmaktadır.

tekrarlamıştır (*Wetjen ve Diğerleri //Almanya*, § 76; *Tlapak ve Diğerleri //Almanya*, § 89). Dolayısıyla, Madde 3 altında herhangi bir kötü muamele riskini önlemek için Mahkeme, üye Devletlerin çocukları fiziksel olarak cezalandırmanın her biçimini hukuken yasaklamasını övgüye değer görmüştür. Ancak, Madde 8 ile uyumu temin etmek için, böylesi bir yasağın ölçülü tedbirlerle uygulanması gerekir ki bu yasak uygulanabilir ve etkili olsun ve teoride kalmayın (*Wetjen ve Diğerleri //Almanya*, §§ 77-78; *Tlapak ve Diğerleri //Almanya*, §§ 90-91).

28. Mahkeme bir tedbirin Madde 3'ün uygulanmasını gerekli kılmaya bile yine de Madde 8 ile çatışabileceğini ifade etmiştir (elbiseleri çıkararak yapılan arama bakımından, *Wainwright //Birleşik Krallık*, § 43). Özellikle tutukluluk koşulları, Madde 3 ihlali için gerekli ağırlık eşiğine ulaşmadığında Madde 8 ihlalini gündeme getirebilir (*Raninen //Finlandiya*, § 63). Mahkeme temizlik tesisleriyle hücrenin geri kalanı arasında yeterli bir mesafenin bulunmamasının yetersiz tutukluluk koşullarının unsurlarından sadece biri olduğu hallerde sık sık tutukluluk şartları yönünden Sözleşme Madde 3 ihlali bulmuştur (*Szafrański //Polonya*, §§ 24 ve 38). *Szafrański //Polonya* davasında Mahkeme, ulusal makamların, başvuruca asgari seviyede mahremiyet sağlama şeklindeki pozitif yükümlülüklerini yerine getiremediklerine; başvuruca diğer mahkûmların gözü önünde tuvaleti kullanmak zorunda kalması ve böylece gündelik yaşamındaki temel bir mahremiyetten mahrum bırakılması nedeniyle Madde 8'i ihlal ettiklerine karar vermiştir (§§ 39-41).

29. Benzer şekilde, her ne kadar sağlık hakkı Sözleşme'nin ve Protokollerinin garanti altına aldığı bir hak olmasa da üye Devletler bu bağlamda Madde 2 ve 8 uyarınca birtakım pozitif yükümlülüklerle sahiptir. Üye Devletler, ilk olarak, kamu hastaneleri ile özel hastanelerin hastalarının fiziksel bütünlüğünü korumak için uygun tedbirleri almalarını gerektiren düzenlemeleri yapmalı ve ikinci olarak, tıbbi ihmal mağdurlarına, gerekli olması halinde, zarardan ötürü tazminat sağlayabilen bir süreci erişilebilir kılmalıdır. Bu yükümlülükler, Madde 2 tarafından korunan şekliyle yaşam hakkını tehdit eden boyutta bir zararın olmaması halinde Madde 8 altında uygulanır (*Vasileva /Bulgaristan*, §§ 63-69; *İbrahim Keskin /Türkiye*, § 61).

30. Yaşam hakkı ihlali iddialarında etkili soruşturma yürütmeye yönelik Madde 2 altındaki usule ilişkin güvenceler, bir Devletin Madde 8 altındaki yükümlülükleriyle çatışabilir (*Solska ve Rybicka /Polonya*, §§ 118-119). Devlet makamları Madde 2 uyarınca etkili soruşturma gerekleri ile soruşturmada etkilenen kişiler bakımından (Madde 8 uyarınca) özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının korunması arasında uygun bir denge bulmakla yükümlüdür (§ 121). *Solska ve Rybicka /Polonya* davası, ceza takibatı bağlamında, ölmüş bir kişinin naaşının ailesinin arzusu hilafında mezardan çıkarılmasına ilişkindir; Polonya ulusal hukuku mezardan çıkarma kararının orantılılığını incelemeyi sağlayan bir mekanizma sağlamamaktadır. Bunun sonucu olarak Mahkeme, müdahalenin "hukuka uygun olmadığını" ve dolayısıyla Madde 8 ihlaline neden olduğunu kararlaştırmıştır (§§ 126-128).

b. Madde 6 (adil yargılanma hakkı)³

31. Madde 8'in usule ilişkin yönü Sözleşme'nin 6. maddesi ile korunan haklar ve menfaatlerle yakından bağlantılıdır. Madde 6 usule ilişkin bir güvenceyi, yani bir kişinin "medeni hak ve

³ Madde 6 (Adil yargılanma hakkı) Rehberlerine bakınız – *Medeni hukuk yönü* ve *Ceza hukuku yönü*.

yükümlülüklerinin” belirlenmesinde “mahkeme hakkını” temin ederken, Madde 8’in usule ilişkin gereklilikleri sadece idari süreci değil yargısal süreci de kapsar, ama aynı zamanda diğerlerinin yanı sıra aile hakkına saygıyı temin şeklindeki daha geniş amaca da yardımcıdır (*Tapia Gasca ve D. /İspanya*, §§ 111-113; *Bianchi /İsviçre*, § 112; *McMichael /Birleşik Krallık*, § 91; *B. /Birleşik Krallık*, §§ 63-65; *Golder /Birleşik Krallık*, § 36). 6. ve 8. maddeler tarafından sırasıyla sağlanan güvencelerin arasındaki fark, belirli şartlar ışığında, aynı grup olguların her iki Madde altında da incelenmesini haklı kılabılır (karşılaştırınız, *O. /Birleşik Krallık*, §§ 65-67; *Golder /Birleşik Krallık*, §§ 41-45; *Macready /Çek Cumhuriyeti*, § 41; *Bianchi /İsviçre*, § 113).

32. Ancak, aile hayatının söz konusu olduğu ve başvuruçuların Maddeler 6 ve 8’i öne sürdüğü bazı davalarda Mahkeme, olayın şartlarını sadece Madde 8 altında incelemeye karar vermiştir. Mahkeme’ye göre, Madde 8’in usule ilişkin boyutu, müdahale tedbirleriyle sonuçlanan karar alma sürecinin adil olmasını ve Madde ile korunan menfaatlere gerekli saygı göstermesini gerektirir (*Soares de Melo /Portekiz*, § 65; *Santos Nunes /Portekiz*, § 56; *Havelka ve Diğerleri /Çek Cumhuriyeti*, §§ 34-35; *Wallová and Walla /Çek Cumhuriyeti*, § 47; *Kutzner /Almanya*, § 56; *McMichael /Birleşik Krallık*, § 87). Bu nedenle Mahkeme, Madde 8 uyarınca ayrıca, karar alma sürecinin şekline ve uzunluğuna da bakabilir (*Macready /Çek Cumhuriyeti*, § 41). Yine, Devlet, ebeveynleri ve çocukları tekrar bir araya getirmek için gerekli tüm önlemleri almalıdır (*Santos Nunes /Portekiz*, § 56).

33. Örneğin bir davanın –Sözleşme Madde 6 § 1 tarafından gerekli görüldüğü üzere– makul sürede görülüp görülmediği, Madde 8’e ilişkin usule ilişkin yükümlülüklerin de parçasını oluşturur (*Ribić /Hrvatistan*, § 92). Ayrıca Mahkeme, başvuruçunun iletişim kurma hakkına ilişkin bir kararın icra edilmemesiyle ilgili bir şikâyeti sadece Madde 8 bakımından incelemiştir (*Mitovi /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 49). Benzer şekilde Mahkeme, başvuruçuya çocuğun velayetinin verilmesine ilişkin kararın icrası bakımından Devletin eylemsizliği ve özensizliği ile sürecin aşırı uzun sürmesini yalnızca Madde 8 yönünden incelemeye karar vermiştir (*Santos Nunes /Portekiz*, §§ 54-56).

34. Bundan da öte, Madde 6 ve Madde 8 altında öne sürülen şikâyetler arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu bazı davalarda, Mahkeme Madde 6 altındaki şikâyeti Madde 8 altındaki şikâyetin bir parçası olarak görmüştür (*Anghel /İtalya*, § 69; *Diamante ve Pelliccioni /San Marino*, § 151; *Kutzner /Almanya*, § 57; *Labita /İtalya* [BD], § 187). *G.B. /Litvanya* davasında Mahkeme, başvuruçunun Madde 8 altındaki şikâyetlerini incelerken usule ilişkin haklarına saygı gösterildiğine kanaat getirdiği için Madde 6 § 1 ihlali olup olmadığını ayrıca incelemeyi gerekli görmemiştir (§ 113).

35. *Y. /Slovenya* davasında Mahkeme, ulusal mahkemenin, başvuruçunun özel hayata ve kişisel bütünlüğe saygı hakkı ile, başvuruçunun sanık tarafından çapraz sorguya çekildiği, cinsel saldırı iddialarına ilişkin cezai süreç esnasında sanığın savunma hakları arasında uygun bir denge kurup kurmadığını incelemiştir (§ 114-116).

36. Bir kişinin çocuğuyla kişisel ilişkisiyle alakalı davalarda, zamanın geçmesinin meselenin fiilen çözümlenmesine neden olması riski göz önünde bulundurularak, olağanüstü bir özen gösterme yükümlülüğü söz konusu olur. Bir davanın Madde 6 § 1 gereğince makul bir sürede görülüp görülmediğini değerlendirirken belirleyici olan bu yükümlülük, Madde 8’e ilişkin usule

ilişkin yükümlülüklerin de bir parçasını oluşturur (*Süß /Almanya*, § 100; *Strömblad /İsveç*, § 80; *Ribić /Hrvatistan*, § 92).

37. *Altay /Türkiye (no. 2)** davasında, §§ 47-52 ve § 56, Mahkeme'nin avukat-müvekkil ilişkisinin mahiyetine ilişkin görüşü, ki bu "özel hayat" kapsamına girer, başvurunun cezaevinde avukatıyla gizli şekilde iletişim kurma hakkına yönelik sınırlamaya itiraz ettiği sürecin Madde 6'nın medeni hukuk yönü kapsamına girip girmediğine ilişkin değerlendirmesinde oldukça ağır basmıştır (§ 68).

c. Madde 9 (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)⁴

38. Her ne kadar Madde 9 düşünce ve vicdan özgürlüğü ile dini konuları düzenlese de Mahkeme, kişisel dini ve felsefi inançlarla ilgili bilgilerin ifşa edilmesinin Madde 8 ihlaline de neden olabileceğini, zira böylesi inançların özel hayatın en özel yönlerinden bazılarını ilgilendirdiğini ortaya koymuştur (ebeveynlerin kendi inançlarını açıklama yönünde hiçbir zorunlulukları bulunmamasına karşın, okul yetkililerine dini ve felsefi inançlarını açıklamak zorunda bırakılmalarının Sözleşme Madde 8 ihlali teşkil edebileceğine ilişkin *Folgerø ve Diğerleri /Norveç* [BD], § 98).

d. Madde 10 (ifade özgürlüğü)

39. Özel hayata saygı hakkının ifade özgürlüğü hakkı karşısında dengelenmesini gerektiren hallerde Mahkeme, başvurunun sonucunun, teorik olarak, başvurunun Mahkeme'ye habere konu kişi tarafından Sözleşme Madde 8 altında mı yoksa yayıncı tarafından Madde 10 altında mı sunulduğuna göre değişmemesi gerektiğini kabul etmektedir. Gerçekten de ilke olarak bu prensipler eşit saygıyı hak eder (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés /Fransa* [BD], § 91; *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 123; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri /Bosna Hersek* [BD], § 77). Bu doğrultuda, takdir yetkisi teorik olarak her iki halde de aynı olmalıdır. İçtihat tarafından ortaya konulan ilgili ölçütler şöyledir: kamuya yararlı bir tartışmaya katkı, etkilenen kişinin kötü ününün derecesi, haberin konusu, ilgili kişinin önceki eylemleri, içerik, yayının şekli ve sonuçları ve gerekli hallerde, fotoğrafların çekildiği koşullar (*ibid.*, §§ 90-93); *Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], § 108-113; *Axel Springer AG /Almanya* [BD], §§ 89-95). Bundan da öte, Madde 10 uyarınca yapılan bir başvuru bağlamında, Mahkeme bilginin elde edilme şeklini ve gerçekliğini, ayrıca gazeteci ya da yayıncılar için öngörülen cezanın ağırlığını inceler (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 165). Bu kriterlerin bazıları davanın özel koşullarına göre daha az ya da daha fazla alakalı olabilir (vergi bilgisinin toplu olarak edinilmesi, işlenmesi ve yayınlanması ile ilgili olarak bakınız, *ibid.*, § 166) ve bağlama göre, başka kriterler de uygulanabilir (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri /Bosna Hersek* [BD], § 88).

40. Mahkeme, Google Inc. gibi bilgi toplumu hizmet sağlayıcılarına ve medyanın yönettiği İnternet arşivlerine Madde 10 ile tanınan ifade özgürlüğü ile bağlantılı olarak Madde 8 tarafından korunan özel hayata saygı hakkının kapsamına sırasıyla *Tamiz /Birleşik Krallık* (kar.) ve *M.L. ve W.W. /Almanya* davalarında karar vermiştir.

⁴ *Madde 9 (Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)* Rehberi'ne bakınız.

e. Madde 14 (ayrımcılık yasağı)

41. Pek çok durumda, Madde 8, Madde 14 ile bağlantılı olarak ele alınmıştır.

42. Örneğin, eşcinsel çiftler bakımından Mahkeme, eşcinsel birlikteliklerin hukuken tanınmasına yönelik süregiden uluslararası harekete önem vermiştir (*Oliari ve Diğerleri /İtalya*, §§ 178 ve 180-185), ancak evliliğe erişimi karşı cins çiftlere sınırlı tutma seçeneğini Devletlere açık bırakmıştır (*Schalk ve Kopf /Avusturya*, § 108).

43. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık bakımından Mahkeme, toplumsal cinsiyetin ilerletilmesinin bugün Avrupa Konseyi üye Devletleri için başlıca bir hedef olduğunu ve böylesi bir farklı muamelenin Sözleşme'ye uygun görülebilmesi için çok önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle belli bir ülkedeki geleneklere, genel varsayımlara ya da ağır basan sosyal tavırlara dayanılması, cinsiyet temelinde farklı muameleyi haklı kılmak bakımından yetersiz bir gerekçedir. Örneğin, bir kadının evlilikten sonra bekarlık soyadını taşımasına ilişkin bir davada Mahkeme, ayrımcılık yasağı ilkesine atfedilen önemin, Devletlerin erkeğin ailedeki ilkel rolü ve kadının ikincil rolünden kaynaklı gelenekleri uygulamasını engellediğine hükmetmiştir (*Ünal Tekeli /Türkiye*, § 63). Mahkeme, toplumdaki belli bir grubun basmakalıplaştırılmasındaki meselenin, bu durumun söz konusu grupların yeterliliklerinin ve ihtiyaçlarının münferit olarak değerlendirilmesini önlemesinden kaynaklandığını belirtmiştir (ilave atıflarla birlikte *Carvalho Pinto de Sousa Morais /Portekiz*, § 46).

44. *Alexandru Enache /Romanya* kararında yedi yıl hapis cezasına çarptırılan başvurucu, sadece birkaç aylık olan çocuğuna bakmak istemiştir. Ancak cezasının ertelenmesi için yaptığı başvurular mahkemelerce, çocuklarının ilk doğum gününe kadar hükümlü annelere tanınan böyle bir tedbirin dar yorumlanması gerektiği ve bir erkek olan başvurusunun kıyasen bunun uygulanmasını talep edemeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Mahkeme başvurusunun kadın bir mahpusla benzer durumda olduğunu iddia edebileceğini belirlemiştir (§§ 68-69). Ancak, uluslararası hukuka atıfla, anneliğin özel korumaya sahip olduğunu ve dolayısıyla yetkililerin Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 14'ü ihlal etmediğini gözlemlenmiştir (§ 77).

45. Evlilik içinde veya dışında doğma gerekçesiyle farklı muameleye ilişkin olarak Mahkeme, böylesi bir farklı muamelenin Sözleşme'ye uygun kabul edilebilmesi için çok önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (*Sahin /Almanya* [BD], § 94; *Mazurek /Fransa*, § 49; *Camp ve Bourimi /Hollanda*, §§ 37-38). Çocuğun tarafların evlilik dışında birlikte yaşadığı birliktelikten doğduğu halde babaya gösterilen muamele ile evliliğe dayalı bir ilişkiden doğan çocuğun babasına gösterilen muamele arasındaki fark bakımından da aynısı geçerlidir (*Sahin /Almanya* [BD], § 94).

46. Mahkeme yetkililerin iki uluslu bir çiftin evlilikten sonra kendi soyadlarını muhafaza etmesine izin vermeyi reddetmesi nedeniyle Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 14 ihlali bulmuştur (*Losonci Rose ve Rose /İsviçre*, § 26). Rus çocukların ABD vatandaşları tarafından evlat edinilmesine ilişkin olarak da *A.H. ve Diğerleri /Rusya* davasında ihlal bulunmuştur. Devlet, Madde 8 yükümlülüklerinin ötesine geçerek ulusal hukukunda evlat edinme hakkını tanıdıysa, bu hakkı uygularken Madde 14 bağlamında ayrımcı tedbirler öngöremez.

Mahkeme'ye göre başvurucuların evlat edinmek için başvurma ve başvurularının adil şekilde incelenmesi hakkı, Madde 8 uyarınca özel hayatın genel kapsamı içerisine girer.

47. Ebeveynlik yetkisinin kaldırılmasının özünde dini hususlardan kaynaklanan bir ayrıma dayandığı hallerde Mahkeme, Madde 14 ile bağlantılı olarak Madde 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir (*Hoffman /Austria*, § 36, iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra Yehova Şahidi olduğu için başvurucunun ebeveynlik haklarının kaldırılmasına ilişkin).

48. Polisin, Roman bölge sakinlerini, bir çete tarafından Roman karşıtı saikle evlerine yapılan tasarlanmış bir saldırıdan koruyamadığı bir davada Mahkeme, Madde 14 ile bağlantılı olarak Madde 8 ihlali bulmuştur (*Burlya ve Diğerleri /Ukrayna*, §§ 169-170).

2. Konut ve haberleşme

a. Madde 2 (yaşam hakkı)⁵

49. Konuta müdahaleler bakımından Mahkeme, Devletin Sözleşme'nin 8. maddesi, 2. maddesi ve 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca pozitif yükümlülükleri arasında benzerlikler kurmuştur (*Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya*, § 216).

b. Madde 10 (ifade özgürlüğü)

50. İzleme ve telefon dinleme genelde sadece Madde 8 altında incelense de böyle bir tedbir Madde 10 altında incelenmesini gerektirecek bir meseleyle çok yakından bağlantılı olabilir ki –örneğin, haberin kaynağının korunmasını dolanmak için özel yetkiler kullanıldıysa– bu nedenle Mahkeme davayı her iki Madde altında eş zamanlı olarak inceleyebilir (*Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B./ve Diğerleri /Hollanda*). Atıf yapılan kararda Mahkeme, her iki Maddenin de ihlaline hükmetmiştir. Hukukun, kaynaklarının bulunması amacıyla gazetecilerin izlenmesi konusunda yeterli güvenceleri sağlamadığına karar vermiştir.

c. Madde 13 (etkili başvuru hakkı)

51. Ev aramalarına ilişkin bir davada Mahkeme, aramayı gerçekleştiren polis memurlarına karşı disiplin işlemi yapılması ihtimalinin tek başına Sözleşme yönünden etkili başvuru teşkil etmediğine karar vermiştir. Konuta saygı hakkına müdahale halinde bir başvuru yolu, başvuru arama ve el koymaların hukukiliğine itirazı etmesini ve gerektiğinde tazminat elde etmesini sağlayan bir prosedüre erişebiliyorsa etkilidir (*Posevini /Bulgaristan*, § 84).

52. Telefon konuşmalarının dinlenmesi bakımından, *İrfan Güzel /Türkiye* kararında (§§ 94-99), başvurucunun aleyhinde devam eden cezai süreç uyarınca telefon görüşmelerinin dinlenmesinin Madde 8 ihlali olmadığına karar verdikten sonra Mahkeme, Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 13'ün ihlal edildiğine karar vermiştir (ayrıca *Roman Zakharov /Rusya* [BD] kararına yapılan atflara bakınız). Gizli izleme meselesinde, kötüye kullanımların potansiyel olarak kolay olduğu ve bir bütün olarak demokratik toplum için zararlı sonuçlar doğurabileceği hallerde, ilke olarak bir yargıca denetleyici kontrol yetkisi tanınması, yargısal

⁵ *Madde 2 (yaşam hakkı) Rehberi*'ne bakınız.

denetimin bağımsızlık, tarafsızlık ve düzgün usul güvencelerini en iyi şekilde sağlaması nedeniyle arzu edilir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 233; *İrfan Güzel /Türkiye*, § 96). İzleme tedbirlerinin sonlandırılmasından sonra, bildirim sınırlamanın amacını tehlikeye atmaksızın yapılabilecek hale gelir gelmez ilgili şahsın bilgilendirilmesi tavsiye edilir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 287 ve devamı; *İrfan Güzel /Türkiye*, § 98). İletişimin denetlenmesine dayanak oluşturan karara itiraz edebilmesi için başvurucuya kararla ilgili, örneğin kararın alındığı tarih ve kararı veren makam gibi konularda asgari bilgi verilmelidir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 291 ve devamı; *İrfan Güzel /Türkiye*, § 105). Nihayetinde, Madde 13 bakımından gizli izleme faaliyetleri bağlamında bir “etkili başvuru yolu”, “herhangi bir gizli izleme sistemine içkin olan sınırlı başvuru alanı gözetilerek mümkün olabilecek en etkili başvuru yolu” anlamına gelir (*İrfan Güzel /Türkiye*, § 99).

d. Madde 14 (ayrımcılık yasağı)

53. *Larkos /Kıbrıs* [BD] davasında Mahkeme, Devlet mülkiyetindeki taşınmazı kiralayan kiracıların özel mülk sahiplerinden kiralayanlara kıyasla tahliye bakımından düştükleri dezavantajlı durumun Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 14’ü ihlal ettiğine karar vermiştir. *Strunjak ve Diğerleri /Hırvatistan* (kar.) davasında Mahkeme, özel mülke tâbi dairelerin kiracıları bu imkâna sahip değilken sadece Devlet mülkiyetindeki dairelerde mukim kiracıların söz konusu daireleri satın alma imkânını haiz olmasını ayrımcı bulmamıştır. *Bah /Birleşik Krallık*’ta Mahkeme sosyal barınmaya erişim şartlarını incelemiştir. *Karner /Avusturya*’da homoseksüel bir çiftin kendi içinde kiracılığın devri hakkını incelemiştir (ayrıca bakınız *Kozak /Polonya* ve karşı. *Korelc /Slovenya*, birlikte yaşadığı kişiye gündelik olarak bakan şahsın, baktığı kişinin ölümünden sonra kiracılığı devralmasının mümkün olmaması durumu). Diğer davalar bağlantılı olarak Madde 14 ve 8’i ilgilendirmektedir (*Gillow /Birleşik Krallık*, §§ 64-67; *Moldovan ve Diğerleri /Romanya (no. 2)*).

e. Madde 34 (bireysel başvurular)⁶⁷

54. Mahkeme’ye gönderilmiş ya da ulaşılmış bir mektubun okunmasına ilişkin davalarda, bireysel başvuru hakkının etkili kullanımına yönelik herhangi bir engeli önleyen Sözleşme’nin 34. maddesi de uygulanabilir (*Yefimenko /Rusya*, §§ 152-165; *Kornakovs /Letonya*, § 157; *Chukayev /Rusya*, § 130). Esasen, Sözleşme Madde 34’ün öngördüğü bireysel başvuru sisteminin işleminin etkili olması için, başvurucular ya da potansiyel başvurucular yetkililerden başvurularını çekmeleri ya da değiştirmeleri yönünde herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın Mahkeme ile özgür şekilde iletişim kurabilmelidirler (*Salman /Türkiye* [BD], § 130). Yetkililerin gözetimindeki bir başvurucudan gelen ilk mektubu Mahkeme’ye göndermeyi reddetmesi gibi (*Kornakovs /Letonya*, §§ 165-167), cezaevi yetkililerinin mektupları Mahkeme’ye postalamada gecikmesi Sözleşme Madde 34’ün ikinci cümlesince yasaklanan bir engel örneği teşkil eder (*Poleshchuk /Rusya*, § 28).

⁶ Ayrıca bakınız Mahpusların haberleşmesine ilişkin bölüm.

⁷ *Kabul Edilebilirlik Kriterleri Uygulama Rehberi*’ne bakınız.

f. 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi (mülkiyetin korunması)⁸

55. 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca “konut” ve “mülkiyet” kavramları arasında dikkate değer bir örtüşme olabilir, ancak “konut”un varlığı gerçek bir mülkiyet açısından bir hakkın ya da menfaatin varlığına bağlı değildir (*Surugiu /Romanya*, § 63). Bir kişi, mülküyle Madde 8 bağlamında “konutu” teşkil etmesine yetecek ölçüde bağlantısı olmaksızın, 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi bakımından belli bir bina ya da arazi üzerinde bir mülkiyet hakkına sahip olabilir (*Khamidov /Rusya*, § 128).

56. Madde 8 altında güvenceye alınan, bireyin kişilik, kendi kaderini tayin etme ve fiziksel ve zihinsel bütünlük haklarının kritik önemi uyarınca, barındırma meselelerinde Devletlere tanınan takdir yetkisi Madde 8'de tanınan haklar yönünden 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesinde tanınan haklara kıyasla daha dardır (*Gladysheva /Rusya*, § 93). Madde 8 ihlali teşkil eden bazı tedbirler 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi ihlali bulunması sonucunu doğurmayabilir (*Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan*, §§ 62-76). *Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan*'daki karar, iki Madde tarafından korunan menfaatler arasındaki farkı ve dolayısıyla maddelerin sağladıkları korumanın farklı kapsamını, özellikle de orantılılık gereklerinin belli bir davanın şartlarına uygulanması bakımından vurgulamaktadır (§ 74).

57. Bir Madde 8 ihlali, 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi ihlali bulunmasından kaynaklanabilir (*Doğan ve Diğerleri /Türkiye* [BD], § 159; *Chiragov ve Diğerleri /Ermenistan* [BD], § 207; *Sargsyan /Azerbaycan* [BD], §§ 259-260) ve Mahkeme ayrıca bu iki Maddeden birinin ihlaline de karar verebilir (*Kıbrıs /Türkiye* [BD], §§ 175 ve 189; *Khamidov /Rusya*, §§ 139 ve 146; *Rousk /İsveç*, §§ 126 ve 142; *Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya*, § 217). Yine Mahkeme bu iki şikâyetten biri hakkında karar vermeye gerek görmeyebilir (*Öneryıldız /Türkiye* [BD], § 160; *Surugiu /Romanya*, § 75).

58. Ancak, konuttan istifadeyi etkileyen bazı tedbirlerin, özellikle de standart kamulaştırma davalarında, 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesine göre incelenmesi gerekir (*Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak /Türkiye*, § 22; *Mutlu /Türkiye*, § 23).

g. 4 No.lu Protokol'ün 2 § 1. Maddesi (serbest dolaşım özgürlüğü)

59. Her ne kadar, bir Devletin sınırları içerisinde serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme özgürlüğünü teminat altına alan 4 No.lu Protokol'ün 2 § 1. maddesi ile Madde 8 arasında bir etkileşim olsa da her iki durumda da aynı ölçütler uygulanmaz. 4 No.lu Protokol'ün 2 § 1. maddesi, ilke olarak, Âkit Devletlerin bir yerde yaşama hakkı bakımından bireysel tercihleri dikkate almasını gerektirmeseydi tamamıyla anlamını yitirecekken (*Garib /Hollanda* [BD], §§ 140-141), Madde 8 böyle bir hakkı temin eder şekilde yorumlanamaz (*Ward /Birleşik Krallık* (kar.); *Codona /Birleşik Krallık* (kar.)).

⁸ 1. No.lu Protokol'ün 1. Maddesi (Mülkiyetin korunması) Rehberi'ne bakınız.

II. Özel hayat

A. Özel hayatın kapsamı

60. Özel hayat tüketici şekilde tanımlanamayacak geniş bir kavramdır (*Niemietz /Almanya*, § 29; *Pretty /Birleşik Krallık*, § 61; *Peck /Birleşik Krallık*, § 57) ve “kişinin fiziksel ve sosyal kimliğinin birden çok yönünü kapsayabilir” (*S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], § 66). Ancak, içtihadı vasıtasıyla Mahkeme, Madde 8 yönünden özel hayatın anlamına ve kapsamına ilişkin yönlendirme sağlamıştır (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 159). Bundan da öte kişisel menfaatlerin tanımına yönelik cömert yaklaşım, içtihadın sosyal ve teknolojik gelişmelerle uyumlu şekilde gelişmesini sağlamıştır.

61. Özel hayat kavramı bireyin kendi kişisel hayatını istediği gibi yaşadığı ve dışarıdaki dünyayı hariç bıraktığı bir “yakın çevre” ile sınırlı değildir. Madde 8, ister kişilik ister kişisel özerklik bağlamında olsun, Madde 8 teminatlarının yorumlanmasının temelinde yatan önemli bir ilke olan kişisel gelişim hakkını korur. Her bireyin, diğer bireylerle ve dış dünyayla ilişkiler kurmak ve geliştirmek için diğer kişilere yaklaşıma hakkını kapsar ki bu, “özel sosyal hayat”tır (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 71; *Botta /İtalya*, § 32). Dolayısıyla mesleki faaliyetleri (*Fernández Martínez /İspanya* [BD], § 110; *Bărbulescu /Romanya* [BD], § 71; *Antović ve Mirković /Karadağ*, § 42) ve ticari faaliyetleri de (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 130) kapsayabilir. Bu nedenle, kamusal bağlamda bile, bir bireyin diğerleriyle bir etkileşim sahası vardır ki bu, “özel hayat” kapsamı içerisine girebilir (*Uzun /Almanya*, § 43; *Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], §95; *Altay /Türkiye (no 2)**, § 49).

62. Her türlü cezai süreç suç işleyen bir kişinin özel hayatı bakımından belli sonuçlar doğurur. Bunlar, böyle bir durumun normal ve kaçınılmaz sonuçlarını aşmadığı sürece Sözleşme'nin 8. maddesine uygundur (*Jankauskas /Litvanya (no. 2)*, § 76).

63. Özel hayatın kapsamına aldığı çok sayıdaki mesele göz önünde bulundurularak, bu kavramı ilgilendiren davalar bir sınıflandırma aracı sağlamak üzere (bazen örtüşen) üç geniş kategoriye ayrılmıştır, bunlar: (i) bir kişinin fiziksel, psikolojik veya ahlaki bütünlüğü, (ii) özel hayatı ve (iii) kimliği ve özerkliği. Alt gruplar ve dava örnekleri her bir kategoride verilmiştir.

B. Fiziksel, psikolojik ve ahlaki bütünlük

64. Mahkeme özel hayat kavramının kişinin fiziksel ve ahlaki bütünlüğünü kapsadığını ilk kez *X ve Y /Hollanda*'da, § 22, göstermiştir. Söz konusu dava, on altı yaşındaki zihinsel engelli bir kıza yönelik cinsel saldırıya ve kıza etkili ve pratik bir koruma sağlayacak ceza hukuku hükümlerinin yokluğuna ilişkindir. Bir bireyin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer kişilerden korunmasına ilişkin olarak Mahkeme, yetkililerin –bazı hallerde Madde 2 veya 3 uyarınca ve bazı diğer hallerde tek başına ya da Sözleşme Madde 3 ile bağlantılı olarak Madde 8 uyarınca– pozitif yükümlülüklerinin, özel kişilerden gelecek şiddet eylemlerine karşı pratikte koruma sağlayan yeterli bir hukuki çerçeveyi sürdürme ve uygulama yükümlülüğünü içerebileceğine karar vermiştir (*Osman /Birleşik Krallık*, §§ 128-130; *Bevacqua ve S.*

/Bulgaristan, § 65; *Sandra Janković /Hrvatistan*, § 45; *A /Hrvatistan*, § 60; *Đorđević /Hrvatistan*, §§ 141-143; *Söderman /İsveç* [BD], § 80).

65. Mahkeme'ye göre Madde 8, Devletlere, vatandaşlarına onların fiziksel ve psikolojik bütünlüklerine etkili saygıyı sağlama şeklinde bir pozitif yükümlülük yükler (*Nitecki /Polonya* (kar.); *Sentges /Hollanda* (kar.); *Odièvre /Fransa* [BD], § 42; *Glass /Birleşik Krallık*, §§ 74-83; *Pentiacova ve Diğerleri /Moldova*). Bu yükümlülük, özel hayata saygı hakkının korunması için etkili ve erişilebilir araçların sağlanması dahil özel tedbirlerin alınmasını içerebilir (*Airey /İrlanda*, § 33; *McGinley ve Egan /Birleşik Krallık*, § 101; *Roche /Birleşik Krallık* [BD], § 162). Böyle tedbirler hem yargı ve yürütme mekanizması bakımından düzenleyici bir çerçevenin öngörülmesini hem de, gerekli hallerde, bu tedbirlerin farklı bağlamlarda uygulanmasını kapsayabilir (*A, B ve C /İrlanda* [BD], § 245). Örneğin *Hadzhieva /Bulgaristan*'da yetkililer, başvuruçuyu on dört yaşındayken kendi başının çaresine bakmaya bırakarak, onun ebeveynlerini tutuklamışlardır. Her ne kadar ulusal hukuk böyle durumlarda koruyucu tedbirlerin alınmasını öngörse de Mahkeme, yetkililerin, başvuruçunun esenliğine yönelik tehlikeler gözetildiğinde, ebeveynlerinin yokluğunda başvuruçunun korunduğunu ve kendisiyle ilgilenildiğini temin etme şeklindeki pozitif yükümlülüklerini yerine getiremediklerine karar vermiştir (§§ 62- 66).

a. Şiddet mağdurları

66. Mahkeme uzun süredir Devletin, bireyleri üçüncü kişilerin şiddetinden koruma yönünde olumlu bir göreve sahip olduğunu kararlaştırmaktadır. Bu husus çocuklar ve ev içi şiddet mağdurları bakımından özellikle geçerlidir. Böyle davalarda genelde Madde 2 ve 3 ihlali olsa da şiddet bedensel bütünlük ile özel hayat hakkını ihlal ettiğinden Madde 8 de uygulanır. Bilhassa Madde 8 altında Devletlerin bir bireyin fiziksel ve ahlaki bütünlüğünü diğer kişilerden koruma yükümlülüğü vardır. Bu amaçla Devletler özel kişilerin şiddet eylemlerine karşı koruma sağlayan yeterli bir hukuki çerçeveyi sürdürme ve pratikte uygulamakla yükümlüdür (*Sandra Janković /Hrvatistan*, § 45).

67. Özellikle savunmasız olan çocuklar açısından, onları Madde 8'in kapsamına giren şiddet eylemlerinden korumak için Devlet tarafından uygulanan tedbirler etkili de olmalıdır. Bu tedbirler, yetkililerin bildiği ya da bilmesi gereken kötü muameleyi önlemeye yönelik makul adımları ve kişisel bütünlüğün böylesi ciddi şekilde ihlaline karşı etkili caydırıcılığı içermelidir (*Z ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 73; *M.P. ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 108). Böyle önlemlerin insan onuruna saygıyı ve çocuğun üstün yararını temin etmeye yönelik olması zorunludur (*Pretty /Birleşik Krallık*, § 65; *C.A.S. ve C.S. /Romanya*, § 82). *Wetjen ve Diğerleri /Almanya*'da Mahkeme, sistematik ve düzenli olarak sopayla dövmenin ebeveynlerin birtakım yetkilerini kaldırmak ve çocuğu bakıma almak için yerinde bir neden teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 78) (ayrıca bakınız *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 91).

68. Özel hayatın temel değerlerinin ve esaslı yönlerinin tehlikede olduğu tecavüz ve çocuğun cinsel istismarı gibi ciddi eylemler bakımından, etkili ceza hukuku hükümlerinin yürürlükte olduğunu (*X ve Y /Hollanda*, § 27; soruşturmacılar ve savcılar tarafından benimsenen yaklaşımın Devletin pozitif yükümlülüklerine için gerekliliklere uygun olmadığı *M.C. /Bulgaristan*, § 150 ve § 185; *M.G.C. /Romanya*, § 74) ve ceza soruşturmalarının etkililiği (*C.A.S. ve C.S. /Romanya*, § 72; *M.P. ve Diğerleri /Bulgaristan*, §§ 109-110; *M.C. /Bulgaristan*,

§ 152; *A, B ve C /Letonya*, § 174) ile onarım ve tazminat elde etme imkânını (*C.A.S. ve C.S. /Romanya*, § 72) temin etmek Devletlere düşer. Ancak, suçların faillerini sorumlu tutmaya yönelik çabalarda elle tutulur bir başarısızlık olmadığı sürece belli bir kişinin kovuşturulmasını ya da mahkûm edilmesini sağlama şeklinde mutlak bir hak yoktur (*Brecknell /Birleşik Krallık*, § 64; *Szula /Birleşik Krallık* (kar.)).

69. Ev içi şiddet söz konusu olduğunda Mahkeme, Devleti, özellikle şiddet riski Devlet görevlileri tarafından bilindiğinde ve görevliler şiddet mağdurlarını korumaya yönelik tedbirleri uygulamakta başarısız olduğunda mağdurları korumaktan sorumlu tutmaktadır (*Bevacqua ve S. /Bulgaristan*; *A /Hrvatistan*; *Hajduová /Slovakya*; *Kalucza /Macaristan*; *B. /Moldova*). Devlet ayrıca çocukları evlerinde ev içi şiddete şahit olmaktan koruma pozitif yükümlülüğüne de sahiptir (*Eremia /Moldova Cumhuriyeti*). Mahkeme ek olarak, çocuğun velayeti ve bakımı içtihadını, tekrar eden ev içi şiddet halleri temelinde verdiği velayeti kaldırma kararlarına özel önem göstererek uygulayacaktır (aşağıya bakınız) (*Y.C. /Birleşik Krallık*).

70. *Y. /Slovenya*'da Mahkeme, başvurucuya karşı cinsel saldırı iddialarına yönelik cezai süreçte, başvurucunun özel hayata saygı hakkının ve özellikle de sanık tarafından çapraz sorgulandığında kişisel bütünlüğünün korunması için Devletin yeterli koruma sağlamadığına kanaat getirmiştir (§§ 114-116).

71. Devletler, evinde saldırıya uğrayan ya da yüzüne asit atılan bir kadının durumundaki gibi tehlikeli durumlar için de yeterli koruma sağlamalıdır (*Sandra Janković /Hrvatistan*; *Ebcin /Türkiye*). Bu husus özellikle Devletin belli bir tehlikeyi bilmesi gereken haller için geçerlidir. Örneğin Mahkeme, sokak köpeklerinin yaygın bir sorun olduğu bir bölgede bir kadının bu köpeklerce saldırıya uğraması halinde ihlal bulmuştur (*Georgel ve Georgeta Stoicescu /Romanya*, § 62).

72. Ancak Mahkeme, Devlet ile uğranılan zarar arasında bir bağlantı arar. Devletin eylemi (veya ihmali) ile iddia edilen zarar arasında açık bir bağlantı yoksa, örneğin okuldaki çocuklar arasında kavgalı hali gibi, Mahkeme davayı kabul edilemez bulabilir (*Dorđević /Hrvatistan*).

73. Tutukluluk koşulları, özellikle de bu koşullar Madde 3'ün gerektirdiği ağırlık eşiğine erişmezse, Madde 8 ihlali doğurabilir (*Raninen /Finlandiya*, § 63; *Szafrański /Polonya*, § 39). Ayrıca, elbiseleri çıkararak yapılan aramaya maruz kalma gerekliliği genellikle Madde 8 uyarınca bir müdahale teşkil edecektir (*Milka /Polonya*, § 45).

b. Üreme hakları

74. Mahkeme, sağlık ve/veya esenlik gerekçeleriyle öngörüldüğünde kürtaj yasağının kişinin özel hayatına saygı hakkının ve dolayısıyla Madde 8'in kapsamına girdiğine karar vermiştir (*A, B ve C /İrlanda* [BD], §§ 214 ve 215). Özellikle bu bağlamda Mahkeme, Devletin yükümlülüklerinin, hem yargı ve yürütme mekanizması bakımından bireylerin haklarını koruyan düzenleyici bir çerçeve öngörülmesini hem de, gerektiğinde, özel tedbirlerin uygulanmasını içerdiğini belirtmiştir (*ibid.*, § 245; *Tysiqc /Polonya*, § 110; *R.R. /Polonya*, § 184). Gerçekten de Devlet bir kere takdir sınırları içerisinde hareket ederek bazı durumlarda kürtaja izin veren yasal düzenlemeleri kabul ettiğinde, bu amaç için ortaya

konulan hukuki çerçeve, gündeme gelen farklı meşru menfaatlerin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerle uygun ve yeterli şekilde dikkate alınmasını sağlayacak bir tutarlılık içerisinde biçimlendirilmelidir (*A, B ve C /İrlanda* [BD], § 249; *R.R. /Polonya*, § 187; *P. ve S. /Polonya*, § 99; *Tysiąc /Polonya*, § 116).

75. *P. ve S. /Polonya*'da Mahkeme, Madde 8 bakımından özel hayat kavramının hem ebeveyn olmaya hem de olmamaya ilişkin kararlara uygulanabilir olduğunu tekrarlamıştır (ayrıca bakınız *Evans /Birleşik Krallık* [BD], § 71; *R.R. /Polonya*, § 180; *Dickson /Birleşik Krallık* [BD], § 66; *Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], §§ 163 ve 215). Esasen, özel hayat kavramı hısımlığın klasik halleri dışında bir yetişkin ile bir çocuk arasında kurulan ve geliştirilen duygusal bağları dışlamaz. Bu tür bir bağ ayrıca kişilerin hayatını ve sosyal kimliğini de ilgilendirir. Yetişkinler ile bir çocuk arasında biyolojik ya da hukuki bağların olmadığı bir ilişkiyi kapsayan belli hallerde olgular yine de "özel hayatın" kapsamına dahil olabilir (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 161).

76. Doğum yapma şartları tartışmasız şekilde Madde 8 bakımından bir kişinin özel hayatının bir parçasını oluşturur (*Ternovszky /Macaristan*, § 22). Mahkeme bu davada, sağlık personelinin maruz kaldığı sürekli kovuşturma tehdidi ile konuya ilişkin spesifik ve kapsayıcı mevzuatın yokluğu nedeniyle başvurucunun gerçekte evde doğum yapmayı seçme konusunda özgür olmadığını kararlaştırmıştır. Ancak, sağlık politikası ile kaynakların dağıtımına ilişkin karmaşık meseleleri içeren davalarda ulusal makamlar dikkate değer bir hareket alanına sahiptir. Halihazırda Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında ev doğumlarına izin verme konusunda bir görüş birliği olmadığı gözetilerek, bir Devletin, annelerin ev doğumları sırasında bir ebe tarafından yardım görmesini pratikte mümkün kılmama politikası Madde 8 ihlaline sebebiyet vermemiştir (*Dubská and Krejzová /Çek Cumhuriyeti* [BD]).

77. Bir çiftin çocuk sahibi olma ve bunun için tıbbi yardımla üreme yolundan yararlanma hakkı Madde 8 ile korunur, zira böyle bir tercih özel hayat ve aile hayatı hakkının bir tür ifadesidir (*S.H. ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 82; *Knecht /Romanya*, § 54). Aynı husus tıbbi gerekçelerle yapay üremeye ve hamileliğin sonlandırılmasına izin verilen hallerde implantasyon öncesi teşhis için de geçerlidir (*Costa ve Pavan /İtalya*). Bu dava, kistik fibrozis taşıyıcısı olup, tıbbi yardımla üreme ve genetik görüntüleme aracılığıyla bu hastalığı çocuklarına geçirmekten kaçınmak isteyen sağlıklı bir İtalyan çiftle ilişkindir. Madde 8 ihlali bulurken Mahkeme, çiftle embriyo görüntülemesine erişim imkânı vermezken, fetüsün aynı hastalığın semptomlarını göstermesi halinde hamileliğin tıbbi yardımla sonlandırılmasına izin veren İtalyan hukukundaki tutarsızlığa dikkat çekmiştir. Mahkeme başvurucuların özel ve aile hayatlarına saygı hakkına müdahalenin orantısız olduğu sonucuna varmıştır.

Doğum öncesi tıbbi testlerle ilgili olarak Mahkeme, ulusal mahkemelerin, başvurucunun, fetüsünün genetik bozukluk riskini gösterecek ve kendisine hamileliğe devam edip etmemeyi seçme imkânı verecek olan, doğum öncesi görüntüleme formunda uygun ve zamanlıca tıbbi bakımdan mahrum bırakıldığı iddiasını tam olarak araştırmadığı durumda usule ilişkin boyutu yönünden Madde 8 ihlali bulmuştur (*A.K. /Letonya*, §§ 93-94).

78. Başvurucuların tipik evlat edinme prosedürlerinden farklı olarak yurt dışından kendileriyle hiçbir biyolojik bağı olmayan ve – ulusal mahkemelere göre – hukuka aykırı yardımcı üreme teknikleriyle dünyaya gelen bir çocuğu İtalya'ya getirmesi halinde Mahkeme,

başvurucular ile çocuk arasında hiçbir aile hayatı olmadığı kanaatine varmıştır. Ancak Mahkeme, karşı çıkılan tedbirlerin başvuruçuların özel hayatını ilgilendirdiğini gözetmekle birlikte, başvuruçuların çocukla ilişkilerini sürdürmekteki kişisel gelişim menfaatlerine görece daha az önem verilmesi gerekip bahse konu kamu menfaati dengede ağır bastığından Madde 8 ihlali bulmamıştır (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], §§ 165 ve 215). Davanın şartları, üye Devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğu, etik olarak hassas konulara –evlat edinme, bir çocuğun bakıma alınması, tıbbi yardımla üreme ve taşıyıcı annelik– temas etmiştir (§§ 182-184 ve 194).

79. Madde 8 ayrıca kısırlaştırma işlemlerine de uygulanır. Zira kısırlaştırma, insanların temel vücut fonksiyonlarından birini ilgilendirdiğinden, bireyin fiziksel ve zihinsel esenliği ile duygusal, ruhsal ve aile hayatı dahil kişisel bütünlüğünün pek çok boyutuna etki eder (*V.C. /Slovakya*, § 106). Mahkeme Devletlerin kadınları rızaya dayanmayan kısırlaştırmadan korumak için etkili hukuki güvenceleri temin etme pozitif yükümlülüğü olduğunu, Roman kökenli kadınlar için üreme sağlığının korunmasına özellikle vurgu yaparak kararlaştırmıştır. Birkaç davada Mahkeme, bu savunmasız etnik azınlığa karşı rıza dışı kısırlaştırma geçmişinden ötürü Roman kadınların kısırlaştırmaya karşı korunması gerektiğini tespit etmiştir (*ibid.*, §§ 154-155; *I.G. ve Diğerleri /Slovakya*, §§ 143-146). Bu içtihat ayrıca doktorun gerekli kontrolleri yapmadığı veya bir kürtaj işlemi sırasında aydınlatılmış rızayı almadığı bilinçsiz kısırlaştırmaya da uygulanır (*Csoma /Romanya*, §§ 65-68).

80. Mahkeme ayrıca bir başvuruçunun embriyolarının kaderiyle ilgili bilinçli ve düşünülmüş bir seçimde bulunabilme imkânının onun kişisel hayatının, kendi kaderini tayin etme hakkının ve dolayısıyla özel hayatının mahrem bir yönünü oluşturduğuna hükmetmiştir (*Parrillo /İtalya* [BD], § 159). Ancak, üye Devletlerin bu konudaki takdir yetkisi, Avrupa görüş birliğinin yokluğu düşünüldüğünde geniştir (§§ 180-183). Dolayısıyla başvuruçunun yapay ortamda döllendirilmesi tedavisi sonrası elde edilen dondurularak saklanmış embriyoların araştırma için bağışlanmasına yönelik yasal bir yasaklama, başvuruçunun özel hayat hakkının ihlali olarak görülmemiştir.

c. Rıza dışı tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler

81. Mahkeme rıza dışı tıbbi tedavi veya (kısırlaştırmaya ek olarak) tıbbi zarar içeren diğer davalar için de Madde 8'in etkilerini ele almıştır. Bazı hallerde Sözleşme kurumları, zorunlu olan (*Acmanne ve Diğerleri /Belçika*, Komisyon kararı; *Boffa ve Diğerleri /San Marino*, Komisyon kararı; *Salveti /İtalya* (kar.)) veya mahkeme emri ile izin verilen (*X /Avusturya*, Komisyon kararı; *Peters /Hollanda*, Komisyon kararı) görece basit tıbbi testlerin hastanın rızası olmasa dahi Madde 8'e orantılı bir müdahale teşkil edebileceğine karar vermiştir.

82. Buna karşılık Mahkeme, bir doktorun ileri seviyede engelli bir çocuğu ebeveynlerinin açık beyanları hilafına ve kararın yargısal denetimi imkânı olmaksızın tedavi etme kararının Madde 8'i ihlal ettiğine karar vermiştir (*Glass /Birleşik Krallık*). Benzer şekilde doktorların, ebeveynlerinin rızası olmadan, istismara işaret eden semptomlar sergileyen çocuğun kanını almalarını ve fotoğraflarını çekmelerini Madde 8 uyarınca çocuğun fiziksel bütünlük hakkının ihlali olarak görmüştür (*M.A.K. ve R.K. ve Birleşik Krallık*). Öte yandan, *Gard ve Diğerleri /Birleşik Krallık*'ta (kar.) Mahkeme, ölümcül hasta olan bir bebeğin tedavisinin ebeveynlerinin rızası hilafına sonlandırılmasının ebeveynlerin Madde 8 altındaki haklarını ihlal etmediğine

karar vermiştir. Yine polis gözaltındaki bir kadının rıza dışı jinekolojik muayeneye tabi kılınmasının hukuka uygun şekilde tatbik edilmediğine ve dolayısıyla Madde 8’i ihlal ettiğine hükmetmiştir (*Y.F. /Türkiye*, §§ 41-44).

83. Bundan da öte Mahkeme, bir Devletin dalgıçlara dekomprasyon tablosu ile bağlantılı sağlık risklerine ilişkin yeterli bilgiyi vermemesi halinde (*Vilnes ve Diğerleri /Norveç*, §§ 244) ve başka bir Devletin de Devlet kaynaklı tıbbi hatalardan doğan zararlar için tazminat sağlamaya yönelik uygun araçları sağlamadığı durumda (*Codarcea /Romanya*) Madde 8 ihlallerinin söz konusu olduğuna karar vermiştir. Ancak Mahkeme, zorunlu olmayan bir aşı nedeniyle zarara uğrayan kişilerin tazmin edilmemesi nedeniyle Türkiye aleyhine açılan bir davayı kabul edilemez bulmuştur (*Baytüre ve Diğerleri /Türkiye* (kar.)).

84. Cezai süreçte delil toplanması bağlamında, bir şüphelinin rızası hilafına kan ve tükürük örneği alınması, fazla önem arz etmese bile, nihayetinde şüphelinin özel hayat hakkına müdahale olarak değerlendirilmesi gereken bir zorunlu tıbbi işlem teşkil eder (*Jalloh /Almanya* [BD], § 70; *Schmidt /Almanya* (kar.)). Ancak, gerçekte Sözleşme, bir şüphelinin bir suçun işlenmesine dahiline ilişkin delil elde etmek için böyle bir işleme başvurulmasını yasaklamaz (*Jalloh /Almanya* [BD], § 70). *Caruana /Malta*’da (kar.) Mahkeme, bir suçun işlenmesine ilişkin delil elde edilmesi için yanaktan doku alınmasının, testin süjesi fail değil de ilgili bir tanık olduğunda a priori yasaklanmadığını kabul etmiştir (§ 32).

d. Akıl hastalığı

85. Akıl hastalığından mustarip savunmasız kişiler bakımından Devletlerin sahip olduğu pozitif yükümlülükler açısından Mahkeme, akıl hastalığının da ahlaki bütünlük yönüyle bağlantılı olarak özel hayatın can alıcı noktalarından biri kabul edilmesi gerektiğini teyit etmiştir. Bu bağlamda akli dengenin korunması özel hayata saygı hakkının etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez bir ön koşuludur (*Bensaid /Birleşik Krallık*, § 47).

86. Mahkeme uzun süredir bir kişinin tıbbi tedaviyi reddetme hakkının Madde 8 kapsamına girdiğine karar vermektedir (yukarıya bakınız). Bu, akıl hastası kişilerin psikiyatrik ilacı reddetme hakkını da kapsar. Süjenin arzusu hilafında bir tıbbi müdahale onun özel hayatına ve özellikle de fiziksel bütünlüğüne bir müdahale teşkil edecektir (*X. /Finlandiya*, § 212). Bazı durumlarda akıl hastası bir kişiye zorla ilaç verilmesi hastayı ve/veya diğerlerini korumak için meşru kılınabilir. Ancak böyle kararların açık hukuki yönergeler temelinde ve bir yargısal denetim imkânı dahilinde alınması gerekir (*ibid.*, § 220; *Storck /Almanya*, §§ 164-169; *Shopov /Bulgaristan*, § 47).

87. Mahkeme ayrıca Devletlerin Madde 8 uyarınca akıl hastası bir kişinin özel hayat ve aile hayatı hakkına koruma sağlama yükümlülüğü olduğuna, özellikle de böyle bir kişinin çocuklarının Devlet bakımına alındığı durumda karar vermiştir. Devletler, akıl hastalarının ya da zihinsel engelli kişilerin, çocuklarının yerleştirilmesine ilişkin süreçte etkin şekilde yer alabilmesini temin etmek zorundadır (*B. /Romanya (no.2)*, § 117; *K. ve T. /Finlandiya* [BD]). Böyle davalar ayrıca Madde 8 aile hayatı hakkı ile de bağlantılıdır (aşağıya bakınız), özellikle de örneğin, zihinsel engelli bir anne oğlunun evlat edinilmesi konusunda bilgilendirilmemiş ve evlat edinme sürecine dahil olamamış veya itiraz edememişse (*A.K. ve L. /Hrvatistan*). *S.S. /Slovenya* davası akıl hastası bir anneden, çocuğuna bakmadığı gerekçesiyle ebeveynlik

haklarının alınmasına ilişkindir. Dava ebeveynlik sorumluluklarından mahrum bırakılma ve akabinde çocuğun evlat edinilmesi bağlamında akıl hastası kişilerin haklarıyla ilgili içtihadın bir özetini içermektedir (§§ 83-87).

88. Devletlerin akıl hastası kişileri kısıtladığı durumlarda Mahkeme, Madde 8 haklarının korunması için usule ilişkin gereklilikler ortaya koymuştur. Mahkeme genellikle söz konusu Madde 8 ihlallerini Madde 5 ve 6 ile bağlantılı olarak ele almaktadır. Karar alma sürecinin kalitesini vurgulamaktadır (*Salontaji-Drobnjak /Sırbistan*, §§ 144-145). Mahkeme fiil ehliyetinden mahrum bırakılmanın bir kişinin Madde 8 tarafından korunan özel hayata saygı hakkına tartışmasız şekilde ciddi bir müdahale teşkil ettiğini kararlaştırmıştır. *A.N. /Litvanya*'da Mahkeme, bir başvurucuyu hayatının neredeyse tüm alanlarında bağımsız şekilde hareket etme yetisinden mahrum bırakan bir ulusal mahkeme kararını incelemiştir. Bahse konu dönemde başvurucu tek başına Litvanya'da herhangi bir malı almaya ya da satmaya, çalışmaya, ikametgahını seçmeye, evlenmeye veya dava açmaya ehil değildir. Mahkeme bunun başvurucunun özel hayat hakkına bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 111). Kısıtlama sürecinde, güvenli bir tesise yerleştirilme kararlarında, mülkiyetin tasarrufuna ilişkin kararlarda ve çocuklara ilişkin işlemlerde (yukarıya bakınız) Mahkeme, Devletlerin, zihinsel engelli kişilerin sürece dahil olmasını ve sürecin onların münferit ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde kişiselleştirilmesini temin etmek için gerekli güvenceleri sağlaması gerektiğine hükmetmiştir (*Zehentner /Avusturya*, § 65; *Shtukaturov /Rusya*, §§ 94-96; *Herczegfalvy /Avusturya*, § 91).

89. Zihinsel engelli bir kişinin ikametgâh tercihi bakımından Mahkeme, özellikle de bireyin yetilerinin ya da durumunun onu bilhassa hassas bir duruma soktuğu hallerde bireyin onuruna ve kendi kaderini tayin etme hakkına saygı ile onun menfaatlerini koruma ve gözetme arasında adil bir denge kurma gereğine değinmiştir (*A.-M.//Finlandiya*, § 90). Mahkeme usule ilişkin mevcut güvencelerin önemini vurgulamıştır (§§ 82-84). Atıf yapılan kararda Mahkeme, ulusal süreçte uluslararası insan hakları hukuku standartlarının gerektirdiği şekilde kötüye kullanımı önlemeye yönelik etkili güvencelerin olduğunu gözlemlemiştir. Bu güvenceler başvurucunun haklarının, iradesinin ve tercihlerinin dikkate alınmasını temin etmiştir. Başvurucu işlemlerin tüm safhalarına dahil olmuş, şahsi olarak dinlenmiş ve taleplerini dile getirebilmiştir. Yetkililerin başvurucunun taleplerini, onun sağlığını ve esenliğini korumak uğruna yerine getirmediikleri gerçeğinin Madde 8'i ihlal etmediğine karar verilmiştir.

e. Sağlık hizmetleri ve tedavi

90. Her ne kadar sağlık hakkı Sözleşme veya Protokolleri tarafından temin edilen bir hak olmasa da Yüksek Âkit Taraflar, Sözleşme'nin 2. maddesi altındaki pozitif yükümlülüklerine paralel olarak, Madde 8 uyarınca, öncelikle hem kamu hastanelerini hem özel hastaneleri hastalarının fiziksel bütünlüğünün korunması için uygun tedbirleri almak zorunda bırakacak düzenlemeleri yürürlükte bulundurma ve ikinci olarak da tıbbi ihmâl mağdurlarına, uygun durumlarda, uğradıkları zarar için tazminat elde edebilecekleri yargısal imkânlarla erişim sağlama yükümlülüğüne sahiptir (*Vasileva /Bulgaristan*, § 63). Mahkeme'nin Madde 2 içtihadından çıkan prensipler, Madde 2 tarafından korunduğu üzere yaşam hakkını tehdit etmeye yetecek boyutta bir zarar söz konusu olmadığında, Madde 8 altında da uygulanır (*İbrahim Keskin /Türkiye*, § 61).

91. Mahkeme'nin görevi, başvurucular tarafından faydalanılan çarelerin etkililiğini tahkik etmek ve dolayısıyla yargısal sistemin, hastaların fiziksel bütünlüğünü korumak için tasarlanan hukuki ve yasal çerçevenin düzgün şekilde uygulanmasını temin edip etmediğini kararlaştırmaktır (*İbrahim Keskin /Türkiye*, § 68). Tıbbi ihmal bağlamında hızlılık ve makul özen gereklidir (*Eryiğit /Türkiye*, § 49). Örneğin neredeyse yedi sene devam eden yargı süreci Madde 8'e aykırıdır (*İbrahim Keskin /Türkiye*, §§ 69-70).

92. Tıbbi ihmal davalarında uzman görüşlerinin nesnelliği, uzmanların ulusal sağlık hizmetleri sisteminde çalışan doktorlar oldukları gerekçesiyle doğrudan tartışma konusu edilemez. Bundan da öte, bir uzmanın özellikle belli bir konuda uzman görüşleri verme amacıyla kurulan ve Devlet tarafından finanse edilen kamusal bir tıp kurumunda çalışıyor olduğu gerçeği tek başına söz konusu uzmanın görüşlerini verirken tarafsız ve nesnel davranamayacağı endişesini haklı kılmaz. Bu bağlamda önemli olan, sürece bir uzmanın katılmasının, uzmanın resmi ve fiili bağımsızlığını ve tarafsızlığını garanti eden usule ilişkin yeterli güvencelerle desteklenmesidir (*Jurica /Hrvatistan*, § 93).

93. Sağlık hizmetlerine erişim söz konusu olduğunda Mahkeme, Madde 8'i kapsamlı Devlet kaynaklarını etkileyecek şekilde genişletme konusunda temkinli davranmıştır, zira sağlık hizmeti sisteminden beklentilere ve bu beklentileri karşılamaya yetecek kaynaklara olan aşinalığı nedeniyle ulusal makamlar bu değerlendirmeyi yapma konusunda uluslararası bir mahkemeden daha iyi konumdadır (*Pentiacova ve Diğerleri /Moldova* (kar.)).

94. Mahkeme, Birleşik Krallık makamlarınca verilen, cezaevlerindeki ilaç kullanıcıları için bir iğne değiş-tokuşu programını uygulamama kararına karşı yapılan başvuruyu kabul edilemez bulmuştur (*Shelley /Birleşik Krallık* (kar.)). Bu davada Mahkeme, Madde 8'in bir Âkit Devlete belli bir önleyici sağlık politikasını benimseme zorunluluğu yükleyen bir hükmü olmadığına karar vermiştir. Ayrıca Bulgaristan'ın, ölümcül hastaların izin verilmemiş deneysel ilaçları kullanmasına izin vermeyi reddetmesini (*Hristozov ve Diğerleri /Bulgaristan; Durisotto /İtalya* (kar.)) Madde 8'e aykırı bulmamış ve kenevir bazlı ilaçların yazılmasına ilişkin yasal düzenlemeye karşı çıkan bir başvuruyu (*A.M. ve A.K. /Macaristan* (kar.)) Devletin bu alandaki yükümlülüklerine atıf yapmakla birlikte reddetmiştir (§§ 46-47).

95. Engelli bireyler için sağlık hizmetlerine erişim bakımından Mahkeme, ileri düzeyde engelli bir kişinin hareket etmesine yardımcı olmak için bir robotik kol talep ettiği bir davayı kabul edilemez bulmuştur (*Sentges /Hollanda* (kar.)). Ancak Mahkeme, sınırlı hareket kabiliyetine sahip bir kadına sağlanan bakımın azaltılmasını, sadece Birleşik Krallığın kendi yasalarına uymadığı sınırlı bir süre bakımından Madde 8'e aykırı bulmuştur (*McDonald /Birleşik Krallık*).

96. *Gard ve Diğerleri /Birleşik Krallık*'ta (kar.) Mahkeme, ciddi biçimde hasta bir çocuğun ebeveynleri tarafından öne sürülen, çocuklarının tedavisinin mahkemelerin karar vereceği bir mesele olmadığı şeklindeki argümanı reddetmiş, aksine tedaviyi veren hastanenin ebeveynler ile hastane arasında uyuşmazlık çıkması halinde mahkemelere başvurmasını uygun bulmuştur. (§ 117).

f. Hayatın sona ermesi meseleleri

97. *Pretty /Birleşik Krallık*'ta Mahkeme, ilk önce bir kişinin ölme şekline karar verme hakkının Madde 8 uyarınca özel hayatın bir unsuru olduğuna karar vermiştir (§ 67). İzleyen içtihat bir kişinin hayatının hangi şekilde ve ne zaman sona ereceğine karar verme hakkının, özgür şekilde bir yargıya varacak ve buna uygun davranacak bir durumda olması şartıyla, Sözleşme'nin 8. maddesi bakımından özel hayata saygı hakkının boyutlarından biri olduğunu ortaya koymuştur (*Haas /İsviçre*, § 51).

98. Mahkeme yardımcı intihara ilişkin meselelerde üye Devletlerin geniş bir takdir yetkisi olduğuna karar vermiştir. İzin verilen yasalar hayata son veren ilaçların sadece bir hekim tarafından reçeteli olarak verilebilmesi gerekliliğini içerir (*Haas /İsviçre*, § 52). Gerçekten de Mahkeme *Haas /İsviçre*'yi *Pretty /Birleşik Krallık*'tan ayırmıştır. *Pretty* davasının aksine, *Haas /İsviçre*'de başvurucu hayatının zor ve acı verici olduğunun yanı sıra, bahse konu maddeyi elde edemezse intihar eyleminin onursuz bir hal alacağını iddia etmiştir. Ek olarak ve yine *Pretty* davasının aksine, başvurucu onu kendi hayatına son vermektan alıkoacak tedavi edilemez bir dejeneratif hastalığın son safhasında olmaması bakımından esasen hastalıklı kabul edilecek durumda değildir.

99. *Koch /Almanya*'da başvurucu, Federal Enstitü'nün eşine ölümcül dozda sodyum pentobarbitalu alma izni vermeyi reddetmesine yönelik esasa ilişkin şikâyetini ulusal mahkemelerin incelemeyi reddetmesinin Sözleşme Madde 8 uyarınca kendisinin özel hayat ve aile hayatı hakkını ihlal ettiğinden şikâyet etmiştir. Mahkeme ulusal mahkemelerin başvurunun talebinin esasını incelemeyi reddetmesi nedeniyle Madde 8 ihlali bulmuştur.

100. Mahkeme, Madde 8'i, Âkit Devletlere ulusal mahkemelerin yardımcı intihar yasağının özel hayat ve aile hayatı hakkını ihlal edeceği iddiasının esası hakkında karar vermesini gerektiren bir çareyi erişilebilir kılma şeklinde bir usule ilişkin yükümlülüğü dayatacak kadar genişletmeyi uygun görmemektedir (*Nicklinson ve Lamb /Birleşik Krallık* (kar.), § 84).

101. *Gard ve Diğerleri /Birleşik Krallık*'ta (kar.), doktorlar ölümcül bir genetik hastalıktan mustarip bir bebekten yaşamsal destek tedavisini çekmeye çalışmışlardır. Ebeveynlerin talepleri hilafında alınan bu karar Mahkeme tarafından, işlemin ve ulusal makamların kararlarına sundukları gerekçelerin titizlikle incelenmesi sonrasında, Madde 8'i ihlal eden keyfi ve orantısız bir müdahale olarak görülmemiştir (§§ 118-124).

g. Engellilik meseleleri

102. Engelli bir başvurucu bakımından Mahkeme, kamusal binalara ve kamuya açık binalara erişememesinin başvurunun hayatını, onun kişisel gelişim hakkına ve diğer insanlarla ve dış dünyayla ilişkiler kurma ve geliştirme hakkına müdahale teşkil edecek ölçüde etkilediğine ve dolayısıyla Devletlerin kamusal binalara erişim sağlama yükümlülüğü olabileceğine karar vermiştir. Ancak Mahkeme nihayetinde başvurunun bahse konu binalara erişememesi ile özel hayatının gereklilikleri arasında özel bir bağın varlığını gösteremediğine kanaat getirmiştir (*Zehnalova ve Zehnal /Çek Cumhuriyeti* (kar.); *Botta /İtalya*; *Mółka /Polonya* (kar.)).

103. Mahkeme ayrıca yeterli bakımın yokluğu nedeniyle bir çocuğu iki görme engelli ebeveyninden alma kararının haklı kılınmadığını ve ebeveynlerin Madde 8 aile hayatı hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir (*Saviny /Ukrayna*). Diğer yönden Mahkeme, Fransa’da Devlet hastanesinin genetik bir kusuru teşhise ilişkin bir hatası olmadığında ebeveynler çocuğu dünyaya getirmeme kararı alacak olsa bile engelli çocukların masraflarını ebeveynlere tazmin etmek için getirilen yasal bir program bakımından, Madde 8 ihlali bulmamıştır (*Maurice /Fransa* [BD]; *Draon /Fransa* [BD]). Mahkeme ayrıca engelli çocukların ebeveynlerine verilecek yardımın miktarını tayin etme bakımından Devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır (*La Parola ve Diğerler /İtalya* (kar.)) ve bir çocuğun doğumunda yeterli bakım sağlanmamasından kaynaklanan engeller için Devlet yeterli iç hukuk çareleri öngördüğünde, Madde 8 ihlali olmadığına karar vermiştir (*Sypra ve Kranczkowski /Polonya*, §§ 99-100).

h. Gömülmeye ilişkin meseleler

104. Aile hayatı ve özel hayata ilişkin Madde 8 haklarının kullanılması, esas olarak, yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri ilgilendirir. Ancak Mahkeme, ölen bir yakının cesedine muamele şeklinin, bir yakının cenazesine katılma ve mezarında saygı sunma imkânına ilişkin meselelerle birlikte, aile hayatına ve özel hayata saygı hakkının kapsamına girdiğini kararlaştırmıştır (*Solska ve Rybicka /Polonya*, §§ 104-108 ve oradaki atıflar).

105. Örneğin *Lozovyye /Rusya* davası, ebeveynleri ölümünden haberdar edilmeden gömülen bir cinayet mağduruna ilişkindir. Bu davada Mahkeme, herkesin özel hayatına ve aile hayatına ilişkin bilgiye erişim hakkı olduğunu (§ 32) ve bir kişinin ailesinin bir üyesinin cenazesine katılma hakkının Madde 8 kapsamına girdiğini tekrarlamıştır. Diğer aile üyelerinin değil de yetkililerin bir ölümden haberdar oldukları durumda, ilgili makamların aile üyelerinin bilgilendirilmesini temin etmek için en azından makul adımları atma yükümlülüğü vardır (§ 38). Mahkeme ilgili ulusal hukukun ve pratiğin açık olmadığını, ancak bunun tek başına Madde 8 ihlali bulmaya yetmediğini belirtmiştir (§ 42). Öte yandan, müteveffanın ebeveynlerini teşhis etmek, onların yerlerini belirlemek ve onları bilgilendirmek için ulusal makamların erişebileceği bilgiler göz önüne alındığında yetkililerin az önce bahsedilen pozitif yükümlülüğe uymak için makul bir özenle hareket etmedikleri sonucuna varmıştır (§ 46).

106. *Hadri-Vionnet /İsviçre*’de Mahkeme, belediyenin, ölü doğan oğlunun gömülme yeri ve zamanı konusunda anneyi bilgilendirmemesinin yasaya uygun olmadığına ve dolayısıyla bunun annenin özel hayat ve aile hayatı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir (*Pannullo ve Forte /Fransa*) Benzer şekilde, *Zorica Jovanović /Srbistan*’da Mahkeme, hastanenin başvurucuya bebeğinin ölümü ve akabinde bebeğin vücudunun kaybolması konusunda bilgi vermemesinin, çocuk 1983’te ölse de Devletin olan bitenle ilgili bilgi verme konusundaki süregiden hareketsizliği nedeniyle Madde 8’i ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca Rusya’nın, ölü doğan bir bebeğin biyolojik babasının adını almasına izin vermeyi, annenin eşinin baba olduğu şeklindeki yasal karine nedeniyle reddetmesinin, annenin çocuğu gerçek babasının ismiyle gömmeye ilişkin Madde 8 haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir (*Znamenskaya /Rusya*).

107. Aile üyeleri ölüm ile gömülme arasında geçen zamanın uzunluğuna ve müteveffanın vücudunun aileye iadesinden önce gördüğü muameleye de itiraz etmişlerdir. Örneğin, Mahkeme, başvurucuların kızının vücudundan polis tarafından alınan örneklerin iadesinin

geciktirilmesinin –ki bu durum onları kızlarını zamanlıca gömmekten alıkoymuştur– onların Madde 8 özel hayat ve aile hayatı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir (*Girard /Fransa*). Mahkeme ayrıca bir hastanenin ölen bir kişinin organlarını onun annesini bilgilendirmeden ve annenin rızasını almadan çıkarmasının hukuka uygun şekilde yapılmadığını ve dolayısıyla annenin Madde 8 uyarınca özel hayat hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir (*Petrova /Letonya*, §§ 97-98). Bu içtihadı uygun olarak, Mahkeme, eşinin bilgisi ve rızası olmaksızın müteveffadan doku alınması halinde, ulusal hukukta açıklığın ve keyfiliğe karşı hukuki güvencelerin bulunmaması nedeniyle Madde 8 ihlali bulmuştur (*Elberte /Letonya*, § 115).

108. Bununla birlikte, *Elli Poluhas Dödsbo /İsveç*'te Mahkeme, her ne kadar başvuruçunun Madde 8 haklarının etkilendiğini kabul etse de İsveç'in, ölünün küllerinin saklandığı bir kabı, ölen kişinin kalıntılarının ailesiyle aynı yerde bulunması için bir gömülme alanından başkasına taşımayı reddetmesinin Madde 8'i ihlal etmediğine, zira kararın ölenin eşinin menfaatlerinin uygun şekilde gözetilmesiyle verildiğine ve böylesi hallerde uygun görülen takdir yetkisinin sınırları içerisinde kaldığına karar vermiştir. Mahkeme ayrıca ölen bir kişinin, Devleti ölenin DNA'sını bir babalık davasında kullanmaktan engellemeye çalışan temsilcisinin, özel hayat kapsamına giren bir iddia sahibi olmadığını ve ölen adına bir dava açamayacağını kararlaştırmıştır (*Estate of Kresten Filtenborg Mortensen /Danimarka* (kar.)).

109. Mahkeme Devletin suçlanan teröristlerin vücutlarını iade etmeyi reddetme politikasını da ele almıştır. Mahkeme, Devletin özellikle ulusal güvenlik tehdit edildiğinde kamu güvenliğini korumakta bir menfaati olduğunu kabul etse de terörist olduğu iddia edilen kişilerin vücutlarının iadesine yönelik mutlak bir yasağın Devlet ile ölenin aile üyelerinin Madde 8 hakları arasında uygun bir denge kurmadığına karar vermiştir (*Sabanchiyeva ve Diğerleri /Rusya*, § 146).

110. *Solska ve Rybicka /Polonya*'da Mahkeme, ölenlerin vücudunun ailelerin iradesi hilafında cezai takibat bağlamında mezardan çıkarılmasına Madde 8'in uygulandığına hükmetmiştir (§§ 107-108). Mezardan çıkarmayı emreden savcılık kararı bakımından Mahkeme, ulusal hukukun keyfiliğe karşı yeterli güvenceleri sağlamadığına karar vermiştir. Dolayısıyla başvuruçular, Madde 8'e aykırı olarak, hak ettikleri asgari koruma miktarından mahrum bırakılmışlardır (§§ 124-127).

i. Çevresel meseleler⁹

111. Her ne kadar Sözleşme'de açık bir sağlıklı çevre hakkı yer almasa da (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 96) Mahkeme, bir bireyi kuşatan çevrenin kalitesinin söz konusu olduğu çeşitli davaları, bir bireyin esenliğinin güvensiz veya rahatsız edici çevre koşulları nedeniyle olumsuz etkilenebileceği gerekçesiyle karara bağlamıştır (*Cordella ve Diğerleri /İtalya**, §§ 157-160). Madde 8, kirliliğe doğrudan Devletin sebep olup olmadığına ya da Devletin özel sektörün aktivitelerini uygun şekilde düzenleyememekten sorumluluğunun doğup doğmadığına ilişkin çevresel davalarda uygulanabilir. Bireyin ve bir bütün olarak toplumun yarışan menfaatleri arasında kurulması gereken adil denge gözetilmelidir ve her iki bağlamda da Devlet Sözleşme'ye uyumu garanti etmek için atılacak adımları kararlaştırmakta

⁹ Konut bölümüne bakınız.

belirli bir takdir yetkisine sahiptir (*Powell ve Rayner /Birleşik Krallık; López Ostra /İspanya*, § 51; *Giacomelli /İtalya*, § 78).

112. *López Ostra /İspanya*'da, § 51, Mahkeme ağır çevresel kirliliğin bireylerin esenliğini potansiyel olarak etkileyerek ve onları konutlarından yararlanmaktan mahrum bırakarak, dolayısıyla da özel hayatlarını ve aile hayatlarını olumsuz etkileyerek özel hayata ve aile hayatına (ve konuta)¹⁰ saygı hakkına müdahale edebileceğine karar vermiştir. Başvurucu, aile konutunun, Devlet iştirakleriyle belediye arazisinde inşa edilen ve dairesinden 12 metre uzakta bulunan özel bir tabakhane yeniden işleme tesisinden kaynaklı olarak ciddi kirliliğe maruz kaldığını iddia etmiştir. *Giacomelli /İtalya*'da, §§ 97-98, başvurucunun konutundan 30 metre mesafede bulunan özel mülk statüsündeki bir zehirli atık işleme tesisinin neden olduğu kirlilik gibi, *Fadeyeva /Rusya*'da, §§ 133-134, ulusal makamların bir kadına, yüksek oranda kirliliğin ve tehlikeli kimyasal salımların olduğu Rusya'nın en büyük demir döküm tesisinin etrafındaki tehlikeli bir "sıhhi güvenlik alanından" uzaklaşması için herhangi bir etkili çözüm teklif edememesinin de Madde 8 ihlali olduğuna karar verilmiştir.

113. Birkaç davada çevresel risklerle veya tehlikelerle ilgili bilgi verilmemesinin Madde 8 ihlali teşkil ettiğine karar verilmiştir (yetkililerin bir maden şirketinin sebep olduğu çevresel tehlikelere yönelik yeterli risk değerlendirmesi yapmadığı *Tătar /Romanya*, § 97; yerel nüfusa bir kimya fabrikasının yakınında yaşarlarsa kendilerinin ve ailelerinin maruz kalabileceği riskleri tartmalarını sağlayacak önemli bilgilerin, gübre üretimi 1994'te sona erene kadar sağlanmadığı *Guerra ve Diğerleri /İtalya*).

114. Ulusal makamların kirlenen bir bölgenin arındırılmasını sağlama yönündeki şu ana kadar arzu edilen sonuçları vermeyen çabaları, çelik fabrikasının faaliyetleri nedeniyle çevrede yaşayan nüfusun sağlığını kötü etkileyen hava kirliliğine ilişkin *Cordella ve Diğerleri /İtalya** davasında, §§ 167-172, Madde 8 ihlali olarak görülmüştür. Bu davada, resmi bilimsel araştırmaların başvuru sahiplerinin sağlığını tehlikeye sokan çevresel kirliliği kanıtlamasına rağmen, durum yıllarca sürmüş ve riskli bölgede yaşanan nüfus temizleme operasyonundaki ilerlemeye ilişkin herhangi bir bilgiden mahrum kalmaya devam etmiştir.

115. Mahkeme ayrıca bir cezaevinin yakınındaki çöpten gelip bir mahkûmun birkaç yıl boyunca erişebileceği tek "yaşam alanı" olan hüccesine ulaşan kötü kokuların özel hayat ve aile hayatı hakkı içerisinde yer aldığına karar verdiği gibi (*Brânduşe /Romanya*, §§ 64-67), çöpün toplanması, işlenmesi ve ortadan kaldırılması konusunda yetkililerin uzun süren eylemsizliğini de bu kapsamda saymıştır (*Di Sarno ve Diğerleri /İtalya*, § 112).

116. Mahkeme müdahale tedbirlerine yol açan karar alma sürecinin adil olması ve bireyin Madde 8 ile korunan menfaatlerine gerekli saygıyı göstermesi gerektiğini ortaya koymuştur (idari makamların başvuru sahiplerine bir altın madeni arazisinin işletilmesi ile ilgili etkili usule ilişkin güvenceleri sağlayamadığı *Taşkın ve Diğerleri /Türkiye*, § 118; *Hardy ve Maile /Birleşik Krallık*, § 217).

117. Mahkeme, başvuru sahiplerinin özel hayatının kalitesinin ve evinin rahatlığından faydalanma olanağının Heathrow Havalimanını kullanan hava araçlarından kaynaklanan gürültüden

¹⁰ Konut bölümüne ayrıca bakınız.

olumsuz etkilendiği olayda Madde 8'i uygulanabilir bulmuştur (*Powell ve Rayner /Birleşik Krallık*, § 40). Ancak neticede Mahkeme, ülkenin ekonomik refahı gereği uyarınca hükümetin Heathrow Havalimanından gece uçuşlarını azaltmamasının, uyku bozukluğundan mustarip kişi sayısının azlığı dikkate alındığında uçuş alanına yakın yaşayanların Madde 8 haklarını ihlal etmediğini kararlaştırmıştır (ayrıca bakınız *Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], §§ 129-130).

118. Daha sonraki birkaç gürültü kirliliği davasında Mahkeme, davalı Devletin başvuru konut ve özel hayata saygı hakkını garanti etme pozitif yükümlülüğünü yerine getiremediğine karar vermiştir. Örneğin, Valencia'da başvuru konutuna yakın bir gece kulübünün gürültü seviyesini düzenleyememek Sözleşme Madde 8 ihlali teşkil ettiği gibi (*Moreno Gómez /İspanya*, §§ 62-63), başvuru konutunun sokağında trafik değişikliklerinden kaynaklanan ağır trafikten gelen aşırı gürültünün verdiği rahatsızlığı çözememe (*Deés /Macaristan*, § 23) veya bir apartman binasındaki bilgisayar kulübünden kaynaklı gürültü sorunu bakımından (*Mileva ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 97) Madde 8 ihlali bulunmuştur.

j. Cinsel yönelim ve cinsel hayat

119. Mahkeme toplumsal cinsiyet kimliği, isim ve cinsel yönelim ile cinsel hayat gibi unsurların Madde 8 ile korunan kişisel alanın önemli öğeleri olduğuna hükmetmiştir (*B. /Fransa*, § 63; *Burghartz /İsviçre*, § 24; *Dudgeon /Birleşik Krallık*, § 41; *Laskey, Jaggard ve Brown /Birleşik Krallık*, § 36; *P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*). Rıza gösteren eşcinseller arasında cinsel eylemleri suç haline getiren yasal düzenlemeler Madde 8 ihlali olarak görülmüştür (*A.D.T. /Birleşik Krallık*, §§ 36-39; *Dudgeon /Birleşik Krallık*, § 41). Bundan da öte, eşcinsel bir çiftin ilişkisi Madde 8 bakımından "özel hayat" kavramının içerisine girer (*Orlandi ve Diğerleri /İtalya*, § 143). Ancak, Madde 8 tüm özel cinsel eylemlerin suç haline getirilmesini yasaklamaz, örneğin ensest (*Stübing /Almanya*) veya sadomazoşist cinsel eylemler (*Laskey, Jaggard ve Brown /Birleşik Krallık*).

120. Bir grup davada Mahkeme, eşcinsellerin orduda işe alınmasına ilişkin herhangi bir yasağın Madde 8 tarafından korunduğu şekliyle özel hayata saygı hakkının ihlali teşkil ettiğine karar vermiştir (*Lustig-Prean ve Beckett /Birleşik Krallık*; *Smith ve Grady /Birleşik Krallık*; *Perkins ve R. /Birleşik Krallık*; *Beck ve Diğerleri /Birleşik Krallık*).

k. Mesleki veya ticari faaliyetler

121. Her ne kadar genel bir çalışma, kamu hizmetine girmeye erişim veya belli bir mesleği seçme hakkı Madde 8'den çıkarılamasa da "özel hayat" kavramı, ilke olarak, mesleki ya da ticari mahiyetli faaliyetleri dışlamaz (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 71; *Jankauskas /Litvanya (no. 2)*, § 56-57; *Fernández Martínez /İspanya* [BD], §§ 109-110). Gerçekten de özel hayat, bir bireyin mesleki ve ticari mahiyetli ilişkiler dahil olmak üzere, başka insanlarla ilişkiler kurma ve bunları geliştirme hakkını kapsar (*C. /Belçika*, § 25; *Oleksandr Volkov /Ukrayna*, § 165). Nihayetinde insanların çoğunluğu çalışma hayatlarının akışı içerisinde dış dünya ile ilişkiler kurmak bakımından önemli bir imkâna sahiptir (*Niemietz /Almanya*, § 29; *Bărbulescu /Romanya* [BD], § 71 ve oradaki atıflar; *Antović ve Mirković /Karadağ*, § 42).

122. Dolayısıyla, bir mesleğe erişimde öngörülen sınırlamaların “özel hayatı” etkilediği tespit edilmiştir (*Sidabras ve Džiautas /Litvanya*, § 47; *Bigaeva /Yunanistan*, §§ 22-25; ayrıca bakınız *Jankauskas /Litvanya (no. 2)*, § 56 ve ceza mahkûmiyeti nedeniyle Baroya kaydolmaya getirilen sınırlamalarla ilgili *Lekavičienė /Litvanya*, § 36) ve aynı husus için kaybedilmesi için de geçerlidir (*Fernández Martínez /İspanya* [BD], § 113). Benzer şekilde, ofisten kovulmak özel hayata saygı hakkının ihlali olarak görülmüştür (*Özpınar /Türkiye*, §§ 43-48). *Oleksandr Volkov /Ukrayna*’da Mahkeme, bir yargıcın görevi kötüye kullanmadan ötürü ihraç edilmesinin Madde 8 bakımından “özel hayatına” saygı hakkına bir müdahale oluşturduğuna karar vermiştir (§§ 165-167). Mahkeme yine başvuruçunun, belli dini görüşleri olduğunu ve eşinin çarşaf giydiğini belirten bir rapora istinaden idari bakımdan daha az önem arz eden bir şehirde daha önemsiz bir göreve atanmasının Madde 8’i ihlal ettiğine karar vermiştir (*Sodan /Türkiye*, §§ 57-60). Bir diğer ihlal de başvuruçunun yurt dışında elde ettiği derecenin denkliğini etkileyen bir değişiklik sonrası öğretmenlik görevinden alındığı bir davada bulunmuştur (*Şahin Kuş /Türkiye*, §§ 51-52).

123. Daha yakın zamanda, *Denisov /Ukrayna*’da [BD] bazı ilgili emsalleri anımsatan Mahkeme (§§ 101, 104-105, 108 ve 109), istihdama ilişkin uyumsuzlukların Madde 8 uyarınca “özel hayat” kapsamına girip girmediğini değerlendirmek için kullanılacak ilkeleri ortaya koymuştur (§§ 115-117; ayrıca bakınız *J.B. ve Diğerleri /Macaristan* (kar.), §§ 127-129). Mahkeme özel hayatın, işten çıkarma, çalışanı alt seviyeye indirme, bir mesleğe kabul etmeme veya diğer benzer arzu edilmeyen tedbirler gibi hallerden kaynaklı uyumsuzluklardan etkilenebilecek tipik boyutları olduğuna karar vermiştir. Bu davada, başvuruçunun bir mahkemenin başkanı olduğu görevinden idari görevlerini (yöneticilik becerilerini) düzgün şekilde yerine getiremediği gerekçesiyle alınmıştır. Başkan olarak görevden alınmakla birlikte aynı mahkemede yargıç olarak çalışmaya devam etmiştir. Mahkeme, davada Madde 8’i uygulanabilir bulmamıştır. Çünkü Mahkeme’ye göre, karar sadece başvuruçunun yöneticilik becerilerine ilişkin olup onun yargıç olarak mesleki rolüne dokunulmamıştır. Dahası karar, başvuruçunun yargıç olarak gelecekteki kariyerini etkilemediği gibi onun kişiliğinin ve karakterinin ahlaki ya da etik yönünü de tartışmaya açmamıştır. Özetle, bu durumda görevden alınma, başvuruçunun özel hayatı üzerindeki olumsuz etkileri sınırlandırmış ve Madde 8 uyarınca bir meselenin gündeme gelmesi için gerekli “ciddiyet eşiğini” aşmamıştır (*Denisov /Ukrayna* [BD], §§ 126-133). Denisov sonrasında, istihdama ilişkin uyumsuzluklar genelde ancak bir kişi özel hayatında yaptığı bir şeyden ötürü işini kaybederse (gerekçe temelli yaklaşım) veya işin kaybı özel hayatı etkilerse (sonuç temelli yaklaşım) Madde 8’i gündeme getirecektir (§§ 115-117).

124. İşyeri binasından kurulan iletişim de Madde 8 bakımından “özel hayat” ve “haberleşme” kavramlarının kapsamına girebilir (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 73; *Libert /Fransa*, § 25). Bu kavramların uygulanabilir olup olmadığını belirlemek için Mahkeme birkaç durumda bireylerin özel hayatlarının saygı görmesi ve korunması bakımından makul bir beklentileri olup olmadığını incelemiştir. Bu bağlamda, makul bir özel hayat beklentisinin önemli olmakla birlikte zorunlu olarak belirleyici bir etken olmadığını belirtmiştir. İlginç bir şekilde, *Bărbulescu /Romanya*’da [BD] Mahkeme, başvuruçunun makul bir özel hayat beklentisi olup olmadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır, çünkü her halükârda “bir işverenin talimatları işyerindeki özel sosyal hayatı sifıra indiremez. Özel hayata ve haberleşmenin gizliliğine saygı hakkı, gerekli olduğu ölçüde sınırlandırılabilirse de var olmaya devam eder”. Dolayısıyla Madde 8 uygulanmıştır. Özetle, bir kişinin makul bir özel hayat beklentisi olsa da olmasa da

işyerindeki iletişim özel hayat ve haberleşme kavramları içerisine dahildir (§ 80). Bu davada Mahkeme, işyerinde mesleki nitelikli olmayan iletişim söz konusu olduğunda Devletlerin Sözleşme Madde 8 altındaki pozitif yükümlülüklerine ilişkin detaylı bir etkenler listesi ortaya koymuştur (§§ 121-122).¹¹

125. Ek olarak, *Antović ve Mirković /Karadağ*'da Mahkeme, çalışanların işyerlerinde kamera ile izlenmesini, gizli olsun olmasın, onların “özel hayatına” dikkate değer bir haksız müdahale olarak görmüştür (§ 44). Bu dava bir üniversitedeki konferans salonlarına kamera izleme ekipmanı kurulmasına ilişkindir.

C. Özel hayat

126. Mahkeme'nin tutarlı şekilde kararlaştırdığı üzere özel hayat kavramı bir kişinin ismi, fotoğrafı veya fiziksel ve ahlaki bütünlüğü gibi kişisel kimliğe ilişkin konulara kadar genişler; Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından sağlanan teminat esas olarak her bir bireyin kişiliğinin, dışarının müdahalesi olmaksızın, diğer insanlarla olan ilişkilerinde gelişmesine yöneliktir. Dolayısıyla, kamusal bağlamda dahi bir insanın diğer insanlarla bir etkileşim alanı vardır ki bu, özel hayatın kapsamı içerisine girebilir (*Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], § 95). Bundan da öte, “özel hayat” kavramı, bir kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü kapsayan ve dolayısıyla bir insanın kimliğinin toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim, isim ya da bir insanın görüntüsüne ilişkin haklarıyla ilgili unsurlar gibi birden fazla boyutunu içerisine alabilen, tüketici saymaya elverişli olmayan geniş bir terimdir. Bu kavram, bireylerin rızaları olmaksızın yayımlanmamasını meşru olarak bekleyebilecekleri kişisel bilgileri kapsar (*Axel Springer AG /Almanya*, § 83).

127. Devlet görevlileri tarafından izlenme ve özel verilerin toplanması bakımından, böyle bir bilgi, sistematik olarak toplandığında ve Devlet görevlilerince tutulan bir dosyada saklandığında Sözleşme Madde 8 § 1 bakımından “özel hayat” kapsamı içerisine girer. Bu durum, bilginin bir kısmının yanlış olduğunun açıklandığı ve başvurucunun itibarını zarara uğratma ihtimali taşıdığı bir davada daha da bariz hale gelmiştir (*Rotaru /Romanya* [BD], § 44). Bu ilkeyi uygularken Mahkeme, bir insanın özel hayatının, o insanın konutu ya da özel mülkü dışında gündeme gelen tedbirlerden etkilenip etkilenmediğinin incelenmesiyle alakalı birtakım unsurlar olduğunu açıklamıştır. İnsanların bilerek ya da isteyerek kendilerini kamusal şekilde kaydedilen ya da rapor edilen faaliyetlere dahil edebilecekleri durumlar bulunduğundan, bir kişinin özel hayata yönelik makul beklentileri belirleyici olmasa da önemli bir faktör arz edebilir (*Benedik /Slovenya*, § 101). Bir sokakta yürüyen bir kişi, kaçınılmaz olarak, toplumun orada hazır bulunan herhangi bir üyesine görünebilir olacaktır. Aynı kamusal alanın teknolojik araçlarla izlenmesi (örneğin, güvenlik görevlisinin kapalı-devre televizyon ile izlemesi) de benzer niteliktedir. Ancak, kamusal alandan böylesi bir materyalin herhangi bir sistematik ya da kalıcı kaydı söz konusu olduğunda özel hayat gereklilikleri gündeme gelebilir. Bu nedenledir ki güvenlik hizmetlerince belli bir kişiye ilişkin olarak toplanan dosyalar ve bilgiler, müdahaleci veya gizli bir yöntemle elde edilmese de Madde 8 kapsamına girer (*P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*, § 57).

¹¹ Ayrıca Haberleşme bölümüne bakınız.

128. Çevrimiçi faaliyetler bakımından, bu faaliyetlerin failinin kimliğini ortaya çıkaran spesifik dinamik IP adresleri ile bağlantılı bilgiler, ilke olarak, kamuya erişilebilir olmayan kişisel veri teşkil eder. Dolayısıyla bu nitelikte bilginin kullanılması Madde 8 kapsamına girebilir (*Benedik /Slovenya*, §§ 107-108). Bu bakımdan, başvurunun dinamik IP adresini gizlememiş olduğu gerçeği özel hayat beklentisinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde belirleyici olmamıştır (§ 116). Aksine, çevrimiçi faaliyetlerle bağlantılı anonimlik dikkate alınması gereken önemli bir faktördür (§ 117).

a. Bir kişinin görüntüsüne ve fotoğraflarına; fotoğraflarının, görüntülerinin yayınlanmasına ilişkin hakları ve Maddeler

129. Fotoğraflar bakımından Mahkeme, bir kişinin görüntüsünün, kişinin özgün karakteristiklerini ortaya koyduğu ve kişiyi akranlarından ayırdığı için, onun kişiliğinin başlıca niteleyicilerinden biri olduğunu belirtmiştir. Bundan ötürü bir kişinin görüntüsünün korunması hakkı kişisel gelişimin temel bileşenlerinden biridir. Her ne kadar ifade özgürlüğü fotoğrafların yayınlanmasını da kapsasa da Mahkeme yine de hakların ve başkalarının itibarının korunmasının bu alanda ayrı bir önem arz ettiğini, zira fotoğrafların bir kişi ya da aile hakkında çok kişisel ve hatta mahrem bilgileri içerebileceğini tespit etmiştir (*Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], § 103). Mahkeme Madde 8 uyarınca itibar hakkı ile Madde 10 uyarınca ifade özgürlüğünü dengelerken dikkate alınması gereken ana faktörleri şu şekilde belirlemiştir: genel yararı ilgilendiren bir tartışmaya katkı; söz konusu kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusunun ne olduğu; bahse konu kişinin önceki eylemleri; yayının içeriği, biçimi ve sonuçları; fotoğrafların çekildiği koşullar ve öngörülen yaptırımın ağırlığı (*ibid.*, §§ 108-113; *Axel Springer AG /Almanya* [BD], §§ 89-95; *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés /Fransa* [BD], §§ 90-93).

130. Dolayısıyla, kamu tarafından bilinen kişiler dahil herkes, özel hayatının korunmasına yönelik meşru bir beklentiye sahiptir (*Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], §§ 50-53; *Sciaccia /İtalya*, § 29; *Reklos ve Davourlis /Yunanistan*, § 40; *Alkaya /Türkiye*, ünlü bir aktrisin özel adresinin korunması). Ancak bu, mutlaka belirleyici bir faktör değildir (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 73). Mahkeme'nin içtihadı esasen, görüntünün yayınlanmasını reddetme hakkı dahil kişinin görüntüsünün kullanımını kontrol etme hakkının ön kabulüne dayanır (yeni doğan bir bebeğin fotoğraflarının özel bir klinikte ebeveynlerin önceden rızası olmadan çekildiği ve negatiflerin tutulduğu *Reklos ve Davourlis /Yunanistan*, §§ 40 ve 43; *Von Hannover /Almanya (no. 2)* [BD], § 96).

131. Devletin, izin olmaksızın filme almanın yasaklanması için etkili ceza hukuku ve medeni hukuk hükümlerinin yürürlükte olduğunu temin etme pozitif yükümlülüğü vardır. *Söderman /İsveç* [BD] 14 yaşındaki bir kız çocuğunun çıplakken üvey babası tarafından gizlice filme alınmaya çalışılmasına ve başvurunun, o dönemde birinin, izni olmadan filme alınmasını yasaklamayan İsveç hukuk sisteminin kendisini, kişisel bütünlüğünün ihlaline karşı korumadığı şikâyetine ilişkindir. Diğer yandan *Khadija Ismayilova /Azerbaycan*, bir gazetecinin evinde gizlice filme alınması ve akabinde videoların kamuya dağıtılması ile ilgilidir. Bu davada, bahse konu eylemler ceza hukuku uyarınca cezalandırılabilir ve cezai takibat gerçekten de başlatılmıştır. Ancak Mahkeme, yetkililerin, başvurunun hayatına yönelik çok ciddi müdahalelerle ilgili etkili bir ceza soruşturması yürüterek başvurunun özel hayatını koruma pozitif yükümlülüğüne uygun davranmadığına karar vermiştir.

132. Mahkeme, görsel verinin kaydedildiği, arşivlendiği ve halka ifşa edildiği durumda kamusal yerlerin video ile izlenmesini Madde 8 kapsamında görmüştür (*Peck /Birleşik Krallık*, §§ 57-63). Özellikle, intihar teşebbüsü televizyon kameralarına yakalanan bir başvurucunun video kayıtlarının yayın amacıyla kullanımı için medyaya servis edilmesi, başvurucunun söz konusu zamanda kamusal bir yerde olmasından bağımsız olarak onun özel hayatına ciddi bir müdahale olarak görülmüştür (*ibid.*, § 87).

133. Ceza kovuşturması uyarınca tutuklanan kişiler bakımından Mahkeme çeşitli vesilelerle, kolluk faaliyetleri bağlamında bir videonun kaydedilmesinin ya da başvurucunun fotoğraflarının polis yetkililerince medyaya verilmesinin bu kişilerin özel hayat hakkına bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, polisin başvurucunun resmi dosyasındaki fotoğraflarını başvurucunun rızası olmaksızın basına erişilebilir kıldığı (*Khuzhin ve Diğerleri /Rusya*, §§ 115-118; *Sciacca /İtalya*, §§ 29-31; *Khmel /Rusya*, § 40; *Toma /Romanya*, §§ 90-93) ve bir başvurucunun fotoğrafının arananlar panosuna asılmasının ulusal hukuka uygun olmadığı hallerde (*Giorgi Nikolaishvili /Gürcistan*, §§ 129-131) Madde 8 ihlali bulmuştur.

134. Ancak Mahkeme, terörist olduğundan şüphelenilen bir kişinin izni olmaksızın bir fotoğrafının çekilmesinin ve tutulmasının demokratik bir toplumda teröristlerin önlenmesi meşru amacıyla orantısız olmadığına karar vermiştir (*Murray /Birleşik Krallık*, § 93).

135. Madde 8, eğer başka telafi mekanizmaları öngörülmüşse mağdura tazminat ödenmesini zorunlu kılmaz (*Kahn /Almanya*, § 75). Bu davada, eskiden Alman ulusal futbol takımında kaleci olan bir kişinin iki çocuğunun fotoğraflarının yayınlanmaması kararını ihlal eden yayıncıya herhangi bir parasal yaptırım uygulanmamıştır (ayrıca bakınız *Egill Einarsson /İzlanda (no. 2)*, §§ 36-37 ve § 39 ve oradaki atıflar).

b. Kişisel itibarın korunması; iftira

136. İtibar, özel hayata saygı hakkının bir parçası olarak Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından korunur (*Axel Springer AG /Almanya* [BD], § 83; *Chauvy ve Diğerleri /Fransa*, § 70; *Pfeifer /Avusturya*, § 35; *Petrina /Romanya*, § 28; *Polanco Torres ve Movilla Polanco /İspanya*, § 40).

137. Madde 8'in devreye girmesi için, bir kişinin itibarına yapılan saldırının belli bir ciddiyet eşiğine erişmesi ve özel hayata saygı hakkından kişisel yararlanmaya zarar verecek mahiyette olması gerekir (*Axel Springer AG /Almanya* [BD], § 83; *Bédat /İsviçre* [BD], § 72; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri /Bosna Hersek* [BD], § 76; *Denisov /Ukrayna* [BD], § 112). Bu gereklilik hem sosyal hem kişisel itibar bakımından geçerlidir (*idem*). Ayrıca başvurucu ile itibarına yapıldığı iddia edilen saldırı arasında yeterli bir bağlantı olmalıdır (*Putistin /Ukrayna*, § 40). Suç mahiyetindeki eylemlere ilişkin iddialarla ilgili davalarda Mahkeme ek olarak Sözleşme Madde 6 § 2 uyarınca bireylerin suçluluğu ispat edilene kadar masum olduğunun kabul edilmesi hakkına sahip olduğu gerçeğini de dikkate almıştır (*Jishkariani /Gürcistan*, § 41).

138. Mahkeme başvurucunun izni olmaksızın kısmen yayınlanan bir işitsel-görsel kayda ilişkin bir davada Madde 8 ihlali bulmamıştır, çünkü diğer hususların yanı sıra kayıt, başvurucunun kendisinden ziyade belli bir sektörün ticari faaliyetlerini eleştirmiştir (*Haldimann ve Diğerleri*

/İsviçre, § 52). Diğer yandan, başvurucuyu “yabancı bir din tüccarı” olarak niteleyen televizyon haberi Madde 8 ihlali teşkil etmiştir (*Bremner /Türkiye*, §§ 72 ve 84).

139. Mahkeme kamusal bir kişilik bakımından kabul edilebilir eleştiri alanının sıradan vatandaşlarından daha geniş olması itibarıyla, iftira niteliğinde olduğu öne sürülen beyanların yapıldığı dönemde başvurucunun ne kadar tanındığını ve beyanların konusunu dikkate alır (*Jishkariani /Gürcistan*).

140. Sözleşme, bireylerin, suçlama yaparken teyit edilebilir bilgiye sahip olması halk tarafından beklenen Hükümet görevlilerince alenen cezai eylemlerle itham edilmeyi bu ithamlar gerçeklerle desteklenmediği sürece hoş görmesini gerektirecek şekilde yorumlanamaz (*idem*, §§ 59-62). Aynı yönde, *Egill Einarsson /İzlanda*’da, İzlanda’da iyi tanınan bir sima bir çevrimiçi fotoğraf paylaşma uygulaması olan Instagram’da, bir fotoğrafla birlikte “tecavüzcü” olarak adlandırıldığı saldırgan bir yorumun süjesi olmuştur. Mahkeme bu tür bir yorumun, belli bir ciddiyet eşiğine eriştiği müddetçe başvurucunun özel hayatına müdahale teşkil edebilecek nitelikte olduğu sonucuna varmıştır (§ 52). Madde 8’in, kamuya mal olmuş kişilerin, davranışları ve kamusal söylemleri nedeniyle yoğun tartışmalara neden oldukları durumlarda dahi, gerçeklerle desteklenmediği sürece şiddet içeren cezai eylemlerle alenen suçlanmayı hoş görmek zorunda olmalarını gerektirecek şekilde yorumlanamayacağına işaret etmiştir (§ 52).

141. İnternet yönünden, Mahkeme, ciddiyet seviyesi testinin önemli olduğunu vurgulamıştır (*Tamiz /Birleşik Krallık* (kar.), §§ 80-81). Ne de olsa, milyonlarca internet kullanıcısı her gün çevrimiçi yorumlar yapmakta ve bu kullanıcıların pek çoğu kendilerini saldırgan ve hatta iftira nitelikli görülebilecek şekillerde ifade etmektedir. Ancak, yorumların çoğunluğunun, bir başkasının itibarına herhangi önemli bir zarar vermek için mahiyeti itibarıyla çok önemsiz ve/veya yayınlanma alanının çok sınırlı olması muhtemeldir. Bu münhasır davada başvurucu, itibarının bir blogdaki yorumlar nedeniyle zarar gördüğünden şikâyet etmiştir. Bu eşiğe erişilip erişilmediğini kararlaştırırken Mahkeme, ulusal mahkemelerin, başvurucunun şikâyetçi olduğu yorumların çoğunluğu tartışmasız şekilde saldırganken, bunların büyük oranda, pek çok İnternet portalındaki iletişimde yaygın olan –çirkin bir üslup içermekle birlikte- bir nevi “adi tacizden” biraz daha fazlası olduğu tespitine katılma eğilimi göstermiştir. Bundan da öte, şikâyet edilen yorumların daha spesifik –ve potansiyel olarak incitici- iddialarda bulunan pek çoğunun, yazdıkları bağlamda, okuyanlar tarafından ciddiye alınmaya değmeyecek varsayımlar olarak anlaşılması muhtemeldir.

142. *Tamiz /Birleşik Krallık*’ta (kar.) Mahkeme, Madde 10 tarafından Google Inc. gibi bilgi toplumu hizmet sağlayıcılarına sağlanan ifade özgürlüğü ile bağlantılı olarak Madde 8 ile güvence altına alınan özel hayata saygı hakkının kapsamını kararlaştırmıştır (§§ 83-84). Bahse konu Devletin geniş bir takdir yetkisi olduğuna karar vermiş ve bu hizmet sağlayıcılarının bilgiye erişimi ve geniş kapsamlı politik, sosyal ve kültürel konularda tartışma ortamını tesis ederken İnternette yerine getirdiği önemli işlevi vurgulamıştır (§ 90). Bir blogdaki üçüncü şahsın yorumları bakımından Mahkeme, Madde 8’in, Âkit Devletlerin egemenliklerine tabi olanların itibarına saygı hakkının etkili korunmasını temin etme şeklindeki pozitif yükümlülüğünü içerdiğinin altını çizmiştir (*Pihl /İsveç* (kar.), § 28; ayrıca bakınız *Høiness /Norveç**). *Egill Einarsson /İzlanda*’da (no.2), ulusal mahkemeler Facebook’taki iftira nitelikli beyanları yok hükmünde saymış, ancak, davanın koşullarını gözetererek, başvurucu lehine

tazminatı ya da yargılama giderlerini reddetmiştir. Mahkeme için, tazminat vermeme kararı tek başına Madde 8 ihlali boyutuna ulaşmaz. Diğer faktörlerin yanı sıra, beyanların bir Facebook sayfasında diğer yüzlerce ve binlerce yorumla birlikte bir yorum olarak yayımlandığı ve başvuru talep eder etmez yazan kişi tarafından silindiği gerçeği, başvuru itibar hakkının korunmasının yeterliliği incelenirken dikkate alınmıştır (§§ 38-39).

143. İstihdam uyumsuzlukları bağlamında, *Denisov /Ukrayna* [BD] “mesleki ve sosyal itibara” ilişkin rehber niteliğindeki mevcut içtihat ilkelerini ortaya koymuştur (§§ 115-117 ve yukarıdaki “mesleki veya ticari faaliyetler” başlığına bakınız).

144. Madde 8 bir kişinin kendi eylemlerinden kaynaklanan öngörülebilir bir itibar kaybından şikâyetçi olmasında kullanılamaz. *Gillberg /İsveç*’te [BD], §§ 67-68, başvuru bizatihi bir ceza mahkûmiyetinin onurunu ve itibarını zedeleyerek “özel hayatından” istifadesini etkilediğini öne sürmüştür. Ancak bu akıl yürütme Mahkeme tarafından kabul edilmemiştir (ayrıca bakınız, diğerlerinin yanı sıra, *Sidabras ve Džiautas /Litvanya*, § 49; *Mikolajová /Slovakya*, § 57; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri /Bosna Hersek* [BD], § 76). Bir ceza mahkûmiyeti tek başına “özel hayata” saygı hakkına müdahale teşkil etmez ve bu husus, “özel hayat” üzerinde öngörülebilir olumsuz etkileri haiz, belli bir oranda hukuki sorumluluk doğuran diğer kusurlu davranışlar bakımından da geçerlidir (*Denisov /Ukrayna* [BD], § 98). Bunun aksine, *Vicent Del Campo /İspanya*’da başvuru, hukuki sürecin bir tarafı olmayıp tüm işlemlerden habersizdir ve hazır bulunmak üzere de çağrılmamıştır. Bununla birlikte, bu süreçteki karar başvurucudan ismiyle söz etmekte ve faili olduğu iddia edilen tacizin detaylarına yer vermektedir. Mahkeme bunun başvuru kişinin kendi eyleminin öngörülebilir bir sonucu olarak görülemeyeceğini ve ikna edici gerekçelerle desteklenmediğini belirtmiştir. Bunun sonucu olarak, müdahale orantısız bulunmuştur (§§ 39-42 ve 48-56).

145. Madde 8 uyarınca özel hayat haklarını diğer Sözleşme haklarıyla dengelerken Mahkeme, Devletten her iki hakkı da temin etmesinin ve birinin korunması diğerine bir müdahale ile sonuçlandığında, bu müdahaleyi güdülen amaçlarla orantılı hale getirmek için uygun tedbirleri seçmesinin beklendiğini belirlemiştir (*Fernández Martínez /İspanya* [BD], § 123). Bu dava özel hayat/aile hayatı ve dini kuruluşların özerklik hakkına ilişkindir. Mahkeme Katolik dinini ve değerlerini benimseyen bir öğretmenin sözleşmesini, öğretmen duruşunu “evli bir rahip” olarak alenen ortaya koyduktan sonra yenilemeyi reddetmenin Madde 8’i ihlal etmediğine karar vermiştir (§ 89). Cinsel istismarda bulunduğu şüphelenilen bir ebeveyn bakımından Mahkeme, gizli bilginin izinsiz ifşasını yeterince soruşturmanın veya başvuru kişinin itibarı ile masumiyet karinesi hakkını (Madde 6 § 2) korumamanın Madde 8’i ihlal ettiğine hükmetmiştir (*Ageyevy /Rusya*, § 155).

146. Madde 10 tarafından korunan ifade özgürlüğü ile Madde 8’de öngörülen özel hayata saygı hakkını dengelerken Mahkeme, birtakım ölçütler uygulamıştır. Bunlar bahse konu kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusunun ne olduğu; kişinin önceki eylemleri; bilginin elde edilme yöntemi ve doğruluğu; yayının içeriği, şekli ve sonuçları ve öngörülen yaptırımın ağırlığıdır (*Axel Springer AG /Almanya* [BD], §§ 89-95). Bu ölçütler sınırlı sayıda değildir ve davanın münhasır koşulları doğrultusunda aktararak uyarlanmalıdır (*Axel Springer SE and RTL Television GmbH /Almanya*, § 42; *Jishkariani /Gürcistan*, § 46).

147. Her ne kadar, özellikle başkalarının itibarının ve haklarının korunması bakımından belli sınırları aşmaması gerekse de basının görevi –yükümlülüklerine ve sorumluluklarına uygun bir biçimde– kamunun edinmeye hakkının olduğu ve kamuyu ilgilendiren her konuda, mahkeme süreçleri hakkında bilgi vermek ve yorum yapmak dahil bilgi ve fikir vermektir (*Axel Springer AG /Almanya* [BD], § 79). Mahkeme ayrıca basının proaktif rolünün, yani toplum içerisinde böylesi bir ilgi uyandırabilecek ve bu nitelikte bir tartışmayı alevlendirebilecek nitelikte bilgiyi ortaya çıkarma ve bunu kamunun dikkatine sunma işlevinin önemini de vurgulamıştır (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés /Fransa* [BD], § 114). Belli olayları ele alırken gazeteciler özen ve dikkat göstermekle yükümlüdür (§ 140).

Tamiz /Birleşik Krallık'ta (kar.) Mahkeme, Madde 10 tarafından Google Inc. gibi bilgi toplumu hizmet sağlayıcılarına sağlanan ifade özgürlüğü ile bağlantılı olarak Madde 8 ile güvence altına alınan özel hayata saygı hakkının kapsamını kararlaştırmıştır (§§ 83-84). Bahse konu Devletin geniş bir takdir yetkisi olduğuna karar vermiş ve bu hizmet sağlayıcılarının bilgiye erişimi ve geniş kapsamlı politik, sosyal ve kültürel konularda tartışma ortamını tesis ederken İnternette yerine getirdiği önemli işlevi vurgulamıştır (§ 90). Bir blogdaki üçüncü şahsın yorumları bakımından Mahkeme, Madde 8'in, Âkit Devletlerin egemenliklerine tabi olanların itibarına saygı hakkının etkili korunmasını temin etme şeklindeki pozitif yükümlülüğünü içerdiğinin altını çizmiştir (*Pihl /İsveç* (kar.), § 28). *Egill Einarsson /İzlanda'da (no.2)*, ulusal mahkemeler Facebook'taki iftira nitelikli beyanları hükümsüz kabul etmiş, ancak, davanın koşullarını gözeterek, başvuru lehine tazminatı ya da yargılama giderlerini reddetmiştir. Mahkeme için, tazminat vermeme kararı tek başına Madde 8 ihlali boyutuna ulaşmaz. Diğer faktörlerin yanı sıra, beyanların bir Facebook sayfasında diğer yüzlerce ve binlerce yorumla birlikte bir yorum olarak yayımlandığı ve başvuru talep eder etmez yazan kişi tarafından silindiği gerçeği, başvuru sahibinin itibar hakkının korunmasının yeterliliği incelenirken dikkate alınmıştır (§§ 38-39).

148. *Sousa Goucha /Portekiz*'de Mahkeme, satirik içeriğe ilişkin meseleleri ele alırken “makul okuyucu” ölçütüne değinmiştir (§ 50; ayrıca bakınız *Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH /Avusturya*, §§ 24-26). Ayrıca, ifade özgürlüğü bağlamında parodiye özellikle geniş bir takdir yetkisi tanınmalıdır (*Sousa Goucha /Portekiz*, § 50). Bu davada, iyi tanınan bir ünlü, cinsel yönelimiyle ilgili kamuya açıklama yaptıktan kısa süre sonra bir televizyon programı esnasında iftiraya uğradığını iddia etmiştir. Mahkeme, şaka kamu yararını ilgilendiren bir tartışma bağlamında yapılmadığından (aksi yönde, bakınız *Alves da Silva /Portekiz* ve *Welsh ve Silva Canha /Portekiz*), beyan Madde 10 altında kabul edilebilir ölçütün ötesine geçtiğinde Madde 8 uyarınca Devletin bir kişinin itibarını koruma yükümlülüğü doğabileceğini dikkate almıştır (*Sousa Goucha /Portekiz*, § 51). Bir sigara reklamı kampanyası için bir ünlünün ilk isminin izni olmaksızın kullanılmasına ilişkin bir davada Mahkeme, nükteli ve ticari mahiyetin ve başvuru sahibinin geçmişteki tavrının başvuru sahibinin Madde 8 argümanlarından daha ağır bastığına karar vermiştir (*Bohlen /Almanya*, §§ 58-60; ayrıca bakınız *Ernst August von Hannover /Almanya*, § 57).

149. Mahkeme, bugüne kadar, Madde 8'in özel hayat boyutunun bir şirketin itibarını koruyup korumadığı sorusunu açıkça cevapsız bırakmıştır (*Firma EDV für Sie, Efs Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungen GmbH /Almanya* (kar.), § 23). Ancak, Madde 10 uyarınca, Mahkeme'ye göre bir kurumun “haysiyetinin” insanları ile denk görülemeyeceğini belirtmek yerinde olur (*Kharlamov /Rusya*, § 29). Mahkeme'nin görüşü

uyarınca üniversitenin otoritesinin korunması, “diğerlerinin itibarının ya da haklarının korunması” kadar öneme sahip olmayan bir kurumsal menfaatten ibarettir (ayrıca bakınız, Mahkeme’nin, kişinin onuru üzerinde etkiler yaratabilecek olan, bir kişinin sosyal konumuyla ilgili itibarının zedelenmesi ile bir şirketin ticari itibarına zarar vermenin –ki bunun herhangi etik boyutu yoktur- farklı olduğuna karar verdiği *Uj/Macaristan*, § 22).

c. Veri koruması

150. Bir kamu makamı tarafından bir kişinin özel hayatına ilişkin bilgilerin arşivlenmesi, özellikle bu bilgi bir kişinin uzak geçmişini ilgilendiriyorsa (*Rotaru /Romanya* [BD], §§ 43-44) veya politik görüşü ifşa eden ve bu itibarla daha yüksek bir koruma seviyesini haklı kılan özel hassas veri kategorileri içerisine giriyorsa (*Catt /Birleşik Krallık*, § 112 ve 123) Madde 8 anlamında bir müdahale teşkil eder. Arşivlenen bilginin sonraki kullanımının varılan bu sonuç üzerinde bir etkisi yoktur (*Amann /İsviçre* [BD], §§ 65-67; *Leander /İsveç*, § 48; *Kopp /İsviçre*, § 53). Yetkililerce tutulan kişisel bilginin özel hayatın boyutlarını içerip içermediğini belirlerken Mahkeme, bahse konu bilginin kaydedildiği ve tutulduğu spesifik bağlamı, kayıtların mahiyetini, kullanılma ve işlenme şeklini ve elde edilebilecek sonuçları özellikle dikkate alacaktır (*S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], § 67). Bir DNA profili ciddi miktarda özgün kişisel bilgi içerir (*ibid.*, § 75). Banka belgeleri, hassas belge içerip içermediklerinden bağımsız olarak şüphesiz ki bir kişiyi ilgilendiren kişisel belge niteliğindedir (*M.N. ve Diğerleri /San Marino*, § 51). Ancak Mahkeme, Devletin takdir yetkisini belirlemek için bahse konu bilginin mahiyetini dikkate alacaktır (*G.S.B. /İsviçre*, § 93).

151. Mahkeme, kişisel ya da kamusal nitelikli (örneğin, bir kişinin politik faaliyetleriyle ilgili bilgi) dosyaların ya da verilerin güvenlik güçlerince ya da Devlet makamlarınca toplandığı ve arşivlendiği hallerde (*Rotaru /Romanya* [BD], §§ 43-44; *Association “21 December 1989” ve Diğerleri /Romanya*, § 115; *Catt /Birleşik Krallık*, § 93); bir kişinin isminin ulusal cinsel suçlular veri tabanına dahil edildiği durumda (*Gardel /Fransa*, § 58) ve birtakım suçlardan şüpheli konumunda olan ancak mahkûmiyet almamış kişilerin parmak izi kayıtlarının toplanması, muhafazası ve silinmesine yönelik güvencelerin bulunmaması (*M.K. /Fransa*, § 26) nedeniyle Madde 8’in gündeme gelebileceğini kararlaştırmıştır. Mahkeme ayrıca Devletin sporda doping karşıtı çabanın bir parçası olarak üst düzey atletlerin, üçer ay arayla, hafta sonları dahil nerede buldukları ve gündelik faaliyetleri hakkında tam bilgi vermelerini ve bu bilgiyi güncel tutmalarını istediği durumda Madde 8’in uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir (*National Federation of Sportspersons’ Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa*, §§ 155-159).

152. Mahkeme ayrıca bilginin elde edildiği ve arşivlendiği bağlamı ve bilginin niteliğini de dikkate alır. Terörist olduğundan şüphelenilenlerle ilgili davalarda Mahkeme, Devletlerin, özellikle geçmişte terörist faaliyetlerle ilişkili olan kişilerin bilgilerinin arşivlenmesinde geniş bir takdir yetkisine sahip olduğuna karar vermiştir (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri /İsveç*, § 88). Mahkeme yetkili makamlarca tutuklanan kişiler veya hatta tutuklama anında ve yerinde hazır bulunan diğer kişiler ile ilgili temel kişisel detayların kaydedilmesinin ve tutulmasının terörizm suçlarının soruşturulması sürecinin meşru sınırları içerisinde kaldığına hükmetmiştir (*Murray /Birleşik Krallık*, § 93).

153. Ceza adaleti sisteminde modern bilimsel tekniklerin kullanılmasına ilişkin olarak Mahkeme, bu tekniklere, ne pahasına olursa olsun ve söz konusu tekniklerin geniş kapsamda kullanılmasının potansiyel faydaları önemli özel hayat menfaatlerine karşı dikkatlice dengelenmeksizin izin verilmesi halinde Sözleşme Madde 8 tarafından sağlanan korumanın kabul edilemez ölçüde zayıflayacağına karar vermiştir (*S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], § 112).

154. Ceza kayıtlarının ayırım yapılmaksızın ve ucu açık şekilde toplanmasının, uygulanabilir güvenceleri netleştiren ve diğer hususların yanı sıra verinin toplanabileceği koşulları, arşivlenme süresini, kullanılabilmesi amaçları ve ortadan kaldırılabilmesi durumları düzenleyen kuralları ortaya koyan açık ve detaylı yasal düzenlemelerin yokluğunda Madde 8 gerekliliklerine uygun olması olası değildir (*M.M. ve Birleşik Krallık*, § 199).

155. Hücresel materyalin alınması ve tutulması ile hücre örneklerinden elde edilen DNA profillerinin belirlenmesi ile bunlara el konulması, her ne kadar bu, hükümlü suçluların DNA profillerinin gelecekteki muhtemel cezai işlemler için alınması ve tutulması boyutuna muhakkak erişirse de (*Peruzzo ve Martens /Almanya* (kar.), §§ 42 ve 49) Sözleşme Madde 8 § 1 anlamında özel hayata saygı hakkına bir müdahale teşkil etmiştir (*S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], §§ 71-77; *Van der Velden /Hollanda* (kar.); *W. /Hollanda* (kar.)). Böyle bir müdahale, Sözleşme Madde 8'in 2. paragrafında öngörüldüğü üzere "hukuka uygun", paragrafta sayılan meşru amaçlardan birini ya da birkaçını güden ve bu amaca ya da amaçlara erişmek için "demokratik bir toplumda gerekli" bir müdahale olarak meşru kılınmazsa Madde 8 ihlali teşkil edecektir (*Peruzzo ve Martens /Almanya* (kar.)). Suçun ağırlığına göre süre ayırımı yapılmaksızın ve bir silme işlemine erişim olanağı olmaksızın hükümlü suçluların DNA profillerinin arşivlenmesine ilişkin *Aycaguer /Fransa* davasında Mahkeme ihlal bulmuştur (§§ 34, 38, 44 ve 45).

156. *Caruana /Malta* (kar.) davası, bir cinayet zanlısının eşinden yanak dokusu alınmasına ilişkindir. Mahkeme yanaktan doku alınmasının genelde hiçbir bedensel zarara ya da herhangi bir fiziksel ve zihinsel acıya neden olmadığına, dolayısıyla çok önem arz etmediğine karar vermiştir. Örneğin alınmasının bir cinayetin soruşturulması için gerekli olduğu bu davada Mahkeme, bahse konu tedbirin orantılı olduğuna karar vermiştir (*ibid.*, § 41). *Mifsud /Malta*'da Mahkeme, babalık davasında başvurusunun genetik numune vermesine yönelik bir emrin Madde 8'i ihlal edip etmediğini incelemiştir. Mahkemeler, emre, başvurusunun kendi seçtiği avukatıyla katıldığı ve savunma haklarına davanın karşı tarafıyla eşit şekilde saygı gösterildiği dava sürecinde, söz konusu menfaatleri gerekli şekilde dengeledikten sonra karar verdiğinden, Mahkeme ulusal mahkemelerin söz konusu menfaatler arasında makul bir denge kurduğuna karar vermiştir (§§ 61-78).

157. Kişisel verinin korunması kişinin Sözleşme Madde 8 tarafından teminat altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkından yararlanması yönünden temel önem arz eder (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 133). Dolayısıyla bir kişinin özel hayatıyla ilgili, gizli bir kayıta arşivlenen bilgilerin kullanılması ve ortaya çıkarılması Madde 8 § 1 kapsamı içerisine girer (*Leander /İsveç*, § 48; *Rotaru /Romanya* [BD], § 46).

158. Ulusal hukuk kişisel verilerin Madde'nin teminatlarına aykırı şekilde kullanılmasını önlemek için uygun güvenceleri sağlamalıdır (*Z /Finlandiya*, § 95). *S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], § 103'teki tespitlerine uygun olarak Mahkeme, bu güvencelere duyulan ihtiyacın kişisel verinin korunması otomatik işlemeye tabi olduğunda, özellikle de kişisel veri polisin amaçları için kullanıldığında daha da arttığına karar vermiştir. Ulusal hukuk bu verilerin alakalı olduğunu ve yanlış kullanımdan ve suiistimalden yeterince korunduğunu temin etmelidir (*Gardel /Fransa*, § 62). Bununla birlikte Mahkeme ulusal cinsel suçlar veri tabanına girmenin Madde 8'i ihlal etmediğine karar vermiştir (*B.B. /Fransa*, § 60; *Gardel /Fransa*, § 71; *M.B. /Fransa*, § 62).

159. Mahkeme bir başvuruçunun tedbir verilerinin süresiz tutulmasının ve açığa çıkarılmasının ve bunun istihdam olanakları üzerindeki etkisinin Madde 8 ihlali olduğuna karar vermiştir (*M.M. /Birleşik Krallık*, § 207). Ayrıca 94 yaşındaki şiddete başvurmayan protestocuğunun faaliyetlerine ilişkin verinin süresiz tutulmasını da Madde 8 ihlali olarak görmüştür (*Catt /Birleşik Krallık*).

160. Mahkeme başvuruçunun KGB için sürücü olarak çalıştığı eski işinin 13 sene sonra kamuya ifşa edildiği olayda Madde 8 ihlali bulmuştur (*Söro /Estonya*, §§ 55-64). Benzer şekilde, başvuruçunun eski rejimin gizli polisünün işbirlikçisi olduğunu ve sonuç olarak kamu görevi için ek gerekliliği sağlamadığını ortaya çıkaran aklama süreci Madde 8'i ihlal etmiştir (*Ivanovski /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 176). Mahkeme demokratik olmayan rejimlerden doğan Âkit Devletlere bu rejimlerin mirasını ele alma tercihleri konusunda geniş bir inisiyatif alanı tanımıştır. *Anchev /Bulgaristan* (kar.) davasında, eski güvenlik güçlerinin kayıtlarının gösterdiği üzere sadece komünist rejimle iş birliği yaptığı düşünülen kamu görevindeki kişilerin isimlerinin ifşası sisteminin, Bulgar makamların takdir yetkisi kapsamında olduğuna hükmetmiştir (§§ 103-111, § 113).

161. Kişisel verilerin korunması söz konusu olduğunda, bilginin çoktan kamusal alana girmiş bulunması Madde 8 korumasını kaldırmak zorunda değildir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy /Finlandiya* [BD], § 134). Belli bir kişi bakımından veri toplanması söz konusu olduğunda, kişisel verinin normal olarak öngörülebilenin ötesinde bir mahiyette ya da derecede işlenmesi ya da kullanılması veya yayınlanması halinde özel hayat gereklilikleri ortaya çıkar (§ 136). Bu davada Mahkeme, toplanan, işlenen ve gazeteler tarafından yayımlanan, çok sayıda kişinin vergilendirilebilir gelinine ve varlıklarına ilişkin detayları içeren verinin, ulusal hukukta kamunun belli kurallara tabi olarak bu veriye ulaşabilme imkânı olması gerçeğinden bağımsız olarak, açıkça söz konusu kişilerin özel hayatını ilgilendirdiğine karar vermiştir (§ 138). Ulusal hukuk kişisel verinin Madde 8 teminatlarına aykırı şekilde kullanılmasını önleyecek uygun güvenceleri sağlamalıdır. Mahkeme, Madde 8'in bilgi yönünden kendi kaderini tayin etme hakkını tanıdığını, bunun, tarafsız da olsa, Madde 8 haklarının devreye gireceği bir şekilde ya da mahiyette kolektif olarak toplanan, işlenen ve dağıtılan veriler bakımından bahse konu bireylerin özel hayat hakkına dayanmalarına izin verdiğini önemle belirtmiştir (§ 137, ayrıca bakınız § 198).

162. *M.L. ve W.W. /Almanya*, medya kuruluşlarının daha önce yayınlanan haberleri içeren İnternet basın arşivlerini (§ 90 ve § 102) ve başvuruçuların ceza duruşması ve mahkûmiyetlerine ilişkin bilgiler içeren çevrimiçi materyali anonim hale getirmek zorunda bırakılması talebinin reddini ilk kez ele almıştır (§ 116). Bu durum, bireylerin İnternette

yayınlanan ve arama motorları aracılığıyla erişilebilir olup (§ 91) üçüncü kişilerce elde edilebilen ve fişleme amaçlı kullanılabilen kişisel bilgileri yönünden veri koruma haklarını kullandıkları hallerden ayrılmalıdır (§ 97).

163. *Khadija Ismayilova /Azerbaycan'*da Mahkeme, başvuru ve onun finansal ve kişisel ilişkileri ile alakalı gizli bilgilerin savcılık makamlarınca bir ceza soruşturmasına ilişkin durum raporu vermek amacıyla çıkarılan bir basın bülteninde ifşa edilmesinin Madde 8 ihlali boyutuna eriştiğine karar vermiştir (§§ 142-150). *J.S. /Birleşik Krallık'*ta (kar.) Mahkeme, başvuru savcılıkça çıkarılan bir basın bülteninde yer alan kişisel bilgilerle ilgili şikâyetini açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur. Ancak bu davada ifşa edilen bilgi başvuru adını, yaşını ya da okulunu veya herhangi başka bir kişisel bilgisini açığa vurmamaktadır. Aksine, verilen bilgiler mahkeme süreçleri konusunda sorulara cevaben rutin olarak medyaya verilen bilginin ötesine geçmemiştir.

d. Kişisel bilgiye erişme hakkı

164. Kişisel gelişimi ilgilendiren konular, bir kişinin insan olarak kimliğinin detayları ile kişinin ebeveynleri, kökenleri, çocukluğunun ve erken gelişiminin detayları gibi kişisel kimliğinin önemli yönleriyle ilgili gerçeği ortaya çıkarmak için gerekli bilgiyi elde etme şeklindeki Sözleşme tarafından korunan önemli menfaati içerir (*Mikulic /Hrvatistan*, §§ 54 ve 64; *Odièvre /Fransa* [BD], §§ 42 ve 44). Doğum ve özellikle de bir çocuğun dünyaya geldiği koşullar, bir çocuğun ve akabinde yetişkinin Sözleşme Madde 8 tarafından temin edilen özel hayatının bir parçasını oluşturur (*ibid.*, § 29).

165. Mahkeme, özel hayatına ve aile hayatına ilişkin kayıtlara erişmeye çalışan bir bireyin menfaatlerinin, kayıtlara katkıda bulunan bir kişiye ulaşamadığında ya da bu kişi izin vermeyi uygunsuz şekilde reddettiğinde korunması gerektiğini dikkate almaktadır. Böyle bir sistem ancak, katkıda bulunan bir kişinin cevap ya da izin vermediği hallerde bilgilere erişime izin verilip verilmeyeceğine bağımsız bir makamın nihai olarak karar vermesini öngörüyorsa orantılılık ilkesine uygun olur (*Gaskin /Birleşik Krallık*, § 49; *M.G. /Birleşik Krallık*, § 27).

166. Bir kişinin kökenleri ve biyolojik ebeveynlerinin kimliği ile ilgili bilgiye erişimi meselesi, bakım altındaki bir çocuğa ilişkin dava kayıtlarına ya da babalık iddiasının kanıtına erişim ile aynı şey değildir (*Odièvre /Fransa* [BD], § 43).

167. Güvenlik güçlerince tutulan kişisel bilgiye erişim bakımından Mahkeme, erişim engellerinin Madde 8 ihlali teşkil edebileceğine hükmetmiştir (*Haralambie /Romanya*, § 96; *Joanna Szulc /Polonya*, § 87). Ancak, terörist olduğundan şüphelenilenler bakımından Mahkeme, ulusal güvenlik ve terörle mücadele menfaatlerinin, başvuru Güvenlik Polisi dosyalarında haklarında bulunan bilgiye erişim menfaatinin daha üstün olduğuna karar vermiştir (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri /İsveç*, § 91). Mahkeme, özellikle devlet güvenlik ajanlarının operasyonlarına ilişkin işlemlerde, belli belgeler ile diğer verilere erişimi sınırlamanın meşru gerekçeleri olabileceğini kabul etse de bu değerlendirmenin aklama işlemleri bakımından geçerliliğini büyük oranda kaybettiğini tespit etmiştir (*Turek /Slovakya*, § 115).

168. Hukuk, başvurucuların kendilerini ilgilendiren herhangi bir bilgiye erişimini sağlayacak etkili ve erişilebilir bir usulü temin etmek zorundadır (*Yonchev /Bulgaristan*, §§ 49-53). Bu davada, polis memuru olan başvurucu, uluslararası bir misyonda bir göreve başvurmuş ancak iki psikolojik değerlendirmenin ardından bahse konu göreve uygun bulunmamıştır. Başvurucu, İçişleri Bakanlığı'ndaki personel dosyasına ve özellikle de değerlendirmelere erişim talebinin, birtakım belgelerin gizli olduğu gerekçesiyle reddedildiğinden şikâyet etmiştir.

e. Bir kişinin sağlığına ilişkin bilgiler

169. Sağlık verilerinin gizliliğine saygı, Sözleşmeye Taraf Devletlerin hepsinin hukuk sistemlerinde temel bir ilkedir. Bir hastanın özel hayatına saygı göstermenin yanı sıra, onun tıp mesleğine ve genel olarak da sağlık hizmetlerine güvenini korumak çok önemlidir. Böyle bir koruma olmadan, tıbbi yardıma ihtiyaç duyanlar, uygun tedaviyi görmek için gerekli olabilecek kişisel ve mahrem nitelikli böyle bir bilgiyi vermekten ve hatta böyle bir yardımı aramaktan dahi cayabilirler. Dolayısıyla da kendi sağlıklarını ve bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda toplumun sağlığını tehlikeye atabilirler. Bu nedenle ulusal hukuk, kişisel sağlık verilerinin Sözleşme Madde 8 teminatlarına aykırı olabilecek bir şekilde yayılmasını veya ifşasını önleyecek uygun güvenceleri sağlamalıdır (*Z /Finlandiya*, § 95; *Mockutė /Litvanya*, §§ 93-94).

170. Özel hayat hakkı ve diğer gereklilikler özellikle HIV ile alakalı bilginin gizliliğinin korunması söz konusu olduğunda uygulanır, zira bu bilginin ifşası kişinin özel ve aile hayatı ile onun sosyal ve mesleki durumu üzerinde, damgalanmaya ve olası bir dışlanmaya maruz kalma dahil yıkıcı sonuçlar doğurabilir (*Z /Finlandiya*, § 96; *C.C. /İspanya*, § 33; *Y /Türkiye* (kar.), § 68). Dolayısıyla böyle bir bilginin gizliliğinin korunmasındaki menfaat, müdahalenin güdülen meşru amaçla orantılı olup olmadığının belirlenmesindeki dengede oldukça ağır basacaktır. Böylesi bir müdahale ağır basan kamu yararı menfaati (*Z /Finlandiya*, § 96; *Y /Türkiye* (kar.), § 78), başvurucunun menfaati ya da hastane çalışanlarının güvenlik menfaati (*ibid.*, § 77-78) ile meşru kılınmadıkça Madde 8'e uygun olamaz. Yehova Şahitlerinin kan naklini reddetmelerinin ardından tıbbi dosyalarının devlet hastaneleri tarafından savcılık ofisine ifşa edilmesi başvurucuların özel hayata saygı hakkına Madde 8 ihlali niteliğinde orantısız bir müdahale teşkil etmiştir (*Avilkina ve Diğerleri /Rusya*, § 54). Ancak, bir psikolojik uzmanının akıl sağlığı ile ilgili bir makalenin yayımlanması genel yararı ilgilendiren bir tartışmaya katkı sunduğundan Madde 8'i ihlal etmemiştir (*Fürst-Pfeifer /Avusturya*, § 45).

171. Mahkeme bir kişinin sağlığına ilişkin verilerinin çok uzun bir zaman boyunca toplanmasının ve arşivlenmesinin, bunların ifşası ve ilk başta toplanma nedenleriyle alakasız amaçlar için kullanılması ile birlikte özel hayata saygı hakkına orantısız bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir (bir çalışanın askeri hizmetten muaf tutulmasının tıbbi gerekçelerinin işverene ifşası ile ilgili *Surikov /Ukrayna*, §§ 70 ve 89).

172. Bir hastanın izni olmaksızın kürtaja ilişkin bilgiler dahil tıbbi kayıtların bir klinik tarafından Sosyal Sigorta Ofisine ve dolayısıyla daha geniş bir kamu çalışanları çevresine ifşası, hastanın özel hayata saygı hakkına bir müdahale teşkil etmiştir (*M.S. /İsveç*, § 35). Tıbbi verilerin tıbbi kuruluşlarca gazetecilere ve savcılık ofisine servis edilmesi ve bir hastanın tıbbi verilerinin tıbbi bakımın kalitesini takiple görevli bir kuruluş tarafından toplanması da özel

hayata saygı hakkına bir müdahale niteliğinde görülmüştür (*Mockutė /Litvanya*, § 95). Bu davada ayrıca anne ile kızı arasındaki gergin ilişkiler nedeniyle başvuruçunun annesine açıklanan bilgiler yönünden de Madde 8'e bir müdahale söz konusu olmuştur (§ 100).

173. Sağlık ve üreme verilerine ilişkin bilgilere etkili erişim hakkı Madde 8 anlamında özel hayat ve aile hayatının kapsamına girer (*K.H. ve Diğerleri /Slovakya*, § 44). Devletin bir kişinin sağlığına yönelik risklerle ilgili önemli bilgileri zamanlıca vermesini gerektiren, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına içkin pozitif yükümlülükler olabilir (*Guerra ve Diğerleri /İtalya*, §§ 58 ve 60). Özellikle bir Devletin, bu faaliyetlere dahil olanların sağlığı yönünden gizli olumsuz etkiler doğurabilecek tehlikeli faaliyetlerde bulunduğu hallerde Madde 8 uyarınca özel hayata ve aile hayatına saygı, bu kişilerin ilgili ve uygun tüm bilgilere erişimine imkân sağlayan etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesini gerektirir (*McGinley ve Egan /Birleşik Krallık*, §§ 97 ve 101; *Roche /Birleşik Krallık* [BD], § 167).

f. Güvenlik güçlerince veya diğer Devlet organlarınca dosya veya veri toplanması¹²

174. Mahkeme, bir Devletin, kontrol edilen kişilerden gizli şekilde ve böylece izlemeye itirazı önler bir biçimde gizli izleme yaptığı durumda bireylerin, farkında olmaksızın ve ulusal düzeyde ya da Sözleşme kurumları nezdinde bir çareye başvurma imkânına erişemeyerek Madde 8 haklarından mahrum bırakılabileceklerine hükmetmiştir (*Klass ve Diğerleri /Almanya*, § 36). Bu durum özellikle teknolojik gelişmelerin casusluk ve izleme araçlarını geliştirdiği ve Devletin düzenin korunmasında, suçun ve terörizmin önlenmesinde meşru menfaatlerinin olabileceği bir iklimde daha da geçerlidir (*ibid.*, § 48). Bir başvuruçuyu, belli koşullar sağlanıyorsa, sadece gizli izleme tedbirlerinin ya da bu tedbirlere izin veren yasal düzenlemelerin varlığından kaynaklanan bir ihlalin mağduru olduğunu iddia edebilir (*Roman Zakharov /Romanya* [BD], §§ 171-172). Bu davada Mahkeme, izleme tedbirlerinin gizliliğinin, önlemlerin etkin şekilde karşı konulamayacak hale gelmesiyle ya da ulusal yargısal makamlar ile Mahkeme'nin denetiminin dışında bırakılmasıyla sonuçlanmadığından emin olma ihtiyacı yönünden Kennedy yaklaşımının en elverişli yaklaşım olduğuna karar vermiştir (*Kennedy /Birleşik Krallık*, § 124).

175. İletişimin gizli şekilde izlenmesi için bir sisteme izin veren yasal düzenlemenin varlığı, tek başına, düzenlemenin uygulanabileceği herkes için bir izlenme tehdidi barındırır (*Weber ve Saravia /Almanya* (kar.), § 78). Ulusal kanun koyucu ve makamlar hangi izleme sisteminin gerekli olduğunu belirlemede belli bir takdir hakkına sahipse de Âkit Devletler egemenlikleri altındaki kişileri gizli izlemeye tabi kılma konusunda sınırsız bir inisiyatifte sahip değildir. Mahkeme Âkit Devletlerin, casusluk ve terörizmle mücadele uğruna, uygun gördükleri her türlü tedbiri alamayacağını; aksine hangi izleme sistemi benimsenirse benimsensin kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili teminatların olması gerektiğini doğrulamıştır (*ibid.*, § 106). Vatandaşların gizli izlenmesine ilişkin yetkiler ancak demokratik kurumları korumak için gerekli olduğu ölçüde hoş görülebilir (*Klass ve Diğerleri /Almanya*, § 42; *Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 72-73). Böyle bir müdahale, ilgili ve yeterli gerekçelerle desteklenmeli ve güdülen meşru amaç ya da amaçlarla orantılı olmalıdır (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri /İsveç*, § 88).

¹² Ayrıca bakınız Haberleşme (Telekomünikasyonun cezai bağlamda dinlenmesi ve Vatandaşların/kuruluşların özel gizli izlenmesi) hakkındaki bölüm

176. Mahkeme, gizli bir polis operasyonu sırasında bir konuşmanın usule ilişkin güvenceler olmaksızın uzaktan radyo-iletici cihaz ile kaydedilmesini ihlal olarak nitelendirmiştir (*Bykov /Rusya* [BD], §§ 81 ve 83; *Oleynik /Rusya*, §§ 75-79). Benzer şekilde, güvenlik güçlerince belli kişiler hakkında sistematik olarak veri toplanması ve arşivlenmesi, bu veriler kamusal bir yerde toplansa (*Peck /Birleşik Krallık*, § 59; *P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*, §§ 57-59) veya sadece kişinin mesleki ya da kamusal faaliyetlerini ilgilendirse dahi (*Amann /İsviçre* [BD], §§ 65-67; *Rotaru /Romanya* [BD], §§ 43-44) bu kişilerin özel hayatına bir müdahale oluşturmuştur. Bir kişinin aracına iliştirilen GPS cihazı ile kişinin bulunduğu yerler ve kamusal alandaki hareketleri ile ilgili verinin arşivlenmesi özel hayata müdahale olarak görülmüştür (*Uzun /Almanya*, §§ 51-53). Ulusal hukukun, ulusal makamlara kişilerin özel hayatları hakkındaki bilgileri toplama ve bir izleme veri tabanında arşivleme bakımından tanınan inisiyatifin kullanılma kapsamını ve biçimini yeterli açıklıkla göstermediği durumda –özellikle, kötüye kullanıma karşı herhangi bir asgari güvence belirtisini kamuya erişilebilir şekilde öngörmediği halde– bu, Sözleşme Madde 8 § 1 tarafından korunduğu üzere özel hayata bir müdahale boyutuna erişir (başvurucunun isminin, kendisinin trenle ya da hava yolu ile Rusya içerisindeki hareketleri hakkında bilgi toplayan izleme Veri Tabanına kaydedildiği *Shimovolos /Rusya*, § 66). Ulusal mevzuat, izleme tedbirlerinin emredilmesi, icrası ve potansiyel tazminine ilişkin yeterli ölçüde kesin, etkili ve kapsamlı güvenceler öngörmelidir (*Szabó ve Vissy /Macaristan*). Bu davaya göre, müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli olması” ihtiyacı, alınan her türlü tedbirin, hem genel bir gereklilik olarak demokratik kurumları korumak hem de özel bir gereklilik olarak münhasır bir operasyonda önemli istihbarat elde etmek için kesinlikle gerekli olmasını gerektirecek şekilde yorumlanmalıdır. Katı gereklilik ölçütünü karşılamayan herhangi bir gizli izleme tedbiri yetkililerce kötüye kullanıma açık hale gelir (§§ 72-73).

177. Mahkeme ayrıca bir avukatın banka hesap dökümlerine başvurulmasının avukatın özel hayatın kapsamına giren mesleki gizliliğe saygı hakkına bir müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir (*Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova /Portekiz*, § 59).

g. Polis izlemesi¹³

178. Mahkeme terörist olduğundan şüphelenilen bir kişinin GPS ile izlenmesinin ve bu yolla elde edilen verinin işlenerek kullanılmasının Madde 8’i ihlal etmediğine karar vermiştir (*Uzun /Almanya*, § 81).

179. Ancak Mahkeme, polisin bir kişinin bir insan hakları örgütüne üyeliği nedeniyle ismini gizli izleme güvenlik veri tabanına kaydetmesini ve hareketlerini izlemesini Madde 8 ihlali olarak görmüştür (*Shimovolos /Rusya*, § 66, başvurucunun isminin kaydedildiği veri tabanı yayımlanmayan ve kamuya erişilebilir olmayan bir bakanlık direktifi uyarınca kurulmuştur. Dolayısıyla halk, kişilerin bu veri tabanına neden kaydedildiğini, ne tür bilgilerin ne kadar uzun süreyle bu kapsama girdiğini, bunların nasıl arşivlendiğini ve kullanıldığını veya bunlar üzerinde kimin kontrol sahibi olduğunu bilemezdi).

¹³ Bu bölüm Haberleşmeye ilişkin kısımlar ile bağlantılı olarak okunmalıdır (Telekomünikasyonun cezai bağlamda dinlenmesi ve Vatandaşların/kuruluşların özel gizli izlenmesi).

180. Mahkeme iletişimin ve telefon görüşmelerinin dinlenmesinin (işyerinden ve evden yapılan aramalar dahil) Madde 8 uyarınca özel hayat ve haberleşme kavramının içerisine girdiğini belirlemiştir (*Halford /Birleşik Krallık*, § 44; *Malone /Birleşik Krallık*, § 64; *Weber ve Saravia /Almanya* (kar.), §§ 76-79). Bunun kimliği gizli ajanların kullanılmasına kadar genişlemesi şart değildir (*Lüdi /İsviçre*, § 40).

181. Telefon konuşmalarının dinlenmesi ya da başka şekillerde denetlenmesi özel hayata ve haberleşmeye ciddi bir müdahaledir ve bundan ötürü kesin bir yasaya dayanmalıdır. Özellikle de kullanılabilen teknoloji sürekli daha da karmaşık hale geldiğinden, konuya ilişkin açık, detaylı kuralların bulunması elzemdir (*Kruslin /Fransa*, § 33). Davalı Devletin ulusal güvenliğini gizli izleme tedbirleriyle korumadaki menfaati, bir başvuruğunun özel hayata saygı hakkına müdahalenin ciddiyeti karşısında dengelenirken, ulusal makamlar ulusal güvenliği koruma meşru amacına erişmenin araçlarını seçmekte belli bir takdir yetkisine sahiptir. Ancak, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvenceler bulunmalıdır. Dolayısıyla Mahkeme, olası tedbirlerin mahiyeti, kapsamı ve süresi, bunlara izin vermeye, bunları yerine getirmeye ve denetlemeye yetkili makamlar ve ulusal hukukun tanıdığı başvuru yolunun türü gibi dava koşullarını dikkate alır (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 232; *İrfan Güzel /Türkiye*, § 85).

182. Mahkeme başvuruçuların telefon görüşmelerinin suçlar için yürütülen kovuşturma bağlamında denetlendiği, “sayaçlandığı” (“metered”) veya dinlendiği durumlarda Madde 8 ihlalleri bulmuştur (*Malone /Birleşik Krallık*; *Khan /Birleşik Krallık*). “Hukuka uygun” ifadesi sadece ulusal hukuka uyulmasını gerektirmez, aynı zamanda bu hukukun kalitesine de ilişkindir ve bunun hukukun üstünlüğüne uygun olmasını gerektirir (*Halford /Birleşik Krallık*, § 49). Kamu makamlarınca gerçekleştirilen gizli izleme bağlamında, ulusal hukukun, bir bireyin Madde 8 altındaki hakkına keyfi müdahaleye karşı koruma sağlaması gerekir (*Khan /Birleşik Krallık*, §§ 26-28). Dahası hukuk, lafzı bakımından bireylere kamu makamlarının böyle gizli tedbirlere hangi hallerde ve koşullarda başvurabileceği ile ilgili yeterli bir emare sağlayacak ölçüde açık olmalıdır (*ibid.*). Gizli dinleme cihazlarının kullanımını düzenleyen yasal bir sistem olmadığında ve bunlara ilişkin rehberler bağlayıcı ya da doğrudan kamu tarafından erişilebilir olmadığında, müdahale Madde 8 § 2’nin gerektirdiği üzere “hukuka uygun” değildir ve dolayısıyla Madde 8 ihlali teşkil eder (*ibid.*, §§ 27-28).

183. Özel (telefon) konuşmalarının konuşmanın bir tarafı tarafından kaydedilmesi ve bu kaydın özel amaçlarla kullanılması, eğer özel araçlarla yapıldıysa tek başına Madde 8 yönünden sorun yaratmaz. Ancak bu, özel bir kişi tarafından iletişimin gizli izlenmesi ve kaydedilmesinin –cezai ya da başka türlü- resmi bir soruşturma bağlamında ve bunun yararına ve kamusal soruşturma makamlarının ortaklığı ve teknik desteğiyle yapıldığı durumlardan ayrı tutulmalıdır (*Van Vondel /Hollanda*, § 49). Telefonu dinleme suretiyle elde edilen belli konuşmaların içeriğinin medyaya sızdırılması davanın koşullarına göre Madde 8 ihlali teşkil edebilir (*Drakšas /Litvanya*, § 62).

184. Mahkeme, avukat-müvekkil ilişkisi ve özellikle de bu ilişkiyi karakterize eden iletişimin gizliliği için ileri seviyede bir koruma sağlanması gereği düşünüldüğünde, bir polis merkezinde gerçekleşen hukuki danışmanın izlenmesini bir müvekkil ile avukatı arasındaki bir telefon görüşmesinin dinlenmesine benzer görmüştür (*R.E. /Birleşik Krallık*, § 131).

h. Polisin durdurma ve arama yetkisi

185. Mahkeme bir kişi ile diğerleri arasında, kamusal bağlamda dahi, “özel hayatın” kapsamı içerisine girebilecek bir etkileşim alanı olduğuna hükmetmiştir (*Gillan ve Quinton /Birleşik Krallık*, § 61). Bu davada Mahkeme, bir kişinin makul bir suç şüphesi olmadan kamusal bir yerde durdurulmasını ve aranmasını, yetkinin çerçevesi yeterli şekilde çizilmediğinden ve hukuka uygunluğu sağlayacak yeterli hukuki güvenceleri içermediğinden, Madde 8 ihlali olarak görmüştür (*ibid.*, § 87).

186. *Beghal /Birleşik Krallık*'ta Mahkeme, terörle mücadele mevzuatı uyarınca polise, göç yetkililerine ve atanmış gümrük memurlarına tanınan, yolcuları limanlarda, hava limanlarında ve uluslararası tren garlarında durdurma, inceleme ve arama yetkisini ele almıştır. Bu yetkinin kullanılması için önceden yetkilendirme yapılmasına gerek olmadığı gibi söz konusu yetki terör şüphesi bulunmasa da kullanılabilir. Ulusal hukukun bahse konu yetkiyi başvuruçunun özel hayata saygı hakkına keyfi müdahaleye karşı yeterli korumayı sağlayacak şekilde düzenleyip düzenlemediğini değerlendirirken Mahkeme, şu faktörleri dikkate almıştır: yetkilerin coğrafi ve zamansal kapsamı; yetkilerin kullanılıp kullanılmayacağı ve ne zaman kullanılacağı konusunda yetkililere tanınan inisiyatif; yetkilerin kullanılmasından kaynaklanan müdahalede herhangi bir hafifletme; yetkilerin kullanılmasının yargı tarafından denetlenmesi imkânı ve yetkilerin kullanılmasının herhangi bir bağımsız denetimi. Her ne kadar Mahkeme teröristlerin uluslararası hareketlerini kontrol etmenin önemini ve ulusal makamların ulusal güvenlik meselelerinde geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu kabul etse de buradaki yetkinin hem yeterli bir çerçeveye oturtulmadığına hem de kötüye kullanıma karşı yeterli hukuki güvencelere tabi olmadığına karar vermiştir.

187. Mahkeme ayrıca başvuruçunun evde olmadığı ve herhangi bir düzene aykırılık ya da suç riskinin olmadığı veya çok az olduğu bir durumda polis memurlarının konuta girmesini güdülen meşru amaçla orantısız ve dolayısıyla Madde 8'e aykırı bulmuştur (*McLeod /Birleşik Krallık*, § 58; *Funke /Fransa*, § 48).

188. Terörist ilintili suçlardan şüpheli konumunda bulunan kişiler bakımından hükümetler, Madde 8 fıkra 1'in kişiye tanıdığı hak ile fıkra 2 uyarınca Devletin terör suçlarının önlenmesi için etkili tedbirler alması gereği arasında adil bir denge kurmalıdır (*Murray /Birleşik Krallık*, §§ 90-91).

i. Avukat-müvekkil ilişkisi

189. *Altay /Türkiye (no. 2)** davasında Mahkeme, hukuki yardım bağlamında bir kişinin bir avukatla iletişiminin “özel hayat” kavramının kapsamına girdiğini, zira bu etkileşimin amacının kişinin hayatı hakkında bilinçli kararlar vermesi olduğunu ilk kez kararlaştırmıştır. Mahkeme avukata verilen bilginin çoğunlukla mahrem ve kişisel konuları ya da hassas meseleleri içerdiğini dikkate almıştır. Dolayısıyla ister medeni hukuk ya da ceza davası için yardım bağlamında olsun ister genel tavsiye istenmesi bağlamında olsun, bir avukata danışan bireyler iletişimlerinin özel ve gizli olmasını makul olarak bekleyebilirler (§ 49).

190. Bir avukata danışmak isteyen herhangi bir kişinin bunu tam ve serbest görüşme koşullarında yapmakta özgür olması gereğinin genelin menfaatine olduğu açıktır (*Campbell*

/Birleşik Krallık, § 46'ya atıfla § 50). İlke olarak, sözlü iletişim kadar avukat ile müvekkil arasındaki yazışmalar da Madde 8 uyarınca imtiyazlıdır (§ 51).

191. Önemine karşın, avukat ile gizli iletişim hakkı mutlak değildir ve sınırlamalara tabi olabilir. Öngörülen sınırlamaların hakkın özünü zedeleyecek ve etkililiğini ortadan kaldıracak kadar hakkı etkilemediğinden emin olmak için Mahkeme, sınırlamaların, ilgilendirdiği kişiler için öngörülebilir olduğuna, Madde 8 fıkra 2 uyarınca meşru amaç ya da amaçlar güttüğüne ve güdülen amaçlarla orantılı olmak bakımından “demokratik bir toplumda gerekli” olduğuna ikna olmalıdır.

192. Bir avukata danışma ve avukatla görüşmenin gizliliğine müdahalenin izin verilen sınırlarının değerlendirilmesinde Devletin takdir yetkisi dar olup sadece ciddi bir suçun önlenmesi ya da cezaevi güvenliğinin ağır ihlali gibi olağan dışı durumlar bu hakların sınırlandırılması gereğini meşru kılabilir (§ 52).

j. Tutukluluk ve mahpusluk esnasında özel hayat¹⁴

193. Özgürlüğünden mahrum bırakılmış kişiler bakımından Mahkeme, avukat-müvekkil iletişiminin gizliliğini ilk kez *Altay /Türkiye (no. 2)** davasında vurgulamıştır. Bir kişinin hukuki yardım bağlamında avukatıyla sözlü iletişiminin “özel hayat” kapsamına girdiğine, zira bu etkileşimin amacının kişinin hayatı hakkında bilinçli kararlar vermesine imkân tanımak olduğuna hükmetmiştir (§§ 49-50). İlke olarak, avukat ile müvekkili arasında sözlü, yüz yüze iletişim ve yazışma Madde 8 uyarınca imtiyazlıdır (§ 51). Mahkeme ayrıca bir mahpusun avukatıyla cezaevi görevlilerinin duymayacağı bir yerde görüşme hakkının, Sözleşme Madde 6 § 3 (c) bağlamında kişinin savunma hakkı ile karşılıklı olarak uygulanabileceğini not etmiştir. Mahpuslar sadece süregiden davalara ilişkin meseleler bakımından değil, ayrıca maruz kaldıkları tacizleri bildirme bakımından da misillemeye maruz kalabilecekleri korkusuyla görevlilerin huzurunda avukatlarıyla görüşme konusunda çekingen hissedebilirler. Ayrıca, avukat-müvekkil ilişkisinin imtiyazı ve ulusal makamların bir mahpus ile seçtiği temsilcisi arasındaki görüşmelerin gizliliğini temin etme yükümlülüğü bilinen uluslararası kurallar arasındadır (§ 50).

194. Bu dava bir mahpus ile avukatı arasındaki görüşmeler sırasında bir görevlinin hazır bulunması zorunluluğuna ilişkindir. Tutulan bir kişi ile avukatı arasındaki gizli iletişim hakkı mutlak olmayıp sınırlamalara tabidir. Bir avukata danışma ve avukatla görüşmenin gizliliğine müdahalenin izin verilen sınırlarının değerlendirilmesinde Devletin takdir yetkisi dar olup sadece ciddi bir suçun önlenmesi ya da cezaevi güvenliğinin ağır ihlali gibi olağan dışı durumlar bu hakların sınırlandırılması gereğini meşru kılabilir (§ 52).

195. İşbu davada, ulusal mahkemeler başvurusunun avukatıyla görüşmelerinde bir görevlinin hazır bulunmasını emretmiş, çünkü başvurucuya savunma ile alakalı olmayan kitaplar ve dergiler göndermesi itibarıyla avukatın davranış şeklini avukatlık görevinin gereklerine uygun bulmamıştır. Mahkeme, ulusal mahkemelerin bahse konu tedbiri emretmesinin davanın şartları açısından açıkça mantık dışı olmasından dolayı tedbirin başvurusunun özel hayat hakkına hukuka aykırı bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir. Mahkeme bu bağlamda

¹⁴ Paragraf 476'ya bakınız.

Sözleşme'nin avukatlara müvekkilleriyle ilişkileri ile alakalı bazı yükümlülüklerin getirilmesini yasaklamadığını tekrar etmiştir. Bu durum özellikle bir avukatın suça karıştığına ilişkin güvenilir delillerin varlığı halinde ya da belli uygulamalarla mücadeleye yönelik çabalar bakımından geçerlidir. Ancak böylesi tedbirler için katı bir çerçeve çizilmesi hayati önem taşır, zira avukatlar yargının idaresinde yaşamsal bir konuma sahip olup, davanın tarafları ile mahkemeler arasında gördükleri aracı görevine binaen hukukun yetkilileri olarak tanımlanabilirler (§ 56).

196. *Szafrański /Polonya* davasında Mahkeme, başvuruçunun diğer mahpusların huzurunda tuvaleti kullanmak zorunda olduğu ve dolayısıyla gündelik hayatında temel bir mahremiyetten mahrum bırakıldığı olayda, ulusal makamların başvuruçunun için asgari seviyede mahremiyet sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getiremediğini ve dolayısıyla Madde 8'i ihlal ettiğini kararlaştırmıştır (§§ 39-41)).

D. Kimlik ve özerklik

197. Madde 8 bireylere kişiliklerini özgürce geliştirmeye ve gerçekleştirmeye çalışabilecekleri bir alan temin eder (*A.-M. //Finlandiya*, § 76; *Brüggemann ve Scheuten /Almanya*, Komisyon kararı; *National Federation of Sportspersons' Association and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa*, § 153).

a. Kişisel gelişim ve özerklik hakkı

198. Madde 8 kişisel gelişim hakkını ve diğer insanlar ve dış dünya ile ilişkiler kurma ve bunları geliştirme hakkını korur (*Niemietz /Almanya*, § 29; *Pretty /Birleşik Krallık*, §§ 61 ve 67; *Oleksandr Volkov /Ukrayna*, §§ 165-167; başvuruçunun gizli şekilde ve hukuk dışı kaçırılmasına ve keyfi tutuklanmasına ilişkin *El Masri /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], §§ 248-250).

199. Evlat edinme için başvurma ve başvurunun adil şekilde değerlendirilmesi hakkı, çiftin ebeveyn olma kararı göz önünde bulundurulduğunda "özel hayat" kapsamı içerisine girer (*A.H. ve Diğerleri /Rusya*, § 383). *Paradiso ve Campanelli /İtalya*'da [BD] Mahkeme bir çiftin yurt dışında taşıyıcı annelik anlaşmasına göre doğan bir çocuktan derhal ve geri alınamaz şekilde ayrılmasını ve bunun çiftin özel hayat hakkı üzerindeki etkisini incelemiştir. Mahkeme tehlikedeki genel menfaat ile başvuruçuların çocukla ilişkilerini sürdürerek kendi kişisel gelişimlerini sağlamaktaki menfaatini karşılaştırmış ve İtalyan mahkemelerin, başvuruçuları çocuktan ayırma konusunda bahse konu yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğuna hükmetmiştir (§ 215). *Lazoriva /Ukrayna* davasında Mahkeme, başvuruçunun beş yaşındaki yeğenine vasi olmak suretiyle onunla ilişkisini sürdürme ve geliştirme yönündeki yeterli hukuksal ve olgusal temele sahip talebinin yine bir özel hayat meselesi olduğuna hükmetmiştir (§ 66). Sonuç olarak, çocuk ile başvuruçunun arasındaki hukuki bağları zayıflatan ve başvuruçunun çocuğu gözetimine alma talebini sekteye uğratan, çocuğun üçüncü kişilerce evlat edinilmesi olgusu, başvuruçunun özel hayata saygı hakkına bir müdahale boyutuna ulaşmıştır (§ 68).

200. Kişisel gelişim ve kişisel özerklik hakkı bir kişinin diğer insanlarla etkileşime girmek için uğraşabileceği tüm kamusal aktiviteleri kapsamaz (örneğin, *Friend ve Diğerleri /Birleşik*

Krallık (kar.) davasındaki, vahşi hayvanların tazılarla avlanması olayı, §§ 40-43). Gerçekten de her türlü ilişki özel hayat alanına girmez. Bu nedenle, bir köpeğe sahip olma hakkı Madde 8 koruması kapsamına girmemektedir (*X. /İzlanda*, Komisyon kararı).

b. Kişinin kökenlerini bulma hakkı

201. Mahkeme kişinin kökenlerini ve özel hayat ve aile hayatı altında korunan kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak ebeveynlerinin kimliğini öğrenmek için bilgi elde etme hakkını tanımıştır (*Odièvre /Fransa* [BD], § 29; *Gaskin /Birleşik Krallık*, § 39).

202. Mahkeme Devletlerin baba olduğu iddia edilen kişilere DNA testi yapmak zorunda olmadığını, ancak hukuk sisteminin bağımsız bir makamın bir babalık iddiasını hızlıca sonuçlandırabilmesini sağlayacak alternatif yolları öngörmesi gerektiğini kararlaştırmıştır. Örneğin *Mikulic /Hrvatistan*'da, § 52-55, başvuru evlilik dışı ilişkiden doğmuş olup, Hırvatistan yargı sisteminin babalık meselesini çözümlenmekte yetersiz olduğundan ve dolayısıyla kendisini kişisel kimliği konusunda şüphede bıraktığından şikâyetçi olmuştur. Bu davada Mahkeme ulusal mahkemelerin yetersizliğinin başvuru kişisel kimliği konusunda uzun vadeli bir belirsizlik içinde bıraktığına kanaat getirmiştir. Dolayısıyla Hırvat makamlar başvurucuya Sözleşme uyarınca tâbi olduğu özel hayata “saygı” hakkını temin edememiştir (*ibid.*, § 68). Mahkeme ayrıca, engelli çocuklar gibi özellikle savunmasız olan çocuklara, soybağıyla ilgili bilgi edinme hakkı tanıyan yolların olması gerektiğine hükmetmiştir (*A.M.M. /Romanya*, §§ 58-65).

203. *Odièvre /Fransa*'da [BD], evlat edinilen başvuru, biyolojik annesinin ve ailesinin kimliğini ortaya çıkarmak için bilgiye erişim talep etmiş, ancak talebi, annelerin anonim kalmasını sağlayan özel bir prosedür uyarınca reddedilmiştir. Mahkeme, Devlet yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğundan Madde 8 ihlali bulmamıştır (§§ 44-49).

204. Ancak ulusal hukukun yarışan menfaatler ile tehlikedeki menfaatler arasında herhangi bir denge kurmaya çalışmadığı hallerde, doğumda terk edilen bir çocuğun kökenleriyle ya da annesinin kimliğinin ortaya çıkarılması ile ilgili, kimliği ifşa edici nitelikte olmayan bilgiye erişememesi Madde 8 ihlali teşkil etmiştir (*Godelli /İtalya*, §§ 57-58).

c. Dini ve felsefi inançlar

205. Düşünce ve vicdan özgürlüğü ile dini meselelere ilişkin özgürlükleri çoğunlukla Madde 9 düzenlese de Mahkeme, kişisel dini ve felsefi inançlarla ilgili bilgilerin ifşasının Madde 8'i de etkileyebileceğini, zira bu inançların özel hayatın bazı en mahrem yönlerini ilgilendirdiğini ortaya koymuştur (ebeveynleri dini ve felsefi inançları ile ilgili olarak okul yetkililerine detaylı bilgi vermek zorunda bırakmanın Sözleşme Madde 8 ihlali olarak görülebileceğine ilişkin *Folgerø ve Diğerleri /Norveç* [BD], § 98).

d. Arzu edilen görünüş

206. Mahkeme kişinin arzu edilen görünüşüne ilişkin kişisel tercihlerin, özel ya da kamusal olsun, kişiliğin ifadesine ilişkin ve dolayısıyla da özel hayat kavramının içerisinde olduğunu

ortaya koymuştur. Bu husus saç kesimini (*Papa /Romanya* (kar.), §§ 32-33), sakal nedeniyle üniversiteye girmenin engellenmesini (*Tiğ /Türkiye* (kar.)), dini inançlarıyla bağlantılı nedenlerle yüzü tümüyle örten peçe giymek isteyen kadınlar için kamusal yerlerde yüzü gizlemek amacıyla tasarlanmış giysiyi giyme yasağını (*S.A.S. /Fransa* [BD], §§ 106-107) ve kamusal yerlerde çıplak bulunmayı (*Gough /Birleşik Krallık*, §§ 182-184) kapsamıştır. Ancak, bu davaların her birinde Mahkeme'nin kişisel görünümüne yönelik sınırlandırmayı orantılı bulduğunu not etmek gerekir. Cezaevinde sakal bırakmaya yönelik mutlak bir yasak ise Sözleşme Madde 8 ihlali olarak görülmüştür, zira Hükümet, mutlak bir yasağı haklı kılacak zorunlu bir toplumsal ihtiyacı gösterememiştir (*Biržietis /Litvanya*, §§ 54 ve 57-58).

e. İsim/kimlik belgesi hakkı

207. Mahkeme bir kişinin ön ismini ve soy ismini ilgilendiren meselelerin özel hayat hakkı içerisine girdiğini ortaya koymuştur (*Mentzen /Letonya* (kar.); *Henry Kismoun /Fransa*). Mahkeme'nin kanısına göre, kişisel kimliğin ifadesinin ve bir aileyle bağlantının bir aracı olarak bir kişinin ismi onun özel hayatını ve aile hayatını ilgilendirir ve bu itibarla Mahkeme, yetkililerin başvurusunun soy ismini, kendi aile soy ismi eşinin soy ismi olarak kaydedildikten sonra kaydetmeyi reddettiği durumda Madde 8 ihlali bulmuştur (*Burghartz /İsviçre*, § 24).

208. Mahkeme ön adların da “özel hayat” sahası içerisine girdiğine hükmetmiştir (*Guillot /Fransa*, §§ 21-22; *Güzel Erdagöz /Türkiye* § 43; *Garnaga /Ukrayna*, § 36). Ancak Mahkeme, isimlerin kaydına ilişkin bazı yasaların uygun bir denge kurarken bazılarının kurmadığına karar vermiştir (*Guillot /Fransa*'yı *Johansson /Finlandiya* ile karşılaştırınız). Cinsiyet değiştirme sürecinde ismin değiştirilmesine ilişkin olarak bakınız *S.//İtalya*, §§ 70-75 (aşağıda Cinsel kimlik bölümünde).

209. Sözleşme, evli kadınları eşlerinin soy ismini almak zorunda bırakarak aile birliğini gösterme geleneğinin artık Sözleşme ile uyumlu olmadığına karar vermiştir (*Ünal Tekeli /Türkiye*, §§ 67-68). Mahkeme yetkililerin iki uluslu bir çiftin evlilikten sonra kendi soy isimlerini muhafaza etmelerine izin vermeyi reddederek yaptığı ayrımcı muamele sonucunda Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 14 (ayrımcılık yasağı) ihlali bulmuştur (*Losonci Rose ve Rose /İsviçre*, § 26). Var olan bir ismin olumsuz çağrışımlar yapabileceği gerçeği tek başına, ismin değiştirilmesine izin verilmemesinin doğrudan Madde 8 ihlali teşkil edeceği anlamına gelmez (*Stjerna /Finlandiya*, § 42; *Siskina ve Siskins /Letonya* (kar.); *Macalin Moxamed Sed Dahir /İsviçre* (kar.), § 31).

210. Bir kişinin kimliğini ispatlamak için gerek duyduğu belgelere el konulmasıyla ilgili olarak Mahkeme, ulusal bir mahkemenin başvurusunun gözetiminden çıkarılması sonrasında kimlik belgelerine el koymasını, kimlik belgeleri günlük hayatta kişinin kimliğini ispatlaması için genelde gerekli olduğundan, özel hayata bir müdahale olarak görmüştür (*Smirnova /Rusya*, §§ 95-97). Ancak diğer bir yandan Mahkeme, pasaport verilmemesi başvurusuların özel hayatı ve aile hayatı üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracak olsa da eğer verilen karar kamu güvenliği gerekçesiyle verilmişse, bir hükümetin yurt dışında yaşayan bir vatandaşa pasaport vermeyi reddedebileceğini belirtmiştir (*M. /İsviçre*, § 67).

f. Cinsel kimlik

211. Madde 8, cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren transgender insanların cinsel kimliğinin hukuken tanınması (*Hämäläinen /Finlandiya* [BD], § 68), böyle bir ameliyata erişim şartları (*L. /Litvanya*, §§ 56-57; *Schlumpf /İsviçre*, § 107; *Y.Y. /Türkiye*, §§ 65-66) ve cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmeyen ya da geçirmek istemeyen transgender insanların cinsel kimliğinin hukuken tanınması (*A.P., Garçon ve Nicot /Fransa*, §§ 95-96) meselelerine uygulanabilir niteliktedir.

212. Mahkeme, Birleşik Krallık'ta cinsiyet değiştirme ameliyatı sonrasında transgender insanların resmi olarak tanınması ile ilgili pek çok davayı ele almıştır (*Rees /Birleşik Krallık; Cossey /Birleşik Krallık; X, Y ve Z /Birleşik Krallık; Sheffield ve Horsham /Birleşik Krallık; Christine Goodwin /Birleşik Krallık* [BD]; *I. /Birleşik Krallık* [BD]). *Christine Goodwin* ve *I. /Birleşik Krallık* davalarında Mahkeme, transgender bir kişinin kazanılmış cinsiyetinin hukuken tanınması lehine bir Avrupa ve uluslararası görüş birliği olduğu gerekçesiyle Madde 8 ihlali bulmuştur. *Goodwin* davası, davalı Devletin, ameliyat sonrası kadından erkeğe dönüşen bir transgender olan başvurusunun özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını temin etme pozitif yükümlülüğünü, özellikle de başvurusunun cinsiyetini değiştirmesine hukuki tanıma sağlamaması nedeniyle yerine getirip getiremediği meselesini gündeme getirmiştir. Mahkeme başvurusunun cinsiyetinin değişmesinin hukuken tanınmasındaki menfaati ile karşılaştırılabilecek önemli kamu menfaati etkenleri bulunmadığından başvurusunun özel hayat hakkına saygı gösterilmediğine hükmetmiştir (§ 93).

213. Mahkeme, transgender insanların, toplumdaki diğer herkesin yararlandığı anlamda kişisel gelişim ve fiziksel ve ahlaki güvenlik hakkının, yirmi birinci yüzyılda söz konusu konuların aydınlatılması için zaman geçmesini gerektiren tartışmalı bir mesele olarak görülemeyeceğini ortaya koymuştur. Kısacası, ameliyat sonrası transgender insanların, tam anlamıyla bir cinsiyet ya da diğeri olmayarak arada bir yerde yaşadığı tatminkâr olmayan durum artık sürdürülebilir değildir (*Christine Goodwin /Birleşik Krallık*, § 90; *Grant /Birleşik Krallık*, § 40; *L. /Litvanya*, § 59).

214. Ancak, bir transgenderin kimliğinin resmî belgeler üzerinde değiştirilmesine karar verilmesi söz konusu olduğunda Üye Devletler bir takdir yetkisine sahiptir. *Hämäläinen /Finlandiya*'da [BD] başvuru, yeni cinsiyetinin tam olarak tanınmasının, evliliğinin kayıtlı birlikteliğe dönüştürülmesi şartına bağlanmasından şikâyet etmiştir. Bu davada Mahkeme Madde 8'i hem özel hayat hem aile hayatı boyutları bakımından uygulanabilir bulmuştur (§§ 60-61). Mahkeme, Devletin, başvurusunun evliliği medeni birlikteliğe dönüştürülmediği sürece cinsiyet değişimi sonrası kadın kimliğini tanımayı reddetmesini orantısız bulmamıştır. Gerçekten de Mahkeme Sözleşme'nin Devletlere eşcinsel evliliği tanıma yönünde genel bir yükümlülük yüklediğini tekrar etmiştir. Dolayısıyla Avrupa görüş birliğinin yokluğu ve söz konusu hassas ahlaki ve etik meseleler göz önünde bulundurulduğunda Finlandiya'ya hem ameliyat sonrası transgender insanların yeni cinsiyetinin hukuken tanınmasına ilişkin yasal düzenlemeleri hem de yarışan özel ve kamusal menfaatler veya Sözleşme hakları arasında denge kuran kuralları yürürlüğe koyup koymama konusunda bir takdir yetkisi tanınmalıdır (§ 67).

215. Transgender insanların cinsel kimliğinin hukuken tanınmasına ilişkin olarak Mahkeme, *A.P., Garçon ve Nicot /Fransa*'da bu tanımanın, insanların geçirmek istemediği kısırlaştırma ameliyatı veya işlemi şartına bağlanmasının ("kısırlaştırma gerekliliği"), bu kişilerin özel hayata

saygı hakkından tam anlamıyla yararlanmasını, sadece Madde 8 tarafından değil aynı zamanda Madde 3 tarafından da korunan fiziksel bütünlüğe saygı hakkından tam olarak yararlanmaktan feragat etme şartına bağlama boyutuna ulaştığına hükmetmiştir (§ 131) ki bu, transgender insanların özel hayata saygı hakkının ihlalidir (§ 135). Esasen Devlet iki nedenle kısırlaşma gerekliliği konusunda sadece sınırlı bir takdir yetkisine sahiptir: ilk olarak, bir kişinin görünüşündeki değişikliğe ilişkin koşulun geri dönülemez olması kişinin mahrem kimliğinin ve hatta varlığının asli bir yönünü ilgilendirir; ikinci olarak, son yıllarda Avrupa’da bu kısırlık ölçütünün terk edilmesi yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Ancak Mahkeme, takdir yetkisi dahilinde Devletin önden “cinsiyet hoşnutsuzluğu sendromunun” teşhisini (§§ 139-143) ve cinsiyet değişikliğini teyit eden bir tıbbi muayenenin yapılmasını talep edebileceğini kararlaştırmıştır (§§ 150-154).

216. *S.//İtalya* davasında yetkililer cinsiyet değiştirme ameliyatının tamamlanmasından önce başvurunun ön adının değiştirilmesine izin vermeyi reddetmiştir. Mahkeme bu reddin, tamamen şekli gerekçelere dayandığına ve başvurunun fiziksel görünüşte ve sosyal kimlikte bir değişiklikle sonuçlanan birkaç yıllık bir cinsiyet değiştirme sürecinden geçtiğini dikkate almadığına karar vermiştir (§§ 70-75). Mahkeme’ye göre, transgender insanların cinsel kimliğini tanımaya ilişkin yargısal sürecin katı mahiyeti, başvurucağı makul olmayan bir süre boyunca –iki buçuk yıl– savunmasızlık, aşağılanma ve endişe hislerini uyandırmaya müsait anormal bir durumda bırakmıştır (§ 72).

217. *L. /Litvanya* adlı münhasır davada, transgender başvurucağı yeterli hukuki düzenlemenin yokluğu nedeniyle tam ameliyat gerçekleştirilemeyeceğinden kısmi cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiştir. Sonrasında, tam ameliyatı geçirene kadar, yeni doğum sertifikasındaki, pasaportundaki ve üniversite diplomasındaki kişisel numarası, tam cinsiyet değişikliği ameliyatını düzenleyen bir yasa olmadığından değiştirilmemiştir. Mahkeme Devletin kamu menfaati ile başvurucağı hakları arasında adil bir denge kurmadığı sonucuna varmıştır. Gerçekten de yasal boşluk başvurucağı özel hayatıyla ilgili olarak belirsizlik stresine maruz bir durumda bırakmıştır ve kamusal sağlık hizmetlerindeki bütçe kısıtları da dört yılın üzerindeki bir gecikmeyi meşru kılmamıştır (*L. /Litvanya*, § 59).

218. Daha yakın zamanda, transgender başvurucağı hukuki tanıma için gerekli düzenleyici çerçevenin yokluğundan ve bu tanımının tam cinsiyet değişikliği ameliyatı şartına bağlı kılınması gereği iddiasından şikâyetçi olduğu bir davada Mahkeme, transgender insanların doğum sertifikasındaki kayıtlı cinsiyetinin değiştirilmesine ilişkin “hızlı, şeffaf ve erişilebilir yolların” bulunmamasının Madde 8 ihlali ile sonuçlandığına karar vermiştir (*X /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 70). Devlet, başvurucağı medeni durum sicilindeki cinsiyet ibaresinin değiştirilmesine yönelik etkili ve erişilebilir bir yolu, başvurucağı özel hayata saygı hakkını güvenceye alan yeterli açıklıktaki şartlarla yürürlüğe koyma pozitif yükümlülüğüne uymakta başarısız olmuştur.

219. Bir diğer önemli konu, cinsiyet değiştirme ameliyatına ve transgender insanlara yönelik diğer tedavilere erişime ilişkindir. Her ne kadar Mahkeme bu tedaviye erişime yönelik genel bir hak bulmuş olmasa da (*Y.Y. /Türkiye*, § 65), böyle bir tedavinin sigorta kapsamına dahil olmasını reddeden işlemlerin Madde 8’i ihlal edebileceğine karar vermiştir (*Van Kuck /Almanya*, §§ 82-86; *Schlumpf /İsviçre*, §§ 115-116). *Schlumpf* davasında Mahkeme, özel hayatın en mahrem boyutlarından biri olan, bir kişinin cinsel kimliği konusundaki bir mesele

yönünden Devletin sınırlı bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir (§§ 104 ve 115). İkinci olarak, başvuru son derece münhasır durumu ışığında –başvuru Devletin ameliyatını ödemesini talep ettiğinde 67 yaşın üzerindedir– Devlet yasanın gerektirdiği iki yıllık bekleme süresini doğrudan uygulamamalıydı. Mahkeme, sigorta şirketi ile başvuru menfaatleri arasında adil bir denge kurulmadığı sonucuna varmıştır (§ 115).

220. Cinsiyet değiştirme ameliyatı meselesine ilişkin olarak, *Y.Y. /Türkiye*'de başvuru, bu ameliyata girmek için izin almaya çalışmıştır. Bu talep, başvuru üreme kabiliyetinden sürekli yoksunluk ön şartını sağlamadığı için Türkiye tarafından reddedilmiştir (§ 44). Mahkeme, Devletin başvurucuya cinsiyet değiştirme ameliyatına girme imkânını uzun yıllar tanımayarak başvuru özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 121-122).

g. Etnik kimlik hakkı

221. Mahkeme etnik kimliği, özellikle de ulusal bir azınlığın üyelerinin kimliğini muhafaza etme ve geleneklerine uygun şekilde özel hayatını ve aile hayatını sürdürme hakkını Madde 8 özel hayat ve aile hayatı hakkının bir parçası olarak görmüş ve bunun sonucunda Devletlere azınlıkların yaşam şekillerini orantısız olarak engelleme değil, buna olanak sağlama yükümlülüğü getirmiştir. Mahkeme yetkililerin bir kişinin etnik kimliğini kişinin açıkladığı şekilde kaydetmeyi reddetmesinin, Devletin başvurucuya özel hayat hakkına etkili saygıyı sağlama pozitif yükümlülüğüne aykırı olduğuna karar vermiştir (*Ciubotaru /Moldova*, § 53). Roman toplumuna karşı genel bir düşmanca tutumun parçasını oluşturan bir olayın ardındaki ayrımcılığa ilişkin anlamlı bir araştırmanın gerçekleştirilmesi ve etkili ceza hukuku mekanizmalarının işletilmesi de ayrıca Devletin etnik kimliğe saygıyı koruma pozitif yükümlülüğünün bir parçası olarak görülür (*R.B. /Macaristan*, §§ 88-91).

222. Bir etnik gruba yönelik düşmanca tutumun teşvik ettiği, genellikle fiziksel şiddetten ziyade tehdit içeren gösteriler bağlamında Mahkeme, Sözleşme Madde 10'a ilişkin davalarda ortaya konan ilkelerden esinlenmiştir. Bu nedenle, belirlenmesi gereken temel etkenler saldırgan beyanların gergin bir politik ve sosyal arka plana karşı yapıp yapılmadığı, doğrudan ya da dolaylı bir şiddet, nefret ya da tahammülsüzlük çağrısı boyutuna erişip erişmediği ve bunların zararlı sonuçlar doğurma potansiyelidir (*Király ve Dömötör /Macaristan*, §§ 72 ve devamı). Azınlık karşıtı gösterilerin yasa dışı hale getirilmesi için hukuki bir çerçeve yürürlükte olmalı ve tacizlere, tehditlere ve sözlü tacizlere karşı etkili koruma sağlamalıdır; aksi halde yetkililerin bu tür sözlü korkutmaları ve rahatsız etmeleri hoş gördüğü algısı oluşabilir (§ 80).

223. Mahkeme yetkililerin başvuru evlerine yapılan bir saldırıdan başvuru koruyamadığı ve saldırıda belli bir rol oynadığı, etkili bir iç soruşturmanın olmadığı davada, ülkede Romanlara yönelik genel önyargı geçmişini de dikkate alarak Madde 14 ile bağlantılı olarak Madde 8 ihlali bulmuştur (*Burlya ve Diğerleri /Ukrayna*, §§ 169-170).

224. Roman bir kadının karavanı ile ıstıgalı, onun, Devletin araziden zorla tahliye tedbirlerine başvururken dikkate alması gereken, etnik kimliğinin önemli bir parçası olarak görülmüştür (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 73; *McCann /Birleşik Krallık*, § 55). Mahkeme ayrıca başvuru ve ailesinin 13 yıldan fazla zamandır yaşadığı yerel yönetim karavan alanından yargı kararı olmaksızın tahliyesini usule ilişkin boyutu yönünden Madde 8 ihlali olarak

görmüş; böylesi ciddi bir müdahalenin “çok önemli kamu menfaati gerekçelerini” ve dar bir takdir yetkisini gerektirdiğini belirtmiştir (*Connors /Birleşik Krallık*, § 86). Ancak Mahkeme geçmişte, eğer alanda yaşayan ailelerin kişisel hakları ile toplumun çevresel (ve diğer) hakları arasında adil bir denge kurulursa ulusal planlama politikalarının karavan alanlarını yerinden edebileceğini kararlaştırmıştır (*Jane Smith /Birleşik Krallık* [BD], §§ 119-120; *Lee /Birleşik Krallık* [BD]; *Beard /Birleşik Krallık* [BD]; *Coster /Birleşik Krallık* [BD]).

225. Mahkeme başvuruçuların parmak izlerine, hücre örneklerine ve DNA profillerine başvuruçular aleyhindeki cezai takibat bittikten sonra yetkililerin el koymaya devam etmesinin ve bu verilerin etnik kökeni ortaya çıkarmak için kullanılmasının, başvuruçuların Madde 8 uyarınca etnik kimlik hakkını etkilediğine ve ihlal ettiğine karar vermiştir (*S. ve Marper /Birleşik Krallık* [BD], § 66).

226. Mahkeme ayrıca bir grubun olumsuz şekilde basmakalıplaştırılmasının, belli bir seviyeye eriştiğinde, grubun kimlik duygusunu ve grup üyelerinin özsaygısı ile özgüvenini etkileyebileceğini tespit etmiştir. Söz konusu bağlamda bu hususun grup üyelerinin özel hayatını etkilediği söylenebilir (Roman kökenli başvuruçunun Roman toplumuna odaklanan “Türkiye’nin Çingeneleri” adlı kitaptaki belli kısımlardan ötürü rencide hissettiği *Aksu /Türkiye* [BD], §§ 58-61; şiddetten ziyade sözlü korkutma ve tehdit içeren Roman karşıtı gösterilere ilişkin *Király ve Dömötör /Macaristan*, § 42).

227. Ailenin tekrar birleşmesini sağlamak için tedbir alma pozitif yükümlülüğü bağlamında Mahkeme, bir çocuğun biyolojik annesinden kalıcı şekilde ayrılmasının uzun vadeli etkilerinin, özellikle de bu durum çocuğun Roman kimliğine yabancılaşması sonucunu doğurabileceğinden göz önünde bulundurulmasının zorunlu olduğuna işaret etmiştir (*Jansen /Norveç*, § 103).

h. Vatansızlık, vatandaşlık ve ikamet

228. Vatandaşlık hakkı Mahkeme tarafından belli koşullar altında özel hayata dahil kabul edilmiştir (*Genovese /Malta*). Her ne kadar belli bir uyruğu elde etme hakkı Sözleşme tarafından garanti edilmiş olmasa da Mahkeme, vatandaşlığın keyfi olarak reddinin belli şartlarda özel hayatı etkileyerek Madde 8 uyarınca sorun doğurabileceğini belirtmiştir (*Karassev /Finlandiya* (kar.); *Slivenko ve Diğerleri /Letonya* (kar.) [BD]; *Genovese /Malta*). Elde edilmiş vatandaşlığın kaybedilmesi de kişinin özel hayatına veya aile hayatına saygı hakkına –daha fazla değilse– benzer bir müdahale teşkil eder (*Ramadan /Malta*, § 85; terör bağlantılı eylemlere ilişkin *K2 /Birleşik Krallık* (kar.), § 49). Böyle bir müdahalenin Madde 8’i ihlal edip etmediğini belirlemek için iki ayrı husus ele alınmalıdır: vatandaşlığı kaldırma kararının keyfi olup olmadığı (orantılılıktan daha katı bir standart) ve başvuruçular için bunun sonuçlarının ne olduğu (*Ramadan /Malta*, §§ 86-89; *K2 /Birleşik Krallık* (kar.), § 50).

229. Mevcut haliyle Madde 8 belli tür bir oturum iznini garanti eder şekilde yorumlanamaz; izin tercihi ilke olarak sadece ulusal makamları ilgilendiren bir husustur (*Kaftailova /Letonya* (kayıttan çıkarılan) [BD], § 51). Ancak önerilen çözüm bahse konu kişinin özel hayat ve/veya aile hayatı hakkını engele uğramadan kullanmasını sağlamalıdır (*B.A.C. /Yunanistan*, § 35; *Hoti /Hrvatistan*, § 121). Bir ülkede ikamet etme hakkını sınırlayan tedbirler, belli

durumlarda, eğer söz konusu kişilerin özel hayatı ya da aile hayatı veya her ikisi üzerinde orantısız sonuçlar doğuruyorsa Madde 8 ihlaline yol açabilir (*Hoti /Hırvatistan*, § 122).

230. Dahası, bu bağlamda, Madde 8 başvurusunun özel hayatından ve/veya aile hayatından etkili şekilde istifade etmesini temin etme pozitif yükümlülüğünü içerebilir (*Hoti /Hırvatistan*, § 122). Aynı davada ulusal makamlar vatansız bir göçmenin özel hayat hakkını, kişinin ikamet durumunu yıllarca düzenlemeyerek ve onu güvensiz bir halde bırakarak ihlal etmiştir (§ 126). Devlet, başvurucuya, Hırvatistan'da daha uzun süre kalmasını ve durumuna ilişkin meselelerin Madde 8 uyarınca özel hayat menfaatlerine gerekli özen gösterilerek çözümlenmesini sağlayacak etkili ve erişilebilir bir usul veya çeşitli usuller sağlama pozitif yükümlülüğüne aykırı davranmıştır (§ 141).

231. Mahkeme, Slovenya'nın bağımsızlığı sonrası sürekli ikamet sicilinden "silinen" kişilerin ikametinin düzenlenmemesini Madde 8 ihlali olarak görmüştür (*Kurić ve Diğerleri /Slovenya* [BD], § 339).

232. Sınır dışı kararının vatandaş olmayan bir kişinin özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkına müdahale tehdidi yarattığına ilişkin savunulabilir bir iddianın varlığı halinde; Madde 8 ile bağlantılı olarak Madde 13, Devletlerin, bahse konu kişiye, sınır dışına veya ikamet izninin reddine etkili şekilde itiraz etme ve ilgili sorunları bağımsızlık ve tarafsızlık teminatını yeterli ölçüde sağlayan uygun bir ulusal forum nezdinde usule ilişkin elverişli güvencelerle ve titizlikle inceletme imkânını sağlamasını gerekli kılmaktadır. (*De Souza Ribeiro /Fransa* [BD], § 83; *M. ve Diğerleri /Bulgaristan*, §§ 122-132; *Al-Nashif /Bulgaristan*, § 133).

i. Medeni durum ve ebeveynlik durumu

233. Mahkeme kişilerin medeni durumuna ve ebeveynlik duruma ilişkin davaları özel hayat ve aile hayatı kapsamı içerisinde görmüştür. Özellikle, bir kişinin yasal medeni halinin tanınması niteliğindeki bir evliliğin tescilinin, hem özel hayatı hem aile hayatını şüphesiz ilgilendirdiğine ve Madde 8 § 1 kapsamında olduğuna karar vermiştir (*Dadouch /Malta*, § 48). Bir Avusturya mahkemesinin başvurusunun evliliğini batıl kılma kararı, başvurusunun yasal durumu ve genel olarak da özel hayatı üzerinde etki doğurmuştur. Ancak, evlilik kurgu olduğundan, özel hayata yapılan müdahale orantılı bulunmuştur (*Benes /Avusturya*, Komisyon kararı).

234. Benzer şekilde, bir kişinin ebeveyn olarak kimliğine ilişkin işlemler özel hayat ve aile hayatı kapsamına girer. Mahkeme bir babanın varsayılan çocuğuyla ilişkisini belirleyen yasal hükümlerin tespitine ilişkin davaları (*Rasmussen /Danimarka*, § 33; *Yildirim /Avusturya* (kar.); *Krušković /Hırvatistan*, § 20; *Ahrens /Almanya*, § 60; *Tsvetelin Petkov /Bulgaristan*, §§ 49-59; *Marinis /Yunanistan*, § 58) ve ilişki dışı bir çocuğun babasının babalığı inkâr teşebbüsünü özel hayatın kapsamına dahil görmüştür (*R.L. ve Diğerleri /Danimarka*, § 38; *Shofman /Rusya*, §§ 30-32). Ek olarak, evlat edinmeye başvurma hakkı ebeveyn olmak bakımından özel hayatın kapsamına girer (*A.H. ve Diğerleri /Rusya*, § 383).

III. Aile hayatı

A. Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı

235. Aile hayatının temel unsuru, aile ilişkilerinin normal olarak gelişebilmesi (*Marckx /Belçika*, § 31) ve aile üyelerinin birlikte vakit geçirebilmesi için (*Olsson /İsveç (no. 1)*, § 59), birlikte yaşama hakkıdır. Aile hayatı kavramı özerk bir kavramdır (*Marckx /Belçika*, § 31). Bu nedenle, “aile hayatı”nın var olup olmadığı, esasında pratikte yakın kişisel bağların gerçekten var olup olmadığına dayanan maddi bir sorudur (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 140). Dolayısıyla Mahkeme, aile hayatının hukuken tanınmadığı hallerde, başvurucuların birlikte yaşıyor olması gibi fiili aile bağlarına bakacaktır (*Johnston ve diğerleri /İrlanda*, § 56). İlişkinin uzunluğu ve, söz konusu çiftler olduğunda, çocuk sahibi olarak birbirlerine olan bağlılıklarını ortaya koyup koymadıkları, diğer etkenler arasında yer alacaktır (*X, Y ve Z /Birleşik Krallık*, § 36). *Ahrens /Almanya*’da, § 59, Mahkeme, anne ile başvurucu arasındaki ilişkinin çocuğa gebe kalınmasından yaklaşık bir yıl önce bittiği ve sonradan devam eden ilişkilerin yalnızca cinsel nitelikte olduğu durumda, fiili bir aile hayatı tespit etmemiştir. Başvurucuların davranışlarının hukuka uygunluğu da dikkate alınacak bir etkidir (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 156).

236. Evlilik ilişkisinden doğan çocuk, doğumu anından itibaren ve tam da doğumu sebebiyle hukuken “aile” biriminin bir parçasıdır (*Berrehab /Hollanda*, § 21). Dolayısıyla çocuk ve ebeveynleri arasında aile hayatına tekabül eden bir bağ vardır. Madde 8 bağlamında “aile hayatı” olup olmadığı, pratikte yakın kişisel bağların, örneğin babanın çocuğun doğumu öncesi ve sonrasında çocuğa gösterdiği ilgi ve bağlılığın, gerçekten var olup olmadığına dayanan maddi bir sorudur (*L. /Hollanda*, § 36).

237. Çocuk ile bir aile bağı olduğu saptandığında, Devletin bu bağı gelişmesini sağlamak için harekete geçmesi ve doğum anından itibaren veya mümkün olan en kısa zamanda, çocuğun aileye entegrasyonunu mümkün kılacak yasal güvencelerin tesis edilmesi gerekir (*Kroon ve Diğerleri /Hollanda*, § 32).

238. Bir biyolojik bağı ve davalı Devlet tarafından hukuken tanınmış bir ebeveyn ilişkisinin yokluğuna rağmen, Mahkeme, çocuk ile geçici olarak ilgilenen koruyucu ebeveynler ve çocuk arasında, aralarındaki yakın kişisel bağlar, yetişkinlerin çocuk karşısında oynadıkları rol ve birlikte geçirdikleri zamandan bahisle, bir aile hayatı olduğunu tespit etmiştir (*Moretti ve Benedetti /İtalya*, § 48; *Kopf ve Liberda /Avusturya*, § 37). Buna ek olarak, ikinci başvurucunun ilk başvurucu tarafından tam evlat edinilmesine karar veren bir Peru yargı kararının, Lüksemburg’da hukuken tanınmasının sağlanamamasıyla ilgili *Wagner ve J.M.W.L. /Lüksemburg* davasında, evlat edinmenin hukuken tanınmamış olduğu halde Mahkeme aile hayatının varlığını tanımıştır. Başvurucular arasında on yıldan uzun süredir devam eden fiili aile bağları ve birinci başvurucunun her anlamda küçük çocuğun annesi gibi hareket etmiş olması dikkate alınmıştır. Bu davalarda çocuğun başvurucuların yanına yerleştirilmesi, sırasıyla, makamlar tarafından tanınmış veya hoşgörölmüştür. Buna karşılık, *Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD] kararında, çocuk ile müstakbel ebeveynler arasında herhangi bir biyolojik bağ bulunmamasını, çocukla olan ilişkinin kısa süresini (yaklaşık sekiz ay) ve hukuki açıdan bağların belirsizliğini dikkate alarak, bir ebeveynlik tasarısının varlığına ve duygusal bağların niteliğine rağmen, Mahkeme, fiili bir aile hayatı olduğuna hükmetmesine imkân

verecek koşulların sağlanmadığına karar vermiştir (§§ 156-157) (karşılaştırınız *D. ve Diğerleri /Belçika* (kar.)).

239. Madde 8 ne aile kurma hakkını ne de evlat edinme hakkını güvence altına almaktadır. “Aile hayatına” saygı hakkı, aile kurmaya yönelik salt arzuyu korumaz; bir ailenin, veya en azından örneğin, evlilik ilişkisi dışında doğmuş bir çocuk ve onun biyolojik babası arasındaki olası ilişkinin, veya aile henüz tam olarak kurulmamış olsa da hakiki bir evlilikten doğan bir ilişkinin veya bir biyolojik temele dayanmadığı yıllar sonra ortaya çıksa da bir baba ve meşru çocuğu arasındaki ilişkinin varlığını gerektirir (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], §141). Bir başvuruçunun, yeğenin vasisi haline gelerek, yeğeniyle daha önceden var olmayan bir “aile hayatını” geliştirme niyeti, 8. madde tarafından korunan “aile hayatı”nın kapsamı dışında kalmaktadır (*Lazoriva /Ukrayna*, § 65).

240. Ancak aile hayatının bulunmadığı hallerde, 8. maddenin özel hayat bakımından uygulanması hala mümkün olabilir (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 165; *Lazoriva /Ukrayna*, §§ 61 ve 66).

B. Usule ilişkin yükümlülük

241. 8. madde açık usule ilişkin gereklilikler içermese de (yukarıda belirtildiği gibi), müdahale tedbirleri ile ilgili karar alma süreçleri, 8. madde ile korunan menfaatlere saygı gösterecek şekilde adil ve yeterli olmalıdır (*Petrov ve X /Rusya*, § 101), özellikle de koruma altına alınmış çocuklar bakımından (*W. /Birleşik Krallık*, §§ 62 ve 64; *McMichael /Birleşik Krallık*, § 92; *T.P. ve K.M. /Birleşik Krallık* [BD], §§ 72-73). Ayrıca yargılamanın uzunluğunun başvuruçunun aile hayatına belirgin bir etkisi olduğu davalarda, Mahkeme daha dikkatli bir yaklaşımın gerekli olduğunu ve ulusal hukukta mevcut olan başvuru yolunun hem önleyici hem de telafi edici olması gerektiğini belirtmiştir (*Macready /Çek Cumhuriyeti*, § 48; *Kuppinger /Almanya*, § 137).

C. Aile hayatı bakımından takdir yetkisi¹⁵

242. 8. madde altında herhangi bir davaya karar verilirken Devletin sahip olacağı takdir yetkisinin genişliğinin belirlenmesi sırasında birtakım etkenlerin dikkate alınması gerekir. Mahkeme, özellikle de velayete karar verirken, bir acil karar yoluyla bir çocuğun koruma altına alınmasının gerekliliğini incelerken (*R.K. ve A.K. /Birleşik Krallık*) veya boşanma kanunlarını şekillendirirken ve bunları belirli davalara uygularken (*Babiarz /Polonya*, § 47) veya bir çocuğun hukuki durumunun belirlenmesi bakımından (*Fröhlich /Almanya*, § 41), makamların geniş bir takdir yetkisine sahip olacağını kabul eder.

243. Ancak makamlar tarafından ebeveynlerin erişim hakkına getirilen kısıtlamalar gibi ilave sınırlamalar bakımından ve ebeveynler ile çocukların aile hayatlarına saygı hakkının etkili korunmasını sağlamak için tasarlanmış kanuni koruma tedbirleri bakımından daha katı bir inceleme gerekir. Bu gibi ilave sınırlamalar, küçük çocuk ile ebeveynlerden biri veya her ikisi arasındaki aile ilişkilerinin bilfiil kısıtlanması tehlikesini barındırır (*Şahin /Almanya* [BD], § 65; *Sommerfeld /Almanya* [BD], § 63).

¹⁵ Bkz. paragraf 277.

244. Takdir yetkisi, görüşme ve bilgi edinme hakkı meselelerinde daha sınırlıdır (*Fröhlich /Almanya*) ve bir ebeveyn ile çocuğun uzun süre ayrı kalması halinde daha da dardır. Bu gibi durumlarda, Devletlerin ebeveynler ile çocukları bir araya getirmek üzere tedbirler alma yükümlülüğü vardır (*Elsholz /Almanya* [BD]; *K.A. /Finlandiya*).

D. Aile hayatının uygulama alanı

1. Çiftler

a. Geleneğe uymayan evlilikler, fiilen birlikte yaşamak

245. Sözleşme'nin 8. maddesi altındaki "aile" kavramı yalnızca evlilik temelli ilişkilerle sınırlı değildir ve tarafların evlilik dışında (yani evli olmadan) birlikte yaşadıkları durumda başkaca fiili "aile bağlarını" içerebilir (*Johnston ve Diğerleri /İrlanda*, § 56; ceza takibatı sırasında başvurusunu uzun süredir birlikte yaşadığı partneri aleyhine delil göstermeye zorunlu tutma girişimiyle ilgili *Van der Heijden /Hollanda* [BD], § 50). Birlikte yaşama durumu olmasa dahi, yine de aile hayatı için yeterli bağ olabilir (*Kroon ve Diğerleri /Hollanda*, § 30), zira istikrarlı bir birlikteliğin varlığı, birlikte yaşamadan bağımsız olabilir (*Vallianatos ve Diğerleri /Yunanistan* [BD], §§ 49 ve 73). Ancak bu, fiili ailelere ve ilişkilere özel bir hukuki tanıma sağlanması gerektiği anlamına gelmez (*Babiarz /Polonya*, § 54): dolayısıyla Devletin pozitif yükümlülükleri, yeni partneriyle çocuk sahibi olduktan sonra, tekrar evlenmek isteyen başvurusunun sunduğu boşanma dilekçesinin kabul edilmesi yükümlülüğünü içermez (§§ 56-57). Buna ek olarak, birlikte yaşamak günümüzde uzun süreli bir ilişkinin istikrarını ortaya koyan belirleyici bir ölçüt olmayabilir ise de, kuşkusuz bir evliliğin samimiyetine dair şüphe uyandıran başkaca belirtileri çürütebilecek bir etkidir (gerçek kabul edilmeyen bir evliliğe dair *Concetta Schembri /Malta* (kar.), § 52).

246. Mahkeme ayrıca, tasarlanmış olan aile hayatının, özellikle aile hayatının henüz tam olarak kurulamamış olmasının başvurusuna yüklenemeyeceği durumlarda, istisnai olarak 8. madde kapsamına girebileceğini belirtmiştir (*Pini ve Diğerleri /Romanya*, §§ 143 ve 146). Bilhassa, şartlar gerektirdiğinde, aile hayatı evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik babası arasında gelişebilecek olan olası ilişkiyi de kapsmalıdır. Bu durumlarda yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olduğunu belirleyecek ilgili etkenler arasında, biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin doğası ile babanın doğumdan önce ve sonra çocuğa yönelik açık ilgisi ve bağlılığı bulunur (*Nylund /Finlandiya* (kar.); *L. /Hollanda*, § 36; *Anayo /Almanya*, § 57).

247. Bununla birlikte genel olarak, birlikte yaşamak ebeveynler ve çocuklar arasındaki aile hayatının *olmazsa olmaz* unsuru değildir (*Berrehab /Hollanda*, § 21). Ulusal hukuka uygun olmayan evlilikler aile hayatına engel değildir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali /Birleşik Krallık*, § 63). Ulusal hukuk tarafından tanınmayan, tümüyle dini bir evlilik yapan bir çift Madde 8 bağlamında aile hayatı kapsamı altına girebilir. Ancak 8. madde, örneğin miras hakları ve dul maaşları bakımından (*Şerife Yiğit /Türkiye* [BD], §§ 97-98 ve 102) veya evlilik 14

yaşında bir çocukla yapıldığı durumda (*Z.H. ve R.H. /İsviçre*, § 44), Devlete dini evlilikleri tanınması için bir yükümlülük yükleyecek şekilde yorumlanamaz.

248. Son olarak, nişanlanma tek başına aile hayatı yaratmaz (*Wakefield /Birleşik Krallık*, Komisyon kararı).

b. Eşcinsel çiftler

249. İstikrarlı bir ilişki yaşayan eşcinsel çiftler, tıpkı heteroseksüel bir çift gibi, aile hayatının yanı sıra özel hayat kavramının da kapsamı altındadır (*Vallianatos ve Diğerleri /Yunanistan* [BD], § 73-74; *X ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 95; *P.B. ve J.S. /Avusturya*, § 30; *Schalk ve Kopf /Avusturya*, §§ 92-94). Bu ilke ilk olarak, Mahkeme'nin, karşı cins bir çiftin aksine, eşcinsel bir çiftin 8. madde bakımından "aile hayatı" yaşayamayacağı görüşünü devam ettirmenin yapay olduğunu kabul ettiği *Schalk ve Kopf /Avusturya* davasında belirlenmiştir. Dolayısıyla, istikrarlı bir fiili partnerlik içinde birlikte yaşayan bir eşcinsel çift olan başvuruçuların ilişkisi, tıpkı aynı durumdaki heteroseksüel bir çiftin ilişkisinde olacağı gibi, "aile hayatı" kavramı altına girmektedir. Mahkeme ayrıca birlikte yaşayan ve medeni partnerlik yapmış olan iki kadın ile yardımcı üreme yoluyla birinin sahip olduğu ama her ikisinin birlikte büyüttüğü çocuk arasındaki ilişkinin, Madde 8 bağlamında aile hayatı teşkil ettiğini tespit etmiştir (*Gas ve Dubois /Fransa* (kar.); *X ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 96).

250. 2010 yılında Mahkeme, eşcinsel çiftlerin hukuken tanınmasına yönelik, geçtiğimiz on yılda hızla gelişmiş olan, bir Avrupa görüş birliğinin ortaya çıktığına dikkat çekmiştir (*Schalk ve Kopf /Avusturya*, § 105; *Orlandi ve Diğerleri /İtalya*, §§ 204-206). *Schalk ve Kopf /Avusturya*, § 108, ve *Chapin ve Charpentier /Fransa*, § 48, davalarında Mahkeme, evliliğe erişimi karşı cins çiftlerle sınırlı tutma konusunda Devletlerin 8. madde ile bağlantılı olarak 14. madde altında serbest olduğuna karar vermiştir.

251. Ancak Mahkeme, kanunun eşcinsel çiftlerin medeni birliktelik yapmalarını engellediği durumda, evlilik dışında bir çeşit kayıtlı partnerliğe izin veren Sözleşme'ye taraf 19 Devlet arasından yalnızca iki tanesinin bunu münhasıran karşı cins çiftlerle saklı tutmuş olduğundan bahisle, Madde 8 ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Vallianatos ve Diğerleri /Yunanistan* [BD], §§ 91-92). Hukuki tanımaya doğru devam eden uluslararası harekete dikkat çekerek ve İtalya'daki özel koşulları göz önüne alarak Mahkeme, İtalyan makamlarının, başvuruçulara eşcinsel birlikteliklerinin tanınması ve korunmasını sağlayan özellikli bir yasal çerçevenin temin edilmesine yönelik Madde 8 altındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş olduğuna karar vermiştir (*Oliari ve Diğerleri /İtalya*, §§ 178 ve 180-185). Mahkeme, Avrupa Konseyi dahilinde 47 üye Devletten 24'ünün eşcinsel çiftleri tanıyan ve onlara hukuki koruma sağlayan mevzuatı halihazırda yürürlüğe koyduğuna dikkat çekmiştir (§ 178). Mahkeme, İtalya'da açık şekilde bir çift olarak yaşayan başvuruçuların sosyal gerçekliği ile ilişkilerine dair herhangi bir resmi tanıma temin edememeleri arasında bir çatışma olduğunu gözlemlemiştir. Eşcinsel birlikteliklerin tanınmasını ve korunmasını güvence altına almanın, İtalyan Devlete herhangi özel bir yük getirmeyeceğine işaret ederek; evlilik olmadığında, başvuruçular gibi eşcinsel çiftlerin bir tür medeni birliktelik veya kayıtlı partnerlik yapma seçeneği elde etmeye yönelik belli bir menfaati olduğuna, zira bunun ilişkilerinin hukuken tanınması ve gereksiz bir engel olmadan ilişkiye -istikrarlı ve bağlılık gösteren bir ilişki içinde olan bir çifti ilgilendiren çekirdek haklar

şeklinde- ilgili korumanın sağlanması için en uygun yol olacağına karar vermiştir (§§ 173-174).

252. Yurtdışında yapılmış eşcinsel evliliklerin kaydedilmesinin reddedilmesi bakımından, *Orlandi ve Diğerleri /İtalya*'da, İtalyan hukukundaki bir yasal boşluk nedeniyle (İtalyan hukuku başvuruçuların ilişkisini güvenceye alabilecek herhangi bir birliktelik sağlamadığından dolayı) ulusal makamlar, başvuruçuların eşcinsel birlikteliğine herhangi bir koruma sağlamamıştır. Başvuruçulara eşcinsel birlikteliklerinin tanınması ve korunmasını sağlayan özellikli bir yasal çerçevenin temin edilmemesi Madde 8'i ihlal etmiştir (§ 201).

253. İki davada Mahkeme, eşcinsel çiftlerin heteroseksüel çiftlerden farklı bir durumda olduğunu değerlendirmiştir. *Aldeguer Tomás /İspanya*'da Mahkeme, eşcinsel bir çiftte sağ kalan partnerin, diğer partnerin eşcinsel evliliğin 2005 yılında tanınmasından önce öldüğü durumda heteroseksüel bir çiftte sağ kalan partnerin aksine sağ kalan eş maaşı alamaması halinde, Madde 8 ile bağlantılı olarak 14. maddenin ve 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 88-90). *Taddeuci ve McCall /İtalya*'da Mahkeme, AB vatandaşı olmayan bir başvuruçuya aile ikamet izni vermenin reddedilmesi sonucunda eşcinsel bir çiftin İtalya'da birlikte yaşamasının engellenmesiyle, Madde 14 ile bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 98-99). Mahkeme, bir partnerin AB vatandaşı olmadığı eşcinsel bir çiftin; bir partnerin AB vatandaşı olmadığı, evli olmayan heteroseksüel bir çiftten farklı bir durumda olduğunu ve dolayısıyla bu çiftte farklı şekilde muamele edilmesi gerektiğini değerlendirmiştir (§ 85).

254. Ancak aile birleşimi için ikamet izinlerinin düzenlemesine ilişkin bir başka davada, Mahkeme eşcinsel ve karşı cins çiftlerin benzer bir durumda olduğuna karar vermiştir (*Pajić /Hırvatistan*, § 73). Mahkeme ulusal mevzuatın, eşcinsel çiftleri örtülü olarak kapsam dışında bırakarak cinsel yönelim temelinde farklı bir muamele getirdiğini ve böylece Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal ettiğini ifade etmiştir (§§ 79-84).

255. Başvuruçunun cinsiyet değişikliği ameliyatı geçirdikten sonra kimlik numarasını erkek numarasından kadın numarasına değiştirmeye çalıştığı bir davada, başvuruçunun yeni cinsiyetinin tam olarak tanınmasının evliliğini kayıtlı partnerliğe dönüştürmesini gerektirmesi nedeniyle aile hayatı etkilenmiştir (*Hämäläinen /Finlandiya* [BD], §§ 60-61). Ancak Mahkeme, başvuruçunun evliliğini kayıtlı partnerliğe çevirmesinin Madde 8 altında aile hayatının ihlali teşkil etmeyeceğine karar vermiştir (*ibid.*, § 86).

2. Ebeveynler

Tıbbi yardımla üreme/genetik ebeveyn olma hakkı

256. Özel hayat kavramında olduğu gibi (yukarıda bakınız "Üreme Hakları"), aile hayatı kavramı genetik anlamda ebeveyn olma kararlarına saygı hakkını içerir (*Dickson /Birleşik Krallık* [BD], § 66; *Evans /Birleşik Krallık* [BD], § 72). Dolayısıyla bir çiftin tıbbi yardımla üremeden faydalanması, özel hayat ve aile hayatının bir ifadesi olarak Madde 8 kapsamına girer (*S.H. ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 82). Ancak tek başına Madde 8 hükümleri ne aile kurma hakkını ne de evlat edinme hakkını güvence altına almaktadır (*E.B. /Fransa* [BD], § 41).

257. Mahkeme, ahlaki değerlendirmelere veya toplumsal kabul edilebilirliğe dayanan endişelerin yapay üreme gibi hassas bir alanda ciddiye alınması gerektiğini düşünmektedir (*S.H. ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 100). Ancak bunlar, yumurta bağışi gibi belli yapay üreme tekniklerinin tamamen yasaklanması için tek başına yeterli sebep değildir; Âkit Devletlere tanınan geniş takdir yetkisine rağmen, bu amaç için hazırlanan yasal çerçeve, ilgili farklı meşru menfaatlerin yeterince dikkate alınmasına imkân veren tutarlı bir biçimde şekillendirilmelidir (*ibid.*).

258. Mahkeme, başvuruçunun eski partnerinin, başvuruçunun bir daha genetik olarak bağlı olduğu bir çocuk sahibi olmasını engelleyecek şekilde, başvuruçunun ile birlikte oluşturdukları embriyoların saklanmasına ve başvuruçunun tarafından kullanılmasına yönelik rızasını geri çekmesine ulusal hukukun izin verdiği durumda, Madde 8 ihlali bulmamıştır. (*Evans /Birleşik Krallık* [BD], § 82).

259. Madde 8, yabancı Devlete göre yasal ebeveyn olan ebeveynleri ulusal hukukta kendilerini bu şekilde kaydettirememiş olan, söz konusu üye Devlet dışında taşıyıcı bir anneden doğmuş çocukları da korur. Mahkeme Devletlerin taşıyıcı anneliği yasallaştırmasını şart koşmaz ve buna ek olarak, Devletler çocuğun kimlik belgelerini çıkarmadan önce, taşıyıcı anneden doğan çocuklar için soy bağıni gösteren delil talep edebilir. Ancak çocuğun özel hayatına saygı hakkı, taşıyıcı annelik anlaşması ile yurtdışında doğmuş olan çocuk ile, müstakbel babası biyolojik babası olduğunda, müstakbel babası arasındaki hukuki ilişkinin tanınması için ulusal hukukun imkân sunmasını gerektirir (*Menesson /Fransa; Labassee /Fransa; D. ve Diğerleri /Belçika; Foulon ve Bouvet /Fransa*, §§ 55-58). İlk Danışma Görüşü'nde Mahkeme, bir çocuk yurtdışında bir taşıyıcı gebelik anlaşması ile doğduğunda, bir üçüncü kişi bağışçının yumurtaları ile çocuğa gebe kalındığı ve müstakbel annenin yurtdışında yasal olarak düzenlenmiş bir doğum belgesinde “yasal anne” olarak gösterildiği durumda, çocuğun özel hayatına saygı hakkının, ulusal hukukun müstakbel anne ile yasal bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınmasına da imkân sağlamasını gerektirdiğine açıklık getirmiştir. Çocuk ile müstakbel annesi arasındaki hukuki ilişkinin tanınmasını sağlayacak araçların seçimi Devletin takdir yetkisi dahilindedir. Ancak çocuk ile müstakbel annesi arasındaki ilişki “pratik gerçeklik” haline gelmiş olduğunda, ilişkinin tanınması için ulusal hukukta öngörölmüş prosedür “gecikme olmadan ve etkili şekilde uygulanabilecek” olmalıdır (*Yurtdışında taşıyıcı gebelik anlaşması ile doğan bir çocuk ile müstakbel annesi arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin ulusal hukukta tanınmasına ilişkin danışma görüşü* [BD]).

260. *Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD] yurtdışında taşıyıcı annelik yoluyla dünyaya gelmiş ve İtalya'nın evlat edinme kanunlarına aykırı şekilde İtalya'ya getirilmiş bir çocuğun ailesinden ayrılması ve evlatlık verilmesi ile ilgilidir (§ 215). Mahkeme, bu dava özelinde aile hayatı olmadığına karar vermiş ve davayı “özel hayat” kavramı altında değerlendirmiştir.

3. Çocuklar

a. Birlikte vakit geçirme

261. Ebeveyn ve çocuğun birlikte vakit geçirmesi (ebeveynler arasındaki ilişki bozulmuş olsa bile) Madde 8 bağlamında aile hayatının temel unsurlarından birini oluşturur ve birlikte vakit geçirmelerini engelleyen ulusal tedbirler Sözleşme'nin 8. maddesi ile korunan hakka

müdahale teşkil eder (*Monory /Romanya ve Macaristan*, § 70; *Zorica Jovanović /Sırbistan*, § 68; *Kutzner /Almanya*, § 58; *Elsholz /Almanya* [BD], § 43; *K. ve T. /Finlandiya* [BD], § 151).

262. Mahkeme, başvuruçunun gizli ve hukuk dışı kaçırılması ve keyfi olarak gözaltına alınmasının, aile üyelerinin birlikte olmaktan mahrum bırakılmasına neden olduğuna ve dolayısıyla 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir (*El-Masri /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], §§ 248-250). Mahkeme, başvuruçunun, durumu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmayan ailesinden ayrı şekilde, bir yıldan uzun süre tecritte tutulduğu durumda da 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Nasr ve Ghali /İtalya*, § 305).

263. Mahkeme ayrıca, bir Devletin bir başvuruçuya oğlunun akıbeti hakkında inandırıcı bilgiler vermemeye devam etmesinin, birlikte olma hakkı ve aile hayatına saygı hakkının devam eden bir ihlalini teşkil ettiğine karar vermiştir (*Zorica Jovanović /Sırbistan*, §§ 74-75).

264. Bir çocuğun, annesinin lisansüstü eğitimi için annesi beraberinde başka bir ülkeye gitmesine, her iki ebeveynin rızası olmadığına dayanılarak izin verilmemesinin, şekilci ve mekanik bir yaklaşımdan kaçınılarak çocuğun üstün yararı ışığında incelenmesi gerekir (*Penchevi /Bulgaristan*, § 75).

b. Biyolojik anne ve çocuklar arasındaki bağlar

265. Bir biyolojik annenin dava hakkı, çocuğun menfaatini korumak için, çocuğu adına da Mahkeme'ye başvurmak üzere ona gerekli yetkiyi sağlamaya yeterlidir (*M.D. ve Diğerleri /Malta*, § 27).

266. Mahkeme bekar bir anne ve çocuğunu diğer ailelerden farksız bir çeşit aile olarak görür. Devlet, evli olmayan bir anne ve çocuğunun aile hayatının normal şekilde gelişmesine müsaade etmek üzere hareket ederken doğum temelli herhangi bir ayrımcılıktan kaçınmalıdır (*Marckx /Belçika*, §§ 31 ve 34). Evli olmayan bir anne ile tanışmış olduğu çocuğunun aile hayatının gelişimi, eğer çocuk annenin ailesinin bir üyesi haline gelmezse ve soy bağının kurulması yalnızca ikisi arasında etki doğurursa, engellenebilir (*ibid.*, § 45; *Kearns /Fransa*, § 72).

267. Bilerek evlat edinmeye rıza gösteren biyolojik bir ebeveynin çocuk ile görüşme ve çocuk hakkında bilgi edinme hakkına sahip olması daha sonra yasal olarak engellenebilir (*I.S. /Almanya*). Ebeveyn haklarını koruyacak mevzuat yetersiz olduğunda, evlat edinme kararı annenin aile hayatı hakkını ihlal eder (*Zhou /İtalya*). Benzer şekilde, bir çocuğun haksız şekilde koruma altına alınarak annesinden ayrıldığı ve yerel makamın sorunu karara bağlanması için mahkemeye intikal ettirmediği durumda, biyolojik anne, kızının bakımına ilişkin karar alma sürecine yeterli şekilde dahil olmaktan ve böylece menfaatlerinin gerekli şekilde korunmasından mahrum bırakılmıştır, ki bu da aile hayatına saygı gösterilmemesi sonucunu doğurmuştur (*T.P. ve K.M. /Birleşik Krallık* [BD], § 83).

c. Biyolojik baba ve çocuklar arasındaki bağlar

268. Mahkeme, Madde 8'deki aile hayatı kavramının sadece evlilik temelli ilişkilerle sınırlı kalmadığını ve tarafların evlilik dışında birlikte yaşadığı başka fiili "aile" bağlarını

kapsayabileceğini gözlemlemiştir (*Keegan /İrlanda*, § 44; *Kroon ve Diğerleri /Hollanda*, § 30). Bu ilkenin uygulanması biyolojik babalar ile evlilik dışı doğmuş çocukları arasındaki ilişkiye de eşit şekilde sirayet eder. Dahası Mahkeme, 8. maddenin sadece kurulmuş olan aile hayatını koruyacak şekilde yorumlanamayacağını, ancak şartlar gerektirdiğinde, biyolojik baba ile evlilik dışı doğmuş çocuğu arasında gelişebilecek olan olası ilişkiyi de kapsayacağını düşünmektedir (*Nylund /Finlandiya* (kar.); *Shavdarov /Bulgaristan*, § 40). İkinci davada Mahkeme, babalık karinesinin, başvurucunun kanunen babalık soy bağıını kuramaması anlamına geldiğini, ama ebeveyn bağlantısını kurmak için başvurucunun başka adımlar atabilecek olduğunu kabul etmiş, dolayısıyla Madde 8'in ihlal edilmediğine karar vermiştir.

269. Aile hayatının var olup olmaması, evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik babası arasında gelişebilecek olan olası ilişkiyle ilgili olduğunda, ilgili etkenler arasında, biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin doğası ve babanın, doğumundan önce ve sonra çocuğa yönelik açık ilgisi ve bağlılığı bulunur (*Nylund /Finlandiya* (kar.)). Salt biyolojik akrabalık, yakın bir kişisel ilişkinin varlığını gösteren daha başka hukuki veya maddi unsurlar olmadan, Madde 8 korumasını üzerine çekmek için yeterli değildir (*L. /Hollanda*, §§ 37-40). Buna karşılık, babalığının son bulmasından sonra çocuğun üstün yararları etraflıca dikkate alınmadan, başvurucunun, çocuğunun hayatından tümüyle ve otomatik olarak hariç tutulması, başvurucunun aile hayatına saygı gösterilmemesi anlamına gelmiştir (*Nazarenko /Rusya*, §§ 65-66; karşılaştırınız *Mandet /Fransa*, § 58). Mahkeme, başvuruçuların katı zamanasını sebebiyle babalıklarını kuramadıkları hallerde de 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Călin ve Diğerleri /Romanya*, §§ 96-99).

270. Bir babanın, iki yıl önce doğmuş olan bir çocuğun biyolojik babası olmadığını öğrendikten sonra soy bağıının reddi davası açma kararını konu alan *Shofman /Rusya*'da Mahkeme, babalık yargılamalarına bir süre sınırı getirmenin aile ilişkilerinde hukuki belirliliği sağlamak ve çocuğun üstün yararını korumak arzusu ile haklı kılınabileceğine karar vermiştir (§ 39). Ancak hiçbir istisnaya olanak vermeden, çocuğun doğumundan itibaren bir yıllık bir süre sınırı belirlemenin, özellikle de ilgili kişi biyolojik gerçeklikten haberdar olmadığında, orantılı olmayabileceğine hükmetmiştir (§ 43) (ayrıca bakınız *Paulík /Slovakya*, §§ 45-47).

271. Yerel mahkemelerde babalığın tanınması için dava açmak isteyen, evlilik dışı doğmuş çocuklar söz konusu olduğunda, bir sınırlama döneminin varlığı tek başına Sözleşme'ye aykırı değildir (*Phinikaridou /Kıbrıs*, §§ 51-52). Bununla beraber, Devletler yarışan söz konusu hak ve menfaatler arasında adil bir denge kuralıdır (§§ 53-54). Münferit davanın şartlarına ve özellikle de babalığa ilişkin olgulara dair sahip olunan bilgiye bakılmaksızın, babalık davası açılması için katı bir süre sınırı uygulanması, Madde 8 altındaki özel hayata saygı hakkının tam da özünü zedeler (§ 65).

272. Hem tespit edilmiş olgulara hem de ilgili kişilerin isteklerine bakılmaksızın ve kimseye bir faydası olmadan, kanuni karinenin biyolojik veya sosyal gerçekliğe baskın gelmesine izin verildiği bir durum, Devlete tanınan takdir yetkisi dikkate alınsa dahi, özel hayata ve aile hayatına etkili "saygı"nın güvence altına alınması yükümlülüğüne aykırıdır (*Kroon ve Diğerleri /Hollanda*, § 40).

273. Ebeveynler çocuğun doğumu anında artık birlikte yaşamıyor veya ilişkileri o zamana kadar sona ermiş olsa bile, çocuk ile ebeveynleri arasında aile hayatına tekabül eden bir bağ

vardır (*Berrehab /Hollanda*, § 21). Başvurucu ve çocuğun annesi arasındaki ilişkinin iki yıl sürmüş olduğu, bunun bir yılında birlikte yaşadıkları, evlenmeyi planladıkları ve çocuk sahibi olmalarının bilinçli bir kararın sonucu olduğu durumda, başvurucu ile çocuğun annesi arasındaki ilişkinin durumuna bakılmaksızın, çocuğun doğumu anından itibaren başvurucu ile kızı arasında aile hayatına tekabül eden bir bağ olduğu anlaşılmaktadır (*Keegan /İrlanda*, §§ 42-45). Dolayısıyla, başvurucunun çocuğunun, çocuğun doğumundan kısa bir süre sonra babanın bilgisi veya rızası olmadan evlat edinilmesine izin verilmesi Madde 8 ihlali teşkil etmiştir (*ibid.*, § 55).

274. Mahkeme, yerel mahkemeler çocuğun özel hayata saygı hakkına başvurucunununkine kıyasla öncelik tanıyarak, başvurucunun mahkemece hükmedilmiş genetik testi yaptırmayı reddetmesini dikkate aldıklarında ve başvurucuyu çocuğun babası ilan ettiklerinde, yerel mahkemelerin sahip oldukları geniş takdir yetkisini aşmadıklarına karar vermiştir (*Canonne /Fransa* (kar.), § 34 ve DNA testleri için § 30). Mahkeme, çocukların üstün yararı sebebiyle biyolojik babalarının tanınmamasına ilişkin davada 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*R.L. ve Diğerleri /Danimarka*). Mahkeme, yerel mahkemelerin söz konusu çeşitli menfaatleri dikkate aldığını ve çocukların üstün yararı olduğunu düşündükleri şeye, özellikle de aile birliğini korumaya yönelik menfaatlerine, öncelik verdiklerini gözlemlemiştir (§§ 47-48). *Fröhlich /Almanya*'da Mahkeme, ileride çocuk, kökeni hakkında soru sormaya başladığında, babalık sorununun çocuk için sahip olabileceği önemi kabul etmiştir; ama o dönemde babalık meselesiyle yüzleşmenin altı yaşındaki çocuğun üstün yararına olmadığına hükmetmiştir. Bunun sonucunda, bir mahkemenin görüşme hakkı tesis etmeyi veya yasal ebeveynlerin çocuğun kişisel durumu hakkında olası biyolojik babaya bilgi vermesine hükmetmeyi reddetmesi Madde 8'i ihlal etmemiştir (§§ 62-64).

d. Ebeveyn ödeneği, velayet/erişim ve görüşme hakları

275. Mahkeme, Madde 8 ebeveynlik izni hakkı içermiyor veya Devletlere ebeveynlik ödeneği sağlamaya yönelik herhangi bir pozitif yükümlülük yüklemiyor olsa da, ebeveynlik izninin ve bununla bağlantılı ödeneklerin aynı zamanda ebeveynlerden birinin çocuklara bakmak üzere evde kalmasına imkân vererek aile hayatını teşvik edeceğini ve ister istemez aile hayatının düzenlenme biçimini etkileyeceğini belirtmiştir; dolayısıyla ebeveynlik izni ve ebeveyn ödenekleri 8. maddenin kapsamı altına girer (*Konstantin Markin /Rusya* [BD], § 130; *Petrovic /Avusturya*, §§ 26-29; *Di Trizio /İsviçre*, §§ 60-62).

276. Çocukları ilgilendiren tüm kararlarda çocukların yararının üstün olması gerektiği fikrini destekleyen -uluslararası hukukta da- geniş bir görüş birliği vardır (*Neulinger ve Shuruk /İsviçre* [BD], § 135; *X /Letonya* [BD], § 96). Çocuğun üstün menfaatleri, niteliğine ve ciddiyetine bağlı olarak, ebeveynlerinkine ağır basabilir (*Sahin /Almanya* [BD], § 66). Ebeveynlerin menfaatleri, özellikle de çocukları ile düzenli görüşmeleri bakımından, söz konusu çeşitli menfaatler dengelenirken yine de bir etken olarak kalır (*Neulinger ve Shuruk /İsviçre*, § 134). Çocuğun menfaatleri, ailenin bilhassa yetersiz olduğu haller dışında, çocuğun aile ile olan bağlarının devam ettirilmesini gerektirir. Buna göre, aile bağları yalnızca çok istisnai durumlarda koparılabilir ve kişisel ilişkileri korumak ve, eğer uygun olursa ve uygun olduğunda, aileyi “yeniden inşa etmek” için her şeyin yapılması gerekir (*Gnahoré /Fransa*, § 59 ve içtihat taraması için, *Jansen /Norveç*, §§ 88-93).

277. Madde 8 açık usule ilişkin gereklilikler içermese de, karar alma süreci adil ve 8. maddede güvence altına alınan menfaatleri koruyacak şekilde olmalıdır. Ebeveynler bir bütün olarak bakıldığında bu sürece yeterince dahil olmalı, ebeveynlere kendi menfaatlerinin gerektirdiği koruma sağlanmalı ve ebeveynler kendi iddialarını tam olarak sunabilmelidir. Yerel mahkemeler, bütün aile durumunu ve özellikle de olgusal, duygusal, psikolojik, maddi ve tıbbi nitelikte bir dizi etkeni derinlemesine incelemeli ve çocuk için en iyi çözümün ne olacağının değerlendirilmesi her davada kritik öneme sahip olduğundan, bunu belirlemeye yönelik sürekli bir endişe ile her bir kişinin ilgili menfaatlerinin dengeli ve makul bir değerlendirmesini yapmalıdır. Yetkili ulusal makamlara tanınacak olan takdir yetkisi, meselelerin niteliği ve söz konusu menfaatlerin önemine göre değişecektir (*Petrov ve X /Rusya*, §§ 98-102)¹⁶.

278. Mahkeme, bir çocuğu koruma altına almak ve koruma altında tutmak üzere makamlar tarafından başlatılmış olan prosedürler sırasında ilgili belgelerin ebeveynlere açıklanmamasının, velayet ve erişim düzenlemelerini belirleyen karar alma sürecinin ebeveynlerin Madde 8 tarafından güvence altına alınan menfaatlerine gereken korumayı sağlamadığı anlamına geldiğine karar vermiştir (*T.P. ve K.M. /Birleşik Krallık* [BD], § 73). Bağımsız bir psikolojik rapora hükmedilmemesi ve bölge mahkemesi önünde bir duruşma yapılmaması, başvurucuyu, ebeveyn olarak erişimine ilişkin karar alma sürecine yetersiz şekilde dahil etmiştir ve bu nedenle başvurucunun Madde 8 altındaki haklarını ihlal etmiştir (*Elsholz /Almanya* [BD], § 53). *Petrov ve X /Rusya*'da bir babanın velayet başvurusunun yetersiz şekilde incelenmesi söz konusudur ve 8. maddeyi ihlal edecek şekilde, velayetin çocuğun annesi lehine verilmesi kararına ilgili ve yeterli sebepler sunulmamıştır (bakınız §§ 105-114 ve buradaki içtihat taraması).

279. Bir ebeveyn, çocuğun sağlığı ve gelişimine zarar verecek tedbirler alma yetkisine Madde 8 altında sahip değildir (*Elsholz /Almanya* [BD], § 50; *T.P. ve K.M. /Birleşik Krallık* [BD], § 71; *Ignaccolo-Zenide /Romanya*, § 94; *Nuutinen /Finlandiya*, § 128). Dolayısıyla 13 yaşındaki bir kızın babasını görmek istemediğine dair açık isteğini dile getirdiği ve bunu birkaç yıl boyunca yaptığı ve onu babasını görmeye zorlamanın kızın duygusal ve psikolojik dengesini ciddi şekilde bozacağı durumda, baba ile görüşmesine izin vermeme kararı çocuğun menfaati uyarınca alınmış olur (*Sommerfeld /Almanya* [BD], §§ 64-65; *Buscemi /İtalya*, § 55). Varsayılan babanın, yasal ebeveynler reddetmesine rağmen, iddia edilen çocuğu hakkında bilgi sahibi olmayı ve onunla görüşmesine izin verilmesini talep ettiği bir davada, Mahkeme bu durumun çocuğun yasal ebeveynlerinin evliliğinde muhtemelen ayrılıkla sonuçlanacağını, bu nedenle de aile birimini ve ilişkilerini kaybedecek olan çocuğun esenliğini tehlikeye atacağını kabul etmiştir (*Fröhlich /Almanya*, §§ 42 ve 62-63). Mahkeme, velayet yargılamasının uzunluğu ve kızın, yaşı ve olgunluğu dikkate alındığında, hangi ebeveynin onun bakımını üstlenmesi gerektiğine dair görüşünü ifade etmesine yerel mahkemelerin izin vermemesi bakımından, boşanmış bir çiftin kızının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (*M. ve M. /Hırvatistan*, §§ 171-172).

280. Bir ebeveynin çocuğuyla ilişkisiyle alakalı davalarda, zamanın geçmesinin meselenin fiilen çözümlenmesine neden olması riski göz önünde bulundurularak, olağanüstü bir özen gösterme yükümlülüğü söz konusu olur. Davanın Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının

¹⁶ Bkz. Aile hayatı bakımından takdir yetkisi bölümü

gerektirdiği şekilde makul sürede görülüp görülmediği değerlendirilirken belirleyici bir etken olan bu görev, ayrıca Madde 8'deki zımni usule ilişkin gerekliliklerin de bir parçasını oluşturur (*Ribić /Hrvatistan*, § 92). Çocuğun üstün yararına olanın değerlendirilmesi yapılırken, çocuğun ebeveynleri ile iletişiminin kesilmesinin olası uzun vadeli negatif sonuçları ve aile birleşimini kolaylaştıracak tedbirlerin makul olan en kısa zamanda alınmasına yönelik pozitif görev, yeterli şekilde tartılarak dengelenmelidir. Bir çocuğun biyolojik annesinden kalıcı olarak ayrılmasının uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesi elzemdir (*Jansen /Norveç*, § 104). Mahkeme'nin bu davada belirttiği üzere, başvurusunun çocuğunun, çocuğun babası tarafından kaçırılması riski (ve dolayısıyla çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğu ile görüşme hakkının yeterli şekilde ele alınmasının önüne geçmemelidir (§ 103).

281. Devletler velayet kararlarının ve ebeveynlik haklarının uygulandığını temin edecek tedbirler de sağlamalıdır (*Raw ve Diğerleri /Fransa; Vorozhba /Rusya*, § 97; *Malec /Polonya*, § 78). Bu, eğer gerekiyorsa, konumu diğer ebeveyn tarafından saklanmış olan çocuğun bulunduğu yere ilişkin bir araştırma yapılmasını içerebilir (*Hromadka ve Hromadkova /Rusya*, § 168). Mahkeme ayrıca, babanın çocuğu ile görüşme hakkını güvence altına almak üzere otomatik ve basmakalıp tedbirlere dayanmakla yerel mahkemelerin, başvuru ve çocuğu arasında anlamlı bir ilişki kurmak ve görüşme haklarının tam olarak kullanılmasını mümkün kılmak için uygun tedbirleri almamış olduğuna karar vermiştir (*Giorgioni /İtalya*, §§ 75-77; *Macready /Çek Cumhuriyeti*, § 66; *Bondavalli /İtalya*, §§ 81-84). Benzer şekilde, yaklaşık 10 yıl boyunca başvurusuyu ilgilendiren yeni, bağımsız psikiyatrik delil toplanmadığı durumda ihlal bulunmuştur (*Cincimino /İtalya*, §§ 73-75). Bir başka ihlal, çocuğun annesinin itirazı ve yerel mahkemeler tarafından uygun tedbirlerin alınmaması sebebiyle, başvurusunun, yedi yılı aşkın süreyle, mahkemenin belirlediği koşullar altında görüşme haklarını kullanamadığı davada bulunmuştur (*Strumia /İtalya*, §§ 122-125). Dolayısıyla yerel mahkemelerin rolü, mevcut engellerin üstesinden gelmek ve çocuk ile velayet hakkı sahibi olmayan ebeveyn arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için hangi adımların atılabileceğini belirlemektir; örneğin yerel mahkemelerin, başvurucuya engelliliğinden (işaret dili yoluyla iletişim kuran sağırılık, bu sırada oğlu da sağırdı ama sözle iletişim kurabiliyordu) kaynaklanan bariyerleri aşmasına yardımcı olabilecek herhangi bir aracı değerlendirmemiş olması, Mahkeme'nin ihlal tespit etmesine sebep olmuştur (*Kacper Nowakowski /Polonya*, § 95).

282. Başvurucuların sınırlandırılmış alanları terk etmelerini engelleyen ve anklav dışında yaşayan aile üyeleriyle görüşmeyi sürdürme haklarını kullanmalarını zorlaştıran tedbirler bakımından Mahkeme, Madde 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir (*Nada /İsviçre* [BD], §§ 165 ve 198; *Agraw /İsviçre*, § 51; *Mengesha Kimfe /İsviçre*, §§ 69-72).

e. Uluslararası çocuk kaçırma

283. Uluslararası çocuk kaçırma meselelerinde, 8. maddenin Âkit Devletlere yüklediği yükümlülükler, özellikle 25 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi (*Iglesias Gil ve A.U.I. /İspanya*, § 51; *Ignaccolo-Zenide /Romanya*, § 95) ve 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi dikkate alınarak yorumlanmalıdır (*Maire /Portekiz*, § 72).

284. Bu alanda belirleyici husus, yarışan menfaatler -çocuğun, iki ebeveynin ve kamu düzeninin menfaatleri- arasında, ancak çocuğun üstün yararının değerlendirilecek birincil

husus olması gerektiği göz önüne alınarak (*Gnahoré /Fransa*, § 59; *X /Letonya* [BD], § 95), Devletlere bu meselelerde tanınan takdir yetkisi içinde adil bir denge kurulup kurulmadığıdır (*Maumousseau ve Washington /Fransa*, § 62; *Rouiller /İsviçre*). *X /Letonya* [BD] davasında Mahkeme, çocukları ilgilendiren tüm kararlarda çocukların yararının üstün olması gerektiği fikrini destekleyen -uluslararası hukukta da olmak üzere- geniş bir görüş birliği olduğuna karar vermiştir (§ 96). Ebeveynlerin menfaatleri, özellikle de çocukları ile düzenli görüşmeleri bakımından, söz konusu çeşitli menfaatler dengelenirken yine de bir etken olarak kalır (*ibid.*, § 95; *Kutzner /Almanya*, § 58). Örneğin, ebeveynler karar alma sürecine katılmak için yeterli imkâna sahip olmalıdır (*López Guió /Slovakya*).

285. Avrupa Sözleşmesi ve Lahey Sözleşmesi'nin uyumlu şekilde yorumlanması için, Lahey Sözleşmesi'nin 12, 13 ve 20. maddelerinin uygulanmasıyla çocuğun derhal iadesine istisna teşkil edebilecek etkenlerin, her şeyden önce, bu hususta yeterince gerekçelendirilmiş bir karar vermesi gereken talep edilen mahkeme tarafından gerçekten dikkate alınması ve daha sonra Avrupa Sözleşmesi'nin 8. maddesi ışığında değerlendirilmesi gerekir. Buna göre Sözleşme'nin 8. Maddesi, ulusal makamlara, bir çocuğun iadesine yönelik bir başvuruyu değerlendirirken mahkemelerin, çocuğun iade edilmesi halinde çocuk için "ciddi bir risk" olduğuna dair tartışmalı iddiaları değerlendirmelerini ve spesifik nedenler sunarak bir hüküm vermelerini gerektiren, usule ilişkin bir yükümlülük yükler. "Ciddi risk" in tam niteliği bakımından ise, Lahey Sözleşmesi Madde 13 (b)'de yer alan istisna, sadece çocuğun makul olarak tahammül edebileceğinden öteye giden durumları ilgilendirir (*X /Letonya* [BD], §§ 106-107).

286. Mahkeme, Lahey Sözleşmesi'nin 11. maddesinde yer alan, zorunlu olmayan altı haftalık süre sınırını ciddi şekilde aşmanın, yerel mahkemeleri bunu katı bir şekilde dikkate alma görevinden muaf tutan koşulların olmadığı durumda, çocukların iadesi yargılamalarında hızlı hareket edilmesine yönelik pozitif yükümlülükler uymadığını düşünmektedir. (*G.S. /Gürcistan*, § 63; *G.N. /Polonya*, § 68; *K.J. /Polonya*, § 72; *Carlson /İsviçre*, § 76; *Karrer /Romanya*, § 54; *R.S. /Polonya*, § 70; *Blaga /Romanya*, § 83; *Monory /Romanya ve Macaristan*, § 82).

287. Çocuk kaçırmaya ilişkin kararların uygulanması, kararların acil niteliği göz önüne alındığında, yeterli ve etkili olmalıdır (*V.P. /Rusya*, § 154).

f. Evlat edinme

288. Evlat edinme hakkı tam anlamıyla Sözleşme ile güvence altına alınan haklar arasında yer almamasına rağmen, Mahkeme, evlat edinen ebeveyn ve evlat edinilen çocuk arasındaki ilişkilerin kural olarak Madde 8 ile korunan aile ilişkileriyle aynı nitelikte olduğunu saptamıştır (*Kurochkin /Ukrayna*; *Ageyevy /Rusya*). Hukuka uygun ve gerçek bir evlat edinme, birlikte yaşama veya evlat edinilen çocuk ile evlat edinen ebeveynler arasında herhangi bir gerçek bağ olmadığında dahi, aile hayatı teşkil edebilir (*Pini ve Diğerleri /Romanya*, §§ 143-148; *Topčić-Rosenberg /Hrvatistan*, § 38).

289. Ancak Madde 8 hükümleri tek başına alındığında ne aile kurma hakkını ne de evlat edinme hakkını güvence altına alır (*Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD], § 141; *E.B. /Fransa* [BD]). Bir üye Devlet, örneğin "kafala" gibi (*Harroudj /Fransa*, § 51; *Chbihi Loudoudi ve*

Diğerleri /Belçika) her tür vasilik ilişkisini evlat edinme olarak tanımak zorunda da değildir. Makamların evlat edinme alanında geniş bir takdir yetkisi vardır (*Wagner ve J.M.W.L. /Lüksemburg*, § 128).

290. Mahkeme, evlat edinme alanında Madde 8'in yüklediği yükümlülüklerin ve evlat edinmenin, evlat edinenler ile evlat edinilenler arasındaki ilişkiye etkilerinin, 29 Mayıs 1993 tarihli Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Evlat Edinme Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi ışığında yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir (*Pini ve Diğerleri /Romanya*, §§ 139-140).

291. Madde 8 altında ikinci ebeveynin evlat edinmesi hakkının evli olmayan çiftlere de sunulmasına yönelik bir yükümlülük yoktur (*X ve Diğerleri /Avusturya* [BD], § 136; *Gas ve Dubois /Fransa*, §§ 66-69; *Emonet ve Diğerleri /İsviçre*, §§ 79-88). Devletlerin, evlat edinmeye erişim koşulları bakımından, evli olan karşı cins çiftler ile evli olmayan eşcinsel çiftlere aynı şekilde muamele etmeye yönelik bir yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Gas ve Dubois /Fransa*, § 68). Ancak Devletler evli olmayan çiftler için evlat edinmeyi mümkün kıldığı zaman evlat edinme, benzer durumda oldukları takdirde hem karşı cins çiftler hem de eşcinsel çiftler için erişilebilir hale gelmelidir (*X ve Diğerleri /Avusturya* [BD], §§ 112 ve 130).

292. Evli olmayan eşcinsel bir erkek tarafından çocuk evlat edinilmesine ilişkin olarak, Mahkeme 2002'de münferit ülkeler içindeki ve arasındaki ayrık görüşleri dikkate almış ve ulusal makamların, meşru ve makul olarak, başvuru tarafından ileri sürülen evlat edinme hakkının, evlat edinilebilecek çocukların menfaatleri ile sınırlandırıldığına kanaat getirmiş olabileceği sonucuna varmıştır (*Fretté /Fransa*, § 42).

293. Evlat edinmeye ilişkin ilkeler, taraflar kendi ülkelerinde kanunen yasak olan yabancı bir evlat edinme kararını infaz ettirmeye çalıştığında dahi uygulanır (*Negrepontis-Giannisis /Yunanistan*).

294. Tek başına evlat edinmeye ilişkin Türk medeni hukukundaki bir boşluk, Madde 8 ihlali teşkil etmiştir; başvuru zamanı talepte bulunduğu zaman, biyolojik ebeveyni yerine, tek başına evlat edinen ebeveynin isminin tanınması için bir düzenleyici çerçeve bulunmamaktaydı (*Gözüm /Türkiye*, § 53).

295. Başvurucuları çocuklar ile olan aile hayatlarından tamamen mahrum bırakan, kalıcı mahiyetli ve onları tekrar birleştirme amacıyla uyuşmayan, başvuru zamanı çocukları evlat edinmesinin geri alınması, sadece istisnai durumlarda uygulanabilecek ve çocuğun üstün yararına ilişkin daha önemli bir gereklilik ile haklı kılınacak bir tedbirdir (*Ageyevy /Rusya*, § 144; *Johansen /Norveç*; *Scozzari ve Giunta /İtalya* [BD], § 148; *Zaiet /Romanya*, § 50).

296. *Paradiso ve Campanelli /İtalya* [BD] yurtdışında taşıyıcı annelik yoluyla olmuş ve İtalya'nın evlat edinme kanunlarına aykırı şekilde İtalya'ya getirilmiş bir çocuğun ayrılması ve evlatlık verilmesi ile ilgilidir (§ 215). Davadaki olgular, üye Devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğu, etik olarak hassas meselelere –evlat edinme, çocuğun koruma altına alınması, tıbbi yardımla üreme ve taşıyıcı annelik—değinmiştir (§ 194). Mahkeme bu dava özelinde aile hayatı olmadığına karar vermiş ve davayı “özel hayat” kavramı altında değerlendirmiştir.

g. Koruyucu aileler

297. Mahkeme, koruyucu ebeveynler ile yanlarına verilmiş bir çocuk arasında, birlikte geçirdikleri zamanı, ilişkilerinin niteliğini ve yetişkinlerin çocuk karşısında oynadıkları rolü dikkate alarak, fiili bir aile hayatının varlığını tanıyabilir (bakınız başvuruçuların, doğumundan hemen sonra beş aylık süreyle ailelerinin yanına verilen koruma altındaki çocukla ilgili olarak özel bir evlat edinme kararı verilmesine yönelik talebinin, bebek evlat edinilmeye müsait olarak belirlenmeden ve başka bir çift seçilmeden önce dikkatli şekilde incelenmediğinden bahisle, Mahkeme'nin Devletin pozitif yükümlülüklerinin ihlal edildiğine karar verdiği *Moretti ve Benedetti /İtalya*, §§ 48-52; ayrıca bakınız, koruyucu ebeveynler ile bakımları altındaki çocuklar arasındaki ilişkinin incelenmesi için *Jolie ve Diğerleri /Belçika*, Komisyon kararı; ve bir koruyucu ailenin, ulusal makamların, bakımları altındaki bir çocuğu biyolojik ebeveynlerine geri vermeye, vesayeti kaldırmaya ve çocuk ile görüşmelerine izin vermemeye yönelik kararları hakkında şikâyetçi olduğu *V.D. ve Diğerleri /Rusya**).

298. Mahkeme ayrıca (koruyucu aile ayarlamalarıyla ilgili belgeleri görme hakkı olup olmadığını tespit etme bağlamında) başvuruçunun durumundaki kişilerin (eskiden koruma altında olan bir çocuk) Sözleşme ile korunan, çocuklukları ve erken gelişimlerini bilmek ve anlamak için gerekli bilgiyi edinmeye yönelik hayati bir menfaatleri olduğuna hükmetmiştir (*Gaskin /Birleşik Krallık*, § 49).

h. Ebeveynlik yetkisi ve Devlet bakımı

299. Aile hayatı çocuğun kamu koruması altına alınması (*Johansen /Norveç*, § 52); *Eriksson /İsveç*, § 58) veya ebeveynlerin boşanması ile sona ermez (*Mustafa ve Armağan Akın /Türkiye*, § 19). Çocukları, devletin bakımı altına yerleştirmek için ebeveynlerin bakımından çıkarmanın, aile hayatına saygı hakkı bakımından 8. maddenin 2. fıkrası altında gerekçelendirilmesi gereken bir müdahale teşkil ettiği yerleşiktir (*Kutzner /Almanya*, §§ 58-60).

300. Mahkeme, bir çocuğun koruma altına alınmasının gerekliliğini değerlendirirken makamların geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını ortaya koymuştur (*B.B. ve F.B. /Almanya*, § 47; *Johansen /Norveç*, § 64; *Wunderlich /Almanya**, § 47). Ayrıca ulusal makamların, genellikle koruma tedbirlerinin tasavvur edilmesi safhasında veya uygulanmalarından hemen sonra, ilgili tüm kişilerle doğrudan iletişim avantajı olduğu akılda tutulmalıdır (*Olsson /İsveç (no. 2)*, § 90), Ancak, bu makamlar tarafından ebeveynlerin erişim hakkına getirilen kısıtlamalar gibi başka sınırlamalar daha katı bir inceleme gerektirir (*Elsholz /Almanya [BD]*, § 64; *A.D. ve O.D. /Birleşik Krallık*, § 83).

301. Çocuk yetiştirme sırasında sistematik olarak fiziksel cezaya başvurulmasına ilişkin iki davada Mahkeme'nin asıl amacı, karar alma sürecinin, bir bütün olarak bakıldığında, ebeveynlere menfaatleri için gerekli korumayı sağlayıp sağlamadığını ve seçilen tedbirlerin orantılı olup olmadığını saptamak olmuştur (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, § 79; *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 92; *Wunderlich /Almanya**, § 53). Dolayısıyla yalnızca en son çare olarak başvurulması gereken ebeveynlik yetkisinin geri alınması, bunun, herhangi bir gerçek ve yakın küçük düşürücü muamele riskini engellemek için kesin surette gerekli olduğu

hallerle sınırlandırılmalı ve sadece bu risk altında bulunan çocuklar bakımından kullanılmalıdır (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, § 84; *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 97). Buna ek olarak, yerel mahkemeler çocukları korumaya yönelik, ailenin haklarına daha az müdahale içeren başka bir seçeneğin neden mümkün olmadığına dair detaylı nedenler vermelidir (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, § 85; *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 98). Madde 8’de zımnen yer alan usule ilişkin yükümlülükler, ebeveynlerin tüm iddialarını ileri sürebilecekleri bir konumda olmalarını temin etmeyi de içerir (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, § 80; *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 93). Bu yükümlülükler ayrıca yerel mahkemelerin bulgularının yeterli olgusal temellere dayanmasını ve keyfi veya mantıksız gözükmemesini gerektirir (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, § 81). Örneğin *Wetjen ve Diğerleri /Almanya*’da ulusal makamlar, çocukların sopayla dövüldüğünü veya dövülebileceğini tespit ederken ebeveynler ve çocukların kendi ifadelerine dayanmıştır.

302. Uzmanlar tarafından verilen hatalı hükümler veya yapılan hatalı değerlendirmeler, tek başına, çocuk bakımına ilişkin tedbirleri Madde 8 gereklilikleri ile uyumsuz hale getirmez (*B.B. ve F.B. /Almanya*, § 48). Hem tıbbi hem de sosyal makamların çocukları korumaya yönelik bir görevi vardır ve makamlar, aile üyeleri karşısında çocukların güvenliğine ilişkin gerçek ve makul endişelerin yanlış yönlendirilmiş olduğunun geriye dönük olarak ortaya çıktığı her seferde sorumlu tutulamazlar (*R.K. ve A.K. /Birleşik Krallık*, § 36; *A.D. ve O.D. /Birleşik Krallık*, § 84). Buna göre, ulusal kararlar, ancak bu kararların alındığı tarihte ulusal makamlara yansımış olan durum ışığında incelenebilecektir (*B.B. ve F.B. /Almanya*, § 48).

303. Dolayısıyla ulusal makamların, en azından *ilk bakışta* inandırıcı olan ciddi fiziksel istismar iddiaları ile karşılaştığı durumda, ebeveynlik yetkisinin geçici olarak geri alınması, yeterli şekilde gerekçelendirilmiştir (*B.B. ve F.B. /Almanya*, § 49). Ancak, ebeveynlik yetkisinin kalıcı olarak geri alınması kararı, asıl yargılamada yeterli sebepler sunmamıştır ve dolayısıyla Madde 8 ihlali niteliğindedir (*ibid.*, §§ 51-52). *Wetjen ve Diğerleri /Almanya*’da Mahkeme, sistematik ve düzenli olarak sopayla dövülme riskinin, ebeveynlerin yetkisinin kısmen geri alınması ve çocukların koruma altına alınması için ilgili bir sebep teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 78) (ayrıca bakınız *Tlapak ve Diğerleri /Almanya*, § 91). Mahkeme, yerel mahkemelerin ebeveynlerin menfaatleri ile çocukların üstün yararı arasında adil bir denge kurup kurmadığını değerlendirmiştir (*Wetjen ve Diğerleri /Almanya*, §§ 79-85).

304. Ebeveynlik yetkisinin kaldırılmasının özünde dini hususlardan kaynaklanan bir ayırıma dayandığı hallerde Mahkeme, 14. madde ile bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (*Hoffmann /Avusturya*, § 36, iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra Yehova Şahidi olduğu için başvurucunun ebeveynlik haklarının kaldırılmasına ilişkin). Buna ek olarak, annesi doktorların tavsiye ettiğinden daha erken hastaneyi terk ettiği için sağlıklı bir bebeğin koruma altına alınması kararını Mahkeme orantısız bulmuştur (*Hanzelkovi /Çek Cumhuriyeti*, § 79). Ancak ebeveynlerin çocukları okula göndermeyi ısrarla reddetmesinden dolayı ebeveynlik yetkisinin bazı yönlerinin geri alınması ve üç haftalığına çocukların ebeveynlerin bakımından zorla alınmasının, “çocukların üstün yararı ile başvuruçuların arasında, ulusal makamlara tanınan takdir yetkisi dışında kalmayan, orantılı bir denge kurduğuna” hükmetmiştir (*Wunderlich /Almanya**, § 57).

305. Çocuğun, yetiştirilmesi açısından daha faydalı bir ortama konulabileceği gerçeği, biyolojik ebeveynlerin koruması altından çıkarılmasına yönelik zorunlu bir tedbiri tek başına

haklı kılmaz; ebeveynlerin Madde 8 altında yer alan, çocukları ile aile hayatından faydalanma hakkına yapılan böyle bir müdahalenin “gerekliliğine” işaret edecek başkaca durumlar var olmalıdır (*K. ve T. /Finlandiya* [BD], § 173). Makamların, koruyucu ev ayarlamasını, başta ebeveynlik sorumluluklarından mahrum bırakma ve evlat edinmeye izin verme olmak üzere daha ileri giden bir tedbir türüyle değiştirmeye karar verdikleri durumlarda Mahkeme, “böyle tedbirler yalnızca istisnai durumlarda uygulanmalıdır ve yalnızca çocuğun üstün yararına ilişkin ağır basan bir zorunlulukla harekete geçirilmiş ise haklı kılınabilir” ilkesine dikkat etmiştir (*S.S. /Slovenya*, §§ 85-87, 96 ve 103; *Aune /Norveç*, § 66). Bir annenin maddi durumu, değişen koşullar dikkate alınmaksızın, çocuğun annesinin koruması altından alınmasını haklı kılmaz (*R.M.S. /İspanya*, § 92). Benzer şekilde, ulusal makamların kararlarını başvuruca uygun sosyal desteği sağlamadan, yalnızca başvuruca uygun maddi ve sosyal zorluklara dayandırdığı durumda bir ihlal tespit edilmiştir (*Akinnibosun /İtalya*, §§ 83-84). *Soares De Melo /Portekiz*'de, bir kadının güvencesiz koşullarda yaşayan çocuklarının evlat edinilmeleri amacıyla koruma altına alındıkları, aile bağlarının kopmasıyla sonuçlanan durumda, Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 118-123). Buna rağmen, akıl hastalığı olan anneden ebeveynlik hakları alındığında (ve sonradan çocuğun evlatlık verilmesiyle), başvuruca uygun çocuğun bakımına devam edeceğine yönelik gerçekçi bir ihtimal, anneye yardımcı olmak için atılmış olumlu adımlara rağmen bulunmadığından ihlal tespit edilmemiştir (*S.S. /Slovenya*, §§ 97 ve 103-104).

306. Bir koruma kararı, şartların elverdiği en kısa zamanda sona erecek, geçici bir tedbir olarak görülmelidir ve geçici korumayı yerine getiren herhangi bir tedbir, biyolojik ebeveynler ile çocuğu bir araya getirmeye yönelik nihai amaç ile tutarlı olmalıdır (özellikle *Olsson /İsveç (no. 1)*, § 81). Aile birleşimini kolaylaştıracak tedbirlerin makul olan en kısa zamanda alınmasına yönelik pozitif görev, her zaman çocuğun üstün yararının gözetilmesi göreviyle dengelenmeye tâbi şekilde, koruma döneminin başlangıcından itibaren artan bir kuvvetle yetkili makamlar üzerine yüklenecektir (*K. ve T. /Finlandiya* [BD], § 178). Mahkeme, başvuruca uygun çocuğunu evlat edinilebilir olarak ilan ederek ulusal makamların ebeveyn-çocuk ilişkisini korumak için gerekli çabayı göstermediği durumda, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*S.H. /İtalya*, § 58). Bir annenin koruma altındaki çocuğuyla görüşme hakkının, çocuğun baba tarafından kaçırılması riski nedeniyle reddedildiği durumda bir ihlal tespit edilmiştir. Mahkeme'nin belirttiği gibi, başvuruca uygun çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve dolayısıyla çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğu ile görüşme haklarının yeterli şekilde ele alınmasının önüne geçmemelidir (*Jansen /Norveç*, §§ 103-104).

307. Madde 8, prensipte ailenin birleşmesi düşüncesiyle ilişkilerini tekrar kurabilmeleri için ebeveynler ve çocukları arasındaki ziyaretleri kolaylaştırmayı hedefleyen mahkeme kararlarının, etkili ve tutarlı biçimde uygulanmasını talep eder. Kararın uygulanma biçimi, çocuğun biyolojik ebeveyninden fiilen kalıcı şekilde ayrılması anlamına geliyorsa, ziyaretlerin gerçekleştirilebileceğine karar verilmesi hiçbir mantıklı amaca hizmet etmeyecektir. Bu yüzden, koruma kararının herhangi bir süre sınırı olmaması nedeniyle ve koruma merkezindekilerin, ilk başvuruca uygun çocuklarını annelerinden kalıcı şekilde ayrılmaya iten olumsuz davranış ve tavırları sebebiyle, makamlar başvuruca uygun çocuklarının Madde 8 altındaki menfaatleri arasında adil bir denge kuramamıştır (*Scozzari ve Giunta /İtalya* [BD], §§ 181 ve 215).

308. Başvurucunun çocuğunu kamu koruması altına yerleştiren bir acil koruma emri ve makamların, başvurucuların durumundaki olumlu gelişmeyi gösteren delillere rağmen, başvurucuların ailesinin olası birleşimine yönelik yeterli adımları atmaması da aile hayatı hakkının bir teşkil etmiş, ancak bunu takip eden olağan koruma emri ve erişim kısıtlamaları ihlal teşkil etmemiştir (*K. ve T. /Finlandiya* [BD], §§ 170, 174, 179 ve 194).

4. Diğer aile ilişkileri

a. Kardeşler, büyükanne ve büyükbabalar arasında

309. Aile hayatı kardeşler arasında (*Moustaquim /Belçika*, § 36; *Mustafa ve Armağan Akın /Türkiye*, § 19) ve teyzeler/halalar/dayılar/amcalar ile yeğenler arasında (*Boyle /Birleşik Krallık*, §§ 41-47) da var olabilir. Ancak geleneksel yaklaşım, aile hayatı niteliğine ulaşmayan yakın ilişkilerin genel olarak özel hayat kapsamına girdiğidir (*Znamenskaya /Rusya*, § 27 ve burada yapılan atıflar).

310. Mahkeme, yetişkinler ile ebeveynleri ve kardeşleri arasındaki ilişkinin, yetişkin kişi ebeveynleri veya kardeşleri ile yaşamadığında (*Boughanemi /Fransa*, § 35) ve ayrı bir ev ve aile kurmuş olduğunda dahi (*Moustaquim /Belçika*, §§ 35 ve 45-46; *El Boujaïdi /Fransa*, § 33) Madde 8 altında korunan bir aile hayatı teşkil ettiğini kabul etmiştir.

311. Mahkeme, bu akrabalar aile hayatında önemli bir rol oynayabileceğinden, aile hayatının en azından yakın akrabalar ile olan bağları, örneğin büyükanne ve büyükbabalar ile torunları arasındaki bağları içerdiğini belirtmiştir (*Marckx /Belçika*, § 45; *Bronda /İtalya*, § 51; *T.S. ve J.J. /Norveç* (kar.), § 23). Büyükanne ve büyükbabaların torunları bakımından aile hayatlarına saygı hakkı, öncelikle, aralarındaki iletişim yoluyla olağan bir büyükanne ve büyükbaba-torun ilişkisi sürdürme hakkını içerir (*Kruškić /Hrvatistan* (kar.), § 111; *Mitovi /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 58). Ancak Mahkeme, büyükanne ve büyükbabalar ile torunları arasındaki iletişimin normal şartlarda ebeveynlik sorumluluğuna sahip kişinin onayı ile gerçekleştiğini, yani bir büyükanne veya büyükbabanın torununa erişiminin normal şartlarda çocuğun ebeveynlerinin takdirinde olduğunu düşünmektedir (*Kruškić /Hrvatistan* (kar.), § 112).

312. Ebeveyn ve çocuğun birlikte vakit geçirmesi ilkesi, bir çocuk ile büyükanne ve büyükbabalarının ilişkisini içeren durumlara da uygulanır (*L. /Finlandiya*, § 101; büyükanne ve büyükbabanın torunlarıyla görüşme hakkının askıya alınması ilişkin *Manuello ve Nevi /İtalya*, §§ 54, 58-59). Özellikle de biyolojik ebeveynlerin olmadığı durumda, dayı/amca ve teyze/hala ve yeğenler arasında aile bağlarının var olduğuna hükmedilmiştir (*Butt /Norveç*, §§ 4 ve 76; *Jucius ve Juciuvienė /Litvanya*, § 27). Ancak normal şartlarda, büyükanne ve büyükbabalar ile torunları arasındaki ilişki, doğası ve derecesi bakımından ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiden farklıdır ve dolayısıyla, doğası gereği genel olarak daha düşük düzeyde bir koruma gerektirir (*Kruškić /Hrvatistan* (kar.), § 110; *Mitovi /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 58).

313. Yakın zamanlı içtihadında Mahkeme, bağımlılığa dair ilave unsurlara ilişkin delil yoksa, yetişkinler ve ebeveynleri veya kardeşleri arasındaki aile bağlarının daha az korumaya tâbi olacağını belirtmiştir (*Benhebba /Fransa*, § 36; *Mokrani /Fransa*, § 33; *Onur /Birleşik Krallık*, § 45; *Slivenko /Letonya* [BD], §97; *A.H. Khan /Birleşik Krallık*, § 32).

b. Mahpusun görüşme hakkı

314. Cezaevi makamlarının mahpusun yakın ailesiyle iletişimini sürdürmesine yardımcı olması, bir mahpusun aile hayatına saygı hakkının temel unsurlarından biridir (*Messina /İtalya* (no. 2), § 61; *Kurkowski /Polonya*, §95; *Vintman /Ukrayna*, § 78). Mahkeme, Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin (AiÖK) uzun süreli cezaevi rejimleri, “hapis cezasının sosyalleşmeden uzaklaştıran etkilerinin giderilmesi için olumlu ve proaktif bir şekilde uğraşmalıdır” diyen tavsiyelerine büyük önem vermiştir (*Khoroshenko /Rusya* [BD], 144).

315. Aile ziyaretlerinin sayısına getirilen sınırlamalar, bu ziyaretlerin denetimi gibi kısıtlamalar ve tutuklu kişinin özel bir cezaevi rejimine veya özel ziyaret düzenlemelerine tâbi tutulması, kişinin Madde 8 altındaki haklarına bir “müdahale” teşkil eder (*Mozer /Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], §§ 193-195). Ancak başvuruçuların aile ziyaretlerinin sayısına getirilen sınırlamalardan şikâyetçi oldukları durumda, Sözleşme'nin 34. maddesi altında “mağdur” statüleri olduğunu göstermek için başvuruçuların, tutukluluk sırasında iletişimlerini sürdürmek istedikleri akrabalarının veya başka kişilerin olduğunu göstermeleri gerekir (*Chernenko ve Diğerleri /Rusya* (kar.), §§ 46-47). Müdahale, 8. maddenin 2. fıkrası altında haklı kılınmalıdır (bakınız örneğin, müebbet hapisle cezalandırılmış mahpuslara yapılacak uzun süreli aile ziyaretlerinin yasaklanmasında ihlal bulunduğu, § 148, *Khoroshenko /Rusya* [BD]'de ziyaret haklarına dair içtihadın özeti, §§ 123-126, ve başvuruçunun ebeveynlerinin cezaevi ziyaretlerinin kısıtlanmasının Madde 8 § 2 ile bağdaşmadığı *Mozer /Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], §§ 193-196). *Öcalan /Türkiye* (no. 2) tehlikeli mahpuslar için öngörülen katı güvenlik rejimlerine ilişkindir. Mahkeme, başvuruçunun aile hayatına saygı hakkına getirilen kısıtlamaların, Madde 8 § 2 bağlamında kamu güvenliğinin ve düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için demokratik toplumda gerekli kısıtlamaları aşmadığı değerlendirmesini yapmıştır (§§ 161-164). Mahkeme ayrıca, bir mahpusun ziyaret haklarını kısıtlayan bir kararın, o tarihte yürürlükte olan özel cezaevi rejiminin gerekliliği dikkate alındığında gerekli ve orantılı olduğuna karar vermiştir (*Enea /İtalya* [BD], §§ 131-135).

316. Mahkeme, başvuruçunun ebeveynlerinin evine daha yakın bir cezaevine naklinin reddedilmesinin Madde 8 ihlali teşkil ettiğine hükmetmiştir (*Rodzevillo /Ukrayna*, §§ 85-87; *Khodorkovskiy ve Lebedev /Rusya*, §§ 831-851). *Polyakova ve Diğerleri /Rusya*'da Mahkeme, uygulanan ulusal hukukun, mahpusların coğrafi dağılımı konusunda kötüye kullanıma karşı yeterli koruma sağlayamadığından bahisle Madde 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 116).

317. Devletlerarası nakiller bağlamında, cezaların infazıyla ilgili konularda ulusal makamların geniş bir takdir hakkı bulursa da, özellikle cezaevi nüfusunun dağılımı bakımından, bu takdir hakkı mutlak değildir (*Rodzevillo /Ukrayna*, § 83). Mahkeme Devletlerarası nakil talepleri hakkında da karar vermiştir. *Serce /Romanya*'da, § 56, Romanya'da 18 yıllık hapis cezası çeken Türkiye vatandaşı başvuruçunun, Romanya makamlarının, cezasının kalanını eşi ve

çocuklarına yakın şekilde çekmesi için onu bir başka Avrupa Konseyi üye Devleti'ne, Türkiye'ye nakletmemesinden şikâyetçi olmuştur. Başvurucunun Romanya'da tutulduğu hijyenik olmayan koşulların, iş veya etkinliklerin eksikliğinin ve başvurucunun maruz kaldığı, cezaevindeki kalabalıklığın 3. maddedeki haklarını ihlal ettiğine karar verse de Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin başvurucunun Devletlerarası cezaevi nakli talebine uygulanamayacağını teyit etmiştir. Makamların, bir mahpusun Avrupa Konseyi üyesi olmayan bir Devlete naklini reddettiği *Palfreeman /Bulgaristan* (kar.)'da Mahkeme, Sözleşme'nin mahpuslara tutulacakları yeri seçme hakkı tanımadığını belirtmiştir (§ 36) ve Madde 8'in uygulanabilirliği sorununu hükümlü mahpusların nakli hakkındaki ilgili iki taraflı anlaşmaların hükümleri ışığında incelemiştir (§§ 33-36).

318. *Płoski /Polonya*'da bir mahpusun ebeveynlerinin cenazesine katılmasına izin verilmemesinin özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına bir müdahale teşkil ettiğine hükmedilmiştir (§ 39). Öte yandan *Guimon /Fransa**'da Mahkeme, yargı makamlarının söz konusu menfaatler, özellikle de bir yanda başvurucunun aile hayatına saygı hakkı ve diğer yanda kamu güvenliği ve düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi arasında bir dengeleme yapmış olmasından ötürü Madde 8'in ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 50).

5. Göçmenlik ve sınır dışı kararı

319. Mahkeme bir Devletin, uluslararası hukuk uyarınca ve anlaşma yükümlülüklerine tâbi olacak şekilde, yabancıların topraklarına girmelerini ve buraya yerleşmelerini kontrol etmeye hakkı olduğunu doğrulamıştır (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali /Birleşik Krallık*, § 67; *Boujlifa /Fransa*, § 42). Buna ek olarak, Sözleşme bir yabancı ülke vatandaşının belli bir ülkeye girme veya orada yaşama hakkını güvence altına almaz. Dolayısıyla ulusal makamların bir yabancıya ülkesine yerleşmesine izin vermeye yönelik bir yükümlülükleri yoktur (*Jeunesse /Hollanda* [BD], § 103). Bir Devletin göçü kontrol etme hakkının doğal sonucu, başvuru gibi yabancıların, göçmenlik kontrollerine ve prosedürlerine razı gelmesi ve ülkeye girişleri veya yerleşimleri hukuka uygun şekilde reddedilmiş ise istendiğinde Âkit Devletin toprağını terk etmesi görevidir (*ibid.*, § 100). Ancak Mahkeme, makamların, başvurucunun sığınma talebinin makul sürede değerlendirilmesine imkân verecek, bu sayede de başvurucunun içinde bulunduğu durumun güvencesizliğini mümkün olduğunca azaltacak etkili ve erişilebilir bir prosedür ortaya koymayarak başvurucunun özel hayata saygı hakkını güvence altına almadığı durumda Madde 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir (*B.A.C. /Yunanistan*, § 46).

a. Tutukevindeki çocuklar

320. Ebeveyn ve çocuğun birlikte zaman geçirmeleri aile hayatının temel unsurlarından biri olsa da (*Olsson /İsveç (no. 1)*, § 59), bundan, salt aile biriminin devamlılığının sağlanmasının aile hayatı hakkına saygıyı güvence altına aldığı çıkarsaması, özellikle de ailenin hapsedildiği bir halde yapılamaz (*Popov /Fransa*, § 134; *Bistieva ve Diğerleri /Polonya*, § 73). Bir kapalı tutma tedbiri, makamlar tarafından güdülen amaç ile orantılı olmalıdır; aileler söz konusu olduğunda, makamlar, orantılılık değerlendirmesi yaparken çocuğun üstün yararını dikkate almalıdır (*Popov /Fransa*, § 140). Bir Devletin, ailenin kaçacağına dair herhangi bir belirti yokken, ailelerinin refakatindeki çocuk göçmenleri sistematik olarak tutması halinde, güvenli bir merkezde on beş gün boyunca tutulma tedbiri güdülen amaç ile orantısızdır ve Madde 8'i ihlal etmiştir (*ibid.*, §§ 147-148). Mahkeme ayrıca, makamlar sınır dışı kararını uygulamak için

gerekli tüm tedbirleri almamışken ve bir kaçma riski bulunmazken ailelerin sırasıyla on sekiz ve dokuz gün boyunca idari gözetimde tutulduğu durumda 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*A.B. ve Diğerleri /Fransa*, §§ 155-156; *R.K. ve Diğerleri /Fransa*, §§ 114 ve 117). Ancak başka iki davada, ailelerin sekiz ve on gün süreyle tutulması orantısız kabul edilmemiştir (*A.M. ve Diğerleri /Fransa*, § 97; *R.C. ve V.C. /Fransa*, § 83).

321. *Bistieva ve Diğerleri /Polonya* davasında başvuru, Almanya'ya nakillerinden sonra beş ay yirmi gün boyunca güvenli bir merkezde tutulan bir aile tarafından yapılmıştır. Başvurucular ilk sığınma başvuruları Polonya makamları tarafından reddedildikten kısa bir süre sonra oraya kaçmışlardır (§ 79). Mahkeme, ailenin kaçma riski bulunması ışığında bile, makamların, böylesine uzun bir süreyle tutulmalarını haklı kılacak yeterli sebep sunmadığına hükmetmiştir (§ 88). Gerçekten de küçüklerin tutulmaları makamlar nezdinde daha çok hız ve özen gerektirir (§ 87).

322. Devletlerin göçmenlik kurallarının dolanılmasını engellemeye yönelik menfaati, yabancı küçükleri, özellikle de refakatsiz iseler, statülerinin gerektirdiği korumadan mahrum bırakmamalıdır (*Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga /Belçika*, § 81). İkinci başvurunun Belçika makamlarının gözetiminden kaçınması riskinin minimal olduğu durumda, yetişkinler için olan kapalı bir merkezde tutulması gerekli değildir (*ibid.*, § 83).

b. Aile birleşimi

323. Göçmenlik söz konusu olduğunda, tek başına Madde 8, bir Devlete, evli bir çiftin aile konutu olarak seçtikleri ülkeye saygı göstermeye veya topraklarında aile birleşimine müsaade etmeye yönelik genel bir yükümlülük yükleyecek şekilde değerlendirilemez (*Jeunesse /Hollanda* [BD], § 107; *Biao /Danimarka* [BD], § 117). Buna rağmen, aile hayatının yanı sıra göçmenliği de ilgilendiren bir davada, Devletin topraklarında yaşayan kişilerin akrabalarını topraklarına kabul etme yükümlülüklerinin kapsamı, ilgili kişilerin özel durumlarına ve genel menfaate göre değişecektir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali /Birleşik Krallık*, §§ 67-68; *Gül /İsviçre*, § 38; *Ahmut /Hollanda*, § 63; *Sen /Hollanda*; *Osman /Danimarka*, § 54; *Berisha /İsviçre*, § 60)

324. Bu bağlamda dikkate alınacak etkenler, aile hayatının bilfiil kopma derecesi, Âkit Devletteki bağlarının derecesi, ailenin önünde biri veya birden çoğunun menşe ülkesinde yaşamalarını önleyen aşılabilir engellerin bulunup bulunmadığı ve göçmenlik kontrolüne ilişkin etkenler (örneğin göç hukuku ihlalleri geçmişi) veya ülkeye kabul etmeme lehine ağır basan, kamu düzeni bakımından dikkate alınacak hususlar olup olmadığıdır (*Rodrigues da Silva ve Hoogkamer /Hollanda*, § 38; *Ajayi ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (kar.); *Solomon /Hollanda* (kar.)).

325. Dikkate alınacak bir başka önemli husus, aile hayatının, ilgili kişilerden birinin göçmenlik statüsünün niteliğinden ötürü bu aile hayatının ev sahibi Devlette sebatının en baştan beri güvencesiz olacağını ilgili kişilerin bildiği bir tarihte kurulup kurulmadığıdır (*Sarumi /Birleşik Krallık* (kar.); *Shebashov /Letonya* (kar.)). Durum böyle ise, vatandaş olmayan aile üyesinin geri gönderilmesi ancak istisnai koşullarda Madde 8 ile uyumsuz olacaktır (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali /Birleşik Krallık*, § 68; *Mitchell /Birleşik Krallık* (kar.); *Ajayi ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (kar.); *Rodrigues da Silva ve Hoogkamer /Hollanda*; *Biao /Danimarka* [BD], § 138).

Örneğin, *Jeunesse /Hollanda* [BD]'de Mahkeme, birkaç etkeni bir arada değerlendirerek başvurucunun durumundaki koşulların gerçekten de istisnai olduğuna karar vermiştir. Aile birleşimi süreci ayrıca yeterince şeffaf olmalı ve yersiz gecikmeler olmadan işleme alınmalıdır (*Tanda-Muzinga /Fransa*, § 82).

c. Sınır dışı ve sınır dışı kararları

326. Bir Devletin yabancıların topraklarına girişini ve buraya yerleşimini kontrol etme hakkı, yabancıların ev sahibi ülkeye yetişkin olarak veya çok küçük bir yaşta girmiş olmasına veya orada doğmuş olmasına bile bakılmaksızın geçerlidir (*Üner /Hollanda* [BD], §§ 54-60). Bazı Âkit Devletler, bu Devletlerde doğan veya oraya erken çocukluk döneminde gelmiş uzun süreli göçmenlerin adli sicil kayıtlarına dayanarak sınır dışı edilememelerini sağlayan yasalar çıkarmış veya politika kuralları benimsemiş olsa da bu tür bir mutlak sınır dışı edilmeme hakkı Madde 8'den çıkarılamaz (*ibid.*, § 55). Ancak, çocukluğunun ve gençliğinin tümünü veya büyük bir kısmını yasal olarak bu ev sahibi ülkede geçirmiş olan yerleşik bir göçmenin sınır dışı edilmesini haklı kılmak için çok ciddi nedenler gerekir (*Maslov /Avusturya* [BD], § 75). Başvurucunun aile hayatını ve sadece 1999 yılında bir ciddi suç işlediğini dikkate alarak Mahkeme, başvurucunun Arnavutluk'a sınır dışı edilmesinin ve Yunanistan'a dönüşünün ömür boyu yasaklanmasının Madde 8'i ihlal ettiğini ifade etmiştir (*Kolonja /Yunanistan*, §§ 57-58). Buna karşın, *Levakovic /Danimarka*'da (§§ 42-45) Mahkeme, yetişkinliğe adım attıktan sonra ciddi suçlardan hüküm giymiş olan, çocuğu olmayan, ebeveynleri veya kardeşleri ile arasında bir bağımlılık unsuru bulunmayan ve yasaya uymaya karşı sürekli olarak bir isteksizlik gösteren yetişkin bir göçmenin "özel hayatının" ihlal edilmediğine karar vermiştir. Mahkeme, *Maslov*'un aksine, makamların başvurucuyu sınır dışı etme kararlarını başvurucunun küçükken işlediği suçlara dayandırmadığına açıklık kazandırmıştır (bakınız özellikle §§ 44-45).

327. Bu davaları değerlendirirken Mahkeme takdir yetkisini, genel olarak, bağımsız ve tarafsız yerel mahkemelerin, ilgili insan hakları standartlarını Sözleşme'yle ve Sözleşme içtihadıyla tutarlı biçimde uygulayarak olguları dikkatlice incelediği ve davada başvurucunun kişisel menfaatleri ile daha genel kamu yararını yeterli şekilde dengelediği durumda, Mahkeme'nin esasa ilişkin (özellikle orantılılığa ilişkin olgusal detaylar bakımından kendi değerlendirmesi dahil olmak üzere) kendi değerlendirmesini, yetkili ulusal makamların değerlendirmesi yerine koymasının Mahkeme'nin görevi olmadığını ifade edecek şekilde anlamıştır. Bunun tek istisnası, bunu yapmak için "kuvvetli sebeplerin" ortaya konduğu durumdur (*Ndidi /Birleşik Krallık*, § 76). Örneğin yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesini ilgilendiren iki davada Mahkeme, başvurucunun kişisel durumunu etraflıca değerlendirmiş, yarışan menfaatleri dikkatlice dengelemiş ve içtihadında yer alan kriterleri dikkate almış olan ve vardığı sonuçlar "ne keyfi ne de açıkça mantıksız olan" yerel mahkemelerin sonuçları yerine kendi vardığı sonuçları koymayı reddetmiştir (*Hamesevic /Danimarka* (kar.), § 43; *Alam /Danimarka* (kar.), § 35; bakınız, karşılaştırma için, sınır dışı kararının orantılılığının yüzeysel olarak incelenmiş olduğu *I.M. /İsviçre**).

328. Mahkeme çocukların üstün yararı ve esenliğini, özellikle de başvurucunun sınır dışı edileceği ülkede çocuklarından herhangi birinin muhtemelen yüzleşeceği zorlukların ciddiyetini ve ev sahibi ülke ve varış ülkesi ile olan sosyal, kültürel ve aile bağlarının sağlığını da inceler (*Üner /Hollanda* [BD], § 58; *Udeh /İsviçre*, § 52). Mahkeme, bir

ebeveynin sınır dışı edilmesi bakımından yapılan dengeleme faaliyetinde, ebeveynin menşe ülkesine dönmenin zorluğu da dahil, küçük çocukların üstün yararının dikkate alınması gerektiğini teyit etmiştir (*Jeunesse /Hollanda* [BD], §§ 117-118).

329. Göçmenlik davalarında, olağan duygusal bağlar dışında bağımlılığa ilişkin başka unsurlar gösteremedikleri takdirde ebeveynler ve yetişkin çocuklar arasında bir “aile hayatı” olmayacaktır (*Kwaky-Nti ve Dufie /Hollanda* (kar.); *Slivenko /Letonya* [BD], § 97; *A.S. /İsviçre*, § 49; *Levakovic /Danimarka*, §§ 35 ve 44). Ancak, bu bağlar “özel hayat” başlığı altında dikkate alınabilir (*Slivenko /Letonya* [BD]). Mahkeme, henüz kendi ailelerini kurmamış genç yetişkinleri ilgilendiren bazı davalarda, onların ebeveynleri ve yakın aile üyeleriyle olan ilişkilerinin de aile hayatı teşkil ettiğini kabul etmiştir (*Maslov /Avusturya* [BD], § 62).

330. Özel hayata ve aile hayatına müdahale iddiasına dayanarak sınır dışı kararına itiraz edildiğinde, başvuru yolunun, etkili olması için kendiliğinden durdurucu etkisi olmalıdır (*De Souza Ribeiro /Fransa* [BD], § 83). Buna karşın göçmenlik meselelerinde, sınır dışı edilmenin yabancının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına müdahale edeceğine dair ileri sürülebilir bir iddia bulunduğu, Sözleşme’nin 8. maddesi ile bağlantılı olarak 13. madde, Devletlerin, ilgili bireye sınır dışı veya yerleşimin reddi kararına itiraz etmesi ve ilgili hususların, usule ilişkin yeterli güvencelerle ve etraflı şekilde, bağımsızlık ve tarafsızlık bakımından yeterli güvenceler sunan uygun bir yerel mahkeme tarafından incelenmesi için gerçek bir imkân sağlamasını gerektirir (*M. ve Diğerleri /Bulgaristan*, §§ 122-132; *Al-Nashif /Bulgaristan*, § 133).

331. Mahkeme, kaçmama yükümlülüğünün ve başvuruçunun uluslararası pasaportlarına el konmasının, başvuruçunun birkaç yıldır yaşadığı ve ailesinin de yaşamaya devam ettiği Almanya’ya seyahat etmesini engellediği durumda, başvuruçunun özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (*Kotiy /Ukrayna*, § 76).

332. Ciddi bir hastalığı olan bir kişinin menşe ülkesine sınır dışı edilmesi, bu ülkede uygun tıbbi tedavinin erişilebilirliğine dair şüpheler karşısında, Madde 8 ihlali teşkil ederdi (*Paposhvili /Belçika* [BD], §§ 221-226).

d. İkamet izinleri

333. Ne Madde 8 ne de Sözleşme’nin başka hükümleri, makamların sunduğu çözüm ilgili bireyin özel hayata ve/veya aile hayatına saygı hakkından engeller olmadan faydalanmasına izin verdiği sürece, belli bir tür ikamet izni verme hakkını temin eder şekilde yorumlanamaz (*B.A.C. /Yunanistan*, § 35). Özellikle de eğer ikamet izni, ikamet izni sahibinin, ev sahibi ülkenin toprağına yerleşmesine ve orada özel hayata ve aile hayatına saygı hakkından özgürce faydalanmasına imkân tanıyorsa, böyle bir iznin verilmesi prensip olarak Madde 8 gerekliliklerini karşılamak için yeterli bir tedbirdir. Bu gibi durumlarda Mahkeme, ilgili bireye bir başka statüden ziyade belirli bir yasal statünün tanınması gerekip gerekmediğine karar verme gücüne sahip değildir, zira bu seçim sadece yerel makamları ilgilendiren bir meseledir (*Hoti /Hırvatistan*, § 121).

6. Maddi menfaatler

334. “Aile hayatı” yalnızca sosyal, ahlaki veya kültürel ilişkileri içermez; diğer hususların yanı sıra, nafaka yükümlülüklerinin ve Âkit Devletlerin çoğunluğunun ulusal hukuk sistemlerinde mirasta saklı pay düzenlemesinin edildiği yerin gösterdiği üzere, maddi nitelikte menfaatlerden de oluşur. Dolayısıyla Mahkeme, çocuklar ile ebeveynleri ve torunlar ile büyükbaba ve büyükanneleri arasındaki halefiyet hakkının aile hayatıyla ilgisinin yakınlığından ötürü Madde 8 kapsamına girdiğini kabul etmiştir (*Marckx /Belçika*, § 52; *Pla ve Puncernau /Andorra*, § 26). Buna karşın Madde 8, miras bakımından bir çocuğun ölen kişinin halefi olarak tanınma hakkına sahip olmasını gerektirmez (*Haas /Hollanda*, § 43).

335. Mahkeme, aile ödeneği vermenin Devletlere Madde 8 bağlamında “aile hayatına olan saygılarını gösterme” imkânı tanıdığına hükmetmiştir; dolayısıyla ödenek bu hükmün kapsamına dahildir (*Fawsie /Yunanistan*, § 28).

336. Ancak Mahkeme, başvurucunun nişanlısının ölümü üzerine üçüncü kişilere karşı yöneltilen tazminat talebine aile hayatı kavramının uygulanamayacağına karar vermiştir (*Hofmann /Almanya* (kar.)).

“Aile hayatı” örneğin evlere yapılan saldırılar ve kişisel eşyaların tahribatı bakımından, “konut” veya “özel hayat”ın korunması ile de yakından ilişkilidir (*Burlya ve Diğerleri /Ukrayna*).

7. Tanıklıktan çekinme

337. Bir bireyi, ceza takibatı sırasında, aile hayatına tekabül eden bir ilişki yaşadığı bir kişi aleyhine delil göstermeye zorlamaya çalışmak, o bireyin “aile hayatına” saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (*Van der Heijden /Hollanda* [BD], § 52; *Kryževičius /Letonya*, § 51). Bu gibi tanıklar, doğru delil vermek ve dolayısıyla şüpheli ile ilişkilerini muhtemelen tehlikeye atmak ile, bu ilişkiyi korumak için güvenilir olmayan delil vermek veya hatta yalan tanıklık yapmak arasında bir seçim yapmanın ahlaki ikileminden kurtarılır (*Van der Heijden /Hollanda* [BD], § 65). Bu nedenle bu husus, bir kişinin iradesinden bağımsız olarak var olan maddi delillerin aksine, yalnızca sözlü delillere (ifade) uygulanabilir (*Caruana /Malta* (kar.), § 35).

338. Delil göstermeme hakkı, kamu yararına olduğu kabul edilen olağan bir vatandaşlık görevinden muafiyet teşkil eder. Dolayısıyla bu hak, tanındığında, hak sahibi kategorileri açıkça belirlenmiş şekilde, koşullar ve formalitelere tâbi tutulabilir. Bu hak, yarışan iki kamu yararı arasında, yani ciddi suçların kovuşturulmasına dair kamu yararı ile aile hayatının Devlet müdahalesinden korunmasına dair kamu yararı arasında bir denge kurulmasını gerektirir (*Van der Heijden /Hollanda* [BD], §§ 62 ve 67).

339. Örneğin Mahkeme, tanıklıktan çekinmeden faydalanmayı, şüpheliyle arasındaki bağ, sınırı evlilik veya kayıtlı partnerlikte çekmek suretiyle (ama uzun süreli ilişkileri dahil etmeyerek) objektif olarak doğrulanabilir olan bireylerle sınırlandırmanın kabul edilebilir olduğunu onaylamıştır (*Van der Heijden /Hollanda* [BD], §§ 67-68). *Kryževičius /Litvanya*, karısının “özel tanık” olduğu ceza takibatı sırasında, ifade vermeye zorlanan bir eşe ilişkindi. Ulusal hukukta ifade vermektan muafiyet yalnızca “şüpheli” veya “sanığın” aile üyeleriyle

ilgiliydi, ama “özel tanığın” aile üyeleriyle ilgili değildi. Buna karşın, bu statü şüpheli statüsüyle yeterince benzer olduğundan, ceza takibatının başvuruçunun karısına “karşı” olduğu kabul edilebilirdi. Dolayısıyla, karısının şüpheli olarak dahil olduğu ceza takibatı sırasında ifade vermeyi reddetmesi nedeniyle başvuruçuyu cezalandırmak, “aile hayatına” saygı hakkına bir müdahale teşkil etmiştir. Bu davada eşe tanıklıktan çekinme hakkı tanınmamasının 8. maddeyi ihlal ettiğine karar verilmiştir (§§ 65 ve 69).

IV. Konut¹⁷

A. Genel noktalar

1. “Konut” kavramının kapsamı

340. “Konut” kavramı, ulusal hukuktaki nitelendirmeye bağlı olmayan özerk bir kavramdır (*Chiragov ve Diğerleri /Ermenistan* [BD], § 206). Dolayısıyla yaşanılan bir yerin Madde 8 § 1 altında “konut” teşkil edip etmediği sorusunun cevabı olgusal koşullara, bilhassa belli bir yer ile yeterli ve sürekli bağların varlığına bağlıdır (*Winterstein ve Diğerleri /Fransa*, § 141 ve buradaki atıflar; *Prokopovich /Rusya*, § 36; *McKay-Kopecka /Polonya* (kar.); zorla yerinden etme için bakınız *Chiragov ve Diğerleri /Ermenistan* [BD], §§ 206-207, ve *Sargsyan /Azerbaycan* [BD], § 260). Buna ek olarak, Madde 8’in İngilizce halinde yer alan “home” (konut) sözcüğü dar biçimde yorumlanmaması gereken bir terimdir, zira muadili Fransızca terim “domicile” daha geniş bir çağrışıma sahiptir (*Niemitz /Almanya*, § 30).

341. “Konut” yalnızca başvuruçunun sahibi veya kiracısı olduğu mülk ile sınırlı değildir. Bir akrabaya ait bir evde, yıllık olarak, uzun dönemler süren, uzun vadeli bir ikâmeti de kapsayabilir (*Menteş ve Diğerleri /Türkiye*, § 73). “Konut” yalnızca yasal olarak oluşturulmuş konutlarla sınırlı değildir (*Buckley /Birleşik Krallık*, § 54) ve kira sözleşmesi kendi adına olmayan bir dairede yaşayan kiracı tarafından da ileri sürülebilir (*Prokopovich /Rusya*, § 36). Ulusal hukukta ikamet hakkı sona ermiş olsa bile, başvuruçunun kiracı olarak oturduğu belediye konutuna (*McCann /Birleşik Krallık*, § 46) veya birkaç yıl süren ikâmete uygulanabilir (*Brežec /Hrvatistan*, § 36).

342. “Konut” geleneksel konutlarla sınırlı değildir. Dolayısıyla, başka şeylerin yanı sıra, karavanları ve diğer sabit olmayan evleri de içerir (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], §§ 71-74). Yerleşimin ulusal hukukta hukuka uygun olup olmadığı sorusundan bağımsız, yere kurulmuş kulübe veya bungalovları içerir (*Winterstein ve Diğerleri /Fransa*, § 141; *Yordanova ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 103). Bir kişi ile yalnızca ara sıra oturduğu yer arasındaki bağ daha

¹⁷ Ayrıca bakınız Çevresel meseleler hakkındaki bölüm

zayıf olsa bile, Madde 8 ikinci konutlara veya tatil evlerine de uygulanabilir (*Demades /Türkiye*, §§ 32-34; *Fägerskiöld /İsveç* (kar.); *Sagan /Ukrayna*, §§ 51-54).

343. Bu kavram, bir bireyin işyerlerini de kapsar, örneğin bir meslek sahibinin ofisi (*Buck /Almanya*, § 31; *Niemietz /Almanya*, §§ 29-31), bir gazetenin ofisi (*Saint-Paul Lüksemburg S.A. /Lüksemburg*, § 37), bir noterin ofisi (*Popovi /Bulgaristan*, § 103), veya bir üniversite profesörünün ofisi (*Steeg /Almanya* (kar.)). Ayrıca kayıtlı merkez ofisine ve bir şirketin şubelerine veya diğer işyerlerine de uygulanır (*Société Colas Est ve Diğerleri /Fransa*, § 41; *Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (kar.)).

344. Buna ek olarak Mahkeme, antrenman merkezlerine ve spor etkinlikleri ve müsabakaları için olan mekânlara ve bunların eklerine, örneğin deplasmandaki etkinlikler için bir otel odasına, Madde 8 bağlamında “konut” muadili olarak muamele edilebileceği ihtimalini göz ardı etmez (*National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa*, § 158).

345. Mahkeme izleme tedbirleri hakkında şikâyette bulunan bir dernek bakımından “konut”un varlığını kabul etmiş olsa da (*Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhev /Bulgaristan*), bir derneğin kendisi, kirlilikten bahisle bir kimsenin konutuna saygı hakkının ihlalinin mağduru olduğunu iddia edemez (*Asselbourg ve Diğerleri /Lüksemburg* (kar.)).

346. Mahkeme 8. maddenin korumasının genişletilmesine çeşitli sınırlar koymuştur. Madde 8, üzerinde ev inşa edilmesi planlanan mülke veya belli bir bölgede köklere sahip olma olgusuna uygulanmaz (*Loizidou /Türkiye* (esas), § 66); ayrıca blok konutların müşterek sahiplerinin beraber sahip oldukları, ara sıra kullanım için tasarlanmış çamaşır odasını (*Chelu /Romanya*, § 45); bir sanatçının giyinme odasını (*Hartung /Fransa* (kar.)); sahiplerinin spor amaçlı kullandığı veya üzerinde spor yapılmasına izin verdiği araziyi (örneğin avcılık için, *Friend ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (kar.), § 45); endüstriyel binalar ve tesisleri, örneğin bir değirmen, fırın veya sadece profesyonel amaçlarla (*Khamidov /Rusya*, § 131) veya çiftlik hayvanlarını tutmak için kullanılan depolama tesisini (*Leveau ve Fillon /Fransa* (kar.)) kapsamaz.

347. Buna ek olarak, başvuru tarafından hiç veya neredeyse hiç oturulmamış bir mülk bakımından veya uzunca bir süre hiç kimsenin ikamet etmediği bir yerde “konut” iddiasında bulunulduğunda, bu mülk ile olan bağlar o kadar zayıflamış olabilir ki Madde 8 altında herhangi bir mesele gündeme getirmeyebilir (*Andreou Papi /Türkiye*, § 54). Bir mülkü miras alma ihtimali, Mahkeme'nin bir “konut” olduğu sonucuna varması için yeterince somut bir bağlantı değildir (*Demopoulos ve Diğerleri /Türkiye* (kar.) [BD], §§ 136-137). Dahası Madde 8, bir ev satın alma hakkını güvence altına almayı (*Strunjak ve Diğerleri /Hrvatistan* (kar.) veya makamlara evli bir çiftin ortak ikâmetgâh seçimine uymaya yönelik genel bir yükümlülük yüklemeyi kapsamaz (*Mengesha Kimfe /İsviçre*, § 61). 8. madde bir konut sağlanması hakkı tanımaz (*Ward /Birleşik Krallık* (kar.); *Codona /Birleşik Krallık* (kar.)). Bir kişinin konutuna izinsiz girilmesi, “özel hayat”ın korunması gereklilikleri ışığında incelenebilir (*Khadija Ismayilova /Azerbaycan*, § 107).

2. “Müdahale” örnekleri

348. Aşağıdakiler bir kişinin konutuna saygı hakkına olası “müdahale” örnekleri olarak sıralanabilir:

- konutun makamlar tarafından kasıtlı şekilde yıkılması (*Selçuk ve Asker /Türkiye*, § 86; *Akdivar ve Diğerleri /Türkiye* [BD], § 88; *Menteş ve Diğerleri /Türkiye*, § 73) veya konuta el konulması (*Aboufadda /Fransa* (kar.));
- 8. maddenin “devam eden ihlalini” teşkil edebilecek olan, yerinden edilmiş kişilerin konutlarına dönmelerine izin verilmemesi (*Kıbrıs /Türkiye* [BD], § 174);
- makamların kararı ile bir köyün sakinlerinin nakli (*Noack ve Diğerleri /Almanya* (kar.));
- polisin bir kişinin konutuna girmesi (*Gutsanovi /Bulgaristan*, § 217) ve arama yapması (*Murray /Birleşik Krallık*, § 86);
- başvurusunun polis ile işbirliği yapmış olduğu durumda (*Saint-Paul Lüksemburg S.A. /Lüksemburg*, § 38) ve aramaya sebep olmuş olan suçun üçüncü bir kişi tarafından işlendiği durumda dahi (*Buck /Almanya*) arama ve el koymalar (*Chappell /Birleşik Krallık*, §§ 50-51; *Funke /Fransa*, § 48);
- mülkün işgal edilmesi veya mülke zarar verilmesi (*Khamidov /Rusya*, § 138) veya henüz infaz edilmemiş bir tahliye emri de dahil olmak üzere (*Gladyшева /Rusya*, § 91; *Ćosić /Hrvatistan*, § 22), konuttan atılma (*Orlić /Hrvatistan*, § 56 ve buradaki referanslar).

349. Başkaca “müdahale” örnekleri şunlardır:

- kira sözleşmesi hükümlerinde değişiklikler (*Berger-Krall ve Diğerleri /Slovenya*, § 264);
- sınır dışı kararı sebebiyle bir kişinin konutunu kaybetmesi (*Slivenko /Letonya* [BD], § 96);
- bir çiftin beraber bir ev kurmalarının ve aile birimi içinde beraber yaşamalarının göçmenlik kuralları uyarınca mümkün olmaması (*Hode ve Abdi /Birleşik Krallık*, § 43);
- planlama izinleri hakkında kararlar (*Buckley /Birleşik Krallık*, § 60);
- zorunlu satın alma kararları (*Howard /Birleşik Krallık*, Komisyon kararı) ve şirketlerin vergi denetçilerinin binaya erişimini sağlaması ve vergi denetçilerinin sunucudaki verilerin bir kopyasını almasını mümkün kılması için verilen karar (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç*, § 106).
- uzun yıllar hukuka aykırı şekilde arazi üzerinde durmuş olan karavanlar, kulübeler veya bungalovların (*Winterstein ve Diğerleri /Fransa*, § 143) veya hukuka aykırı derme çatma konutların araziden tahliye edilmesi kararı (*Yordanova ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 104);
- Roman karşıtı saiklerle yapılan bir saldırı sonucu konutundan edilmek (*Burlyva ve Diğerleri /Ukrayna*, § 166);
- bir kişinin sürekli ikamet kayıtlarından ismini sildirememesi (*Babylonová /Slovakya*, § 52);
- bir kimsenin kendi evinde yaşamak için izin alma yükümlülüğü ve kendi mülkünde hukuka aykırı şekilde oturduğu için ceza kesilmesi (*Gillow /Birleşik Krallık*, § 47).

Mahkeme ayrıca, yerinden edilmiş kişilerin bir çatışma bağlamında konutlarına geri dönememelerinin, Madde 8 altındaki haklarını kullanmalarına bir “müdahale” teşkil ettiğine karar vermiştir (*Chiragov ve Diğerleri /Ermenistan* [BD], § 207; *Sargsyan /Azerbaycan* [BD], § 260).

350. Buna karşılık, bir başvurucunun komşusu tarafından yapılan inşaat veya yeniden yapımın hukuka aykırı olma ihtimali, başvurucunun Madde 8 altındaki haklarına müdahale edildiğini iddia etmek için yeterli sebep değildir. 8. maddenin uygulanması için, komşunun inşaatının sebep olduğu zorlukların, başvurucunun konutunun imkânlarından faydalanmasını ve özel ve aile hayatının kalitesini yeterli düzeyde kötü etkileyecek kadar ciddi olduğuna Mahkeme'nin ikna olması gerekir (*Cherkun /Ukrayna* (kar.), §§ 77-80).

3. Takdir yetkisi

351. Bu alanda söz konusu meselelerin çok sayıda yerel etkene bağlı olabilmesi ve şehir seçimi ve ülke planlama politikalarına ilişkin olabilmesi bakımından, Âkit Devletler prensipte geniş bir takdir yetkisine sahiptir (*Noack ve Diğerleri /Almanya* (kar)). Ancak Mahkeme'nin bariz bir takdir hatası yapılmış olduğu sonucuna varması da mümkündür (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 92). Bu seçimlerin uygulanması, bir kimsenin konutuna saygı hakkını çiğneyebilir, ama bazı koşulların sağlandığı ve ilave tedbirlerin uygulandığı durumda, Sözleşme kapsamında bir sorun doğurmaz (*Noack ve Diğerleri /Almanya* (kar.)). Ancak söz konusu hak, bireyin mahrem veya temel haklarından etkili şekilde faydalanması için vazgeçilmez ise, takdir yetkisi daha dar olacaktır (*Connors /Birleşik Krallık*, § 82).

B. Barınma

352. Madde 8, bir kişiye ev sağlanmasına yönelik bir hak tanıyan (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 99) veya belli bir yerde yaşama hakkı veren bir şekilde yorumlanamaz (*Garib /Hollanda* [BD], § 141). Bir kimsenin konutuna saygı hakkı, yalnızca bu fiziksel alanla ilgili bir hakkı değil, aynı zamanda bu alanın huzur içinde kullanılması hakkını da ifade eder. Bu durum, özellikle de mahkeme kararlarının infazına dair, makamlar tarafından alınması gereken belli tedbirleri içerebilir (*Cvijetić /Hrvatistan*, §§ 51-53). Bir müdahale bir kişinin konutuna izinsiz girmek gibi fiziksel olabilir (*Kıbrıs /Türkiye* [BD], § 294) ya da gürültü, kokular vb. gibi fiziksel değildir (*Moreno Gómez /İspanya*, § 53).

353. Madde 8 ayrıca, bireyleri kamu makamlarının müdahalesine karşı korurken, bir kimsenin “konutuna” saygı hakkının güvence altına alınması için, bireyler arasındaki ilişkiler alanında dahi (*Surugiu /Romanya*, § 59), Devletin tedbirler almasını gerektirebilir (*Novoseletskiy /Ukrayna*, § 68). Bir başvurucunun, insanların onun avlusuna girip kapısı ve pencereleri önüne arabalar dolusu gübre bırakması üzerine, yinelenen şikâyetlerinden sonra makamların harekete geçmemesi nedeniyle Mahkeme, Devletin pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir (*ibid.*, §§ 67-68; makamların pozitif yükümlülüklerine uymadıklarına karar verilmediği bir dava için bakınız *Osman /Birleşik Krallık*, §§ 129-130). Ulusal makamların, bir dairenin ev sahibi lehine olan tahliye emrini infaz etmemesinin, Devletin Madde 8 altındaki pozitif yükümlülüklerine uymaması anlamına geldiğine karar verilmiştir (*Pibernik /Hrvatistan*, § 70). Bir dairenin, insanların yaşamasına uygun olmayan bir durumda,

kamu makamları tarafından geç olarak iadesinin, başvurucunun konutuna saygı hakkını ihlal ettiğine hükmedilmiştir (*Novoseletskiy /Ukrayna*, §§ 84-88).

354. Dava ister bir kamu makamının 8. maddenin 2. fıkrası altında haklı kılınması gereken müdahalesi penceresinden incelensin, ister 1. fıkra altındaki kişinin konutuna saygı hakkını korumak için Devletin bir yasal çerçeve benimsemesini gerektiren pozitif yükümlülükler penceresinden incelensin, Mahkeme, üye Devletlerin yarışan menfaatleri dengelemesini gerekli görür (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 98).

355. Devletin bu alandaki takdir yetkisinin kapsamı bakımından, başvurucunun kişisel alanına yapılan haksız müdahalenin boyutuna özel bir önem atfedilmelidir (*Connors /Birleşik Krallık*, § 82; *Gladysheva /Rusya*, §§ 91-96). Madde 8 ile güvence altına alınan hakların bireyin kimliği, kendi kaderini tayin etmesi ve fiziksel ve ahlaki bütünlüğü için sahip olduğu kritik önem dikkate alındığında, barınma konusundaki takdir yetkisi, Madde 8 ile güvence altına alınan haklar söz konusu olduğunda 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesindekilere kıyasla daha dardır (*ibid.*, § 93).

356. Mahkeme, Devletin uygulanacak yasal çerçeveyi tanımladığı sırada takdir yetkisini aşmadığına karar verirken, usule ilişkin güvencelere özellikle dikkat edecektir (*Connors /Birleşik Krallık*, § 92). Mahkeme, diğer hususların yanı sıra, bir kimsenin konutunu kaybetmesinin konuta saygı hakkına müdahalenin en aşırı biçimi olduğuna hükmetmiştir. Bu ciddiyette bir müdahale riskiyle karşı karşıya olan bir kimse prensip olarak, ulusal hukukta ikamet hakkı sona ermiş olmasına rağmen, Sözleşme'nin 8. maddesi altındaki ilgili ilkeler ışığında, bağımsız bir mahkeme tarafından bu tedbirin orantılılığının saptanmasını isteyebilmelidir (*McCann /Birleşik Krallık*, § 50). Bu ilke, Devletin veya toplumun malik olduğu konaklama yerleri bağlamında geliştirilmiştir (*F.J.M. /Birleşik Krallık* (kar.), § 37 ve buradaki referanslar). Ancak, kamu makamı ev sahipleri ve özel ev sahipleri arasında, zilyetliğin özel kişi veya şirket tarafından talep edildiği durumlarda ilkenin kendiliğinden uygulanmaması anlamına gelecek şekilde, bir ayırım yapılmıştır (§ 41). Özellikle zilyetliğin özel bir kişi veya kurum tarafından talep edildiği durumda, ulusal mevzuat tarafların yarışan menfaatlerinin dengelenmesini içeriyor olabilir, ki bu da bir mahkemenin bir mülkiyet iddiasını değerlendirirken bu menfaatleri tekrar tartmasını gereksiz kılar (§ 45).

1. Mal sahipleri

357. Bir Devlet makamının, önceki sahibi tarafından hileli şekilde elde edinilmiş bir mülkün iyi niyetli alıcısıyla ilgilendiği durumda, ulusal mahkemeler, tedbirin orantılılığını veya davanın özel koşullarını daha yakından incelemeyen otomatik olarak tahliyeye hükmedemez. Eve, bu daire bakımından menfaatleri söz konusu olacak bir başka özel kişinin değil de tekrar Devletin sahip olması da özel önem teşkil eder (*Gladysheva /Rusya*, §§ 90-97).

358. Devlete borçlanılan vergilerin ödenmesini temin etmek için bazen bir üye Devletin, bir bireyin evine el koyması ve evi satması gerekecektir. Ancak bu tedbirler, kişinin konut hakkına saygı duyulduğunu temin eden biçimde uygulanmalıdır. Vergi borcunun ödenmesi için bir evin açık arttırmayla zorla satılmasının koşullarına ilişkin bir davada, malikin menfaatleri yeterince korunmamış olduğu için Mahkeme ihlal tespit etmiştir (*Rousk /İsveç*,

§§ 137-142). Daha genel olarak, bir kimsenin konut hakkı ile borçların ödenmesi amacıyla bir evin zorla satılmasının uzlaştırılması ile ilgili olarak, bakınız *Vrzić /Hrvatistan*, § 13).

359. Adadaki nüfus fazlalığını engellemek amacıyla, ada üzerinde malik olunan evde oturulması için izin alma yükümlülüğü tek başına Madde 8'e aykırı değildir. Ancak ulusal makamlar, diğer hususların yanı sıra, maliklerin özel durumlarına yeterli önemi vermezse, orantılılık gereklerini yerine getirmemiş olur (*Gillow /Birleşik Krallık*, §§ 56-58).

360. Mahkeme, ilgili inşaat kurallarını ihlal ederek, izin olmadan inşa edilmiş olduğu gerekçesiyle bir evin yıkılmasına yönelik karardan sonra, evin yakın zamanda kaybedilecek olması meselesini incelemiştir (*Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan*). Mahkeme daha ziyade yıkımın "demokratik toplumda gerekli" olup olmadığını incelemiştir. İlgili kişi savunmasız bir gruba ait olsa da olmasa da, bir kimsenin konutunu kaybetmesinin konuta saygı hakkına müdahalenin en aşırı biçimi olmasından ötürü, Mahkeme daha önceki davalarda verdiği, bir evden tahliyeyle ilişkin yargılamaların Madde 8 ile korunan menfaatlere uyması gerektiğini tespit ettiği kararlara dayanmıştır. Bu davada 8. maddenin ihlal edildiğine karar verirken Mahkeme, ulusal mahkemeler önündeki meselenin yalnızca hukuka aykırılık meselesi olduğu ve yerel mahkemelerin, yıkım kararının infazının başvurusunun kişisel durumu üzerindeki olası orantısız etkilerini incelemeyen, kendilerini bu meseleyle sınırladığı bulgusuna dayanmıştır (*ibid.*, §§ 49-62).

361. Bir Devletin, bir özel kişinin evini ev halkına yabancı kişilerle paylaşmasını zorunlu kılan bir yasal çerçeve benimsediği durumda Mahkeme, ilgili tüm tarafların Sözleşme menfaatlerini korumalarını sağlamak için Devletin kapsamlı düzenlemeleri ve gereken usule ilişkin güvenceleri sağlamak zorunda olduğuna hükmetmiştir (*Irina Smirnova /Ukrayna*, § 94).

2. Kiracılar

362. Mahkeme kiracıların tahliyesiyle ilgili birtakım uyuşmazlıklar hakkında karar vermiştir (bakınız *Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan*, § 52, buradaki atıflar). Makamlar tarafından çıkartılmış bir tahliye ihtarnamesi gerekli olmalı ve 8. maddenin gerekliliklerine uyan, bağımsız bir mahkeme önündeki adil karar alma sürecinin parçası olan usule ilişkin güvencelere uymalıdır (*Connors /Birleşik Krallık*, §§ 81-84; *Bjedov /Hrvatistan*, §§ 70-71). Söz konusu münferit durumlar dikkate alınmadan, sadece tedbirin kanun ile öngörüldüğünün belirtilmesi yeterli değildir (*Ćosić /Hrvatistan*, § 21). Tedbir meşru bir amaç gütmeli ve konutun kaybının Madde 8 § 2'ye uygun olarak, güdülen meşru amaçlarla orantılı olduğu gösterilmelidir. Dolayısıyla, meşru amaçları korunması gereken kiracının olgusal durumu da göz önünde bulundurulmalıdır (*Orlić /Hrvatistan*, § 64; *Gladysheva /Rusya*, §§ 94-95; *Kryvitska ve Kryvitsky /Ukrayna*, § 50; *Andrey Medvedev /Rusya*, § 55).

363. Bu nedenle Mahkeme, bir kiracının tahliyesi için yapılan, usule ilişkin yeterli güvence sunmayan acele usulün, bu tedbir kanuni barınma düzenlemelerinin iyi şekilde uygulanmasını temin etmeyi meşru olarak amaçlasa dahi, Sözleşme'nin ihlalini teşkil edeceğine karar vermiştir (*McCann /Birleşik Krallık*, § 55). Ev sahibi bir kamu kurumu olduğunda, tedbirin orantılılığının bağımsız bir mahkeme tarafından değerlendirilmesi mümkün olmadan kira sözleşmesinin sonlandırılmasının Madde 8'i ihlal ettiğine hükmedilmiştir (*Kay ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 74). Ev sahibinin özel kişi veya kurum

olduğu durumlarda, bu ilke kendiliğinden uygulanmamıştır (*Vrzić /Hrvatistan*, § 67; *F.J.M. /Birleşik Krallık* (kar.), § 41).

Buna ek olarak, mülkte kalmanın hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesinden sonra, mahkeme tarafından verilmiş, infaz edilebilir bir tahliye kararına aykırı şekilde bir kişinin mülkünde kalmaya devam edilmesi 8. maddeyi ihlal eder (*Khamidov /Rusya*, § 145).

364. *Larkos /Kıbrıs* [BD] kararında Mahkeme, tahliye karşı kiracılara -Devletin malik olduğu bir mülkü kiralamaları veya özel ev sahiplerinden kiralamalarına göre- farklılık gösteren bir koruma sunulmasının Madde 8 ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlalini içerdiğine hükmetmiştir (§§ 31-32). Ancak, özel mülke tabi dairelerde oturan kiracılar aynısını yapamazken sadece kamu malı olan mülklerin kiracılarının dairelerini satın alabilmelerine yönelik hükümler getirilmesi, ayrımcı değildir (*Strunjak ve Diğerleri /Hrvatistan* (kar.)). Üstelik, talebi karşılayacak yeterli arz bulunmadığında *sosyal konutların* dağıtımı için kriterler konması, bu kriterler keyfi veya ayrımcı olmadığı sürece meşrudur (*Bah /Birleşik Krallık*, § 49; sosyal konutlardaki kiracılar için daha genel olarak bakınız *Paulić /Hrvatistan*; *Kay ve Diğerleri /Birleşik Krallık*).

365. Mahkeme, sosyalist bir rejimden piyasa ekonomisine geçişten sonra “özel olarak korunan kiracılık” sahiplerine sağlanan korumanın genel olarak zayıflamasıyla sonuçlanan konut sektörü reformuyla ilgili olarak 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmemiştir. Kiradaki artışa ve dairelerinde kalabilmeleri bakımından azalan güvenceye rağmen, bu kiracılar normalde kiracılara tanınan korumadan daha yüksek, özel bir korumadan faydalanmaya devam etmiştir (*Berger-Krall ve Diğerleri /Slovenya*, § 273 ve buradaki atıflar; ancak karşılaştırınız *Galović /Hrvatistan* (kar.), § 65).

3. Kiracıların partnerleri/izinsiz ikâmet

366. Madde 8’in koruması yalnızca bir binada ulusal hukuk uyarınca yasal/izinli olarak ikametle sınırlı değildir (*McCann /Birleşik Krallık*, § 46; *Bjedov /Hrvatistan*, § 58; *Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan*, § 49). Nitekim Mahkeme, yalnızca partnerinin kiracı olarak hakları haiz olduğu bir dairede kalan kişiyi (*Prokopovich /Rusya*, § 37; ayrıca bakınız *Korelc /Slovenya*, § 82) ve neredeyse 40 yıldır dairesinde hukuka aykırı şekilde yaşayan kişiyi (*Brežec /Hrvatistan*, § 36) kapsayacak şekilde 8. maddenin korumasını genişletmiştir. Buna karşın, bireyin evini terk etmek zorunda olmasının güdülen meşru amaç bakımından orantılı olup olmadığı değerlendirilirken, konutun hukuka uygun şekilde kurulup kurulmadığı, konuyla oldukça bağlantılıdır (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 102).

367. Mahkeme, eşcinsel partnerinin ölümünden sonra kiracı olarak halef olması engellenen kiracının durumunda Madde 8 ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Karner /Avusturya*, §§ 41-43; *Kozak /Polonya*, § 99).

4. Azınlıklar ve savunmasız kişiler

368. Mahkeme, azınlıkların yaşam tarzlarını koruyan içtihatla, mukimin savunmasızlığını dikkate alır. Bilhassa Romanların ve Gezinlerin savunmasızlığını ve onların özel ihtiyaçlarına ve yaşam biçimlerine özellikle dikkat edilmesi ihtiyacını vurgulamıştır (*Connors /Birleşik*

Krallık, § 84). Bu durum belli sınırlar içinde de olsa (*Codona /Birleşik Krallık* (kar.)), ulusal makamlara pozitif yükümlülükler yükleyebilir (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 96; *Yordanova ve Diğerleri /Bulgaristan*, §§ 129-130 ve 133). Çingene karavanlarının yerleştirilmesini etkileyen tedbirler onların “konutlarına” saygı hakkı üzerinde bir etki doğurur (*Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 73). Sorunlar ortaya çıktığında Mahkeme, ulusal makamların çözüm bulmaya yönelik hareketlerine vurgu yapar (*Stenegry ve Adam /Fransa* (kar.)).

369. Bununla birlikte, *Winterstein ve Diğerleri /Fransa* kararında Mahkeme, 8. maddenin gereklilikleri ile uyumluluğu ölçmekte kullanılan kriterleri tekrar etmiştir (§ 148 ve buradaki referanslar). Başvurucunun zor durumunun gerektiği gibi dikkate alındığı, sorumlu planlama yetkilileri tarafından dayanılan sebeplerin ilgili ve yeterli olduğu ve kullanılan araçların orantısız olmadığı durumda ihlal tespit etmemiştir (*Buckley /Birleşik Krallık*, § 95; *Chapman /Birleşik Krallık* [BD], § 114). Kişileri yaşama ortamlarından ayırmaya ilişkin tedbirler bakımından, Mahkeme, *Connors /Birleşik Krallık*, § 95; *Yordanova ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 144; *Winterstein ve Diğerleri /Fransa*, §§ 156 ve 167; *Buckland /Birleşik Krallık*, § 70; *Bagdonavicius ve Diğerleri /Rusya*, § 107 (zorla tahliyeler hakkında ve yeniden barınma sağlama planları olmadan evlerin yıkılması hakkında) davalarında ihlal kararı vermiştir.

370. Mahkeme ayrıca makamların, evleri ve mülkleri yok edilmiş olan Romanların güvensizlik hissini devam ettiren genel tavrının ve özellikle de, makamların Romanların ev hayatlarına yapılan müdahaleyi durdurma konusunda yinelenen başarısızlıklarının ciddi bir Madde 8 ihlali teşkil ettiğine hükmetmiştir (*Moldovan ve Diğerleri /Romanya* (no. 2), §§ 108-109; *Burlya ve Diğerleri /Ukrayna*, §§ 169-170).

371. Bir azınlığı etkileyen bir tedbir fiilen Madde 8 ihlali teşkil etmez (*Noack ve Diğerleri /Almanya* (kar.)). Bu durumda Mahkeme, bir ilçenin, kimi ulusal bir azınlığa mensup olan sakinlerinin başka bir ilçeye naklini haklı kılmak için ileri sürülen argümanların ilgili olup olmadığını ve müdahalenin bir azınlığı etkilediği göz önünde tutularak, güdülen amaç ile orantılı olup olmadığını değerlendirmiştir.

372. Fiil ehliyeti olmayan bireyler de bilhassa savunmasızdır. Dolayısıyla Madde 8, Devlete, bu kişilere özel koruma sağlamasına yönelik pozitif bir yükümlülük yükler. Buna göre, fiil ehliyeti olmayan bir kişi yargılamaya etkili biçimde katılmadan veya tedbirin orantılılığının bir mahkeme tarafından saptanmasını sağlayamadan kişinin evinin elinden alınması, 8. maddeyi ihlal etmiştir (*Zehentner /Avusturya*, §§ 63 ve 65). Ulusal hukukta yer alan güvencelere referans yapılmalıdır (*A.-M.//Finlandiya*, §§ 82-84 ve 90). Atıf yapılan davada, zihinsel engelli bir yetişkinin eğitimi ve ikametgâhına ilişkin isteklerine uyulmamasından dolayı Mahkeme Madde 8’in ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

373. Çocukların, aile konutunda, babalarının annelerine yönelik şiddetine defalarca tanıklık ederek psikolojik olarak etkilenmesi, onların “konuta” saygı haklarına bir müdahale teşkil etmiştir (*Eremia /Moldova Cumhuriyeti*, § 74). Mahkeme, yargı sisteminin ciddi ev içi şiddete karşı kararlı biçimde tepki gösteremediği gerekçesiyle bu davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 78-79)

374. Sosyal hizmetlerin ciddi bir hastalığı olan bir bireye barınma desteği sağlamayı reddetmesi, bu reddin söz konusu bireyin özel hayatı üzerinde yaratacağı etki nedeniyle belli durumlarda Madde 8 altında bir sorun doğurabilir (*O'Rourke /Birleşik Krallık* (kar.)).

375. Mahkeme, içtihadında, ilgili uluslararası hukuk metinlerini dikkate alır ve üye Devletlerin takdir yetkisinin sınırlarını belirler (*A.-M.//Finlandiya*, §§ 73-74 ve 90).

5. Ev ziyaretleri, aramalar ve el koymalar

376. Ulusal makamlar, bazı suçlar bakımından maddi delil ele geçirmek için, özel bir konuta girmeyi içeren tedbirler uygulamayı gerekli görebilir. Polisin konutlara girdiği sıradaki eylemleri, münferit konutların içindeki eylemler gibi (özel mülkün yağmalanması ile ilgili olarak *Vasylchuk /Ukrayna*, § 83), güdülen amaç ile orantılı olmalıdır (*McLeod /Birleşik Krallık*, §§ 53-57).

377. *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa* davasındaki karar, "hedef grup" içine dahil olan üst seviye sporcuların, doping karşıtı testlerin yapılabilmesi için, buldukları yer hakkında önceden bildirimde bulunmaları yükümlülüğü ile ilgilidir. Mahkeme, bu testler için yapılan ev ziyaretlerinin, suçların soruşturulması veya eşyalara el konulması amacıyla mahkeme gözetiminde yapılanlardan çok farklı olduğunu vurgulamıştır. Bu gibi aramalar, tanım itibarıyla, konuta saygı hakkının özüne dokunmaktadır ve sporcuların evlerine yapılanlarla eşdeğer tutulmamalıdır (§ 186). Mahkeme, başvurucunun şikâyetinde bulunduğu yükümlülüklerin azaltılması veya iptal edilmesinin, dopingin sporcuların ve tüm spor camiasının sağlığına olan tehlikesini arttırabileceğini ve önceden haber vermeden testler yapılması ihtiyacına yönelik Avrupa ve uluslararası görüş birliğine ters düşeceğini değerlendirmiştir (§ 190).

378. Vatandaşlar, konutlarına polisin haksız müdahalesi riskinden korunmalıdır. Mahkeme, yüzü kapatan maskeler takan ve makineli tüfekleri olan özel müdahale ekiplerinin, başvurucu hakkındaki suçlamaları tebliğ etmek ve başvurucuyu polis karakoluna götürmek üzere sabaha karşı özel konuta girdiği durumda, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu gibi durumlarda olası bir kötüye kullanımı önlemek için ve insan onurunu korumak için güvenceler konulması gerektiğine işaret etmiştir (*Kučera /Slovakya*, §§ 119 ve 122; ayrıca bakınız *Rachwalski ve Ferenc /Polonya*, § 73). Bu güvenceler, eğer mülkte yapılan hukuka aykırı aramalarla ilgili iddialara ışık tutmak için tek yasal yol bu ise, Devletin etkili bir soruşturma yürütmeye zorunlu tutulmasını dahi içerebilir (*H.M. /Türkiye*, §§ 26-27 ve 29: soruşturmanın yetersizliği nedeniyle 8. maddenin usule ilişkin yönden ihlali; bu usule ilişkin korumanın önemi hakkında bakınız *Vasylchuk /Ukrayna*, § 84).

379. Özel konuta girmeyi içeren tedbirler "kanun tarafından öngörülmüş" olmalıdır, ki bu, yasal prosedürlere (*L.M. /İtalya*, §§ 29 ve 31) ve mevcut güvencelere uymayı içerir (*Panteleyenکو /Ukrayna*, §§ 50-51; *Kilyen /Romanya*, § 34), Madde 8 § 2'de sıralanan meşru amaçlardan birini gütmelidir (*Smirnov /Rusya*, § 40) ve bu amaca ulaşmak için "demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır (*Camenzind /İsviçre*, § 47).

380. Meşru amaç güden tedbirlere örnek olarak şunlar verilebilir: Rekabet Kurumu'nun ekonomik rekabeti korumak için harekete geçmesi (*DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti*,

§ 81); vergi kaçırmanın engellenmesi (*Keslassy /Fransa* (kar.), ve *K.S. ve M.S. /Almanya*, § 48); örneğin sahtecilik, güveni kötüye kullanma ve karşılıksız çek verme (*Van Rossem /Belçika*, § 40), uyuşturucu ticareti (*Işıldak /Türkiye*, § 50) ve kaçak ilaç ticaretini (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya*, § 55) içeren adli vakalarda dolaylı ve maddi delillerin aranması; ve sporda dopingle mücadele bağlamında sağlığın ve “başkalarının hak ve özgürlüklerinin” korunması (*National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa*, §§ 165-166).

381. Mahkeme ayrıca bu tedbirleri haklı kılmak için ileri sürülen argümanların ilgisini ve yeterliliğini, olaya özgü durumlarda orantılılık ilkesi ile uyumluluğunu ve ilgili mevzuat ve pratiklerin, makamların keyfi olarak harekete geçmesini engelleyecek yeterli ve ilgili güvenceler sağlayıp sağlamadığını değerlendirir (*Gutsanovi /Bulgaristan*, § 220; ilgili kriterler için bakınız *Iliya Stefanov /Bulgaristan*, §§ 38-39; *Smirnov /Rusya*, § 44). Örneğin hakimler, verilen izin için gerekçeleri sıralayan ayrı bir karar olmadan, sadece bir kaydı imzalayıp, resmi mahkeme mührünü ekleyip, belge üzerine “onaylanmıştır” yazısıyla birlikte kararın tarih ve gününü giremez (*Gutsanovi /Bulgaristan*, § 223). Ulusal ve uluslararası hukuka aykırı olarak çıkarılmış bir arama emriyle yapılmış bir ev araması hakkında, bakınız *K.S. ve M.S. /Almanya*, §§ 49-53.

382. Mahkeme, ulusal hukukun mahkeme emri olmadan ev aramalarına izin verdiği durumlarda özellikle ihtiyatlı davranır. Arama emri olmaması, tedbirin hukuka uygunluğu ve gerekliliğine dair sonradan yapılan etkili bir yargısal denetim ile dengeleniyorsa, Mahkeme bu aramaları kabul eder (*Işıldak /Türkiye*, § 51; *Gutsanovi /Bulgaristan*, § 222). Bu durum, ilgili kişilerin, tedbirin hukuka uygunluğuna yönelik fiili ve kanuni, etkili bir yargısal denetimi ve tedbirin hukuka aykırı olduğuna karar verilmesi halinde uygun tazminatı temin edebilmesini gerektirir (*DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti*, § 87). Bir savcı tarafından verilmiş, yargısal makamların denetiminden geçmemiş bir ev araması emri 8. maddeyi ihlal eder (*Varga /Romanya*, §§ 70-74).

383. Mahkeme, bir arama emrinin izin verdiği müdahalenin potansiyel olarak sınırsız ve dolayısıyla orantısız olmaması için, arama emrinin birtakım sınırlamaları olması gerektiğini düşünür. Arama emrinin lafzı, emrin kapsamını (aramanın yalnızca soruşturulan suçlar üzerinde yoğunlaştığını temin etmek için) ve infazına ilişkin kriterleri (operasyonların kapsamının denetlenmesini kolaylaştırmak için) belirlemelidir. Söz konusu soruşturma veya el konulacak eşyalar hakkında bilgi içermeyen, geniş lafza sahip bir arama emri, soruşturmacılara geniş yetkiler tanımasından dolayı müdahil tarafların hakları arasındaki adil dengeyi sağlayamaz (*Van Rossem /Belçika*, §§ 44-50 ve buradaki referanslar; *Bagiyeva /Ukrayna*, § 52).

384. Bir polis araması, öncesinde makul ve uygun önlemlerin alınmadığı (aranılan binada oturan kişilerin kimliklerinin önceden yeterli şekilde doğrulanmadığı *Keegan /Birleşik Krallık*, §§ 33-36) veya atılan adımların aşırı olduğu durumda (*Vasylchuk /Ukrayna*, §§ 80 ve 84) orantısız kabul edilebilir. Kovuşturulan kişi değil de mağdur olan, arama sırasında evde olmayan kişinin evine sabah 6’da yeterli sebep olmadan yapılan polis baskını demokratik toplumda “gerekli” görülmemiştir (*Zubal /Slovakya*, §§ 41-45, Mahkeme ilgili kişinin itibarına olan etkiye de dikkat etmiştir). Mahkeme, başkası tarafından işlenmiş gibi gözükken bir suçla

bağlantılı olarak özel bir konutta arama ve el koyma yapılmasının Madde 8'i ihlal ettiğini tespit etmiştir (*Buck /Almanya*, § 52).

385. Mahkeme, bir ev araması sırasında başvuru ve başka tanıkların hazır bulunmasını (*Bagiyeva /Ukrayna*, § 53), başvuru aramanın kapsamını etkili biçimde kontrol edebilmesini sağlayan bir etken olarak dikkate alabilir (*Maslák ve Michálková /Çek Cumhuriyeti*, § 79). Diğer bir taraftan, ilgili kişi, avukatı, başka iki tanık ve bir bilirkişi huzurunda yapılmış olan, ama bir mahkemenin önceden onayı ve sonradan etkili denetimi olmadan yapılmış bir arama, soruşturma makamlarının yetkilerini kötüye kullanmalarını engellemek için yetersizdir (*Gutsanovi /Bulgaristan*, § 225).

386. Kovuşturma öncesi soruşturmada da önceki polis soruşturması kadar erken bir cezai takibat aşamasında yapılan bir arama için de uygun ve yeterli güvenceler konulmalıdır (*Modestou /Yunanistan*, § 44). Mahkeme, arama emrinin açık olmayan lafzından, önceden bir yargısal denetim yapılmadığından, başvuru araması sırasında fiziksel olarak hazır bulunmadığından ve geriye dönük olarak derhal yargısal denetim yapılmadığından bahisle, bu aşamadaki bir aramanın orantısız olduğuna karar vermiştir (§§ 52-54).

387. Buna karşılık, ulusal hukukun koyduğu güvenceler ve aramanın uygulaması 8. maddenin ihlal edilmediği sonucuna götürebilir (*Camenzind /İsviçre*, § 46, ve izinsiz bir telefona el konulması için yapılan sınırlı kapsamı olan arama hakkında *Paulić /Hırvatistan*; *Cronin /Birleşik Krallık* (kar.) ve uygun güvencelerin varlığı hakkında *Ratushna /Ukrayna*, § 82).

388. Ev ziyaretleri ve el koymalar bakımından Mahkeme, gümrük yetkililerine verilen kapsamlı yetkilerin, mahkeme kararı olmamasıyla birlikte değerlendirildiğinde, orantısız olduğuna hükmetmiştir (*Miaillhe /Fransa (no. 1)*; *Funke /Fransa*; *Crémieux /Fransa*).

389. Bir müdahalenin Sözleşme Madde 8 § 2 ile uyumluluğunu incelerken Mahkeme, vatandaşların ve kurumların terörizm tehditlerine karşı korunmasını ve terör bağlantılı suçlar işlediğinden şüphelenen kişilerin gözaltına alınması ve tutulması ile yakından ilgili spesifik sorunları göz önüne alır (*Murray /Birleşik Krallık*, § 91; *H.E. /Türkiye*, §§ 48-49). Terör karşıtı yasal düzenlemeler kötüye kullanıma karşı yeterli koruma sağlamalı ve makamlar düzenlemelere uymalıdır (*Khamidov /Rusya*, § 143). Bir terör karşıtı operasyon için ayrıca bakınız, *Menteş ve Diğerleri /Türkiye*, § 73.

390. *Sher ve Diğerleri /Birleşik Krallık* davasında, makamlar yakın bir terörist saldırıdan şüphelenmiş ve saldırıyı ortaya çıkarmak için son derece karmaşık soruşturmalar başlatmıştır. Mahkeme, arama emrinin oldukça geniş ifadelerle kaleme alındığına hemfikir olmuştur. Ancak, terörizmle mücadelenin ve durumun aciliyetinin, başka şartlarda izin verilecek olandan daha geniş ifadelerle dayanan bir arama emrini haklı kılacağına kanaat getirmiştir. Bu nitelikteki durumlarda, aramada karşılaşılanlara dayanarak, hangi eşyaların terör faaliyetleriyle bağlantılı olabileceğini değerlendirirken ve ek incelemeler için bunlara el koyarken, polise biraz esneklik tanınmalıdır (§§ 174-176).

C. Ticari işletmeler

391. Sözleşme'nin 8. maddesi ile güvence altına alınan haklar, bir şirketin kayıtlı merkez ofisi, şubeleri veya başka işyerlerine saygı hakkını da içerebilir (*Société Colas Est ve Diğerleri /Fransa*, § 41). Bir kişinin, aynı zamanda kendisinin işlettiği şirketin ana merkezi olan mülkü ile ilgili olarak, bakınız *Chappell /Birleşik Krallık*, § 63.

392. Arama tedbirinin bireylerden ziyade tüzel kişileri ilgilendirdiği durumda, bir müdahalenin gerekliliği değerlendirilirken Devlete tanınan takdir yetkisi daha geniştir (*DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti*, § 82; *Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç*, § 159).

393. Ev aramaları veya işyerlerine ziyaretler ve işyerlerinde el koymalar Madde 8 gerekliliklerine uygun olabilir (*Kessassy /Fransa* (kar.); *Société Canal Plus ve Diğerleri /Fransa*, §§ 55-57). Bu gibi tedbirler, onları meşru kılacak “ilgili ve yeterli” sebepler ve kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler yoksa, güdülen meşru amaçlar bakımından orantılı değildir ve dolayısıyla Madde 8 ile korunan haklara aykırıdır (*Société Colas Est ve Diğerleri /Fransa*, §§ 48-49).

394. Vergi makamlarının bilgisayar sunucularını araştırma yetkilerinin kapsamı bakımından, örneğin Mahkeme, vergi değerlendirmesi amacıyla başvuru şirket tarafından verilen bilginin denetimi sırasında etkililik sağlanmasındaki kamu yararını ve vergi makamları tarafından kötüye kullanıma karşı etkili ve yeterli güvencelerin varlığının önemini vurgulamıştır (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç*, §§ 172-174, ihlal yok).

395. Rekabet karşıtı uygulamalar bağlamında ticari işletmelerin teftişi bakımından Mahkeme, teftiş için önceden hakim tarafından verilecek bir iznin talep edilmediği veya verilmediği, müdahalenin gerekliliğine dair etkili bir geriye dönük denetimin yapılmadığı ve teftiş sırasında el konulan kopyaların olası imhasına dair hiçbir düzenlemenin bulunmadığı durumda, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti*, § 92).

D. Hukuk büroları

396. Sözleşme Madde 8 § 1 altındaki “konut” kavramı yalnızca bir özel kişinin konutunu değil, ayrıca bir avukatın ofisini veya bir hukuk bürosunu da kapsar (*Buck /Almanya*, §§ 31-32; *Niemitz /Almanya*, §§ 30-33). Bir avukatın mülkünün aranması, bir avukat ile müvekkili arasındaki güven ilişkisinin temeli olan avukat-müvekkil gizliliğini ihlal edebilir (*André ve Another /Fransa*, § 41). Dolayısıyla, bu gibi tedbirlere “usule ilişkin özel güvenceler” eşlik etmeli ve avukatın bu tedbirlere itiraz etmek için “etkili denetim” sağlayan bir başvuru yoluna erişimi olmalıdır. Bu durum, başvuru yolu karşı çıkılan aramanın iptalini sağlayamadığında söz konusu değildir (*Xavier Da Silveira /Fransa*, §§ 37, 42 ve 48).

397. Bu gibi tedbirlerin etkisi düşünüldüğünde, bu tedbirlerin kabul edilmesi ve uygulanması çok açık ve hassas kurallara tâbi olmalıdır (*Petri Sallinen ve Diğerleri /Finlandiya*, § 90; *Wolland /Norveç*, § 62). Avukatların insan haklarını savunmada oynadıkları rol, mülklerinin aranmasının özellikle katı bir denetime tâbi olması gerektiren bir başka nedendir (*Heino /Finlandiya*, § 43; *Kolesnichenko /Rusya*, § 31).

398. Bu gibi tedbirler doğrudan avukatı ilgilendiren veya tam tersine, onunla hiçbir ilgisi olmayan suçlar ile ilgili olabilir. Bazı durumlarda söz konusu arama, avukat-müvekkil gizliliğini ihlal edecek şekilde (*Smirnov /Rusya*, §§ 46 ve 49), makamların suçlayıcı delil toplama konusunda karşılaştığı zorlukları gidermek için tasarlanmıştır (*André ve Another /Fransa*, § 47). *Niemitz /Almanya* (§ 37)'dan beri, avukat-müvekkil gizliliğinin önemi her zaman Sözleşme'nin 6. maddesi (savunma hakkı) ile bağlantılı olarak vurgulanmıştır. Mahkeme ayrıca bir avukatın itibarının korunmasından da bahseder (*ibid.*, § 37; *Buck /Almanya*, § 45).

399. Sözleşme avukatlara, müvekkilleriyle olan ilişkilerini ilgilendirmesi olası birtakım yükümlülükler yüklenmesini yasaklanmaz. Bu durum, bilhassa bir avukatın bir suça karıştığına dair inandırıcı deliller bulunduğu veya birtakım yasadışı faaliyetlerle mücadele çabalarıyla bağlantılı olarak söz konusu olur. Mahkeme bu gibi tedbirler için katı bir çerçeve sağlanmasının elzem olduğunu vurgulamıştır (*André ve Another /Fransa*, § 42). Bir hukuk bürosunda yapılan, Sözleşme'nin gerekliliklerine uygun bir arama örneği için bakınız *Jacquier /Fransa* (kar.) ve *Wolland /Norveç*.

400. Bir ev ziyaretinin baro başkanının huzurunda gerçekleşmesi “usule ilişkin özel bir güvencedir” (*Roemen ve Schmit /Lüksemburg*, § 69; *André ve Another /Fransa*, §§ 42-43), ancak başkanın varlığı tek başına yeterli değildir (*ibid.*, §§ 44-46). Mahkeme, hâkim kararı olmadığından ve etkili bir geriye dönük yargısal denetim yapılmadığından bahisle ihlal tespit etmiştir (*Heino /Finlandiya*, § 45).

401. İstinabede bulunulması için ilgili ve yeterli sebepler sunan bir arama emrinin varlığı tüm kötüye kullanım risklerine karşı güvence sağlamayabilir, çünkü arama emrinin kapsamı ve müfettişlere verilen yetkiler de göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla, kapsamı fazla geniş olan ve soruşturmacılara çok fazla yetki veren arama emirleri bakımından, kişinin avukat olarak konumunun dikkate alınmadığı ve onun mesleki gizliliğini gereği gibi korumak için harekete geçilmediği durumlarda, Mahkeme ihlal tespit etmiştir (*Kolesnichenko /Rusya*, §§ 32-35; *Iliya Stefanov /Bulgaristan*, §§ 39-44; *Smirnov /Rusya*, § 48; *Aleksanyan /Rusya*, § 216).

402. Mahkeme, usule ilişkin özel güvenceler eşliğinde olsa dahi güdülen meşru amaç ile orantısız olan el koymalara ve aramalara karşı çıkmıştır (*Roemen ve Schmit /Lüksemburg*, §§ 69-72). Müdahalenin kapsamının orantılı ve dolayısıyla “demokratik toplumda gerekli” olup olmadığını değerlendirirken Mahkeme, makamlar tarafından incelenmesi gereken belgelerin miktarını, bunun için gereken zamanı ve başvuruçunun katlanmak zorunda kaldığı rahatsızlığın derecesini dikkate almıştır (*Wolland /Norveç*, § 80).

403. Bir aramanın, “konuta”, “haberleşmeye” ve “özel hayata” saygı açısından Madde 8 altında sorun doğurabileceği belirtilmelidir (*Golovan /Ukrayna*, § 51; *Wolland /Norveç*, § 52).

E. Gazetecilerin evleri

404. Gazetecilerin kaynakları hakkında bilgi edinmek amacıyla basın binalarında yapılan aramalar Madde 8 altında sorun doğurabilir (ve dolayısıyla yalnızca Madde 10 altında yapılacak bir değerlendirmeye tâbi değildir). Avukatların mülklerinde yapılan aramalar

gazetecilerin kaynaklarını açığa çıkartmak amacını güdüyor olabilir (*Roemen ve Schmit /Lüksemburg*, §§ 64-72).

405. *Ernst ve Diğerleri /Belçika*'da Mahkeme, gazetecilerin işyerleri ve özel mülklerinde yapılan bir dizi aramanın, aramaların bazı usulü güvenceleri sağlamış olduğu Mahkeme tarafından kabul edilmiş olsa da, orantısız olduğuna karar vermiştir. Gazeteciler herhangi bir suçla suçlanmamıştır, arama emirleri geniş ifadelerle kaleme alınmış ve söz konusu soruşturma, teftiş edilecek mülk ve el konulacak eşyalar hakkında herhangi bir bilgi içermemiştir. Dolayısıyla bu emirler, soruşturmacılara çok fazla yetki vermiş, onlar da geniş çapta veriyi kopyalayabilmiş ve bu veriye el koyabilmiştir. Dahası, gazeteciler bu aramaların nedenleri hakkında bilgilendirilmemiştir (§§ 115-116).

406. Mahkeme, basında yer almış bir makalenin yazarının kimliğini doğrulamak amacıyla, bir gazete çıkaran bir şirketin ana merkezinde yapılan aramayı değerlendirmiştir. Mahkeme, gazetecilerin ve şirket çalışanlarının polisle iş birliği yapmış olmasının aramayı ve onunla bağlantılı el koymaları daha az müdahaleci yapmadığına hükmetmiştir. Davanın pratik gereklilikleri dikkate alındığında, bu gibi tedbirleri uygularken yetkili makamların kendilerini sınırlandırmaları gerekir (*Saint-Paul Luxembourg S.A. /Lüksemburg*, §§ 38 ve 44).

F. Ev ortamı

1. Genel yaklaşım

407. Sözleşme, sağlıklı, huzurlu bir çevre hakkını açıkça güvence altına almaz (*Kyrtatos /Yunanistan*, § 52), ancak bir bireyin doğrudan ve ciddi şekilde gürültü kirliliği veya başka bir kirlilikten etkilendiği durumlar Madde 8 altında sorun doğurabilir (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 96; *Moreno Gómez /İspanya*, § 53). Madde 8, kirliliğe doğrudan Devlet sebep olduğunda veya söz konusu özel sektörün faaliyetlerini düzenleyen uygun düzenlemelerin yokluğunda Devlet sorumlu olduğunda uygulanabilir.

408. Ancak Madde 8 altında bir sorun ortaya çıkması için, çevresel kirliliğin konuta saygı hakkı bakımından doğrudan ve yakın sonuçları olması gerekir (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 96). Örneğin, gelecekteki bir endüstriyel faaliyetten doğabilecek olan kirlilik risklerinden söz edilmesi, başvurucuya mağdur statüsü atfetmek için tek başına yeterli değildir (*Asselbourg ve Diğerleri /Lüksemburg* (kar.)).

409. Çevresel kirliliğin sonuçlarının, mutlaka bir kişinin sağlığını ciddi anlamda tehlikeye atmasa da belli bir ciddiyet eşiğine ulaşması gerekir (*López Ostra /İspanya*, § 51). Bu eşiğin değerlendirilmesi, rahatsızlığın yoğunluğu ve süresi (*Udovičić /Hırvatistan*, § 139) ve fiziksel ve zihinsel etkileri gibi (*Fadeyeva /Rusya*, § 69), olayın koşullarına bağlıdır.

410. Dolayısıyla Madde 8 ne “çevrenin genel olarak bozulmasını” (*Martínez Martínez ve Pino Manzano /İspanya*, § 42) ne de her modern şehirdeki yaşamda içkin çevresel tehlikelerle kıyaslandığında ihmal edilebilir olan bir zarar durumunu kapsar (*Hardy ve Maile /Birleşik Krallık*, § 188).

411. Rüzgar türbinlerinden gelen atımlı gürültünün (*Fägerskiöld /İsveç* (kar.)) veya bir dışının muayenehanesinden gelen gürültünün (*Galev ve Diğerleri /Bulgaristan* (kar.)) orada ikamet edenlere ciddi bir zarar vermeye ve konutlarının imkânlarından faydalanmalarını engellemeye yeterli olmadığı durumda, gerekli ciddiyet eşliğine ulaşılmamıştır (ayrıca bakınız bir et işleme tesisi hakkında *Koceniak /Polonya* (kar.)). Öte yandan, kırsal alanda konutların yakınında havai fişek atılmasının gürültü seviyesi gerekli ciddiyet eşliğine ulaşabilir (*Zammit Maempel /Malta*, § 38).

412. İddia edilen rahatsızlığa sebep olan faaliyetin hukuka aykırı olduğu gerçeği, rahatsızlığı 8. maddenin kapsamına dahil etmek için tek başına yeterli değildir. Mahkeme rahatsızlığın gerekli ciddiyet eşliğine ulaşıp ulaşmadığına karar vermelidir (*Furlepa /Polonya* (kar.)).

413. *Dzemyuk /Ukrayna* davası başvuru evine ve su kaynağına yakın bir mezarlık ile ilgilidir. Başvurucunun kuyusundan çıkan içme suyunda bulunan bakteri sayısının yüksekliği, çevresel sağlık güvenliği düzenlemelerinin açık ihlaliyle birleştiğinde, 8. maddenin uygulanmasını devreye sokmak için yeterli bir ciddiyet seviyesine ulaşan çevresel risklerin varlığını, özellikle de ciddi su kirliliğini tasdiklemiştir. Mezarlığın konumunun hukuka aykırılığı birden çok yerel mahkeme kararıyla tanınmıştır, ancak yetkili yerel makamlar mezarlığın kapatılmasına hükmeden kesinleşmiş mahkeme kararına uymamıştır. Mahkeme, başvuru konuta ve özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına yapılan müdahalenin “hukuka uygun” olmadığına hükmetmiştir (§§ 77-84 ve 87-92).

414. Mahkeme, kirliliğin konuta saygı hakkına zararlı etkisinin kanıtlanması bakımından bir derece esnekliğe izin verir (*Fadeyeva /Rusya*, § 79). Başvurucunun ulusal makamlardan tehlikeyi tasdikleyen resmî belge elde edememiş olması mutlaka başvurusunu kabul edilemez hale getirmez (*Tătar /Romanya*, § 96).

415. “Konut” hakkını etkileyen bir çevresel kirlilik olduğu iddialarını incelerken Mahkeme, iki aşamalı bir yaklaşım benimser. Öncelikle, ulusal makamların kararlarının maddi esasını dikkate alır; ikinci olarak, karar alma sürecini inceler (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 99). İhlal, kamu makamlarının keyfi bir müdahalesini veya pozitif yükümlülüklerine riayet etmemesini içerebilir. Mahkeme, her iki bağlamda da birey ve topluluğun yarışan menfaatleri arasında adil bir denge kurulmasına dikkat edilmesi gerektiğini tekrar eder (*Moreno Gómez /İspanya*, § 55).

416. Bir kimsenin konuta saygı hakkından etkili şekilde faydalanması, Devletin bireyleri çevrelerine gelebilecek ciddi zarardan korumak için gereken makul ve uygun tedbirleri almasını gerekli kılar (*Tătar /Romanya*, § 88). Bu durum, bu gibi bir zararı engellemek için yasal ve idari bir çerçeve ortaya konulmasını gerektirir. Devletin bu alanda kapsamlı bir takdir yetkisi vardır, çünkü Mahkeme çevresel insan haklarına herhangi bir özel statü tanımamaktadır (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], §§ 100 ve 122).

417. Devlet, söz konusu yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır (*Fadeyeva /Rusya*, § 93; *Hardy ve Maile /Birleşik Krallık*, § 218). Gürültü kirliliği alanında, Mahkeme, yerleşim yerlerine yakın büyük uluslararası havalimanlarının işletilmesindeki ekonomik menfaatlere ilişkin argümanı, gece uçuşlarını kapsayacak şekilde (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 126), kabul etmiştir (*Powell ve Rayner /Birleşik Krallık*, § 42). Ancak

makamların, bölge sakinlerini büyük bir çelik tesisini çevreleyen tehlikeli bölgeden uzağa taşımayı içeren etkili bir çözüm önermediği veya endüstriyel kirliliği kabul edilebilir seviyelere düşürmek için hareket geçmediği durumda Mahkeme, böyle bir adil dengenin kurulmadığına karar vermiştir (*Fadeyeva /Rusya*, § 133).

418. Mahkeme yerel makamlar tarafından konulan tedbirleri dikkate alır. Mahkeme, tehlikeli atık su işleyen tesisin kapatılmasını makamların engellediği *López Ostra /İspanya*, §§ 56-58, davasında, konuta saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Gürültünün izin verilen seviyeleri aştığı bir gece kulübünden gelen gürültü kirliliği karşısında yerel makamların hareketsizliği *Moreno Gómez /İspanya*'da, § 61, ihlal tespit edilmesine sebep olmuştur. *Di Sarno ve Diğerleri /İtalya*'da, § 112, Mahkeme ayrıca İtalyan makamlarının atık toplanması, işlenmesi ve ortadan kaldırılması hizmetlerinin düzgün işleyişini uzun süre sağlayamamasıyla konuta saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

419. Karar alma süreçleri, karşı çıkılan faaliyetlerin çevreye zararlı etkilerinin değerlendirilmesi için mutlaka uygun incelemeler ve araştırmalar içermelidir (*Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], § 128). Ancak atıf yapılan davada Mahkeme bunun, makamların yalnızca, karara bağlanacak konunun her bir boyutuyla ilgili kapsamlı ve ölçülebilir verinin mevcut olduğu hallerde karar alabileceği anlamına gelmediğine işaret etmiştir. İncelemeler, yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır (*ibid.*).

420. Mahkeme, yapılan inceleme ve araştırmaların bulgularına ve kamunun maruz kaldığı tehlikeyi değerlendirmesine imkân verecek bilgilere kamunun erişimi olmasının önemini vurgulamıştır (*Giacomelli /İtalya*, § 83). Bu doğrultuda Mahkeme, sodyum siyanür kullanan bir çıkartma tesisinin yakınında yaşayan insanların karar alma süreçlerine katılmalarına izin verilmemesini eleştirmiştir (*Tătar /Romanya*). *Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD] davasının (§ 120) aksine, bölgedeki yerel halkın tesise operasyonel izin verilmesine temel oluşturan araştırmanın sonuçlarına erişimi olmamıştır ve onlara başka hiçbir resmi bilgi sağlanmamıştır. Kamusal tartışmaları düzenleyen ulusal hükümler göz ardı edilmiştir (*Tătar /Romanya*, §§ 115-124). Ancak bir başka davada Mahkeme, iki sınıvlaştırılmış doğal gaz terminalinin işletilmesiyle bağlantılı tehlikeleri tespit etmek ve değerlendirmek için kamunun gerekli bilgiye erişimi olduğuna dikkat çekmiştir (*Hardy ve Maile /Birleşik Krallık*, §§ 247-250).

421. Her birey, karar alma sürecinde menfaatlerinin yeterince dikkate alınmadığını düşünüyorsa, bir mahkemeye itiraz da edebilmelidir (*Tătar /Romanya*, § 88). Bu, ilgili makamların kesinleşmiş ve bağlayıcı kararları infaz etmesi gerektiği koşuluna dayanır. Mahkeme, başvuru konutuna yakınlığı başvuru konutunun su kaynağının bakteriyolojik olarak kirlenmesine neden olan mezarlığı kapatmaya yönelik kesinleşmiş bir yargı kararını yerel makamların uygulamadığı durumda 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Dzemyuk /Ukrayna*, § 92).

422. Çevresel meselelerle ilgilenirken kullanılacak yöntemlerin seçimi, bireyler tarafından talep edilen hiçbir spesifik tedbiri uygulamak zorunda olmayan Devletlerin takdirine bırakılmıştır (örneğin, motorlu taşıtlardan çıkan partikül emisyonlarına karşı sağlıklarını korumalarıyla ilgili *Greenpeace e./ve Diğerleri /Almanya* (kar.)). Bu kadar karmaşık bir alanda Madde 8, ulusal makamların, her bireyin belirli çevresel standartları karşılayan bir konuttan faydalanmasını temin etmelerini gerektirmez (*Grimkovskaya /Ukrayna*, § 65).

2. Gürültüden rahatsızlık, komşularla sorunlar ve diğer rahatsızlıklar

423. Bu gibi rahatsızlıklar komşularla yaşamının getirdiği olağan zorlukları aştığı durumda (*Apanasewicz /Polonya*, § 98), rahatsızlığa ister özel kişiler ister ticari faaliyetler veya kamu idareleri sebebiyet veriyor olsun, bir kimsenin konutundan huzurla faydalanmasını etkileyebilir (*Martínez Martínez /İspanya*, §§ 42 ve 51). Eğer gerekli ciddiyet eşiğine ulaşırsa, yerel makamlar, rahatsızlıklardan gereğince haberdar edilmiş olduklarında, konuttan huzurlu şekilde faydalanma hakkını temin edecek etkili tedbirler alma yükümlülüğüne sahiptir (*Mileva ve Diğerleri /Bulgaristan*, § 97, bir apartman binasında rahatsızlığa sebep olan bilgisayar kulübünün hukuka aykırı şekilde işletilmesinin engellenememesinden ötürü ihlal) Mahkeme, bir diskoteğin (*Martínez Martínez /İspanya*, §§ 47-54 ve buradaki atıflar) veya bir barın (*Udovičić /Hrvatistan*, § 159) gece vakti rahatsızlık vermesi, veya mahallede ciddi ve tekrar eden rahatsızlıklarla ilgili şikâyetlere karşı makamların etkili bir tepki vermemesi (*Surugiu /Romanya*, §§ 67-69) gerekçesiyle Madde 8'in ihlal edildiğine de karar vermiştir. Devletin bir evdeki aşırı trafik gürültüsü seviyesini düşürmek için yetersiz adım attığı durumda da ihlal vardır (*Deés /Macaristan*, §§ 21-24). Bir gürültü bariyeri inşa edilmesini gerektiren bir yaptırım sistemi sunulması, eğer sistem vaktinde ve etkili bir biçimde uygulanmadıysa, yeterli değildir (*Bor /Macaristan*, § 27).

424. Mahkeme, iddia edilen rahatsızlıkların pratik sonuçlarını ve durumu bir bütün olarak inceler (*Zammit Maempel /Malta*, § 73, ihlal yok). Örneğin, uygun teknik ölçümlerin ihmal edildiği durumda (*Oluić /Hrvatistan*, § 51) veya başvuruçuların karşı çıkılan rahatsızlıktan herhangi bir spesifik zarara maruz kaldıklarını gösteremedikleri durumda (bir terzi atölyesi hakkında *Borysiewicz /Polonya*; karayolu trafiği hakkında *Frankowski /Polonya* (kar.); bir barın işletilmesi hakkında *Chiş /Romanya* (kar.)) Mahkeme Madde 8 altında herhangi bir sorun bulmamıştır. Rahatsızlıkların etkisini sınırlamak için makamların harekete geçtiği ve yeterli bir karar alma sürecinin olduğu durumda da ihlal yoktur (*Flamenbaum ve Diğerleri /Fransa*, §§ 141-160; uygulanan genel ilkelerin hatırlatılması için ayrıca bakınız §§ 133-138).

3. Kirleten ve potansiyel olarak tehlikeli faaliyetler

425. Meydana gelen çevresel tehlikelerin konuta saygı hakkı üzerinde doğrudan yansımaları olmalı ve bu tehlikeler asgari ciddiyet eşiğine ulaşmalıdır. Bunun bir örneği ciddi su kirliliğidir (*Dubetska ve Diğerleri /Ukrayna*, §§ 110 ve 113). Temellendirilmemiş korkular ve iddialar yetersizdir (*Ivan Atanasov /Bulgaristan*, § 78; ayrıca bakınız, bir araba aksesuarı mağazası ve araba tamirhanesinin işletilmesi hakkında *Furlepa /Polonya* (kar.); bir domuz çiftliği hakkında *Walkuska /Polonya* (kar.)). Buna ek olarak, başvuruçular karşı çıkılan durumdan kısmen sorumlu olabilir (*Martínez Martínez ve Pino Manzano /İspanya*, §§ 48-50, ihlal yok).

426. Mahkeme, bilhassa, tehlikeli endüstriyel yöntemlerin kullanımını (*Tătar /Romanya*) ve zehirli emisyonları (*Fadeyeva /Rusya*) içeren davalarda makamlara atfedilebilecek eksiklikler sebebiyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmesinin yanı sıra, makamların ihmeline isnat edilebilecek olan, bir rezervuarın akıntı yönündeki yerleşimleri su basmasında da (*Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya*) ihlal kararı vermiştir. *Giacomelli /İtalya*'da, Mahkeme, önceden çevre etki değerlendirmesinin yapılmaması ve yerleşim yerine yakın zehirli emisyon üreten bir tesisin faaliyetlerinin askıya alınmamasında ihlal bulmuştur. Öte yandan, yetkili

makamların, bölge sakinlerini koruma ve bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirdiği durumda, bir ihlal bulmamıştır (*Hardy ve Maile /Birleşik Krallık*). Makamlar bazen, bir fabrikanın sebep olduğu kirlilikten doğrudan sorumlu olmadıkları durumlarda dahi, bireyleri korumak için gerekiyorsa, makul ve yeterli adımlar atmalıdır. Örneğin Madde 8 uyarınca yerel makamlar, ilçenin, ana istihdam sağlayıcısının (atmosfere tehlikeli kimyasal maddeler salan bir fabrikanın) faaliyetlerini devam ettirmekteki ekonomik menfaatleri ile ilçe sakinlerinin konutlarını koruma menfaatleri arasında adil bir denge kurmalıdır (*Băcilă /Romanya*, §§ 66-72, ihlal).

V. Haberleşme

A. Genel noktalar

1. “Haberleşme” kavramının kapsamı

427. Madde 8 § 1 bağlamında “haberleşmeye” saygı hakkı geniş yelpazedeki farklı durumlarda iletişimin gizliliğini korumayı amaçlar. Bu kavram, özel veya profesyonel nitelikteki mektupları (*Niemietz /Almanya*, § 32 son kısım), gönderen veya alıcının mahpus olduğu durumlar dahil olmak üzere (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 84; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri /Türkiye*, § 41), ve ayrıca gümrük memurları tarafından el konulan paketleri de (*X /Birleşik Krallık*, Komisyon kararı) açıkça kapsar. Aile üyeleri arasında (*Margareta ve Roger Andersson /İsveç*, § 72) veya başkalarıyla yapılan telefon görüşmelerini (*Lüdi /İsviçre*, §§ 38-39; *Klass ve Diğerleri /Almanya*, §§ 21 ve 41; *Malone /Birleşik Krallık*, § 64), özel mülk veya işyerlerinden yapılan (*Amann /İsviçre* [BD], § 44; *Halford /Birleşik Krallık*, §§ 44-46; *Copland /Birleşik Krallık*, § 41; *Kopp /İsviçre*, § 50) ve cezaevinden yapılan telefon aramalarını (*Petrov /Bulgaristan*, § 51), ve bu konuşmalarla ilgili olarak “denetlenen” bilgiyi (tarih, süre, aranılan numaralar) (*P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*, § 42) de kapsar.

428. Teknolojiler de, özellikle de elektronik mesajlar (e-postalar) (*Copland /Birleşik Krallık*, § 41; *Bărbulescu /Romanya* [BD], § 72), internet kullanımı (*Copland /Birleşik Krallık*, §§ 41-42), ve bilgisayar sunucularında saklanan veri (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya*, § 45), hard diskler (*Petri Sallinen ve Diğerleri /Finlandiya*, § 71) ve disketler dahil olmak üzere (*Iliya Stefanov /Bulgaristan*, § 42), Madde 8 kapsamını girer.

429. Daha eski elektronik iletişim biçimleri, teleksler (*Christie /Birleşik Krallık*, Komisyon kararı), çağrı cihazı mesajları (*Taylor-Sabori /Birleşik Krallık*) ve, kamuya açık bir dalga boyunda yapılan ve dolayısıyla başkaları tarafından erişilebilir olan yayınlar dahil olmayacak şekilde (*B.C. /İsviçre*, Komisyon kararı), özel radyo yayınları (*X. ve Y. /Belçika*, Komisyon kararı) da benzer şekilde kapsamdadır.

“Müdahale” örnekleri

430. Haberleşmenin içeriği ve biçimi müdahale meselesiyle ilgisizdir (*A. /Fransa*, §§ 35-37; *Frérot /Fransa*, § 54). Örneğin bir avukatın üzerine not yazdığı ve müvekkillerine verdiği, katlanmış bir kâğıt parçasının açılması ve okunması “müdahale” olarak kabul edilir (*Laurent /Fransa*, § 36). Müdahalenin gerçekleşmesi için bir *de minimis* ilkesi yoktur: bir mektubun açılması yeterlidir (*Narinen /Finlandiya*, § 32; *Idalov /Rusya* [BD], § 197).

431. Sansürün, denetlemenin, izlemenin, el koymanın ve diğer engellerin tüm biçimleri Madde 8’in kapsamı altındadır. Bir kimseyi haberleşmeyi başlatmaktan dahi alıkoymak “haberleşmeye saygı hakkının” kullanılmasına yapılan “müdahalenin” en ileri giden biçimini teşkil eder (*Golder /Birleşik Krallık*, § 43).

432. “Haberleşmeye” saygı hakkına yapılan diğer müdahale biçimlerine kamu makamlarına atfedilebilecek aşğıdaki eylemler dahil olabilir:

- haberleşmenin izlenmesi (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 33), kopyalarının çıkartılması (*Foxley /Birleşik Krallık*, § 30) veya bazı pasajların silinmesi (*Pfeifer ve Plankl /Avusturya*, § 43);
- kişisel veya iş ile ilgili konuşmaların çeşitli yollarla dinlenmesi ve kayda alınması *Amann /İsviçre* [BD], § 45), örneğin telefonların dinlenmesi yoluyla (*Malone /Birleşik Krallık*, § 64, ve sayaçlama (“metering”) bakımından §§ 83-84; ayrıca bakınız *P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*, § 42), üçüncü bir kişinin hattında uygulanmış olduğunda bile (*Lambert /Fransa*, § 21); ve
- telefon, e-posta ve internet kullanımıyla ilgili denetleme yoluyla elde edilen verinin saklanması (*Copland /Birleşik Krallık*, § 44). Bu verinin meşru şekilde, örneğin telefon faturalarından elde edilmiş olması “müdahale” tespit edilmesi önünde bir engel değildir; bilginin üçüncü kişilerle paylaşılmamış olması veya ilgili kişi aleyhine disiplin yargılamaları veya başka yargılamalarda kullanılmamış olması da benzer şekilde önemsizdir (*ibid.*, § 43).

Bu, şunlarla ilgili de olabilir:

- postanın bir üçüncü kişiye iletilmesi (iflas memuru bakımından *Luordo /İtalya*, §§ 72 ve 75; psikiyatrik mahpusun vasisi bakımından *Herczegfalvy /Avusturya*, §§ 87-88);
- şirketlere ait olanlar da dahil, elektronik dosyaların kopyalanması (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç*, § 106);
- bankacılık verileri içeren belgelerin kopyalanması ve daha sonra makamlar tarafından saklanması (*M.N. ve Diğerleri /San Marino*, § 52); ve
- gizli izleme tedbirleri (*Kennedy /Birleşik Krallık*, §§ 122-124; *Roman Zakharov /Rusya* [BD] ve buradaki atıflar).

433. Makamların özel kişilerin yaptığı kayıtlara “önemli bir katkıda” bulunması “kamu makamı” tarafından yapılan bir müdahale teşkil eder (*A. /Fransa*, § 36; *Van Vondel /Hollanda*, § 49; *M.M. /Hollanda*, § 39, önceden savcıdan alınan izinle, özel kişi tarafından yapılan kayıt).

2. Pozitif yükümlülükler

434. Bugüne dek, Mahkeme haberleşmeye saygı hakkı ile bağlantılı olarak Devletler için çeşitli pozitif yükümlülükler tespit etmiştir, örneğin:

- işyerinde mesleki olmayan nitelikteki haberleşmelere ilgili Devletin pozitif yükümlülüğü (*Bărbulescu /Romanya* [BD], §§ 113 ve 115-120).
- özel konuşmaların kamusal alanda ifşa edilmesini engelleme yükümlülüğü (*Craxi /İtalya (no 2)*, §§ 68-76);
- mahpuslara Strazburg’daki Mahkeme ile haberleşmeleri için gerekli materyallerin sağlanması yükümlülüğü (*Cotleț /Romanya*, §§ 60-65; *Gagiu /Romanya*, §§ 91-92);
- bir avukat ve müvekkili arasındaki telefon konuşmalarının kayıtlarını içeren ses kasetlerinin yok edilmesini emreden Anayasa Mahkemesi kararını infaz etme yükümlülüğü (*Chadimová /Çek Cumhuriyeti*, § 146); ve
- haberleşmeye saygı hakkı ve ifade özgürlüğü hakkı arasında adil bir denge kurulması yükümlülüğü (*Benediktsdóttir /İzlanda* (kar.)).

3. Genel yaklaşım

435. Şikâyet edilen durum hem haberleşmeye saygı açısından hem de Madde 8 ile korunan diğer alanlar (konuta, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) açısından Madde 8 § 1 kapsamına girebilir (*Chadimová /Çek Cumhuriyeti*, § 143 ve buradaki atıflar).

436. Bir müdahale, ancak 8. maddenin 2. fıkrasında yer alan koşullar sağlanıyorsa haklı kılınabilir. Dolayısıyla 8. maddeye aykırı olmayacaksa, müdahalenin “hukuka uygun olması”, bir veya daha fazla “meşru amaç” gütmesi ve bu amaçlara ulaşmak için “demokratik toplumda gerekli” olması gerekir.

437. Madde 8 § 2’deki “hukuk” kavramı teamül hukukunu (*common-law*) ve “kita” ülkelerini aynı şekilde kapsar (*Kruslin /Fransa*, § 29). Mahkeme’nin bir müdahalenin “hukuku uygun” olmadığını düşündüğü durumda, Mahkeme Madde 8 § 2’nin diğer gerekliliklerinin yerine getirilip getirilmediğini incelemekten kaçınacaktır (*Messina /İtalya (no. 2)*, § 83; *Enea /İtalya [BD]*, § 144; *Meimanis /Letonya*, § 66).

438. Mahkeme, Âkit Devletlere bu alandaki hususları düzenlemek için Madde 8 altında bir takdir yetkisi tanır, ancak bu yetki Mahkeme’nin Sözleşme ile uygunluk denetimine tâbi olmaya devam eder (*Szuluk /Birleşik Krallık*, § 45 ve buradaki atıflar).

439. Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları dahil, bu alandaki ilgili uluslararası belgelerin önemini vurgulamıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye*, §§ 26-28 ve 55).

B. Mahpusların haberleşmesi¹⁸

1. Genel ilkeler

440. Mahpusların haberleşmeleri üzerinde bir derece kontrol kabul edilebilirdir ve mahpusluğun olağan ve makul gereklilikleri dikkate alındığında, tek başına Sözleşme’yle uyumsuz değildir (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 98; *Golder /Birleşik Krallık*, § 45). Ancak, böyle bir kontrol Sözleşme Madde 8 § 2’ye uygun olarak güdülen meşru amaçların gerektirdiklerini aşmamalıdır. Tutukluların, telefon iletişimi dahil, dış dünyayla iletişimini izlemek gerekli olabilir de, uygulanan kurallar ulusal makamların keyfi müdahalesine karşı mahpusa uygun koruma sağlamalıdır (*Doerga /Hollanda*, § 53).

441. Bir mahpusun Mahkeme’yle haberleşmesinin açılması (*Demirtepe /Fransa*, § 26), izlenmesi (*Kornakovs /Letonya*, § 158) ve haberleşmesine el konulması (*Birznieks /Letonya*, § 124) Madde 8 kapsamındadır. Mahkeme’yle haberleşmek için gerekli materyallerin sağlanmasının reddedilmesi de bu kapsamda olabilir (*Cotleț /Romanya*, § 65).

442. Bu kontrolün müsaade edilebilir kapsamı değerlendirilirken, mektup yazma ve alma imkânının bazen mahpusun dış dünyayla olan tek bağı olabileceği akılda tutulmalıdır (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 45). Mahpusların tüm haberleşmesinin, bu gibi bir uygulamanın yürürlüğe konulmasına dair hiçbir kural olmadan ve makamlar tarafından hiçbir sebep

¹⁸ Ayrıca bakınız Madde 34 (bireysel başvurular) hakkındaki bölüm

gösterilmeden, genel, sistematik şekilde izlenmesi Sözleşme’yi ihlal edecektir (*Petrov /Bulgaristan*, § 44).

443. Madde 8 § 1 bağlamında “müdahale” örnekleri arasında şunlar yer alır:

- cezaevi makamları tarafından bir mektubun denetlenmesi (*McCallum /Birleşik Krallık*, § 31) veya bir mektubun gönderilmemesi (*William Faulkner /Birleşik Krallık*, § 11; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri /Türkiye*, § 42);
- postaların kısıtlanması veya imha edilmesi (*Fazıl Ahmet Tamer /Türkiye*, §§ 52 ve filtreleme sistemi için 54);
- bir mektubun açılması (*Narinen /Finlandiya*, § 32)—cezaevi posta hizmetinde operasyonel hatalar olduğu (*Demirtepe /Fransa*, § 26) veya postanın doğrudan verilmeden önce sadece açıldığı durumlar dahil olmak üzere (*Faulkner /Birleşik Krallık* (kar.)); ve;
- postanın teslim edilmesinde yaşanan gecikmeler (*Coteleş /Romanya*, § 34) veya cezaevinin adresine yollanan e-postaların belli bir mahpusa iletilmemesi (*Helander /Finlandiya* (kar.), § 48).

İki mahpus arasındaki yazışmalarda olduğu gibi (*Pfeifer ve Plankl /Avusturya*, § 43), bir kitabın bir mahpusa verilmemesi de kapsama girer (*Ospina Vargas /İtalya*, § 44).

444. “Müdahale” şunlardan da kaynaklanabilir:

- bazı pasajların silinmesi (*Fazıl Ahmet Tamer /Türkiye*, §§ 10 ve 53; *Pfeifer ve Plankl /Avusturya*, § 47)
- mahpusun alabileceği koli ve paketlerin sayısının sınırlandırılması (*Aliev /Ukrayna*, § 180); ve
- bir mahpusun telefon konuşmalarının (*Doerga /Hollanda*, § 50) veya ziyaretler sırasında bir mahpus ile akrabaları arasındaki konuşmaların kayıt altına alınması ve saklanması (*Wisse /Fransa*, § 29).

Aynısı 28 gün boyunca posta gönderme veya almanın mutlak olarak yasaklanmasını içeren bir disiplin cezası uygulanması (*McCallum /Birleşik Krallık*, § 31) ve telefon konuşmaları sırasında mahpusun ana dilini kullanmasıyla ilgili bir sınırlama için de geçerlidir (*Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye*, § 36).

445. Müdahale Madde 8 § 2’de ortaya konan hukuka uygunluk gerekliliklerini yerine getirmelidir. Kamu makamlarının hangi durumlar ve koşullarda bu gibi tedbirlere başvurmayaya yetkili olduğuna dair herkese bir gösterge vermek için kanun hükümleri yeterince açık olmalıdır (*Lavents /Letonya*, § 135). Ulusal makamların mahpusun haberleşmesini izlemelerini dayandırdıkları kanun hükmünü belirtmek, Mahkeme önündeki davalı Hükümetin görevidir (*Di Giovine /İtalya*, § 25).

446. Hukuka uygunluk gereklilikleri yalnızca ulusal hukukta bir yasal dayanak olmasını değil; aynı zamanda kanunun, açık, etkileri bakımından öngörülebilir ve hareketlerinin sonuçlarını öngörebilecek konumda olması gereken ilgili kişiler için erişilebilir olmasını gerektiren niteliğini de ifade eder (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 88).

447. Mevzuat, eğer mahpusların haberleşmelerinin izlenmesine yönelik tedbirlerin süresini veya bunları haklı kılan sebepleri düzenlemiyorsa, eğer ilgili alanda yetkililere tanınan takdirin kullanılmasının kapsamı ve biçimini yeterli açıklıkla belirtmiyorsa veya eğer makamlara çok geniş bir takdir yetkisi bırakıyorsa, Sözleşme ile uyumlu değildir (*Labita /İtalya* [BD], §§ 176 ve 180-184; *Niedbała /Polonya*, §§ 81-82; *Lavents /Letonya*, § 136).

448. Aşağıdaki tedbirler, başka tedbirlerin de yanı sıra, “hukuka uygun” değildir:

- sansürü açıkça yasaklayan hükümleri ihlal edecek şekilde (*Idalov /Rusya* [BD], § 201) veya sansüre izin veren hükümlerin yokluğunda (*Demirtepe /Fransa*, § 27) veya ilgili mevzuat altında yetkilerini aşan bir makam tarafından (*Labita /İtalya* [BD], § 182) sansür uygulanması;
- kamunun erişimi olmayan, yayımlanmamış bir belgeye dayanarak yapılan sansür (*Poltoratskiy /Ukrayna*, §§ 158-160);
- mahpusların telefon görüşmelerinin izlenmesine dair, başvurucuya uygun korumayı sağlamak için yeterince açık ve detaylı olmayan kurallar (*Doerga /Hollanda*, § 53).

449. Mahkeme, hiçbir bağlayıcı gücü olmayan bir iç talimata dayanarak bir mahpustan diğerine bir mektubun iletilmemesinin 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir. (*Frérot /Fransa*, § 59).

450. Ulusal hukuk, müdahaleye izin verdiği durumda, cezaevi makamlarının kötüye kullanımını engellemek için güvenceler de içermelidir. Tedbirin uzunluğu veya onu gerektirebilecek sebepler hakkında hiçbir şey söylemeden, yalnızca haberleşmesinin “sansürlenebileceği” kişi grubunu ve yetkili mahkemeyi tespit eden bir kanun yeterli değildir (*Calogero Diana /İtalya*, §§ 32-33).

451. Mahkeme, mahpusların haberleşmesinin izlenmesi ile ilgili ulusal hükümlerin ulusal makamlara çok fazla serbestlik tanıdığı ve “haberleşmenin izlenmesinin bu nedenle otomatik, bir yargı mercii kararından bağımsız ve itiraz edilemez gözükmesine” neden olacak şekilde, cezaevi müdürlerine “mahpusun rehabilite edilmesi süreci için uygun olmayan” herhangi bir haberleşmeyi saklama yetkisi verdiği durumda, ihlal tespit etmektedir (*Petra /Romanya*, § 37). Ancak, takdir hakkı tanıyan bir kanunun bu takdirin kapsamını belirtmesi gerekiyor olsa da (*Domenichini /İtalya*, § 32), Mahkeme, kanunun lafzında mutlak bir kesinlik yakalanmasının imkânsız olduğunu kabul eder (*Calogero Diana /İtalya*, § 32).

452. Karşı çıkılan kanunda yapılan değişiklikler, yürürlüğe girmelerinden önce meydana gelen ihlalleri tazmin etmeye elverişli değildir (*Enea /İtalya* [BD], § 147; *Argenti /İtalya*, § 38).

453. Bir mahpusun haberleşmeye saygı hakkına yapılan müdahale ayrıca demokratik toplumda gerekli olmalıdır (*Yefimenko /Rusya*, § 142). Bu “gereklilik” mahpusluğun olağan ve makul gereklilikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Özellikle “düzenin korunması ve suç işlenmesinin engellenmesi” (*Kwiek /Polonya*, § 47; *Jankauskas /Lithuania*, § 21), bir mahpusun durumunda, serbest bir kişiye kıyasla daha kapsamlı bir müdahaleyi haklı kılabilir. Dolayısıyla, bu kapsamda, ama yalnızca bu kapsamda, Madde 5 bağlamında hukuka uygun olarak kişinin hürriyetinden yoksun kılınması, 8. maddenin hürriyetinden yoksun kılınmış

kişilere uygulanmasını kısıtlayacaktır (*Golder /Birleşik Krallık*, § 45). Her halde söz konusu tedbir Madde 8 § 2 bağlamında orantılı olmalıdır. İzlemenin kapsamı ve kötüye kullanıma karşı yeterli güvencelerin varlığı bu değerlendirmedeki en temel kriterlerdir (*Tsonyo Tsonev /Bulgaristan*, § 42).

454. İzlemeye konu haberleşmenin niteliği de dikkate alınabilir. Örneğin bir avukat ile olan haberleşme gibi bazı haberleşme türleri, arttırılmış bir gizlilik seviyesine sahip olmalıdır, özellikle de cezaevi makamları aleyhine şikâyetler içerdiği durumda (*Yefimenko /Rusya*, § 144). Müdahalenin kapsamı ve niteliği bakımından, haberleşilen kişi türleri arasında ayırım yapılmaksızın mahpusun tüm haberleşmesinin izlenmesi söz konusu menfaatler arasındaki dengeyi bozar (*Petrov /Bulgaristan*, § 44). Mahpusun mahkemeden kaçacağı veya tanıkları etkileyeceğine dair duyulan salt korku, bir mahpusun tüm haberleşmesinin rutin şekilde kontrolü için ucu açık izni haklı kılmaz (*Jankauskas /Litvanya*, § 22).

455. Özel mektupların “cezaevi makamlarını itaatsizlikle itham etmek için kasten tasarlanmış materyal” içerdiği için denetlenmesinin, *Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık* davasında “demokratik toplumda gerekli” olmadığına karar verilmiştir (§§ 64, 91 ve 99).

456. Dahası, yazışma ve telefon konuşmalarına getirilen kısıtlamalar değerlendirilirken eğitimsel gözetime yerleştirilmiş küçükler ve mahpuslar arasında ayırım yapmak önemlidir. Küçüklerin durumunda makamların takdir yetkisi daha dardır (*D.L. /Bulgaristan*, § 104-109).

2. Mahpusların haberleşmesine müdahalenin gerekli olabileceği durumlar

457. *Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık* kararından beri Mahkeme’nin içtihadı, mahpusların haberleşmesi üzerinde bir derece kontrol gerektiğini ve bunun tek başına Sözleşme’ye aykırı olmadığını kabul etmiştir. Mahkeme bilhassa şunlara hükmetmiştir:

- mahpusların haberleşmesinin izlenmesi cezaevinde düzenin korunması gerekçesiyle meşru olabilir (*Kepeneklioğlu /Türkiye*, § 31; *Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 101);
- düzenin korunmasını ve suç işlenmesinin önlenmesini amaçlayan bir nebze kontrol - otomatik, rutin müdahalenin aksine- haklı kılınabilir; örneğin tehlikeli bireyler ile olan veya hukukla ilgili olmayan meselelere ilişkin haberleşmeler bakımından (*Jankauskas /Lithuania*, §§ 21-22; *Faulkner /Birleşik Krallık* (kar.));
- telefona erişime izin verildiği durumda, cezaevi yaşamının olağan ve makul koşulları göz önünde tutulduğunda, örneğin tesislerin diğer mahpuslarla paylaşılması ihtiyacı ve düzenin korunması ve suçun önlenmesi gerekliliğinin ışığında, bu erişim meşru sınırlamalara tâbi olabilir (*A.B. /Hollanda*, § 93; *Coşcodar /Romanya* (kar.), § 30);
- resmi forma yazılmamış bir mektup göndermenin yasaklanması, bu formlara hazır olarak erişilebiliyorsa, bir sorun doğurmaz (*Faulkner /Birleşik Krallık* (kar.));
- yabancı bir mahpusun akrabalarına cezaevi makamlarının anlamadığı bir dilde bir mektup göndermesinin yasaklanması, başvuru ücretsiz çeviri teklifini reddetmesine dair ikna edici bir neden sunmadığı ve başvuru başkasına başka iki mektup göndermesine izin verildiği halde, bir sorun doğurmaz (*Chishti /Portugal* (kar.));
- paket ve koli sayılarının sınırlanması, söz konusu menfaatler arasındaki denge korunduğu takdirde, cezaevi güvenliğini güvenceye almak ve lojistik sorunlardan kaçınmak için meşru olabilir (*Aliiev /Ukrayna*, §§ 181-182);

- haberleşmenin cezaevi makamları aracılığıyla gönderilmesi zorunluluğunu ihlal etmesi nedeniyle, bir mahpusa gönderilmiş koliyi alıkoymaya yönelik hafif disiplin cezası orantısız bulunmamıştır (*Puzinas /Litvanya* (no. 2), § 34; ancak karşılaştırınız *Buglov /Ukrayna*, § 137);
- benzer şekilde, amir memurdan talimat sorma ihtiyacı yüzünden, acil olmayan bir mektubun gönderilmesinin üç hafta gecikmesinin ihlal teşkil etmediğine karar verilmiştir (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 104).

3. Yazılı haberleşme

458. Madde 8, mahpuslara yazmak için kullanacakları gereçleri seçme hakkını temin etmez. Mahpusların haberleşmeleri için resmi cezaevi kâğıdı kullanma zorunlulukları, kâğıt hemen erişilebilir olduğu takdirde, onların haberleşmeye saygı hakkına müdahale teşkil etmez (*Cotleț /Romanya*, § 61).

459. Madde 8, Devletlerin, mahpusların gönderdiği tüm haberleşmeler için posta ücretlerini ödemelerini gerektirmez (*Boyle ve Rice /Birleşik Krallık*, §§ 56-58). Ancak bir mahpusun haberleşmesi maddi imkânları olmaması nedeniyle ciddi şekilde kısıtlanırsa bu durum bir sorun teşkil edeceğinden, bu husus her bir olay temelinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Mahkeme şuna hükmetmiştir:

- cezaevi makamları tarafından, bu gibi gereçleri almaya maddi imkânı olmayan başvurucuya, Strazburg'daki Mahkeme'yle haberleşmesi için gerekli zarf, pul ve yazı kâğıdı verilmemesi, davalı Devletin, haberleşmeye saygı hakkına etkili saygının temin edilmesine yönelik pozitif yükümlülüklerine uymaması anlamına gelebilir (*Cotleț /Romanya*, §§ 59 ve 65);
- hiçbir imkânı veya desteği olmayan, tamamen cezaevi makamlarına bağımlı olan mahpusun durumunda, bu makamlar ona Mahkeme'yle haberleşmesi için gerekli gereçleri, özellikle de pulları, sağlamalıdır (*Gagiu /Romanya*, § 91-92).

460. Haberleşme hakkına yapılan, cezaevi makamlarının bir hatası sonucu *kazara* yapıldığı anlaşılan ve ardından hatanın açıkça kabul edildiği ve yeterli şekilde tazmin edildiği (örneğin hatanın tekrar edilmemesini temin edecek, makamlar tarafından alınan tedbirler) bir müdahale, Sözleşme bakımından bir sorun doğurmaz (*Armstrong /Birleşik Krallık* (kar.); *Tsonyo Tsonev /Bulgaristan*, § 29).

461. Postanın mahpus tarafından gerçekten alındığına dair delil Devletin sorumluluğundadır; Mahkeme önünde başvurucu ve davalı Hükümet arasında, mektubun gerçekten teslim edilmediğine dair bir anlaşmazlık olduğunda, Hükümet, söz konusu parçanın gerçekten alıcısına ulaştığından emin olmadan sadece mahpusa gelen postaların kaydını sunamaz (*Messina /İtalya*, § 31).

462. Giden mektupları göndermek ve gelen mektupları teslim almakla sorumlu makamlar, posta hizmetlerindeki herhangi bir sorun hakkında mahpuslara bilgi vermelidir (*Grace /Birleşik Krallık*, Komisyon raporu, § 97).

4. Telefon konuşmaları

463. Sözleşme'nin 8. maddesi mahpuslara, özellikle de mektupla haberleşme imkânlarının uygun ve yeterli olduğu durumda, telefon açma hakkı tanımaz (*A.B. /Hollanda*, § 92; *Ciszewski /Polonya* (kar.)). Ancak mahpusların, örneğin akrabalarıyla, cezaevi makamlarının gözetiminde telefonla konuşmasına ulusal hukukun izin verdiği durumda, telefon haberleşmelerine yapılan kısıtlama, Sözleşme Madde 8 § 1 bağlamında haberleşmeye saygı hakkının kullanılmasına "müdahale" teşkil edebilir (*Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye*, § 36). Uygulamada, mahpusların sınırlı sayıda telefonu paylaşmak zorunda olduğu ve makamların düzeni korumak ve suçu önlemek zorunda olduğu dikkate alınmalıdır (*Daniliuc /Romanya* (kar.)); ayrıca bakınız, cezaevinden yapılan arama ücretleri bakımından *Davison /Birleşik Krallık* (kar.)).

464. Bir mahpusun, birlikte çocuk sahibi olduğu dört yıllık partnerini aramak için bir süreliğine telefon kulübesini kullanmasının, evli olmadıkları gerekçesiyle yasaklanmasının 8. ve 14. maddeyi birlikte ihlal ettiğine karar verilmiştir (*Petrov /Bulgaristan*, § 54).

465. Yüksek güvenlikli bir cezaevinde, bir mahpusun aramak istediği numaraların saklanması -mahpusa da bu tedbir hakkında bilgi verilmiştir- güvenlik nedenleriyle ve başka suçların işlenmesini engellemek için gerekli kabul edilmiştir (mahpus akrabalarıyla iletişimini devam ettirmek için mektuplar ve ziyaretler gibi başka yollara sahipti) (*Coşcodar /Romanya* (kar.), § 30).

5. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme¹⁹

466. Madde 8, halihazırda bir müvekkilden talimat almış bir avukat ile potansiyel bir avukat arasındaki haberleşmeye de ayırım gözetmeksizin uygulanır (*Schönenberger ve Durmaz /İsviçre*, § 29).

467. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme, "Sözleşme'nin 8. maddesi altında imtiyazlıdır" (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 48; *Piechowicz /Polonya*, § 239). Bu haberleşme, örneğin tutulma sırasında muamele bakımından, itiraz hakkının ilk adımını teşkil edebilir (*Ekinci ve Akalın /Türkiye*, § 47) ve savunmanın hazırlanması üzerinde, bir başka deyişle 6. maddede yer alan bir başka Sözleşme hakkının kullanılmasında, etkisi olabilir (*Golder /Birleşik Krallık*, § 45 son kısım; *S. /İsviçre*, § 48; *Beuze /Belçika* [BD], § 193).

468. Mahkeme avukat-müvekkil gizliliği ilkesinin gözetilmesini temel kabul eder (*Helander /Finlandiya* (kar.), § 53). Bu haberleşmenin sistematik şekilde izlenmesi bu ilkeye ters düşer (*Petrov /Bulgaristan*, § 43).

469. Ancak Mahkeme, cezaevi makamlarının, bir avukattan mahpusa gelen mektubun olağan tespit yöntemlerinin açığa çıkaramadığı yasadışı bir içerik ihtiva ettiğine inanmak için makul sebepleri olduğunda, cezaevi makamlarının mektubu açabileceklerini kabul eder. Ancak mektup yalnızca açılmalı ve okunmamalıdır (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 48; *Erdem /Almanya*, § 61). Mahpusun avukatıyla haberleşmesinin korunması, üye Devletlerin

¹⁹ Bakınız Tutukluluk ve mahpusluk sırasında esnasında özel hayat bölümü

mektubun okunmasını engellemek için mektubu mahpusun huzurunda açmak gibi uygun güvenceler sağlamasını gerektirir (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 48).

470. Bir mahpusun avukatına giden ve avukatından gelen postalarının okunmasına yalnızca istisnai durumlarda, makamların, mektubun içeriğinin cezaevi güvenliğini veya başkalarının güvenliğini tehlikeye atması veya suç niteliğinde olması nedeniyle “ayrıcılığın kötüye kullanıldığına” inanmak için makul sebebi varsa, izin verilmelidir. “Makul sebep” olarak görülebilecek şeyler koşullara bağlı olacaktır ama objektif bir gözlemciyi ayrıcalıklı iletişim kanalının kötüye kullanıldığına ikna edecek olguların ve bilgilerin varlığını gerektirir (*Campbell /Birleşik Krallık*, § 48; *Petrov /Bulgaristan*, § 43). Bu ayrıcalığa getirilecek herhangi bir istisnaya, kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler eşlik etmelidir (*Erdem /Almanya*, § 65).

471. Terörle mücadele istisnai bir bağlamdır ve “ulusal güvenliğin” korunması ve “düzenin korunması ve suçun önlenmesi” meşru amaçlarını gütmeyi içerir (*Erdem /Almanya*, §§ 60 ve 66-69). Atıf yapılan davada, devam eden davanın bağlamı, terör tehdidi, güvenlik gereklilikleri, var olan usule ilişkin güvenceler ve sanık ile avukatı arasında başka iletişim kanallarının bulunması, Mahkeme’nin 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermesine neden olmuştur.

472. Cezaevi koşulları ve cezaevi makamlarının birtakım davranışları hakkında şikâyette bulunan mektupların denetlenmesi Madde 8 § 2 ile uyumlu bulunmamıştır (*Ekinci ve Akalin /Türkiye*, § 47).

473. Bir avuktan gelen, tutuklanan kişiyi hakları konusunda bilgilendiren bir mektubun savcı tarafından alıkoymasının Madde 8 § 2’yi ihlal ettiğine hükmedilmiştir (*Schönenberger ve Durmaz /İsviçre*, §§ 28-29).

474. Bir mahpus ile avukatı arasında, Mahkeme’ye başvuruyu ve Mahkeme önündeki yargılamalara katılımı ilgilendiren haberleşmenin sınırlanması durumunda Sözleşme’nin 34. maddesi de (aşağıya bakınız) uygulanabilir (özellikle de telefon aramaları ve yazışmaların yasaklanmasına ilişkin *Shtukurov /Rusya*, § 140). Mevcut veya müstakbel bir başvuru ile Mahkeme önündeki vekili arasındaki haberleşme ayrıcalıklı olmalıdır (*Boris Popov /Rusya*, §§ 43 ve 112).

475. Yine de Mahkeme, mahpusların erişimi olması gereken haberleşme yollarının belirlenmesinde Devletin belli bir takdir yetkisini elinde tuttuğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, haberleşmeyi iletmek için başkaca etkili ve yeterli yolların bulunduğu durumda, avukatı tarafından cezaevi e-posta adresine gönderilmiş olan e-postanın cezaevi makamları tarafından mahpusa iletilmemesi meşrudur (ulusal hukukun mahpuslar ve avukatı arasındaki iletişimin posta, telefon veya ziyaretler yoluyla gerçekleşmesi gerektiğini öngördüğü *Helander /Finlandiya* (kar.), § 54).

476. Avukatlarla yapılan haberleşmenin farklı kategorileri arasında bir ayırım yapılması için bir neden yoktur. Amacı ne olursa olsun, bu haberleşmeler özel ve gizli nitelikte meselelere ilişkindir. *Altay /Türkiye* (no. 2)* davasında, Mahkeme ilk kez, bir avukatla hukuki destek

bağlamında kurulan sözlü, yüz yüze iletişimin prensip olarak “özel hayat” kapsamına girdiğine hükmetmiştir (§ 49 ve § 51).²⁰

6. Mahkeme ile haberleşme

477. Bir mahpusun Sözleşme kurumlarıyla olan haberleşmesi Madde 8 kapsamındadır. Mahkeme, Sözleşme kurumları tarafından mahpuslara gönderilen mektupların açılmış olduğu durumda haberleşmeye saygı hakkına müdahale olduğuna karar vermiştir (*Peers /Yunanistan*, § 81; *Valašinas /Lithuania*, §§ 128-129; *Idalov /Rusya* [BD], §§ 197-201). Başka durumlarda olduğu gibi, böyle bir müdahale “hukuka uygun” olmadığı, Madde 8 § 2’de yer alan meşru amaçlardan birini gütmeye ve “demokratik toplumda gerekli” olmadığı sürece 8. maddeyi ihlal edecektir (*Petra /Romanya*, § 36).

478. Başvurucunun yeni nakledildiği tesiste, birçok mektuptan yalnızca birinin “yanlışlıkla açılmış olduğu” bir davada Mahkeme, Madde 8 § 1 bağlamında haberleşmeye saygı hakkına müdahale teşkil edecek, başvurucunun Sözleşme kurumlarıyla haberleşmesine saygıyı sarsmaya yönelik, makamların herhangi bir kasti niyeti olduğunu gösteren delil olmadığına karar vermiştir (*Touroude /Fransa* (kar.); *Sayoud /Fransa* (kar.)).

479. Diğer taraftan, haberleşmenin izlenmesi, otomatik, koşulsuz, bir yargı merciinin kararından bağımsız ve itiraz edilemez olduğu durumda, “hukuka uygun” değildir (*Petra /Romanya*, § 37; *Kornakovs /Letonya*, § 159).

480. Mahpuslar ve Mahkeme arasındaki haberleşmeyi ilgilendiren uyuşmazlıklar, bireysel başvuru hakkının “etkili kullanımına” engel olduğunda, Sözleşme’nin 34. maddesi altında da sorun doğurabilir (*Shekhov /Rusya*, § 53 ve buradaki atıflar; *Yefimenko /Rusya*, § 164).

481. Sözleşme’ye Âkit Taraflar, kendi makamlarının, Mahkeme’ye başvuru hakkının etkili kullanımını “herhangi bir şekilde” engellemediklerini temin etmeyi üstlenmiştir. Dolayısıyla, başvurucuların veya potansiyel başvurucuların, bir Sözleşme yoluna başvurmadan makamlar tarafından vazgeçirilmeden veya caydırılmadan, ve şikâyetlerini geri çekmeleri veya değiştirmelerine yönelik herhangi bir çeşit baskıya maruz kalmadan, Mahkeme ile özgürce iletişim kurabilmeleri azami derecede önemlidir (*İlaşcu ve Diğerleri /Moldova ve Rusya* [BD], § 480; *Cotleț /Romanya*, § 69). Bir başvurucudan gelen, prensipte Sözleşme Madde 35 § 1 bakımından altı ay kuralına uygunluk hususunu belirlemeye yarayan yazışmaların iletilmemesi, Mahkeme’ye başvuru hakkının etkili kullanımının engellenmesinin tipik bir örneğidir (*Kornakovs /Letonya*, § 166). Sözleşme’nin 34. Maddesi kapsamına giren durumlar şunları içerir:

- Mahkeme’den veya Mahkeme’ye olan mektupların, basit alındı belgelerinin bile (*Yefimenko /Rusya*, § 163), cezaevi makamları tarafından denetlenmesi (*Maksym /Polonya*, §§ 31-33 ve buradaki atıflar);
- Mahkeme’ye mektup gönderdiği için bir mahpusun cezalandırılması (*Kornakovs /Letonya*, §§ 168-169);

²⁰ Bakınız Tutukluluk ve mahpusluk sırasında özel hayat.

- baskı veya sindirme teşkil eden fiiller (*Ilaşcu ve Diğerleri /Moldova ve Rusya* [BD], § 481);
- cezaevi makamlarının, başvuru formuna eklenmesi gereken fotokopileri sağlamayı reddetmesi veya haksız olarak geciktirmesi (*Igors Dmitrijevs /Letonya*, §§ 91 ve 100; *Gagiu /Romanya*, §§ 95-96; *Moisejevs /Letonya*, § 184);
- genel olarak, Mahkeme'ye başvurular için gereken belgelere etkili erişim olmaması (*Vasiliy Ivashchenko /Ukrayna*, §§ 123 ve 125).

482. Mahpuslar kapalı alana hapsedilmiş olduklarından, akrabaları ve dış dünyayla çok az iletişimleri olduğundan ve sürekli cezaevi yönteminin otoritesine tâbi olduklarından, mahpusların şüphesiz savunmasız ve bağımlı bir konumda olduğu göz önünde tutulmalıdır (*Cotleţ /Romanya*, § 71; *Kornakovs /Letonya*, § 164). Buna göre, başvuru hakkının kullanılmasını engellemekten kaçınmayı üstlenmenin yanı sıra, bazı durumlarda makamların, cezaevi yönetimi karşısında savunmasız ve bağımlı bir konumda olan (*Naydyon /Ukrayna*, § 64) ve geçerli bir başvuru sunmak için Mahkeme'nin Yazı İşleri Müdürlüğü'nün gerektirdiği belgeleri kendi imkânlarıyla temin edemeyen mahpusa gerekli imkânları sağlama yükümlülüğü olabilir (*Vasiliy Ivashchenko /Ukrayna*, §§ 103-107).

483. *Mahkeme İçtüzüğü*'nün 47. maddesi uyarınca, başvuru formuna Mahkeme'nin bir karara varmasını sağlayacak ilgili belgeler eklenmelidir. Bu durumda makamların başvuruculara, talep üzerine, Mahkeme'nin başvurularını yeterli ve etkili şekilde değerlendirmesi için ihtiyaçları olan belgeleri sağlama yükümlülüğü vardır (*Naydyon /Ukrayna*, § 63 ve buradaki atıflar). Başvurucuya Mahkeme'ye başvuru için gereken belgelerin uygun sürede sağlanmaması, Devletin Sözleşme'nin 34. maddesi altındaki yükümlülüklerinin ihlaline yol açar (*Iambor /Romanya (no. 1)*, § 216; ve karşılaştırınız *Ustyantsev /Ukrayna*, § 99). Yine de belirtilmelidir ki:

- Mahkeme'nin vurguladığı üzere, bütün belgelerin kopyalarının cezaevi makamlarından teslim alınmasına yönelik otomatik bir hak yoktur (*Chaykovskiy /Ukrayna*, §§ 94-97);
- Mahkeme'ye gönderilen postalardaki her gecikme eleştiriyi hak etmez (4-5 gün için: *Yefimenko /Rusya*, §§ 131 ve 159; 6 gün için: *Shchebetov /Rusya*, § 84), özellikle de başvurucunun Mahkeme'ye şikâyetini engellemeye yönelik kasti bir niyet olmadığı durumda (biraz daha uzun bir gecikme için, *Valašinas /Lithuania*, § 134), ama makamların haksız bir gecikme olmadan yazışmaları iletme yükümlülüğü vardır (*Sevastyanov /Rusya*, § 86);
- başvurucunun Mahkeme'yle haberleşmenin engellendiğine dair iddiaları yeterince desteklenmiş olmalıdır (*Valašinas /Lithuania*, § 136; *Michael Edward Cooke /Avusturya*, § 48) ve Sözleşme'nin 34. maddesini ihlal eden bir hareket veya ihmâl olarak nitelendirilmesi için asgari bir ciddiyet eşliğine erişmelidir (*Kornakovs /Letonya*, § 173; *Moisejevs /Letonya*, § 186);
- davalı Hükümet, başvuru hakkının engellenmesine yönelik tutarlı ve inandırıcı suçlamalara cevaben Mahkeme'ye makul bir açıklama sunmalıdır (*Klyakhin /Rusya*, §§ 120-121);
- cezaevine yasak materyal sokmak için Mahkeme'den gelen zarfların taklit edilmesi ihtimali öyle ihmâl edilebilir bir risk teşkil eder ki göz ardı edilebilir (*Peers /Yunanistan*, § 84).

7. Gazeteciler ile haberleşme

484. Haberleşme bağlamında ifade özgürlüğü hakkı Sözleşme Madde 8 ile korunur. Prensipite, bir mahpus yayımlanmak üzere metin gönderebilir (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, § 99; *Fazıl Ahmet Tamer /Türkiye*, § 53). Uygulamada, metnin içeriği dikkate alınacak bir etkindir.

485. Örneğin, tutuklu bir mahpusun gazetecilere iki mektup göndermesinin yasaklanmasına yönelik kararın müdahale teşkil ettiğine karar verilmiştir. Ancak ulusal makamlar, mektupların ceza takibatı devam ederken tanıklar ve kovuşturma makamları hakkında iftira atan suçlamalar içerdiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, başvurusunun bu suçlamaları mahkemeler önünde ileri sürme imkânı olmuştur ve başvurucu dış dünyayla olan bağlantısından mahrum bırakılmamıştır. Dolayısıyla basınla olan haberleşmesinin yasaklanması, Mahkeme tarafından, güdülen meşru amaçla, bilhassa suçun önlenmesiyle, orantılı kabul edilmiştir (*Jöcks /Almanya* (kar.)).

486. Daha genel olarak, basına gönderilmeyen ama yayımlanması olası bir mektup söz konusu olduğunda, mektupta adı geçen cezaevi personelinin haklarının korunması da dikkate alınabilir (*W. /Birleşik Krallık*, §§ 52-57).

8. Mahpus ile doktor arasında haberleşme

487. Mahkeme, ilk kez *Szuluk /Birleşik Krallık* davasında, bir mahpusun tıbbi haberleşmelerinin izlenmesiyle ilgilenmiştir. Bu dava, bir mahpusun, hayatını tehdit eden tıbbi durumuyla ilgili, hastanedeki tedavisine nezaret eden uzman doktor ile haberleşmesinin cezaevinin tıbbi görevlisi tarafından izlenmesine ilişkindir. Mahkeme, hayatını tehdit eden bir tıbbi durumu olan bir mahpusun, cezaevinde yeterli tıbbi tedaviyi aldığına dair, dışarıdan bir uzman tarafından kendisine güven verilmesini isteyeceğini kabul etmiştir. Olayın koşulları dikkate alındığında, Mahkeme, mahpusun tıbbi haberleşmesinin izlenmesi cezaevinin tıbbi görevlisiyle sınırlı kalmış olmasına rağmen, haberleşmeye saygı hakkıyla adil bir denge kurmadığına karar vermiştir (§§ 49-53).

9. Yakın akrabalar veya diğer kişiler ile haberleşme

488. Makamların mahpuslara yakın akrabalarıyla iletişimde kalmalarına yardımcı olması elzemdir. Bununla bağlantılı olarak Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları'nda ortaya konan tavsiyelerin önemini vurgulamıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye*, § 55).

489. Mahpusların dış dünyayla etkileşimi üzerinde bir derece kontrol gerekli olabilir (*Coşcodar /Romanya* (kar.); maksimum güvenli tesiste tutulma durumunda *Baybaşın /Hollanda* (kar.)).

490. Mahkeme, mahpusun suçlularla ve diğer tehlikeli bireylerle haberleşmesi ile özel hayatı ve aile hayatıyla ilgili olan haberleşmesi arasında ayırım yapar (*Čiapas /Lithuania*, § 25). Ancak ciddi suçlarla suçlanan bir mahpusun yakın bir akrabasından gelen mektupların

denetlenmesi, suçun önlenmesi ve devam eden davanın uygun şekilde yürütülmesi için gerekli olabilir (*Kwiek /Polonya*, § 48).

491. Mahpusun yakın akrabalarıyla iletişim kurmasına izin verilen dillerden bir veya birkaçını konuştuğu durumda, maksimum güvenli bir tesisteki bir mahpusun akrabalarıyla kendi tercih ettiği dilde haberleşmesi, birtakım güvenlik nedenleriyle -kaçma riskinin engellenmesi gibi- yasaklanabilir (*Baybaşın /Hollanda* (kar.)).

492. Ancak Mahkeme, aile içinde kullandıkları tek dilde akrabalarıyla telefonda konuşmak isteyen mahpusların, resmi dili gerçekten konuşup konuşmadıklarını belirlemek için ücretlerini kendilerinin karşıladığı bir ön süreçten geçmeye zorunlu tutulmalarına yönelik uygulamayı kabul etmemiştir (*Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye*, §§ 59-60). Mahkeme, bir mahpusu, ücretini kendisi karşılayarak, ana dilinde yazılmış özel mektuplarının resmi dile önceden tercüme edilmesini sağlamaya zorunlu tutmanın da 8. maddeye aykırı olduğuna karar vermiştir (*Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri /Türkiye*, § 60).

493. Bir mahpustan ailesine olan mektup (veya *Pfeifer ve Plankl /Avusturya*, § 47’de olduğu gibi bir mahpustan bir diğerine özel bir mektup), şiddete başvurma tehdidi olmadığı sürece sırf cezaevi personeli hakkında uygunsuz ifadeler veya eleştiriler içeriyor diye (*Vlasov /Rusya*, § 138), denetlenemez (*Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, §§ 65 ve 103).

10. Mahpus ile diğer alıcılar arasında haberleşme

494. Mahpusların başka alıcılarla, örneğin bir Ombudsman (*Niedbafa /Polonya*, § 81) veya sivil toplum kuruluşlarıyla olan haberleşmeleri (*Jankauskas /Lithuania*, § 19) sansürlenebilir.

C. Avukatların haberleşmesi²¹

495. Bir avukat ile müvekkili arasındaki haberleşme, amacı her ne olursa olsun, Madde 8 ile korunur ve bu koruma gizlilik bakımından da pekiştirilmiştir (*Michaud /Fransa*, §§ 117-119). Bu durum demokratik toplumda avukatlara verilen temel rol ile, davanın taraflarını savunma rolü ile haklı kılınır. Denetlenen belgelerin içeriği önemsizdir (*Laurent /Fransa*, § 47). Mesleki gizlilik “avukat ve müvekkil arasındaki güven ilişkisinin temelidir” (*ibid.*) ve bu ilişkiye müdahalenin adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi üzerinde ve dolayısıyla Sözleşme’nin 6. maddesi ile güvence altına alınmış haklar üzerinde yansımaları olabilir (*Niemietz /Almanya*, § 37; *Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya*, § 65). Mesleki gizlilik ilkesine dolaylı ancak zorunlu olarak bağlı olan hak, “bir suç ile itham edilen” herkesin kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı dahil olmak üzere, herkesin adil yargılanma hakkıdır (*Michaud /Fransa*, § 118).

496. Mahkeme, örneğin bir avukatın müvekkiline olan mektubunun iletilmemesinin (*Schönenberger ve Durmaz /İsviçre*) ve bir hukuk bürosunun telefon hatlarının dinlenmesinin (*Kopp /İsviçre*) Sözleşme Madde 8 ile uyumluluğunu incelemiştir.

497. “Haberleşme” terimi geniş şekilde yorumlanır. Aynı zamanda avukatların yazılı dosyalarını (*Niemietz /Almanya*, §§ 32-33; *Roemen ve Schmit /Lüksemburg*, § 65), bilgisayar

²¹ Bir önceki bölümde (Mahpusların haberleşmesi) söz edilen mahpuslarla haberleşme durumu dahil değildir,

hard disklerini (*Petri Sallinen ve Diğerleri /Finlandiya*, § 71), elektronik verilerini (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya*, §§ 66-68; *Robathin /Avusturya*, § 39), bilgisayar dosyaları ve e-posta hesaplarını (*Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services /Fransa*, § 69) ve bir avukatın üzerine bir not yazıp müvekkillerine verdiği katlanmış bir kağıt parçasını (*Laurent /Fransa*, § 36) da kapsar.

498. Mesleki imtiyaz, avukat, müvekkil ve adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi için oldukça önemli olsa da, çiğnenemez değildir (*Michaud /Fransa*, §§ 123 ve 128-129). Atıf yapılan davada Mahkeme, avukatların müvekkillerinin yasadışı para aklama faaliyetlerinden duydukları şüpheyi bildirme yükümlülüğünün, bu şüpheler savunma rolleri dışında bir bağlamda ortaya çıktığında, avukat-müvekkil gizliliğine orantısız bir müdahale teşkil edip etmediğini incelemiştir (ihlal yok.) *Versini-Campinchi ve Crasnianski /Fransa*'da Mahkeme bir avukatın, telefon hattı dinlenen bir müvekkiliyle olan konuşmasının dinlenmesini, dolayısıyla avukat tarafından suç işlendiğinin ortaya çıkmasını incelemiştir. Mahkeme, belli şartlar altında avukat-müvekkil gizliliği ilkesine istisna getirilebileceğine hükmetmiştir (§§ 79-80).

499. Bir avukatı şüpheleri bildirmeye zorunlu tutan mevzuat, avukatın müvekkilleriyle olan mesleki alışverişlerine saygı hakkına “devam eden” bir müdahale teşkil eder (*Michaud /Fransa*, § 92). Müdahale bizzat avukatlara karşı yargılamalar bağlamında da ortaya çıkabilir (*Robathin /Avusturya*; *Sérvulo & Associados - Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri /Portekiz*).

500. Üçüncü bir kişi aleyhine olan ceza takibatı sırasında bir avukatın ofisinin aranması, meşru bir amaç güdüyor olsa dahi, avukatın mesleki imtiyazına orantısız şekilde müdahale eder (*Niemitz /Almanya*, § 37).

501. Bir avukatın “haberleşmesine” yapılan müdahale, uygun şekilde haklı kılınmazsa, Madde 8'i ihlal edecektir. Bu nedenle, müdahale “hukuka uygun” olmalı (*Robathin /Avusturya*, §§ 40-41), 8. maddenin 2. fıkrasında sıralanan “meşru amaçlardan” birini gütmeli (*Tamosius /Birleşik Krallık* (kar.); *Michaud /Fransa*, §§ 99 ve 131) ve bu amaca ulaşmak için “demokratik toplumda gerekli” olmalıdır. Madde 8 bağlamında gereklilik kavramı, zorunlu bir toplumsal ihtiyaç olduğu ve özellikle de müdahalenin güdülen meşru amaç ile orantılı olduğu anlamına gelir (*ibid.*, § 120). Bir avukatın veya hukuk bürosunun müdahaleden etkilendiği durumda, belirli güvenceler konulmuş olmalıdır.

502. Mahkeme, telefon dinlemeleri bir avukatın haberleşmesine saygı hakkına ciddi bir müdahale teşkil ettiğinden, özellikle de kullanıma açık teknolojiler giderek daha karmaşık hale geldiği için, dinlemelerin bilhassa açık bir “kanuna” dayanması gerektiğini vurgulamıştır (*Kopp /İsviçre*, §§ 73-75). Atıf yapılan davada Mahkeme, öncelikle kanun, bir avukatın özellikle işiyle bağlantılı hususlar ile avukatlık faaliyetleriyle ilgili olmayan hususlar arasında nasıl ayırım yapılması gerektiğini açıkça belirtmediği için ve ikinci olarak, telefonun dinlenmesi bağımsız bir hakim tarafından hiçbir denetim olmadan yetkililer tarafından yürütüldüğü için 8. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (ayrıca bakınız, “kanun” tarafından sağlanan koruma hakkında *Petri Sallinen ve Diğerleri /Finlandiya*, § 92).

503. Her şeyden önce, mevzuat ve uygulama kötüye kullanıma ve keyfiliğe karşı yeterli ve etkili güvenceler sağlamalıdır (*Iliya Stefanov /Bulgaristan*, § 38). Mahkeme'nin dikkate aldığı

etkenler arasında aramanın makul şüpheye dayanan bir karara dayanarak yapılıp yapılmadığı yer alır (sanığın daha sonra beraat ettiği bir dava için bakınız [Robathin /Avusturya](#), § 46). Arama kararının kapsamı makul şekilde sınırlı olmalıdır. Mahkeme, mesleki imtiyazla korunan materyallerin götürülmediğinden emin olmak için aramanın bağımsız bir gözlemci huzurunda yapılmasının önemini altını çizmiştir ([Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya](#), § 57; [Tamosius /Birleşik Krallık](#) (kar.); [Robathin /Avusturya](#), § 44). Dahası, arama kararının hukuka uygunluğu ve infazı yeterli şekilde incelenmelidir (*ibid.*, § 51; [Iliya Stefanov /Bulgaristan](#), § 44; [Wolland /Norveç](#), §§ 67-73).

504. Soruşturmayla ilgisiz olmasına veya avukat-müvekkil gizliliği ile korunuyor olmasına rağmen özel olarak tespit edilmiş belgelere el konulduğuna dair desteklenmiş suçlamalar incelenirken, hâkim bir “spesifik orantılılık incelemesi” yapmalı ve uygun olduğu takdirde belgelerin geri verilmesine hükmetmelidir ([Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services /Fransa](#), § 79). Örneğin [Wolland /Norveç](#)’te (ihlal yok), Mahkeme, hard disk ve dizüstü bilgisayarını mülkündeki ilk aramadan iki gün sonra başvurucuya geri verildiğinden, arama süreci devam ederken elektronik belgelerin başvurucu için erişilebilir olduğunu vurgulamıştır (§§ 55-80).

505. Veri aramaları ve el koymaları sırasında ilgili usule ilişkin güvencelere uyulmaması Madde 8 ihlalini gündeme getirir ([Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya](#), §§ 66-68; karşılaştırınız [Tamosius /Birleşik Krallık](#) (kar.)).

506. Arama kararının açıklık derecesiyle ilgili geniş bir içtihat vardır: karar, soruşturmayı yapan ekibin hukuka aykırı davranıp davranmadığının veya yetkilerini aşip aşmadığının değerlendirilmesine olanak vermek için aramanın amacı hakkında yeterli bilgi içermelidir. Arama, görevi hangi belgelerin avukat-müvekkil gizliliği ile korunduğunu ve götürülmemeleri gerektiğini tespit etmek olan, yeterince nitelikli ve bağımsız bir hukukçu gözetiminde gerçekleştirilmelidir ([Iliya Stefanov /Bulgaristan](#), § 43). Mesleki gizliliğe ve adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine olan herhangi bir müdahaleye karşı pratik güvenceler olmalıdır (*ibid.*).

507. Mahkeme şunları eleştirmiştir:

- fazlasıyla geniş şekilde ifade edilmiş, hangi belgelerin ceza soruşturması için “ilgili” olduğunu tespit etmede kovuşturma makamlarına sınırsız bir takdir bırakan bir arama kararı ([Aleksanyan /Rusya](#), § 216);
- makul şüpheye dayanan ama fazlasıyla geniş ifadelerle yazılmış bir arama karar ([Robathin /Avusturya](#), § 52);
- tam iki ay süreyle başvurucunun, avukat-müvekkil gizliliğiyle korunan materyaller içeren bilgisayar ve bütün disketlerine polisin el koymasına izin veren arama kararı ([Iliya Stefanov /Bulgaristan](#), §§ 41-42).

508. Gizli belgelerin korunmasının hâkim tarafından sağlanması önemli bir güvencedir ([Tamosius /Birleşik Krallık](#) (kar.)). Aynısı, karşı çıkılan mevzuatın avukatın savunma rolünün özünü koruduğu ve avukat-müvekkil gizliliğini korumak için bir filtre sunduğunda da geçerlidir ([Michaud /Fransa](#), §§ 126-129).

509. Birçok durumda, avukatların haberleşmesi meselesi ile ofislerinin aranması meselesi yakından bağlantılıdır (bundan dolayı Hukuk büroları hakkındaki bölüme atıf yapılmaktadır).

510. Son olarak, tutulan kişinin avukatı ile polis istasyonundaki görüşmelerinin gizli şekilde izlenmesi, bu ilişkiye güçlendirilmiş bir koruma sağlanması ihtiyacı ve özellikle de bu ilişkiyi karakterize eden etkileşimlerin gizliliği düşünülerek, Mahkeme'nin bir avukat ile müvekkil arasındaki telefon konuşmalarının dinlenmesine ilişkin belirlediği ilkeler açısından incelenmelidir (*R.E. /Birleşik Krallık*, § 131).

511. Resmi olarak suçlanmış ve polis eşliğinde olan kişiler bakımından, bu kişilerin bir avukat ile haberleşmelerinin kontrolü tek başına Sözleşme ile uyumsuz değildir. Ancak böyle bir kontrole yalnızca yetkililerin haberleşmenin yasadışı bir içeriği olduğuna inanmak için makul bir nedeni olduğunda izin verilebilir (*Laurent /Fransa*, §§ 44 ve 46).

D. Telekomünikasyonun cezai bağlamda izlenmesi²²

512. Madde 8 § 2'nin yukarıda bahsi geçen gereklilikleri elbette bu bağlamda da sağlanmalıdır (*Kruslin /Fransa*, § 26; *Huvig /Fransa*, § 25). Özellikle de böyle bir izleme, gerçeğin açığa çıkarılmasına hizmet etmelidir. Haberleşmeye saygı hakkına ciddi bir müdahale teşkil ettiğinden, bilhassa açık olan bir “kanuna” dayanmalıdır (*Huvig /Fransa*, § 32) ve yeterince hukuki belirlilik sağlayan bir yasal çerçevenin bir parçası olmalıdır (*ibid.*). Kurallar açık ve detaylı olduğu kadar (kullanıma açık teknolojiler giderek daha karmaşık hale geldiği için), herkesin kendileri için olan sonuçları öngörebilmesi için hem erişilebilir hem de öngörülebilir olmalıdır (*Valenzuela Contreras /İspanya*, §§ 59 ve 61). Yeterince açık kurallar olması gereği hem izlemeye izin verilen ve izlemenin gerçekleştirildiği durumları hem de bunun koşullarını ilgilendirir. İletişimin gizli izlenmesine yönelik tedbirlerin uygulanması ilgili bireylerin veya kamunun denetimine açık olmadığı için, yürütmeye veya hâkime verilen yasal takdirin sınırları yoksa, “kanun” hukuk devleti ilkesine aykırı olacaktır. Dolayısıyla kanun, bireye keyfi müdahaleye karşı yeterli korumayı sağlamak için, herhangi bir takdir yetkisinin kapsamını ve uygulanma biçimini yeterince açık şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 230). Uygulamada herhangi bir keyfilik riski varsa, kanun hukuka uygunluk gerekliliklerine uygun olmayacaktır (*Bykov /Rusya* [BD], §§ 78-79). Gizli izlemeye başvurmak gibi hassas bir alanda yetkili makam, ilgili yasal araçlara uygun davranırken, bu denli müdahaleci bir tedbiri meşru kılan ikna edici nedenleri belirtmelidir (*Dragojević /Hrvatistan*, §§ 94-98).

513. Mahkeme, şu davalarda haberleşmeye saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir, örneğin: *Kruslin /Fransa*, § 36; *Huvig /Fransa*, § 35; *Malone /Birleşik Krallık*, § 79; *Valenzuela Contreras /İspanya*, §§ 60-61; *Prado Bugallo /İspanya*, § 30; *Matheron /Fransa*, § 43; *Dragojević /Hrvatistan*, § 101; *Šantare ve Labaznikovs /Letonya*, § 62.

514. Telefon dinlemesine maruz kalmış kişinin, söz konusu tedbirlere itiraz etmek için “etkili incelemeye” erişimi olmalıdır (*Marchiani /Fransa* (kar.)). Dinlenen telefon hattının üçüncü bir kişiye ait olduğu gerekçesiyle, bir kişiye telefon konuşmalarının dinlenmesi hakkında

---

²² Ayrıca bakınız Devletin güvenlik güçleri veya diğer organları tarafından dosya veya veri toplanması hakkındaki bölüm

şikâyette bulunmak için dava hakkı tanınmaması Sözleşme’yi ihlal eder (*Lambert /Fransa*, §§ 38-41).

515. Mahkeme, bir dairedeki telefonda aranan numaraları elde etmek için polis tarafından atılan hukuka uygun adımların, şüphelenilen bir suçun soruşturulması bağlamında gerekli olduğuna hükmetmiştir (*P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık*, §§ 42-51). Telefon dinlemesinin, bireylerin büyük çaplı uyuşturucu kaçakçılığı operasyonuna karıştığını saptamak için temel soruşturma tedbirlerinden birini teşkil ettiği ve tedbirin “etkili incelemeye” tâbi olmuş olduğu durumda, Mahkeme benzer bir sonuca ulaşmıştır (*Coban /İspanya* (kar.)).

516. Genel olarak Mahkeme, hukuka uygun ve başka şeylerin yanı sıra, kamu güvenliği ve düzenin korunması ve suçun önlenmesi için demokratik toplumda gerekli olduğunda, cezai bağlamda telefon dinlemelerinin rolünü kabul eder. Bu gibi tedbirler polise ve mahkemelere suçu önleme ve cezalandırma görevlerinde yardımcı olur. Ancak Devlet, bunların pratikteki uygulamasını herhangi bir kötüye kullanımı veya keyfiliği önleyecek şekilde düzenlemelidir (*Dumitru Popescu /Romanya* (no. 2)).

517. Bir ceza davası bağlamında, hâkim tarafından hükmedilmiş olan ve hâkim denetiminde yürütülen, kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvencelerle birlikte gelen ve sonrasında bir mahkeme tarafından incelemeye tâbi tutulmuş telefon dinleme operasyonları, güdülen meşru amaçla orantılı kabul edilmiştir (*Aalmoes ve Diğerleri /Hollanda* (kar.); *Coban /İspanya* (kar.)). Mahkeme ayrıca, ulusal makamlar tarafından dayanılan yasa hükümlerinin yorumunun ve uygulamasının, telefon dinleme operasyonlarını hukuka aykırı kılacak kadar keyfi olduğuna veya açıkça makul olmadığına dair bir ibare bulunmadığı durumda, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*İrfan Güzel /Türkiye*, § 88).

518. Buna ek olarak Devlet, bu şekilde elde edilen verinin ve tamamen özel olan konuşmaları kolluk makamları tarafından dinlenen kişilerin haklarının etkili şekilde korunmasını temin etmelidir (*Craxi /İtalya* (no. 2), §§ 75 ve 83, ihlal). *Drakšas /Litvanya*’da Mahkeme, basına yapılan sızıntılar ve yetkililerin izni ile kovuşturma makamları tarafından soruşturma altında olan bir siyasetçiye ait telefon hattında kaydedilen özel bir konuşmanın yayınlanması nedeniyle ihlal olduğuna karar vermiştir (§ 60). Ancak özel olmayan ama mesleki ve politik olan konuşmaların kayıtlarının, anayasa yargılamaları bağlamında, hukuka uygun olarak yayınlanmalarının Madde 8’i ihlal etmediğine karar vermiştir (*ibid.*, § 61).

E. Özel kişiler, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmesi²³

519. Haberleşmeye saygı hakkı özel, ailevi ve profesyonel alanları kapsar. *Margareta ve Roger Andersson /İsveç*’te Mahkeme, bir anne ve sosyal hizmetlerin bakımındaki çocuğu arasındaki mektup ve telefon iletişimine yapılan, onları yaklaşık bir buçuk yıl boyunca neredeyse kalan tüm iletişimlerinden mahrum bırakan kısıtlamalar nedeniyle ihlal tespit etmiştir (§§ 95-97).

520. *Copland /Birleşik Krallık*’ta Mahkeme, hiçbir yasal dayanağı olmadan, bir kamu görevlisinin telefon konuşmalarının, e-posta ve internet kullanımının izlenmesi nedeniyle

²³ Ayrıca bakınız paragraf 121 hakkındaki bölüm.

ihlal tespit etmiştir (§§ 48-49). Kamuda işveren tarafından işyerinin izlenmesi hakkındaki *Halford /Birleşik Krallık*'ta, Mahkeme, hiçbir yasal aracın ilgili kamu görevlisinin telefonunda yapılan konuşmaların dinlenmesini düzenlemediğinden bahisle ihlal olduğuna karar vermiştir (§ 51).

521. Özel işyerlerinden yapılan iletişim “haberleşme” kavramı kapsamına girebilir (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 74). Bu davada bir işveren, çalışanını, özel konuşmaları için iş bilgisayarında bir internet anlık mesaj servisi kullanmakla suçlamıştır. Mahkeme, işverenin talimatlarının işyerindeki özel sosyal hayatı sifira indiremeyeceğine hükmetmiştir. Özel hayata ve haberleşmenin gizliliğine saygı hakkı, bu haklar gerektiği kadar kısıtlanabilecek olsa dahi, var olmaya devam eder (*Bărbulescu /Romanya* [BD], § 80).

522. Âkit Devletlere, işverenin çalışanların işyerinde mesleki olmayan, elektronik veya diğer iletişimlerini düzenleyebileceği koşulları düzenleyen yasal çerçeve bakımından “geniş bir takdir yetkisi” tanınmalıdır. Buna karşılık, Devletin takdiri sınırsız değildir; işveren tarafından yazışma ve diğer iletişimin izlenmesine ilişkin tedbirler getirilmesine, bu tedbirlerin kapsamı ve süresi ne olursa olsun, bu tedbirlere “kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvencelerin eşlik ettiğini” temin etmeye yönelik makamların bir pozitif yükümlülüğü vardır. Orantılılık ve kötüye kullanıma karşı usule ilişkin güvenceler bu bakımdan elzemdir (*Bărbulescu /Romanya* [BD], §§ 119-120).

523. Bu bağlamda, Mahkeme bu pozitif yükümlülüğe uygunluğun değerlendirilmesinde kullanılması gereken etkenlerin detaylı bir listesini yapmıştır: (i) çalışana, işverenin yazışma ve diğer iletişimlerini izleyebileceği ihtimalinin ve bu gibi tedbirlerin uygulanmasının açıkça ve önceden bildirilip bildirilmediği; (ii) işveren tarafından yapılan izlemenin kapsamı ve çalışanın mahremiyetine müdahalenin derecesi (trafik ve içerik); (iii) işverenin iletişimi izlemeyi ve iletişimin asıl içeriğine erişmeyi haklı kılan meşru nedenler sunup sunmadığı; (iv) daha az müdahaleci yöntem ve tedbirlere dayanan bir izleme sistemi kurmanın mümkün olup olmadığı; (v) izlemeye maruz kalan çalışan için izlemenin sonuçlarının ciddiyetinin yanı sıra izleme sonuçlarının ne şekilde kullanıldığı ve (vi) çalışana, özellikle de iletişimlerin içeriğine erişilme ihtimali hakkında önceden bildirim gibi, yeterli güvencelerin sağlanıp sağlanmadığı. Son olarak, iletişimlerini izlenmiş olan çalışanın “yukarıda belirtilen kriterlerin nasıl gözetildiğini ve karşı çıkılan tedbirlerin hukuka uygun olup olmadığını, en azından esas yönünden, belirleyecek yargı yetkisi olan bir yargı makamı önünde bir başvuru yoluna” erişimi olmalıdır (*Bărbulescu /Romanya* [BD], §§ 121-122).

524. İçtihat, ticari iflas bağlamında haberleşmenin izlenmesini de kapsar (*Foxley /Birleşik Krallık*, §§ 30 ve 43). *Luordo /İtalya*'da Mahkeme, gereğinden uzun iflas yargılamalarının, iflas edenin haberleşmeye saygı hakkı üzerindeki yansımaları nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 78). Ancak, iflas edenin haberleşmelerinin izlenmesi için bir sistem getirilmesi tek başına eleştiriye açık değildir (ayrıca bakınız *Narinen /Finlandiya*).

525. Şirketlerin haberleşmeleri meselesi, işyerlerinin aranması meselesiyle yakından ilgilidir (bu nedenle Ticari işletmelerle ilgili olan bölüme atıf yapılmaktadır). Örneğin *Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç*'te Mahkeme, bir şirketin, başka şirketlerle beraber kullanılan bilgisayar sunucusundaki bütün verinin bir kopyasını teslim etmesine hükmeden karar nedeniyle ihlal olmadığını tespit etmiştir. Her ne kadar uygulanan mevzuat önceden alınacak

bir yargısal izin gerektirmese de Mahkeme, kötüye kullanıma karşı etkili ve yeterli güvencelerin varlığını, şirketlerin ve çalışanlarının menfaatlerini ve etkili vergi teftişindeki kamu menfaatini dikkate almıştır (§§ 172-175). Ancak Mahkeme, rekabet kurallarını ihlal eden, hukuka aykırı bir fiyatlandırma anlaşması hakkında tali ve maddi deliller bulmak amacıyla işyerlerinin teftişine ilişkin *DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti* davasında ihlal tespit etmiştir. Mahkeme, önceden yargı izni olmaması, tedbirin gerekliliğinin geriye dönük incelemesinin yapılmaması ve elde edilen verinin yok edilmesi ihtimalini düzenleyen kuralların olmamasına işaret etmiştir (§§ 92-93).

F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli izlenmesi²⁴

526. Gizli izleme faaliyetleri ile ilgili ilk kararında, *Klass ve Diğerleri /Almanya*, § 48, Mahkeme özellikle “Demokratik toplumlar şimdilerde kendilerini çok gelişmiş casusluk biçimleri ve terörizm tarafından tehdit edilir bulmaktadır, bu nedenle bu gibi tehditlerle etkili şekilde mücadele etmek için Devletin kendi yetki sınırları içinde faaliyet gösteren bölücü grupları gizli şekilde izlemeye başvurabilmesi gerekir. Dolayısıyla Mahkeme, mektup, posta ve telekomünikasyonun gizli şekilde izlenmesi yetkilerini tanıyan birtakım mevzuatın, istisnai durumlarda, ulusal güvenlik ve/veya düzenin korunması ve suçun önlenmesi menfaatleri için demokratik toplumda gerekli olduğunu kabul etmelidir” demiştir. Ancak polis devletini karakterize eden, vatandaşların gizli şekilde izlenmesiyle ilgili yetkilere, Sözleşme altında, ancak demokratik kurumları korumak için kesin olarak gerekli olduğu ölçüde tahammül edilebilir (*ibid.*, § 42; *Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 72-73). İkinci davada, Mahkeme “kesin olarak gereklilik” kavramını açıklığa kavuşturmuştur. Böylece, gizli izleme tedbiri, genel olarak, demokratik kurumları korumak için ve özel olarak, münferit bir operasyonda hayati bilgilerin edinilmesi için kesin olarak gerekli olmalıdır. Aksi takdirde, makamlar yönünden “kötüye kullanım” olacaktır (§ 73).

527. Prensip olarak, Mahkeme bir halk davasını (*actio popularis*) tanımaz, dolayısıyla Madde 34’e uygun olarak başvuruda bulunabilmek için kişi, şikâyet edilen tedbirden “doğrudan etkilendiğini” gösterebilmelidir. Ancak gizli izleme tedbirlerinin belirli özellikleri ve bunların etkili kontrol ve denetimin sağlanmasının önemi dikkate alındığında, Mahkeme ilgili yasal rejime yönelik genel itirazlara da izin vermiştir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 165). Atif yapılan davada, bir başvurucunun, gizli izleme tedbirlerinin gerçekten kendisine uygulanmış olduğunu ispat etmek zorunda kalmadan Madde 8 ihlalinin “mağduru” olduğunu iddia edebileceği koşulları açıklığa kavuşturmuştur. Mahkeme bu yaklaşımı, *Kennedy /Birleşik Krallık*’ta benimsediği yaklaşıma dayandırmıştır; bu yaklaşımının, izleme tedbirlerinin gizliliğinin, tedbirlerin bilfiil itiraz edilemez ve ulusal yargı makamları ile Mahkeme’nin denetimi dışında kalır hale gelmesine neden olmadığını temin etme ihtiyacı için en uygun şekilde biçimlendirilmiş olduğunu tespit etmiştir. Buna göre bir başvurucu, eğer gizli izleme tedbirlerine müsaade eden mevzuatın kapsamına giriyorsa (ya mevzuat ile hedeflenen kişi grubuna dahil olduğu için ya da mevzuat doğrudan herkesi etkilediği için) ve gizli izlemeye itiraz etmek için uygun başvuru yolları yoksa, Sözleşme’nin ihlalinin mağduru olduğunu iddia edebilir. Buna ek olarak, başvurucu gizli tedbirlerin salt varlığı veya bunlara izin veren mevzuat sebebiyle, eğer kişisel durumu yüzünden potansiyel olarak bu tedbirlere maruz

²⁴ Ayrıca bakınız Güvenlik güçlerince veya diğer Devlet organlarınca dosya veya veri toplanması hakkındaki bölüm

kalma riski altında olduğunu gösterebilirse, başvuru yollarının var olduğu durumda dahi, yine de mağdur olduğunu iddia edebilir (§§ 171-172). Ayrıca bakınız “mağdur” statüsüyle ilgili olarak, *Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 32-39 ve buradaki atıflar.

528. *Roman Zakharov /Rusya* [BD] kararı, bir gizli izleme düzeninin “hukuka uygunluğu” (“hukukun kalitesi”) ve “gerekliliği” (keyfilige ve kötüye kullanım riskine karşı yeterlilik ve etkililik) ile ilgili Mahkeme’nin Madde 8 altındaki içtihadının kapsamlı bir genel değerlendirmesini içerir (§§ 227-303). Bu Büyük Daire davasında, cep telefonu iletişimlerinin gizli şekilde dinlenmesini düzenleyen ulusal yasal çerçevedeki eksiklikler, 8. maddenin ihlal edildiğine karar verilmesine neden olmuştur (§§ 302-303).

529. Bir bireyin gizli şekilde izlenmesi Madde 8 altında ancak “hukuka uygun” ise, 8. maddenin 2. fıkrası altında bir veya birden çok “meşru amaç” güdüyorsa ve bu amaçlara ulaşmak için “demokratik toplumda gerekli” ise haklı kılınabilir (*Szabó ve Vissy /Macaristan*, § 54; *Kennedy /Birleşik Krallık*, § 130).

530. İlk husus ile ilgili olarak, bu durum, izleme tedbirinin ulusal hukukta bir dayanağı olması gerektiği ve hukuk devleti ilkesi ile uyumlu olması gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla kanun, nitelik gerekliliklerini karşılamalıdır: ilgili kişi için yeterince erişilebilir ve etkileri bakımından öngörülebilir olmalıdır (*Kennedy /Birleşik Krallık*, § 151). İletişimin izlenmesi bağlamında, “öngörülebilirlik” başka birçok alanda anlaşıldığı şekilde anlaşılabilir. Gizli izleme tedbirlerinin özel bağlamında öngörülebilirlik, bireylerin davranışlarını buna göre değiştirebilmeleri için makamlar tarafından iletişimlerinin denetlemesinin ne zaman olası olduğunu öngörebilmeleri anlamına gelemez (*Weber ve Saravia /Almanya*, § 93). Ancak keyfi müdahaleden kaçınmak için telefon konuşmalarının dinlenmesi konusunda açık, detaylı kurallar olması elzemdir. Kanun, vatandaşlara kamu makamlarının bu gibi gizli tedbirlere başvurmaya yetkili olduğu durumlar ve koşullar hakkında uygun bir işaret vermek için yeterince açık olmalıdır (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 229; *Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhev /Bulgaristan*, § 75). Buna ek olarak kanun, yürütmeye veya bir hakime tanınan takdirin kapsamı ve uygulanma biçimini, bireye keyfi müdahaleye karşı yeterli korumayı sağlayacak kadar, yeterince açık şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 230; *Malone /Birleşik Krallık*, § 68; *Huvig /Fransa*, § 29; *Weber ve Saravia /Almanya* (kar.), § 94).

531. Gizli izleme tedbirleri hakkındaki bir kanun, yetkinin kötüye kullanımına karşı şu asgari güvenceleri sağlamalıdır: denetleme kararına sebep olabilecek suçların niteliğinin ve telefonlarının dinlenmesi olası kişi kategorilerinin tanımlanması; tedbirin süresine getirilen bir sınırlama; elde edilen verinin incelenmesi, kullanılması ve saklanması için takip edilmesi gereken prosedür; veriyi başka kişilere iletirken alınması gereken tedbirler; ve kayıtların silinebileceği veya yok edilebileceği veya kayıtların silinmesini veya yok edilmesini gerektiren durumlar (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 231 ve 238-301; *Amann /İsviçre* [BD], §§ 56-58).

532. Son olarak, gizli izlemenin kullanılması meşru bir amaç gütmeli ve bu amaca ulaşmak için “demokratik toplumda gerekli olmalıdır”.

Ulusal makamlara belli bir takdir yetkisi tanınır. Ancak bu takdir yetkisi hem mevzuatı hem de mevzuatın uygulanmasına yönelik kararları kapsayacak şekilde Avrupa denetimine tâbidir.

Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvenceler olduğu konusunda tatmin olmalıdır (*Klass ve Diğerleri /Almanya*, § 50). Bu meselenin değerlendirilmesi, davada söz konusu tüm koşullara, örneğin olası tedbirlerin doğasına, kapsamına ve süresine; bu tedbirlere karar vermek için gereken gerekçelere; tedbirlere izin vermeye, tedbirleri uygulamaya ve gözetmeye yetkili makamlara ve ulusal hukuk tarafından sağlanan başvuru yolunun türüne bağlıdır. Kısıtlayıcı tedbirlere hükmedilmesi ve bu tedbirlerin uygulanmasını gözeten prosedürler, “müdahaleyi” “demokratik toplumda gerekli olan” ile sınırlı tutacak şekilde olmalıdır (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 232 ve buradaki atıflar).

533. Gizli izleme tedbirlerinin denetimi ve gözetimi üç aşamada söz konusu olabilir: izleme faaliyetine ilk olarak hükmedildiğinde, izleme faaliyeti yürütülürken veya izleme faaliyeti sonlandırıldıktan sonra (*ibid.*, § 233-234 ve buradaki atıflar). İlk iki aşama bakımından, var olan prosedürler kendi başlarına, bireyin haklarını koruyan yeterli ve eşdeğer güvenceler sağlamalıdır. Kötüye kullanımlar potansiyel olarak kolay olduğu için, gözetimde kontrolü bir hâkime vermek, bağımsızlık, tarafsızlık ve uygun bir prosedür bakımından en iyi güvenceler yargı kontrolü tarafından sunulduğundan, prensipte tercih edilir. Üçüncü aşama bakımından -izleme faaliyeti sonlandırıldıktan sonra- izleme tedbirleri hakkında sonradan bildirim yapılması meselesi, mahkemeler önünde başvuru yollarının etkililiğine ve dolayısıyla izleme yetkilerinin kötüye kullanıma karşı etkili güvencelerin varlığına ayrılmaz şekilde bağlıdır. Prensip, ilgili bireyin, bilgisi dışında alınan tedbirlerden haberdar edilmediği ve bu nedenle tedbirlerin kanuniliğine geriye dönük olarak itiraz edemediği veya alternatif olarak, iletişiminin dinleniyor veya dinlenmiş olduğundan şüphelenen herhangi bir kişinin, dinlemenin süjesi tedbirden haberdar edilmemiş olsa dahi yargı yetkisini elinde tutan mahkemelere başvuramadığı sürece, mahkemeye itiraz edebilmesi için kısıtlı imkânı vardır (*ibid.*, §§ 233-234).

534. Gizli izleme faaliyetine izin veren mevzuatın kendisinin tartışmalı olduğu durumlarda, müdahalenin hukuka uygunluğu “gereklilik” testine uyulmuş olup olmadığı sorusuyla yakından ilgilidir ve bu nedenle “hukuka uygunluk” ve “gereklilik” koşullarını birlikte ele almak uygun olur (*Kennedy /Birleşik Krallık*, § 155; *Kvasnica /Slovakya*, § 84). Bu anlamda “hukukun kalitesi”, ulusal hukukun yalnızca erişilebilir ve uygulanmasının öngörülebilir olmasını değil, aynı zamanda, özellikle kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvenceler sağlayarak, gizli izleme tedbirlerinin sadece “demokratik toplumda gerekli” olduğunda uygulandığını temin etmesini gerektirir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 236). Atıf yapılan davada, cep telefonu iletişimlerinin dinlenmesinin ulusal hukukta bir dayanağı olduğu ve Madde 8 § 2 açısından, ulusal güvenlik ve kamu sağlığının korunması, suçun önlenmesi ve ülkenin ekonomik refahının korunması gibi meşru amaçlar güttüğü tartışmasızdır. Ancak bu yeterli değildir. Buna ek olarak, ulusal hukukun erişilebilirliği, gizli izleme tedbirlerinin kapsamı ve süresi, denetlenen verinin saklanması, erişilmesi, incelenmesi, kullanılması, iletilmesi ve yok edilmesi için izlenecek prosedürler, izin verme prosedürleri, tedbirlerin uygulanmasına nezaret etmek için yapılan düzenlemeler, herhangi bir bildirim mekanizması ve ulusal hukuk tarafından sağlanan çarelerin değerlendirilmesi gereklidir (*ibid.*, §§ 238-301).

535. *Gizli izleme tedbirlerinin uygulanmasının kapsamı*: kamu makamlarının hangi koşullar altında bu gibi tedbirlere başvurmaya yetkili olduğuna dair vatandaşlara yeterli gösterge verilmelidir. Özellikle, dinleme kararına sebebiyet verebilecek suçların niteliğinin ve telefonlarının dinlenmesi olası kişi kategorilerinin tanımının açıkça ortaya konulması

önemlidir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 243 ve 247). Suçların niteliği bakımından, öngörülebilirlik koşulu Devletlerin, dinlemeye sebebiyet verebilecek belirli suçları tahdidi şekilde, ismen ortaya koymasını gerektirmez. Ancak, söz konusu suçların niteliği açısından yeterli detay sağlanmalıdır (*Kennedy /Birleşik Krallık*, § 159). Bir suç işlediğinden şüphe edilmeyen ama bu suç ile ilgili bilgi sahibi olabilecek olan kişi bakımından izleme tedbirleri uygulanması, Sözleşme'nin 8. maddesi altında haklı kılınabilir (hâkim tarafından hükmedilen ve denetlenen telefon dinlemesi hakkında *Greuter /Hollanda* (kar.)). Ancak telefonları dinlenmesi olası kişi kategorilerinin yalnızca şüphelileri ve sanıkları değil ama aynı zamanda bu terimin nasıl yorumlanması gerektiğine dair hiçbir açıklama olmadan, “suça karışmış herhangi bir kişiyi” kapsadığı durumda bu kategoriler yeterince açık şekilde tanımlanmamıştır (başvurucuların, Mahkeme önünde başvurucuları temsil etme konusunda özelleşmiş bir sivil toplum kuruluşunun üyeleri oldukları için telefonlarının dinlenmesi konusunda ciddi bir risk taşıdıklarını ifade ettikleri *Iordachi ve Diğerleri /Moldova*, § 44; ayrıca bakınız *Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 245; *Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 67 ve 73). Telefon konuşmalarının dinlenmesinden sonra makamlar tarafından açılan ve saklanan bir dosyaya ilişkin *Amman /İsviçre* [BD] davasında Mahkeme, diğer şeylerin yanı sıra, ilgili kanun “tesadüfi” şekilde izlenen bireylerin durumunu detaylı şekilde düzenlemediği için bir ihlal olduğuna karar vermiştir (§ 61).

536. *İzleme faaliyetinin süresi*: dinleme tedbirlerinin toplam süresi meselesi; bir dinleme emrinin süresinin ne zaman dolacağına dair açık bir gösterge, emrin yenilenebileceği koşullar ve geri alınmasını gerektiren koşullar gibi yeterli güvenceler var olduğu sürece, dinleme emri çıkarmak ve yenilemekle sorumlu makamların takdirine bırakılabilir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 250; *Kennedy /Birleşik Krallık*, § 161). *Iordachi ve Diğerleri /Moldova*'da ulusal hukuk, izleme tedbirlerine izin verilmesi için açık bir süre kısıtlaması belirlemediği için eleştirilmiştir (§ 45).

537. *Dinleme yoluyla elde edilen verinin saklanması, erişilmesi, incelenmesi, kullanılması, iletilmesi ve yok edilmesi için izlenecek prosedürler* (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 236-256): Açıkça ilgisiz verinin altı ay boyunca otomatik olarak saklanması Madde 8 altında haklı görülmez (*ibid.*, § 255). *Liberty ve Diğerleri /Birleşik Krallık* davası, bir emre dayanarak, sivil özgürlük kuruluşlarının dışarıyla olan iletişimlerinin Savunma Bakanlığı tarafından dinlenmesine ilişkindir. Mahkeme, özellikle de dinlenen materyalin incelenmek, paylaşılacak, saklanmak ve yok edilmek için seçilmesinde izlenecek prosedüre ilişkin hiçbir göstergenin kamuya açık olmadığına hükmederek, ihlal tespitinde bulunmuştur (§ 69).

538. *İzin prosedürleri*: izin prosedürlerinin, gizli izleme faaliyetine rastgele, hukuka aykırı şekilde veya uygun ve düzgün değerlendirme olmadan hükmedilmediğini temin edebilecek olup olmadığının değerlendirilmesinde, özellikle de izleme faaliyetine izin verecek yetkili makam, makamın denetiminin kapsamı ve dinleme izninin içeriği de dahil olmak üzere birkaç etkene dikkat edilmelidir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 257-267; ayrıca bakınız, *Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 73 ve 75-77, Adalet Bakanı tarafından ön izin verilmesine tâbi izleme tedbirlerine ve olağanüstü hal tedbirleri meselesine ilişkin §§ 80-81). Bir sistemin, istihbarat teşkilatları ve polisin herhangi bir vatandaşın iletişimini doğrudan dinlemesine, iletişim servis sağlayıcılarına veya herhangi bir kimseye bir dinleme izni göstermelerini zorunlu tutmadan müsaade etmesi halinde, keyfilik ve kötüye kullanıma karşı güvencelere olan ihtiyaç bilhassa kuvvetli duyulur (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 270).

539. *Gizli izleme tedbirlerinin uygulanmasının gözetimi*: dinleme yapan kuruluşların dinlemelerin kaydını tutması yükümlülüğü, girişilen izleme faaliyetlerinin detaylarına denetim organının etkili bir erişimi olmasını temin etmek için özellikle önemlidir (*Kennedy /Birleşik Krallık*, § 165; *Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 275-285). Prensip olarak gözetme kontrolünü bir hâkime vermek daha tercih edilebilir olsa da, denetim organı, izleme faaliyetini gerçekleştiren makamlardan bağımsız ve etkili ve sürekli bir denetim yürütmek için yeterli otoriteyle ve yetkinlikle donatıldığı sürece, yargısal olmayan organlar tarafından denetim Sözleşme ile uyumlu kabul edilebilir (*ibid.*, § 272; *Klass ve Diğerleri /Almanya*, § 56). Denetim organının tespit edilen herhangi bir ihlal bakımından yetkileri de denetimin etkililiğinin değerlendirilmesi için önemli bir unsurdur (eğer G10 Komisyonu dinlemeyi hukuka aykırı veya gereksiz bulursa, dinlemeyi yapan organın dinlemeyi anında sonlandırmasının gerektiği, *ibid.*, § 53; İletişimin Dinlenmesi Komiseri dinlemenin hukuka aykırı olduğunu fark eder etmez dinlemeyle elde edilen herhangi bir materyalin yok edileceği, *Kennedy /Birleşik Krallık*, § 168; *Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 282).

540. *İletişimin denetlenmesinin bildirilmesi ve mevcut başvuru yolları* (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 286-301): İzleme tedbirlerinin gizli niteliği, ilgili kişinin tedbirlerin hukuka aykırılığına karşı itirazda bulunabilmesi için ilgili kişiye bildirim yapılması meselesini ortaya çıkarır. Her ne kadar gizli izleme tedbirlerinden etkilenen kişilere, izleme faaliyetinden sonra bildirim yapılması tek başına ihlal teşkil etmese de, yine de tedbirlerin sonlandırılmasından sonra “sınırlamanın amacını tehlikeye atmadan bildirim yapılabileceği en kısa sürede” kişilerin bilgilendirilmesi arzu edilir (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], §§ 287-290; *Cevat Özel /Türkiye*, §§ 34-37). Bir bireyin dinleme tedbirlerine maruz kalmış olduğunu ona bildirmenin gerekli olup olmadığı sorusu iç hukuk yollarının etkililiğine ayrılmaz şekilde bağlıdır (*Roman Zakharov /Rusya* [BD], § 286).

541. Terör karşıtı gizli izleme operasyonları bakımından, Devletin stratejik gözetleme güçlerinin kötüye kullanılmasına karşı yeterli ve etkili güvenceler bulunmalıdır (*Weber ve Saravia /Almanya* ve buradaki referanslar). Mahkeme, hükümetlerin, yaklaşan olayları önceden durdurmak için iletişimin kitlesel olarak izlenmesi dahil gelişmiş teknolojilere başvurmasının, günümüz terörizminin aldığı biçimlerin doğal sonucu olduğunu kabul eder. Bununla birlikte, bu gibi operasyonları düzenleyen mevzuat, izleme tedbirlerine hükmedilmesi ve izleme tedbirlerinin uygulanması bakımından kötüye kullanıma karşı gerekli güvenceleri ve potansiyel çareyi sağlamalıdır (*Szabó ve Vissy /Macaristan*, §§ 64, 68 ve 78-81). Her ne kadar Mahkeme, yargı izninin önceden alınması zorunluluğunun kıymetli olan zamanı harcama riskini doğuracağı fevkalade acil durumlar olabileceğini kabul etse de, bu gibi durumlarda yargısal olmayan bir makam tarafından izin verilen herhangi bir tedbir geriye dönük olarak yargısal denetime tâbi olmalıdır (§ 81).

542. *Kennedy /Birleşik Krallık* davası, adli hatalara karşı mücadele eden ve izleme tedbirlerinin mağduru olduğunu iddia eden eski bir mahpus ile ilgilidir. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvenceler olmadığı takdirde vatandaşların gizli şekilde izlenmesine hükmedilmesi yetkisinin Madde 8 altında kabul edilebilir olmadığına işaret etmiştir.

543. *Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhev /Bulgaristan* davasında, kâr amacı gütmeyen bir dernek ve başvurucuları Strazburg Mahkemesi önündeki yargılamalarda temsil eden bir avukat, herhangi bir noktada, hiçbir bildirim olmadan izleme tedbirlerine maruz kalabileceklerini iddia etmiştir. Mahkeme, ilgili ulusal mevzuatın, herhangi bir gizli izleme sistemine içkin olan kötüye kullanım riskine karşı yeterli güvence sağlamadığını ve dolayısıyla başvurucuların Madde 8 haklarına olan müdahalenin “hukuka uygun olmadığını” gözlemlemiştir.

544. *Association “21 December 1989” ve Diğerleri /Romanya* davası hükümet karşıtı gösterilerin katılımcılarının ve mağdurlarının menfaatlerini koruyan bir dernek ile ilgilidir. Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 171-175; karşılaştırınız *Kennedy /Birleşik Krallık*, § 169, ihlal yok).

Atıf yapılan davalar listesi

Bu Rehber’de atıf yapılan içtihat Mahkeme’nin verdiği esasa ilişkin kararlardan veya kabul edilebilirlik kararlarından ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun (“Komisyon”) kararlarından veya raporlarına değinir.

Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar Komisyon veya Mahkeme tarafından verilmiş esasa ilişkin bir karara yapılmıştır. “(kar.)” kısaltması atfın Mahkeme’nin kabul edilebilirlik kararına yapıldığını ve “[BD]” davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü gösterir.

Bu güncelleme paylaşıldığında Sözleşme’nin 44. maddesi bağlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede bir yıldız imiyle (*) işaretlenmiştir. Sözleşme Madde 44 § 2’ye göre: “Bir Daire’nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse”. Gönderme talebinin Büyük Daire tarafından kabul edildiği davalarda, kesinleşen, Daire kararı değil, sonraki Büyük Daire kararıdır.

Rehberin elektronik versiyonunda atıf yapılan davalara olan bağlantı linkleri, Mahkeme’nin (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen esasa ilişkin kararlar ve kabul edilebilirlik kararları, hükümete bildirilmiş davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu’ndan hukuki özetler) ve Komisyon’un (kararlar ve raporlar) içtihadına ve Bakanlar Komitesi’nin kararlarına erişim sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmektedir.

Mahkeme, kararlarını iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca olarak vermektedir. HUDOC, birçok önemli davanın otuzdan fazla resmi olmayan dilde yapılmış çevirilerine ve üçüncü kişiler tarafından oluşturulmuş yüze yakın çevrimiçi içtihat derlemesine bağlantılar da içermektedir.

—A—

- [A. /Hrvatistan](#), no. 55164/08, 14 Ekim 2010
- [A. /Fransa](#), 23 Kasım 1993, Series A no. 277-B
- [A, B ve C /Letonya](#), no. 30808/11, 31 Mart 2016
- [A, B ve C /İrlanda \[BD\]](#), no. 25579/05, ECHR 2010
- [A.B. /Hollanda](#), no. 37328/97, 29 Ocak 2002
- [A.B. ve Diğerleri /Fransa](#), no. 11593/12, 12 Temmuz 2016
- [A.D. ve O.D. /Birleşik Krallık](#), no. 28680/06, 16 Mart 2010
- [A.D.T. /Birleşik Krallık](#), no. 35765/97, ECHR 2000-IX
- [A.H. ve Diğerleri /Rusya](#), no. 6033/13 ve 15 diğer başvuru, 17 Ocak 2017
- [A.H. Khan /Birleşik Krallık](#), no. 6222/10, 20 Aralık 2011
- [A.K. /Letonya](#), no. 33011/08, 24 Haziran 2014
- [A.K. ve L. /Hrvatistan](#), no. 37956/11, 8 Ocak 2013
- [A.M. ve A.K. /Macaristan](#) (kar.), no. 21320/15 ve 35837/15, 4 Nisan 2017.
- [A.M. ve Diğerleri /Fransa](#), no. 24587/12, 12 Temmuz 2016
- [A.M.M. /Romanya](#), no. 2151/10, 14 Şubat 2012

- A.-M./Finlandiya*, no. 53251/13, 23 Mart 2017
A.N. /Litvanya, no. 17280/08, 31 Mayıs 2016
A.P., Garçon ve Nicot /Fransa, no. 79885/12 ve 2 başvuru daha, ECHR 2017 (alıntılar)
A.S. /İsviçre, no. 39350/13, 30 Haziran 2015
Aalmoes ve Diğerleri /Hollanda (kar.), no. 16269/02, 25 Kasım 2004
Abdulaziz, Cabales ve Balkandali /Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985, Series A no. 94
Aboufadda /Fransa (kar.), no. 28457/10, 4 Kasım 2014
Acmanne ve Diğerleri /Belçika, no. 10435/83, 10 Aralık tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 40
Yurtdışında taşıyıcı gebelik anlaşması ile doğan bir çocuk ile müstakbel annesi arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin ulusal hukukta tanınmasına ilişkin danışma görüşü [BD], talep no. P16-2018-001, Fransız Yargıtayı, 10 Nisan 2019
Ageyevy /Rusya, no. 7075/10, 18 Nisan 2013
Agraw /İsviçre, no. 3295/06, 29 Temmuz 2010
Ahmut /Hollanda, 28 Kasım 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-VI*
Ahrens /Almanya, no. 45071/09, 22 Mart 2012
Airey /İrlanda, 9 Ekim 1979, Series A no. 32
Ajayi ve Diğerleri /Birleşik Krallık (kar.), no. 27663/95, 22 Haziran 1999
Akdivar ve Diğerleri /Türkiye, 16 Eylül 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-IV*
Akinnibosun /İtalya, no. 9056/14, 16 Temmuz 2015
Aksu /Türkiye [BD], no. 4149/04 ve 41029/04, ECHR 2012
Alam /Danimarka (kar.), no. 33809/15, 6 Haziran 2017
Al-Nashif /Bulgaristan, no. 50963/99, 20 Haziran 2002
Aldeguer Tomás /İspanya, no. 35214/09, 14 Haziran 2016
Aleksanyan /Rusya, no. 46468/06, 22 Aralık 2008
Alexandru Enache /Romanya, no. 16986/12, 3 Ekim 2017
Aliiev /Ukrayna, no. 41220/98, 29 Nisan 2003
Alkaya /Türkiye, no. 42811/06, 9 Ekim 2012
Altay /Türkiye (no. 2)*, no. 11236/09, 9 Nisan 2019
Alves da Silva /Portekiz, no. 41665/07, 20 Ekim 2009
Amann /İsviçre [BD], no. 27798/95, ECHR 2000-II
Anayo /Almanya, no. 20578/07, 21 Aralık 2010
Anchev /Bulgaristan (kar.), no. 38334/08 ve 68242/16, 5 Aralık 2017
André ve Another /Fransa, no. 18603/03, 24 Temmuz 2008.
Andreou Papi /Türkiye, no. 16094/90, 22 Eylül 2009
Andrey Medvedev /Rusya, no. 75737/13, 13 Eylül 2016
Anghel /İtalya, no. 5968/09, 25 Haziran 2013
Animal Defenders International /Birleşik Krallık [BD], no. 48876/08, ECHR 2013 (alıntılar)
Antović ve Mirković /Karadağ, no. 70838/13, 28 Kasım 2017
Apanasewicz /Polonya, no. 6854/07, 3 Mayıs 2011
Argenti /İtalya, no. 56317/00, 10 Kasım 2005
Armstrong /Birleşik Krallık (kar.), no. 48521/99, 25 Eylül 2001
Asselbourg ve Diğerleri /Lüksemburg (kar.), no. 29121/95, ECHR 1999-VI
Association "21 December 1989" ve Diğerleri /Romanya, no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011

Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiiev /Bulgaristan, no. 62540/00, 28 Haziran 2007
August /Birleşik Krallık (kar.), no. 36505/02, 21 Ocak 2003
Aune /Norveç, no. 52502/07, 28 Ekim 2010
Avilkina ve Diğerleri /Rusya, no. 1585/09, 6 Haziran 2013
Axel Springer AG /Almanya [BD], no. 39954/08, 7 Şubat 2012
Axel Springer SE ve RTL Television GmbH /Almanya, no. 51405/12, 21 Eylül 2017
Aycaguer /Fransa, no. 8806/12, 22 Haziran 2017

—B—

B. /Fransa, 25 Mart 1992, Series A no. 232-C
B.B. /Fransa, no. 5335/06, 17 Aralık 2009
B. /Moldova, no. 61382/09, 16 Temmuz 2013
B. /Romanya (no. 2), no. 1285/03, 19 Şubat 2013
B. /Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, Series A no. 121
B.A.C. /Yunanistan, no. 11981/15, 13 Ekim 2016
B.B. ve F.B. /Almanya, no. 18734/09 ve 9424/11, 14 Mart 2013
B.C. /İsviçre, no. 21353/93, 27 Şubat 1995 tarihli Komisyon kararı
Babiarz /Polonya, no. 1955/10, 10 Ocak 2017
Babylonová /Slovakya, no. 69146/01, ECHR 2006-VIII
Băcilă /Romanya, no. 19234/04, 30 Mart 2010
Bagdonavicius ve Diğerleri /Rusya, no. 19841/06, 11 Ekim 2016
Bagiyeva /Ukrayna, no. 41085/05, 28 Nisan 2016
Bah /Birleşik Krallık, no. 56328/07, ECHR 2011
Bărbulescu /Romanya [BD], no. 61496/08, ECHR 2017 (alıntılar)
Baybaşın /Hollanda (kar.), no. 13600/02, 6 Ekim 2005
Baytüre ve Diğerleri /Türkiye (kar.), no. 3270/09, 12 Mart 2013
Beard /Birleşik Krallık [BD], no. 24882/94, 18 Ocak 2001
Beck ve Diğerleri /Birleşik Krallık, no. 48535/99 ve 2 başvuru daha, 22 Ekim 2002
Bédat /İsviçre [BD], no. 56925/08, ECHR 2016
Beghal /Birleşik Krallık, no. 4755/16, 28 Şubat 2019
Benhebba /Fransa, no. 53441/99, 10 Temmuz 2003
Benedik /Slovenya, no. 62357/14, 24 Nisan 2018
Benediktsdóttir /İzlanda (kar.), no. 38079/06, 16 Haziran 2009
Benes /Avusturya, no. 18643/91, 6 Ocak 1992 tarihli Komisyon kararı, DR 72
Bensaid /Birleşik Krallık, no. 44599/98, ECHR 2001-I
Berger-Krall ve Diğerleri /Slovenya, no. 14717/04, 12 Haziran 2014
Berisha /İsviçre, no. 948/12, 30 Temmuz 2013
Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri /Norveç, no. 24117/08, 14 Mart 2013
Berrehab /Hollanda, 21 Haziran 1988, Series A no. 138
Beuze /Belçika [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018
Bevacqua ve S. /Bulgaristan, no. 71127/01, 12 Haziran 2008
Bianchi /İsviçre, no. 7548/04, 22 Haziran 2006
Biao /Danimarka [BD], no. 38590/10, ECHR 2016
Biao /Danimarka, no. 38590/10, 25 Mart 2014
Bigaeva /Yunanistan, no. 26713/05, 28 Mayıs 2009
Biržietis /Litvanya, no. 49304/09, 14 Haziran 2016

Birznieks /Letonya, no. 65025/01, 31 Mayıs 2011
Bistieva ve Diğerleri /Polonya, no. 75157/14, 10 Nisan 2018
Bjedov /Hırvatistan, no. 42150/09, 29 Mayıs 2012
Blaga /Romanya, no. 54443/10, 1 Temmuz 2014
Boffa ve Diğerleri /San Marino, no. 26536/95, 15 Ocak 1998 tarihli Komisyon kararı, DR 27
Bohlen /Almanya, no. 53495/09, 19 Şubat 2015
Bondavalli /İtalya, no. 35532/12, 17 Kasım 2015
Bor /Macaristan, no. 50474/08, 18 Haziran 2013
Boris Popov /Rusya, no. 23284/04, 28 Ekim 2010
Borysiewicz /Polonya, no. 71146/01, 1 Temmuz 2008
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi /İrlanda [BD], no. 45036/98, 30 Haziran 2005
Botta /İtalya, 24 Şubat 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-I*
Boughanemi /Fransa, 24 Nisan 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-II*
Boujlifa /Fransa, 21 Ekim 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-VI*
Boyle /Birleşik Krallık, 28 Şubat 1994, Series A no. 282-B
Boyle ve Rice /Birleşik Krallık, 27 Nisan 1988, Series A no. 131
Brândușe /Romanya, no. 6586/03, 7 Nisan 2009
Brecknell /Birleşik Krallık, no. 32457/04, 27 Kasım 2007
Bremner /Türkiye, no. 37428/06, 13 Ekim 2015
Brežec /Hırvatistan, no. 7177/10, 18 Temmuz 2013
Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova /Portekiz, no. 69436/10, 1 Aralık 2015
Bronda /İtalya, 9 Haziran 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-IV*
Brüggemann ve Scheuten /Almanya, no. 6959/75, 19 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
Buck /Almanya, no. 41604/98, 28 Nisan 2005
Buckland /Birleşik Krallık, no. 40060/08, 18 Eylül 2012
Buckley /Birleşik Krallık, 25 Eylül 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-IV*
Buglov /Ukrayna, no. 28825/02, 10 Temmuz 2014
Burghartz /İsviçre, 22 Şubat 1994, Series A no. 280-B
Burlya ve Diğerleri /Ukrayna, no. 3289/10, 6 Kasım 2018
Buscemi /İtalya, no. 29569/95, ECHR 1999-VI
Butt /Norveç, no. 47017/09, 4 Aralık 2012
Bykov /Rusya [BD], no. 4378/02, 10 Mart 2009

—C—

C. /Belçika, 7 Ağustos 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-III*
C.A.S. ve C.S. /Romanya, no. 26692/05, 20 Mart 2012
C.C. /İspanya, no. 1425/06, 6 Ekim 2009
Călin ve Diğerleri /Romanya, no. 25057/11 ve 2 başvuru daha, 19 Temmuz 2016

Calogero Diana /İtalya, 15 Kasım 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-V*

Camenzind /İsviçre, 16 Aralık 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-VIII*

Camp ve Bourimi /Hollanda, no. 28369/95, ECHR 2000-X

Campbell /Birleşik Krallık, 25 Mart 1992, Series A no. 233

Canonne /Fransa (kar.), no. 22037/13, 2 Haziran 2015

Carlson /İsviçre, no. 49492/06, 6 Kasım 2008

Caruana /Malta (kar.), no. 41079/16, 15 Mayıs 2018

Catt /Birleşik Krallık, no. 43514/15, 24 Ocak 2019

Cevat Özel /Türkiye, no. 19602/06, 7 Haziran 2016

Chadimová /Çek Cumhuriyeti, no. 50073/99, 18 Nisan 2006

Chapin ve Charpentier /Fransa, no. 40183/07, 9 Haziran 2016

Chapman /Birleşik Krallık [BD], no. 27238/95, ECHR 2001-I

Chappell /Birleşik Krallık, 30 Mart 1989, Series A no. 152-A

Chauvy ve Diğerleri /Fransa, no. 64915/01, ECHR 2004-VI

Chaykovskiy /Ukrayna, no. 2295/06, 15 Ekim 2009

Chbihi Loudoudi ve Diğerleri /Belçika, no. 52265/10, 16 Aralık 2014

Chelu /Romanya, no. 40274/04, 12 Ocak 2010

Cherkun /Ukrayna (kar.), no. 59184/09, 12 Mart 2019

Chernenko ve Diğerleri /Rusya (kar.), no. 4246/14 ve 5 diğer başvuru, 5 Şubat 2019

Chiragov ve Diğerleri /Armenia [BD], no. 13216/05, ECHR 2015

Chiş /Romanya (kar.), no. 55396/07, 9 Eylül 2014

Chishti /Portekiz (kar.), no. 57248/00, 2 Ekim 2003

Christie /Birleşik Krallık, no. 21482/93, 27 Haziran 1994 tarihli Komisyon kararı, DR 78-B

Christine Goodwin /Birleşik Krallık [BD], no. 28957/95, ECHR 2002-VI

Chukayev /Rusya, no. 36814/06, 5 Kasım 2015

Čiapas /Litvanya, no. 4902/02, 16 Kasım 2006

Cincimino /İtalya, no. 68884/13, 28 Nisan 2016

Ciszewski /Polonya (kar.), no. 38668/97, 13 Temmuz 2004

Ciubotaru /Moldova, no. 27138/04, 27 Nisan 2010

Coban /İspanya (kar.), no. 17060/02, 25 Eylül 2006

Codarcea /Romanya, no. 31675/04, 2 Haziran 2009

Codona /Birleşik Krallık (kar.), no. 485/05, 7 Şubat 2006

Concetta Schembri /Malta (kar.), no. 66297/13, 19 Eylül 2017

Connors /Birleşik Krallık, no. 66746/01, 27 Mayıs 2004

Copland /Birleşik Krallık, no. 62617/00, ECHR 2007-I

Cordella ve Diğerleri /İtalya*, no. 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019

Coşcodar /Romanya (kar.), no. 36020/06, 9 Mart 2010

Cossey /Birleşik Krallık, 27 Eylül 1990, Series A no. 184

Cotleţ /Romanya, no. 38565/97, 3 Haziran 2003

Couderc ve Hachette Filipacchi Associés /Fransa [BD], no. 40454/07, ECHR 2015 (alıntılar)

Ćosić /Hrvatistan, no. 28261/06, 15 Ocak 2009

Costa ve Pavan /İtalya, no. 54270/10, 28 Ağustos 2012

Costello-Roberts /Birleşik Krallık, 25 Mart 1993, Series A no. 247-C

Coster /Birleşik Krallık [BD], no. 24876/94, 18 Ocak 2001

Cotleţ /Romanya, no. 38565/97, 3 Haziran 2003

Courten /Birleşik Krallık (kar.), no. 4479/06, 4 Kasım 2008
Craxi /İtalya (no. 2), no. 25337/94, 17 Temmuz 2003
Crémieux /Fransa, 25 Şubat 1993, Series A no. 256-B
Cronin /Birleşik Krallık (kar.), no. 15848/03, 6 Haziran 2004
Csoma /Romanya, no. 8759/05, 15 Ocak 2013
Cvijetić /Hırvatistan, no. 71549/01, 26 Şubat 2004

—D—

D. ve Diğerleri /Belçika (kar.), no. 29176/13, 8 Temmuz 2014
D.L. /Bulgaristan, no. 7472/14, 19 Mayıs 2016
Dadouch /Malta, no. 38816/07, 20 Temmuz 2010
Daniliuc /Romanya (kar.), no. 7262/06, 2 Ekim 2012
Davison /Birleşik Krallık (kar.), no. 52990/08, 2 Mart 2010
De Souza Ribeiro /Fransa [BD], no. 22689/07, ECHR 2012
Deés /Macaristan, no. 2345/06, 9 Kasım 2010
DELTA PEKÁRNY a.s. /Çek Cumhuriyeti, no. 97/11, 2 Ekim 2014
Demades /Türkiye, no. 16219/90, 31 Temmuz 2003
Demirtepe /Fransa, no. 34821/97, ECHR 1999-IX (alıntılar)
Demopoulos ve Diğerleri /Türkiye (kar.) [BD], no. 46113/99 ve 7 başvuru daha, ECHR 2010
Denisov /Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018
Diamante ve Pelliccioni /San Marino, no. 32250/08, 27 Eylül 2011
Di Giovine /İtalya, no. 39920/98, 26 Temmuz 2001
Di Sarno ve Diğerleri /İtalya, no. 30765/08, 10 Ocak 2012
Di Trizio /İsviçre, no. 7186/09, 2 Şubat 2016
Dickson /Birleşik Krallık [BD], no. 44362/04, ECHR 2007-V
Doerga /Hollanda, no. 50210/99, 27 Nisan 2004
Doğan ve Diğerleri /Türkiye [BD], no. 62649/10, 26 Nisan 2016
Domenichini /İtalya, 15 Kasım 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-V*
Đorđević /Hırvatistan, no. 41526/10, ECHR 2012
Dragojević /Hırvatistan, no. 68955/11, 15 Ocak 2015
Drakšas /Litvanya, no. 36662/04, 31 Temmuz 2012
Draon /Fransa (just satisfaction – striking out) [BD], no. 1513/03, ECHR 2006-IX
Drakšas /Litvanya, no. 36662/04, 31 Temmuz 2012
Dubetska ve Diğerleri /Ukrayna, no. 30499/03, 10 Şubat 2011
Dubská ve Krejzová /Çek Cumhuriyeti [BD], no. 28859/11 ve 28473/12, 15 Kasım 2016
Dudgeon /Birleşik Krallık, 22 Ekim 1981, Series A no. 45
Dumitru Popescu /Romanya (no. 2), no. 71525/01, 26 Nisan 2007
Đurđević /Hırvatistan, no. 52442/09, ECHR 2011 (alıntılar)
Durisotto /İtalya (kar.), no. 62804/13, 6 Mayıs 2014
Dzemyuk /Ukrayna, no. 42488/02, 4 Eylül 2014

—E—

E.B. /Fransa [BD], no. 43546/02, 22 Ocak 2008
Ebcin /Türkiye, no. 19506/05, 1 Şubat 2011
Egill Einarsson /İzlanda, no. 24703/15, 7 Kasım 2017
Ekinci ve Akalın /Türkiye, no. 77097/01, 30 Ocak 2007

Elberte /Letonya, no. 61243/08, ECHR 2015
El Boujaïdi /Fransa, 26 Eylül 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-VI*
El-Masri /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti [BD], no. 39630/09, ECHR 2012
Elli Poluhas Dödsbo /İsveç, no. 61564/00, ECHR 2006-I
Elsholz /Almanya [BD], no. 25735/94, ECHR 2000-VIII
Emonet ve Diğerleri /İsviçre, no. 39051/03, 13 Aralık 2007
Enea /İtalya [BD], no. 74912/01, ECHR 2009
Erdem /Almanya, no. 38321/97, ECHR 2001-VII (alıntılar)
Eremia /Moldova Cumhuriyeti, no. 3564/11, 28 Mayıs 2013
Eriksson /İsveç, 22 Haziran 1989, Series A no. 156
Ernst ve Diğerleri /Belçika, no. 33400/96, 15 Temmuz 2003
Ernst August von Hannover /Almanya, no. 53649/09, 19 Şubat 2015
Eryiğit /Türkiye, no. 18356/11, 10 Nisan 2018
Estate of Kresten Filtenborg Mortensen /Danimarka (kar.), no. 1338/03, ECHR 2006-V
Evans /Birleşik Krallık [BD], no. 6339/05, ECHR 2007-I

—F—

Fadeyeva /Rusya, no. 55723/00, ECHR 2005-IV
Fägerskiöld /İsveç (kar.), no. 37664/04, 26 Şubat 2008
Fawsie /Yunanistan, no. 40080/07, 28 Ekim 2010
Faulkner /Birleşik Krallık (kar.), no. 37471/97, 18 Eylül 2001
Fazıl Ahmet Tamer /Türkiye, no. 6289/02, 5 Aralık 2006
Fernández Martínez /İspanya [BD], no. 56030/07, ECHR 2014 (alıntılar)
Firma EDV für Sie, Efs Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH /Almanya (kar.), no. 32783/08, 2 Eylül 2014
F.J.M. /Birleşik Krallık (kar.), no. 76202/16, 29 Kasım 2018
Flamenbaum ve Diğerleri /Fransa, no. 3675/04 ve 23264/04, 13 Aralık 2012
Folgerø ve Diğerleri /Norveç [BD], no. 15472/02, ECHR 2007-III
Foulon ve Bouvet /Fransa, no. 9063/14 ve 10410/14, 21 Temmuz 2016
Foxley /Birleşik Krallık, no. 33274/96, 20 Haziran 2000
Frankowski /Polonya (kar.), no. 25002/09, 20 Eylül 2011
Frérot /Fransa, no. 70204/01, 12 Haziran 2007
Fretté /Fransa, no. 36515/97, ECHR 2002-I
Friend ve Diğerleri /Birleşik Krallık (kar.), no. 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009
Fröhlich /Almanya, no. 16112/15, 26 Temmuz 2018
Funke /Fransa, 25 Şubat 1993, Series A no. 256-A
Furlepa /Polonya (kar.), no. 62101/00, 18 Mart 2008
Fürst-Pfeifer /Avusturya, no. 33677/10 ve 52340/10, 17 Mayıs 2016

—G—

G.B. /Litvanya, no. 36137/13, 19 Ocak 2016
G.N. /Polonya, no. 2171/14, 19 Temmuz 2016
G.S. /Gürcistan, no. 2361/13, 21 Temmuz 2015
G.S.B. /İsviçre, no. 28601/11, 22 Aralık 2015
Gagiu /Romanya, no. 63258/00, 24 Şubat 2009
Galev ve Diğerleri /Bulgaristan (kar.), no. 18324/04, 29 Eylül 2009

Galović /Hırvatistan (kar.), no. 54388/09, 5 Mart 2013
Gard ve Diğerleri /Birleşik Krallık (kar.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017
Gardel /Fransa, no. 16428/05, ECHR 2009
Garib /Hollanda [BD], no. 43494/09, ECHR 2017
Garnaga /Ukrayna, no. 20390/07, 16 Mayıs 2013
Gas ve Dubois /Fransa (kar.), no. 25951/07, 31 Ağustos 2010
Gas ve Dubois /Fransa, no. 25951/07, 15 Mart 2012
Gaskin /Birleşik Krallık, 7 Temmuz 1989, Series A no. 160
Genovese /Malta, no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Georgel ve Georgeta Stoicescu /Romanya, no. 9718/03, 26 Temmuz 2011
Giacomelli /İtalya, no. 59909/00, ECHR 2006-XII
Gillan ve Quinton /Birleşik Krallık, no. 4158/05, ECHR 2010 (alıntılar)
Gillberg /İsveç [BD], no. 41723/06, 3 Nisan 2012
Gillow /Birleşik Krallık, 24 Kasım 1986, Series A no. 109
Giorgi Nikolaishvili /Gürcistan, no. 37048/04, 13 Ocak 2009
Giorgioni /İtalya, no. 43299/12, 15 Eylül 2016
Girard /Fransa, no. 22590/04, 30 Haziran 2011
Gladysheva /Rusya, no. 7097/10, 6 Aralık 2011
Glass /Birleşik Krallık, no. 61827/00, ECHR 2004-II
Gnahoré /Fransa, no. 40031/98, ECHR 2000-IX
Godelli /İtalya, no. 33783/09, 25 Eylül 2012
Golder /Birleşik Krallık, 21 Şubat 1975, Series A no. 18
Golovan /Ukrayna, no. 41716/06, 5 Temmuz 2012
Gough /Birleşik Krallık, no. 49327/11, 28 Ekim 2014
Gözüm /Türkiye, no. 4789/10, 20 Ocak 2015
Grace /Birleşik Krallık, no. 11523/85, Commission report of 15 Aralık 1988
Grant /Birleşik Krallık, no. 32570/03, ECHR 2006-VII
Greenpeace e./ve Diğerleri /Almanya (kar.), no. 18215/06, 12 Mayıs 2009
Greuter /Hollanda (kar.), no. 40045/98, 19 Mart 2002
Grimkovskaya /Ukrayna, no. 38182/03, 21 Temmuz 2011
Guerra ve Diğerleri /İtalya, 19 Şubat 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1998-I
Guillot /Fransa, 24 Ekim 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1996-V
Guimon /Fransa*, no. 48798/14, 11 Nisan 2019
Gül /İsviçre, 19 Şubat 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1996-I
Gutsanovi /Bulgaristan, no. 34529/10, ECHR 2013 (alıntılar)
Güzel Erdagöz /Türkiye, no. 37483/02, 21 Ekim 2008

—H—

H.E. /Türkiye, no. 30498/96, 22 Aralık 2005
H.M. /Türkiye, no. 34494/97, 8 Ağustos 2006
Haas /Hollanda, no. 36983/97, ECHR 2004-I
Haas /İsviçre, no. 31322/07, ECHR 2011
Haase /Almanya, no. 11057/02, ECHR 2004-III (alıntılar)
Hadri-Vionnet /İsviçre, no. 55525/00, 14 Şubat 2008

Hadzhieva /Bulgaristan, no. 45285/12, 1 Şubat 2018
Hajduová /Slovakya, no. 2660/03, 30 Kasım 2010
Haldimann ve Diğerleri /İsviçre, no. 21830/09, ECHR 2015
Halford /Birleşik Krallık, 25 Haziran 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-III*
Hämäläinen /Finlandiya [BD], no. 37359/09, ECHR 2014
Hamesevic /Danimarka (kar.), no. 25748/15, 16 Mayıs 2017
Hanzelkovi /Çek Cumhuriyeti, no. 43643/10, 11 Aralık 2014
Haralambie /Romanya, no. 21737/03, 27 Ekim 2009
Hardy ve Maile /Birleşik Krallık, no. 31965/07, 14 Şubat 2012
Harroudj /Fransa, no. 43631/09, 4 Ekim 2012
Hartung /Fransa (kar.), no. 10231/07, 3 Kasım 2009
Hatton ve Diğerleri /Birleşik Krallık [BD], no. 36022/97, ECHR 2003-VIII
Havelka ve Diğerleri /Çek Cumhuriyeti, no. 23499/06, 21 Haziran 2007
Heino /Finlandiya, no. 56720/09, 15 Şubat 2011
Helander /Finlandiya (kar.), no. 10410/10, 10 Eylül 2013
Henry Kismoun /Fransa, no. 32265/10, 5 Aralık 2013
Herczegfalvy /Avusturya, 24 Eylül 1992, Series A no. 244
Hode ve Abdi /Birleşik Krallık, no. 22341/09, 6 Kasım 2012
Hofmann /Almanya (kar.), no. 1289/09, 23 Şubat 2010
Hoffmann /Avusturya, 23 Haziran 1993, Series A no. 255-C
Høiness /Norveç*, no. 43624/14, 19 Mart 2019
Hokkanen /Finlandiya, 23 Eylül 1994, Series A no. 299-A
Hoti /Hırvatistan, no. 63311/14, 26 Nisan 2018
Howard /Birleşik Krallık, no. 10825/84, 18 Ekim 1985 tarihli Komisyon kararı, DR 52
Hristozov ve Diğerleri /Bulgaristan, no. 47039/11 ve 358/12, ECHR 2012 (alıntılar)
Hromadka ve Hromadkova /Rusya, no. 22909/10, 11 Aralık 2014
Huvig /Fransa, 24 Nisan 1990, Series A no. 176-B

—|—

İrfan Güzel /Türkiye, no. 35285/08, 7 Şubat 2017
I. /Birleşik Krallık [BD], no. 25680/94, 11 Temmuz 2002
I.G. ve Diğerleri /Slovakya, no. 15966/04, 13 Kasım 2012
I.M. /İsviçre*, no. 23887/16, 9 Nisan 2019
I.S. /Almanya, no. 31021/08, 5 Haziran 2014
Iambor /Romanya (no. 1), no. 64536/01, 24 Haziran 2008
İbrahim Keskin /Türkiye, no. 10491/12, 27 Mart 2018
Idalov /Rusya [BD], no. 5826/03, 22 Mayıs 2012
Iglesias Gil ve A.U.I. /İspanya, no. 56673/00, ECHR 2003-V
Ignaccolo-Zenide /Romanya, no. 31679/96, ECHR 2000-I
Igors Dmitrijevs /Letonya, no. 61638/00, 30 Kasım 2006
Ilaşcu ve Diğerleri /Moldova ve Rusya [BD], no. 48787/99, ECHR 2004-VII
Iliya Stefanov /Bulgaristan, no. 65755/01, 22 Mayıs 2008
Iordachi ve Diğerleri /Moldova Cumhuriyeti, no. 25198/02, 10 Şubat 2009
İrlanda /Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, Series A no. 25
Irina Smirnova /Ukrayna, no. 1870/05, 13 Ekim 2016
Işıldak /Türkiye, no. 12863/02, 30 Eylül 2008

Ivan Atanasov /Bulgaristan, no. 12853/03, 2 Aralık 2010
Ivanova ve Cherkezov /Bulgaristan, no. 46577/15, 21 Nisan 2016
Ivanovski /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 29908/11, 21 Ocak 2016

—J—

J.S. /Birleşik Krallık (kar.), no. 445/10, 3 Mart 2015
Jacquier /Fransa (kar.), no. 45827, 1 Eylül 2009
Jane Smith /Birleşik Krallık [BD], no. 25154/94, 18 Ocak 2001
Jankauskas /Litvanya, no. 59304/00, 24 Şubat 2005
Jankauskas /Litvanya (no. 2), no. 50446/09, 27 Haziran 2017
Jansen /Norveç, no. 2822/16, 6 Eylül 2018
J.B. ve Diğerleri /Macaristan (kar.), no. 45434/12, 27 Kasım 2018
Jeronovičs /Letonya [BD], no. 44898/10, ECHR 2016
Jeunesse /Hollanda [BD], no. 12738/10, 3 Ekim 2014
Jishkariani /Georgia, no. 18925/09, 20 Eylül 2018
Jöcks /Almanya (kar.), no. 23560/02, 23 Mart 2006
Joanna Szulc /Polonya, no. 43932/08, 13 Kasım 2012
Johansen /Norveç, 7 Ağustos 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-III*
Johansson /Finlandiya, no. 10163/02, 6 Eylül 2007
Johnston ve Diğerleri /İrlanda, 18 Aralık 1986, Series A no. 112
Jolie ve Diğerleri /Belçika, no. 11418/85, 14 Mayıs 1986 tarihli Komisyon kararı, DR 47
Jovanovic /İsveç, no. 10592/12, 22 Ekim 2015
Jucius ve Juciuvienė /Litvanya, no. 14414/03, 25 Kasım 2008
Jurica /Hrvatistan, no. 30376/13, 2 Mayıs 2017

—K—

K2 /Birleşik Krallık (kar.), no. 42387/13, 7 Şubat 2017
K.A. /Finlandiya, no. 27751/95, 14 Ocak 2003
K.H. ve Diğerleri /Slovakya, no. 32881/04, ECHR 2009 (alıntılar)
K.J. /Polonya, no. 30813/14, 1 Mart 2016
K. ve T. /Finlandiya [BD], no. 25702/94, ECHR 2001-VII
K.S. ve M.S. /Almanya, no. 33696/11, 6 Ekim 2016
K.U. /Finlandiya, no. 2872/02, ECHR 2008
Kacper Nowakowski /Polonya, no. 32407/13, 10 Ocak 2017
Kahn /Almanya, no. 16313/10, 17 Mart 2016
Kalucza /Macaristan, no. 57693/10, 24 Nisan 2012
Kaftailova /Letonya (kayıttan çıkarılan) [BD], no. 59643/00, 7 Aralık 2007
Karashev /Finlandiya (kar.), no. 31414/96, ECHR 1999-II
Karner /Avusturya, no. 40016/98, ECHR 2003-IX
Karrer /Romanya, no. 16965/10, 21 Şubat 2012
Kay ve Diğerleri /Birleşik Krallık, no. 37341/06, 21 Eylül 2010
Kearns /Fransa, no. 35991/04, 10 Ocak 2008
Keegan /İrlanda, 26 Mayıs 1994, Series A no. 290
Keegan /Birleşik Krallık, no. 28867/03, ECHR 2006-X
Kennedy /Birleşik Krallık, no. 26839/05, 18 Mayıs 2010

Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri /Birleşik Krallık (kar.), no. 9355/03, 11 Ekim 2005
Kepeneklioğlu /Türkiye, no. 73520/01, 23 Ocak 2007
Keslassy /Fransa (kar.), no. 51578/99, ECHR 2002-I
Khadija Ismayilova /Azerbaycan, no. 65286/13 ve 57270/14, 10 Ocak 2019
Khamidov /Rusya, no. 72118/01, 15 Kasım 2007
Khan /Birleşik Krallık, no. 35394/97, ECHR 2000-V
Kharlamov /Rusya, no. 27447/07, 8 Ekim 2015
Khmel /Rusya, no. 20383/04, 12 Aralık 2013
Khodorkovskiy ve Lebedev /Rusya, no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
Khoroshenko /Rusya [BD], no. 41418/04, ECHR 2015
Khuzhin ve Diğerleri /Rusya, no. 13470/02, 23 Ekim 2008
Kıbrıs /Türkiye [BD], no. 25781/94, 10 Mayıs 2001
Kilyen /Romanya, no. 44817/04, 25 Şubat 2014
Király ve Dömötör /Macaristan, no. 10851/13, 17 Ocak 2017
Klass ve Diğerleri /Almanya, 6 Eylül 1978, Series A no. 28
Klyakhin /Rusya, no. 46082/99, 30 Kasım 2004
Knecht /Romanya, no. 10048/10, 2 Ekim 2012
Koceniak /Polonya (kar.), no. 1733/06, 17 Haziran 2014
Koch /Almanya, no. 497/09, 19 Temmuz 2012
Kolesnichenko /Rusya, no. 19856/04, 9 Nisan 2009
Kolonja /Yunanistan, no. 49441/12, 19 Mayıs 2016
Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya, no. 17423/05 ve 5 başvuru daha, 28 Şubat 2012
Konovalova /Rusya, no. 37873/04, 9 Ekim 2014
Konstantin Markin /Rusya [BD], no. 30078/06, ECHR 2012 (alıntılar)
Kopf ve Liberda /Avusturya, no. 1598/06, 17 Ocak 2012
Kopp /İsviçre, 25 Mart 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-II*
Korelc /Slovenya, no. 28456/03, 12 Mayıs 2009
Kornakovs /Letonya, no. 61005/00, 15 Haziran 2006
Kotiy /Ukrayna, no. 28718/09, 5 Mart 2015
Kozak /Polonya, no. 13102/02, 2 Mart 2010
Kroon ve Diğerleri /Hollanda, 27 Ekim 1994, Series A no. 297-C
Kruslin /Fransa, 24 Nisan 1990, Series A no. 176-A
Kruškić /Hrvatistan (kar.), no. 10140/13, 25 Kasım 2014
Krušković /Hrvatistan, no. 46185/08, 21 Haziran 2011
Kryvitska ve Kryvitskyy /Ukrayna, no. 30856/03, 2 Aralık 2010
Kryževičius /Litvanya, no. 67816/14, 11 Aralık 2018
Kuppinger /Almanya, no. 62198/11, 15 Ocak 2015
Kučera /Slovakya, no. 48666/99, 17 Temmuz 2007
Kurić ve Diğerleri /Slovenya [BD], no. 26828/06, ECHR 2012 (alıntılar)
Kurkowski /Polonya, no. 36228/06, 9 Nisan 2013
Kurochkin /Ukrayna, no. 42276/08, 20 Mayıs 2010
Kutzner /Almanya, no. 46544/99, ECHR 2002-I
Kvasnica /Slovakya, no. 72094/01, 9 Haziran 2009
Kwaky-Nti ve Dufie /Hollanda (kar.), no. 31519/96, 7 Kasım 2000
Kwiek /Polonya, no. 51895/99, 30 Mayıs 2006
Kyrtatos /Yunanistan, no. 41666/98, ECHR 2003-VI (alıntılar)

—L—

- L. /Finlandiya*, no. 25651/94, 27 Nisan 2000
L. /Litvanya, no. 27527/03, ECHR 2007-IV
L. /Hollanda, no. 45582/99, ECHR 2004-IV
L.M. /İtalya, no. 60033/00, 8 Şubat 2005
Labassee /Fransa, no. 65941/11, 26 Haziran 2014
Labita /İtalya [BD], no. 26772/95, ECHR 2000-IV
La Parola ve Diğerleri /İtalya (kar.), no. 39712/98, 30 Kasım 2000
Lambert /Fransa, 24 Ağustos 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-V*
Larkos /Kıbrıs [BD], no. 29515/95, ECHR 1999-I
Laurent /Fransa, no. 28798/13, 24 Mayıs 2018
Laskey, Jaggard ve Brown /Birleşik Krallık, 19 Şubat 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-I*
Lavents /Letonya, no. 58442/00, 28 Kasım 2002
Lazoriva /Ukrayna, no. 6878/14, 17 Nisan 2018
Leander /İsveç, 26 Mart 1987, Series A no. 116
Lee /Birleşik Krallık [BD], no. 25289/94, 18 Ocak 2001
Levakovic /Danimarka, no. 7841/14, 23 Ekim 2018
Leveau ve Fillon /Fransa, no. 63512/00 ve 63513/00, ECHR 2005-X
Libert /Fransa, no. 588/13, 22 Şubat 2018
Liberty ve Diğerleri /Birleşik Krallık, no. 58243/00, 1 Temmuz 2008
Lipkowsky ve Mc Cormack /Almanya (kar.), no. 26755/10, 18 Ocak 2011
Loizidou /Türkiye (esas), 18 Aralık 1996, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1996-VI*
Losonci Rose ve Rose /İsviçre, no. 664/06, 9 Kasım 2010
López Guió /Slovakya, no. 10280/12, 3 Haziran 2014
López Ostra /İspanya, 9 Aralık 1994, Series A no. 303-C
Lozovyye /Rusya, no. 4587/09, 24 Nisan 2018
Lüdi /İsviçre, 15 Haziran 1992, Series A no. 238
Luordo /İtalya, no. 32190/96, ECHR 2003-IX
Lustig-Prean ve Beckett /Birleşik Krallık, no. 31417/96 ve 32377/96, 27 Eylül 1999

—M—

- M.A.K. ve R.K. /Birleşik Krallık*, no. 45901/05, 23 Mart 2010
M. /İsviçre, no. 41199/06, 26 Nisan 2011
M. ve Diğerleri /Bulgaristan, no. 41416/08, 26 Temmuz 2011
M.B. /Fransa, no. 22115/06, 17 Aralık 2009
M.C. /Bulgaristan, no. 39272/98, ECHR 2003-XII
M.D. ve Diğerleri /Malta, no. 64791/10, 17 Temmuz 2012
M.G. /Birleşik Krallık, no. 39393/98, 24 Eylül 2002
M.K. /Fransa, no. 19522/09, 18 Nisan 2013
M. ve M. /Hırvatistan, no. 10161/13, ECHR 2015 (alıntılar)
M.L. ve W.W. /Almanya, no. 60798/10 ve 65599/10, 28 Haziran 2018

- M.M. /Hollanda*, no. 39339/98, 8 Nisan 2003
M.M. /Birleşik Krallık, no. 24029/07, 13 Kasım 2012
M.N. ve Diğerleri /San Marino, no. 28005/12, 7 Temmuz 2015
M.W. /Birleşik Krallık (kar.), no. 11313/02, 23 Haziran 2009
M.G.C. /Romanya, no. 61495/11, 15 Mart 2016
M.S. /İsveç, 27 Ağustos 1997, § 35, Reports 1997-IV
Macalin Moxamed Sed Dahir /İsviçre (kar.), no. 12209/10, 15 Eylül 2015
Macready /Çek Cumhuriyeti, no. 4824/06 ve 15512/08, 22 Nisan 2010
Maire /Portekiz, no. 48206/99, ECHR 2003-VII
Maksym /Polonya, no. 14450/02, 19 Aralık 2006
Malec /Polonya, no. 28623/12, 28 Haziran 2016
Malone /Birleşik Krallık, 2 Ağustos 1984, Series A no. 82
Mamchur /Ukrayna, no. 10383/09, 16 Temmuz 2015
Mandet /Fransa, no. 30955/12, 14 Ocak 2016
Manuello ve Nevi /İtalya, no. 107/10, 20 Ocak 2015
Marchiani /Fransa (kar.), no. 30392/03, 27 Mayıs 2008
Marckx /Belçika, 13 Haziran 1979, Series A no. 31
Margareta ve Roger Andersson /İsveç, no. 12963/87, 25 Şubat 1992
Marinis /Yunanistan, no. 3004/10, 9 Ekim 2014
Martínez Martínez /İspanya, no. 21532/08, 18 Ekim 2011
Martínez Martínez ve Pino Manzano /İspanya, no. 61654/08, 3 Temmuz 2012
Maslák ve Michálková /Çek Cumhuriyeti, no. 52028/13, 14 Ocak 2016
Maslov /Avusturya [BD], no. 1638/03, ECHR 2008
Matheron /Fransa, no. 57752/00, 29 Mart 2005
Maumousseau ve Washington /Fransa, no. 39388/05, 6 Aralık 2007
Maurice /Fransa [BD], no. 11810/03, ECHR 2005-IX
Mazurek /Fransa, no. 34406/97, ECHR 2000-II
McCallum /Birleşik Krallık, 30 Ağustos 1990, Series A no. 183
McCann /Birleşik Krallık, no. 19009/04, ECHR 2008
McDonald /Birleşik Krallık, no. 4241/12, 20 Mayıs 2014
McGinley ve Egan /Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1998-III
McKay-Kopecka /Polonya (kar.), no. 45320/99, 19 Eylül 2006
McLeod /Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1998-VII
McMichael /Birleşik Krallık, 24 Şubat 1995, Series A no. 307-B
Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri /Bosna-Hersek [BD], no 17224/11, ECHR 2017
Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri /Türkiye, no. 15672/08 ve 10 başvuru daha, 11 Ocak 2011
Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak /Türkiye, no. 45630/99, 29 Nisan 2004
Meimanis /Letonya, no. 70597/11, 21 Temmuz 2015
Mengesha Kimfe /İsviçre, no. 24404/05, 29 Temmuz 2010
Menesson /Fransa, no. 65192/11, ECHR 2014 (alıntılar)
Menteş ve Diğerleri /Türkiye, 28 Kasım 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1997-VIII
Mentzen /Letonya (kar.), no. 71074/01, ECHR 2004-XII
Messina /İtalya, 26 Şubat 1993, Series A no. 257-H
Messina /İtalya (no. 2), no. 25498/94, ECHR 2000-X

M.P. ve Diğerleri /Bulgaristan, no. 22457/08, 15 Kasım 2011
MGN Limited /Birleşik Krallık, no. 39401/04, 18 Ocak 2011
Miaillhe /Fransa (no. 1), 25 Şubat 1993, Series A no. 256-C
Michael Edward Cooke /Avusturya, no. 25878/94, 8 Şubat 2000
Michaud /Fransa, no. 12323/11, ECHR 2012
Mifsud /Malta, no. 62257/15, 29 Ocak 2019
Mikolajová /Slovakya, no. 4479/03, 18 Ocak 2011
Mikulić /Hırvatistan, no. 53176/99, ECHR 2002-I
Mileva ve Diğerleri /Bulgaristan, no. 43449/02 ve 21475/04, 25 Kasım 2010
Milka /Polonya, no. 14322/12, 15 Eylül 2015
Mitchell /Birleşik Krallık (kar.), no. 40447/98, 24 Kasım 1998
Mitovi /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 53565/13, 16 Nisan 2015
Mockutė /Litvanya, no. 66490/09, 27 Şubat 2018
Modestou /Yunanistan, no. 51693/13, 16 Mart 2017
Moisejevs /Letonya, no. 64846/01, 15 Haziran 2006
Mokrani /Fransa, no. 52206/99, 15 Temmuz 2003
Moldovan ve Diğerleri /Romanya (no. 2), no. 41138/98 ve 64320/01, ECHR 2005-VII (alıntılar)
Mótká /Polonya (kar.), no. 56550/00, 11 Nisan 2006
Monory /Romanya ve Macaristan, no. 71099/01, 5 Nisan 2005
Moreno Gómez /İspanya, no. 4143/02, ECHR 2004-X
Moretti ve Benedetti /İtalya, no. 16318/07, 27 Nisan 2010
Mosley /Birleşik Krallık, no. 48009/08, 10 Mayıs 2011
Moustaquim /Belçika, 18 Şubat 1991, Series A no. 193
Mozer /Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 11138/10, ECHR 2016
Mubilanzila Mayiseka ve Kaniki Mitunga /Belçika, no. 13178/03, ECHR 2006-XI
Murray /Birleşik Krallık, 28 Ekim 1994, Series A no. 300-A
Mustafa ve Armağan Akın /Türkiye, no. 4694/03, 6 Nisan 2010
Mutlu /Türkiye, no. 8006/02, 10 Ekim 2006

—N—

Nada /İsviçre [BD], no. 10593/08, ECHR 2012
Narinen /Finlandiya, no. 45027/98, 1 Haziran 2004
Nasr ve Ghali /İtalya, no. 44883/09, 23 Şubat 2016
National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri /Fransa, no. 48151/11 ve 77769/13, 18 Ocak 2018
Naydyon /Ukrayna, no. 16474/03, 14 Ekim 2010
Nazarenko /Rusya, no. 39438/13, ECHR 2015 (alıntılar)
Ndidi /Birleşik Krallık, no. 41215/14, 14 Eylül 2017
Negrepontis-Giannisis /Yunanistan, no. 56759/08, 3 Mayıs 2011
Neulinger ve Shuruk /İsviçre [BD], no. 41615/07, ECHR 2010
Nicklinson ve Lamb /Birleşik Krallık (kar.), no. 2478/15 ve 1787/15, 23 Haziran 2015
Niedbała /Polonya, no. 27915/95, 4 Temmuz 2000
Niemietz /Almanya, 16 Aralık 1992, Series A no. 251-B
Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH /Avusturya, no. 5266/03, 22 Şubat 2007
Nitecki /Polonya (kar.), no. 65653/01, 21 Mart 2002
Noack ve Diğerleri /Almanya (kar.), no. 46346/99, ECHR 2000-VI

Noveski /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (kar.), no. 25163/08 ve 2 başvurucu daha, 13 Eylül 2016

Novoseletskiy /Ukrayna, no. 47148/99, ECHR 2005-II (alıntılar)

Nusret Kaya ve Diğerleri /Türkiye, no. 43750/06 ve 4 başvurucu daha, 22 Nisan 2014

Nuutinen /Finlandiya, no. 32842/96, ECHR 2000-VIII

Nylund /Finlandiya (kar.), no. 27110/95, ECHR 1999-VI

—O—

O. /Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, Series A no. 120

Öcalan /Türkiye (no. 2), no. 24069/03 ve 3 başvurucu daha, 18 Mart 2014

Odièvre /Fransa [BD], no. 42326/98, ECHR 2003-III

Oleksandr Volkov /Ukrayna, no. 21722/11, ECHR 2013

Oleynik /Rusya, no. 23559/07, 21 Haziran 2016

Oliari ve Diğerleri /İtalya, no. 18766/11 ve 36030/11, 21 Temmuz 2015

Olsson /İsveç (no. 1), 24 Mart 1988, Series A no. 130

Olsson /İsveç (no. 2), 27 Kasım 1992, Series A no. 250

Oluić /Hırvatistan, no. 61260/08, 20 Mayıs 2010

Öneryıldız /Türkiye [BD], no. 48939/99, 30 Kasım 2004

Onur /Birleşik Krallık, no. 27319/07, 17 Şubat 2009

O'Rourke /Birleşik Krallık (kar.), no. 39022/97, 26 Haziran 2001

Orlandi ve Diğerleri /İtalya, no. 26431/12 ve 3 başvurucu daha, 14 Aralık 2017

Orlić /Hırvatistan, no. 48833/07, 21 Haziran 2011

Osman /Danimarka, no. 38058/09, 14 Haziran 2011

Osman /Birleşik Krallık, 28 Ekim 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1998-VIII

Ospina Vargas /İtalya, no. 40750/98, 14 Ekim 2004

Özpınar /Türkiye, no. 20999/04, 19 Ekim 2010

—P—

P.B. ve J.S. /Avusturya, no. 18984/02, 22 Temmuz 2010

P.G. ve J.H. /Birleşik Krallık, no. 44787/98, ECHR 2001-IX

P. ve S. /Polonya, no. 57375/08, 30 Ekim 2012

Pannullo ve Forte /Fransa, no. 37794/97, ECHR 2001-X

Panteleyenکو /Ukrayna, no. 11901/02, 29 Haziran 2006

Pajić /Hırvatistan, no. 68453/13, 23 Şubat 2016

Palfreeman /Bulgaristan (kar.), no. 59779/14, 16 Mayıs 2017

Paposhvili /Belçika [BD], no. 41738/10, ECHR 2016

Paradiso ve Campanelli /İtalya [BD], no. 25358/12, 24 Ocak 2017

Parrillo /İtalya [BD], no. 46470/11, ECHR 2015

Pauliç /Hırvatistan, no. 3572/06, 22 Ekim 2009

Paulík /Slovakya, no. 10699/05, ECHR 2006

Peck /Birleşik Krallık, no. 44647/98, ECHR 2003-I

Peers /Yunanistan, no. 28524/95, ECHR 2001-III

Penchevi /Bulgaristan, no. 77818/12, 10 Şubat 2015

Pentiacova ve Diğerleri /Moldova (kar.), no. 14462/03, ECHR 2005-I

Perkins ve R. /Birleşik Krallık, no. 43208/98 ve 44875/98, 22 Ekim 2002

Peruzzo ve Martens /Almanya (kar.), no. 7841/08 ve 57900/12, 4 Haziran 2013
Peters /Hollanda, no. 21132/93, 6 Nisan 1994 tarihli Komisyon kararı
Petri Sallinen ve Diğerleri /Finlandiya, no. 50882/99, 27 Eylül 2005
Petrina /Romanya, no. 78060/01, 14 Ekim 2008
Petrov /Bulgaristan, no. 15197/02, 22 Mayıs 2008
Petrov ve X /Rusya, no. 23608/16, 23 Ekim 2018
Petrova /Letonya, no. 4605/05, 24 Haziran 2014
Petrovic /Avusturya, 27 Mart 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-II*
Pfeifer /Avusturya, no. 12556/03, 15 Kasım 2007
Phinikaridou /Kıbrıs, no. 23890/02, 20 Aralık 2007
Pibernik /Hırvatistan, no. 75139/01, 4 Mart 2004
Piechowicz /Polonya, no. 20071/07, 17 Nisan 2012
Pihl /İsveç (kar.), no. 74742/14, 7 Şubat 2017
Pini ve Diğerleri /Romanya, no. 78028/01 ve 78030/01, ECHR 2004-V (alıntılar)
Pla ve Puncernau /Andorra, no. 69498/01, ECHR 2004-VIII
Płoski /Polonya, no. 26761/95, 12 Kasım 2002
Polanco Torres ve Movilla Polanco /İspanya, no. 34147/06, 21 Eylül 2010
Poleshchuk /Rusya, no. 60776/00, 7 Ekim 2004
Poltoratskiy /Ukrayna, no. 38812/97, 29 Nisan 2003
Polyakova ve Diğerleri /Rusya, no. 35090/09 ve 3 başvuru daha, 7 Mart 2017
Popa /Romanya (kar.), no. 4233/09, 18 Haziran 2013
Popov /Fransa, no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012
Popovi /Bulgaristan, no. 39651/11, 9 Haziran 2016
Posevini /Bulgaristan, no. 63638/14, 19 Ocak 2017
Powell ve Rayner /Birleşik Krallık, 21 Şubat 1990, Series A no. 172
Prado Bugallo /İspanya, no. 58496/00, 18 Şubat 2003
Pretty /Birleşik Krallık, no. 2346/02, ECHR 2002-III
Prokopovich /Rusya, no. 58255/00, ECHR 2004-XI (alıntılar)
Putistin /Ukrayna, no. 16882/03, 21 Kasım 2013
Puzinas /Litvanya (no. 2), no. 63767/00, 9 Ocak 2007

— R —

R.B. /Macaristan, no. 64602/12, 12 Nisan 2016
R.C. ve V.C. /Fransa, no. 76491/14, 12 Temmuz 2016
R.E. /Birleşik Krallık, no. 62498/11, 27 Ekim 2015
R.K. ve A.K. /Birleşik Krallık, no. 38000/05, 30 Eylül 2008
R.K. ve Diğerleri /Fransa, no. 68264/14, 12 Temmuz 2016
R.L. ve Diğerleri /Danimarka, no. 52629/11, 7 Mart 2017
R.M.S. /İspanya, no. 28775/12, 18 Haziran 2013
R.R. /Polonya, no. 27617/04, ECHR 2011 (alıntılar)
R.S. /Polonya, no. 63777/09, 21 Temmuz 2015
Raban /Romanya, no. 25437/08, 26 Ekim 2010
Rachwalski ve Ferenc /Polonya, no. 47709/99, 28 Temmuz 2009
Radomilja ve Diğerleri /Hırvatistan, no. 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018
Ramadan /Malta, no. 76136/12, ECHR 2016 (alıntılar)

Raninen /Finlandiya, 16 Aralık 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-VIII*

Rasmussen /Danimarka, 28 Kasım 1984, Series A no. 87

Ratushna /Ukrayna, no. 17318/06, 2 Aralık 2010

Raw ve Diğerleri /Fransa, no. 10131/11, 7 Mart 2013

Rees /Birleşik Krallık, 17 Ekim 1986, Series A no. 106

Reklos ve Davourlis /Yunanistan, no. 1234/05, 15 Ocak 2009

Ribić /Hırvatistan, no. 27148/12, 2 Nisan 2015

Robathin /Avusturya, no. 30457/06, 3 Temmuz 2012

Roche /Birleşik Krallık [BD], no. 32555/96, ECHR 2005-X

Rodrigues da Silva ve Hoogkamer /Hollanda, no. 50435/99, ECHR 2006-I

Rodzevillo /Ukrayna, no. 38771/05, 14 Ocak 2016

Roemen ve Schmit /Lüksemburg, no. 51772/99, 25 Eylül 2003

Roman Zakharov /Rusya [BD], no. 47143/06, ECHR 2015

Rotaru /Romanya [BD], no. 28341/95, ECHR 2000-V

Rouiller /İsviçre, no. 3592/08, 22 Temmuz 2014

Rousk /İsveç, no. 27183/04, 25 Temmuz 2013

—S—

S. /İsviçre, 28 Kasım 1991, Series A no. 220

S.A.S. /Fransa [BD], no. 43835/11, ECHR 2014 (alıntılar)

Şantare ve Labaznikovs /Letonya, no. 34148/07, 31 Mart 2016

S. ve Marper /Birleşik Krallık [BD], no. 30562/04 ve 30566/04, ECHR 2008

S.H. ve Diğerleri /Avusturya [BD], no. 57813/00, ECHR 2011

S.H. /İtalya, no. 52557/14, 13 Ekim 2015

Sabanchiyeva ve Diğerleri /Rusya, no. 38450/05, 6 Haziran 2013

Sagan /Ukrayna, no. 60010/08, 23 Ekim 2018

Sahin /Almanya [BD], no. 30943/96, ECHR 2003-VIII

Şahin Kuş /Türkiye, no. 33160/04, 7 Haziran 2016

Saint-Paul Luxembourg S.A. /Lüksemburg, no. 26419/10, 18 Nisan 2013

Salman /Türkiye [BD], no. 21986/93, ECHR 2000-VII

Salontaji-Drobnjak /Sırbistan, no. 36500/05, 13 Ekim 2009

Salvetti /İtalya (kar.), no. 42197/98, 9 Temmuz 2002

Sandra Janković /Hırvatistan, no. 38478/05, 5 Mart 2009

Santos Nunes /Portekiz, no. 61173/08, 22 Mayıs 2012

Sargsyan /Azerbaycan [BD], no. 40167/06, ECHR 2015

Sarumi /Birleşik Krallık (kar.), no. 43279/98, 26 Ocak 1999

Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy /Finlandiya [BD], no. 931/13, ECHR 2017 (alıntılar)

Saviny /Ukrayna, no. 39948/06, 18 Aralık 2008

Sayoud /Fransa, no. 70456/01, 26 Temmuz 2007

Schalk ve Kopf /Avusturya, no. 30141/04, ECHR 2010

Schönenberger ve Durmaz /İsviçre, 20 Haziran 1988, Series A no. 137

Sciaccia /İtalya, no. 50774/99, ECHR 2005-I

Schlumpf /İsviçre, no. 29002/06, 8 Ocak 2009

Scozzari ve Giunta /İtalya [BD], no. 39221/98 ve 41963/98, ECHR 2000-VIII

Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri /İsveç, no. 62332/00, ECHR 2006-VII

Selçuk ve Asker /Türkiye, 24 Nisan 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-II*

Sen /Hollanda, no. 31465/96, 21 Aralık 2001

Sentges /Hollanda (kar.), no. 27677/02, 8 Temmuz 2003

Serce /Romanya, no. 35049/08, 30 Haziran 2015.

Şerife Yiğit /Türkiye [BD], no. 3976/05, 2 Kasım 2010

Sérvulo & Associados Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri /Portekiz, no. 27013/10, 3 Eylül 2015

Sevastyanov /Rusya, no. 37024/02, 22 Nisan 2010

Shavdarov /Bulgaristan, no. 3465/03, 21 Aralık 2010

Shchebetov /Rusya, no. 21731/02, 10 Nisan 2012

Sheffield ve Horsham /Birleşik Krallık, 30 Temmuz 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1998-V*

Shelley /Birleşik Krallık (kar.), no. 23800/06, 4 Ocak 2008

Shebashov /Letonya (kar.), no. 50065/99, 9 Kasım 2000

Sher ve Diğerleri /Birleşik Krallık, no. 5201/11, 20 Ekim 2015

Shimovolos /Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011

Shofman /Rusya, no. 74826/01, 24 Kasım 2005

Shopov /Bulgaristan, no. 11373/04, 2 Eylül 2010

Shtukaturov /Rusya, no. 44009/05, ECHR 2008

Sidabras ve Džiautas /Litvanya, no. 55480/00 ve 59330/00, ECHR 2004-VIII

Silver ve Diğerleri /Birleşik Krallık, 25 Mart 1983, Series A no. 61

Siskina ve Siskins /Letonya (kar.), no. 59727/00, 8 Kasım 2001

Slivenko /Letonya [BD], no. 48321/99, ECHR 2003-X

Slivenko ve Diğerleri /Letonya (kar.) [BD], no. 48321/99, ECHR 2002-II (alıntılar)

Smirnov /Rusya, no. 71362/01, 7 Haziran 2007

Smirnova /Rusya, no. 46133/99 ve 48183/99, ECHR 2003-IX (alıntılar)

Smith ve Grady /Birleşik Krallık, no. 33985/96 ve 33986/96, ECHR 1999-VI

Soares de Melo /Portekiz, no. 72850/14, 16 Şubat 2016

Société Canal Plus ve Diğerleri /Fransa, no. 29408/08, 21 Aralık 2010

Société Colas Est ve Diğerleri /Fransa, no. 37971/97, 16 Nisan 2002

Sodan /Türkiye, no. 18650/05, 2 Şubat 2016

Söderman /İsveç [BD], no. 5786/08, ECHR 2013

Solomon /Hollanda (kar.), no. 44328/98, 5 Eylül 2000

Solska ve Rybicka /Polonya, no. 30491/17 ve 31083/17, 20 Eylül 2018

Sommerfeld /Almanya [BD], no. 31871/96, ECHR 2003-VIII (alıntılar)

Sõro /Estonya, no. 22588/08, 3 Eylül 2015

Sousa Goucha /Portekiz, no. 70434/12, 22 Mart 2016

Spyra ve Kranczkowski /Polonya, no. 19764/07, 25 Eylül 2012

S.S. /Slovenya, no. 40938/16, 30 Ekim 2018

Steeg /Almanya (kar.), no. 9676/05 ve 2 başvuru daha, 3 Haziran 2008

Stenegry ve Adam /Fransa (kar.), no. 40987/05, 22 Mayıs 2007

Stjerna /Finlandiya, 25 Kasım 1994, Series A no. 299-B

Storck /Almanya, no. 61603/00, ECHR 2005-V

Strömblad /İsveç, no. 3684/07, 5 Nisan 2012

Strumia /İtalya, no. 53377/13, 23 Haziran 2016

Strunjak ve Diğerleri /Hrvatistan (kar.), no. 46934/99, ECHR 2000-X

Stübing /Almanya, no. 43547/08, 12 Nisan 2012
Surikov /Ukrayna, no. 42788/06, 26 Ocak 2017
Surugiu /Romanya, no. 48995/99, 20 Nisan 2004
Süß /Almanya, no. 40324/98, 10 Kasım 2005
S./İtalya, no. 55216/08, 11 Ekim 2018
Szabó ve Vissy /Macaristan, no. 37138/14, 12 Ocak 2016
Szafański /Polonya, no. 17249/12, 15 Aralık 2015
Szula /Birleşik Krallık (kar.), no. 18727/06, 4 Ocak 2007
Szuluk /Birleşik Krallık, no. 36936/05, ECHR 2009

—T—

T.P. ve K.M. /Birleşik Krallık [BD], no. 28945/95, ECHR 2001-V (alıntılar)
T.S. ve J.J. /Norveç (kar.), no. 15633/15, 11 Ekim 2016
Taddeucci ve McCall /İtalya, no. 51362/09, 30 Haziran 2016
Tamiz /Birleşik Krallık (kar.), no. 3877/14, 19 Eylül 2017
Tamosius /Birleşik Krallık (kar.), no. 62002/00, ECHR 2002-VIII
Tanda-Muzinga /Fransa, no. 2260/10, 10 Temmuz 2014
Tapia Gasca ve D. /İspanya, no. 20272/06, 22 Aralık 2009
Taşkın ve Diğerleri /Türkiye, no. 46117/99, ECHR 2004-X
Tatar /Romanya, no. 67021/01, 27 Ocak 2009
Taylor-Sabori /Birleşik Krallık, no. 47114/99, 22 Ekim 2002
Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B./ve Diğerleri /Hollanda, no. 39315/06, 22 Kasım 2012
Ternovszky /Macaristan, no. 67545/09, 14 Aralık 2010
Tığ /Türkiye (kar.), no. 8165/03, 24 Mayıs 2005
Tlapak ve Diğerleri /Almanya, no. 11308/16 ve 11344/16, 22 Mart 2018
Toma /Romanya, no. 42716/02, 24 Şubat 2009
Topčić-Rosenberg /Hrvatistan, no. 19391/11, 14 Kasım 2013
Touroude /Fransa (kar.), no. 35502/97, 3 Ekim 2000
Tsonyo Tsonev /Bulgaristan, no. 33726/03, 1 Ekim 2009
Tsvetelin Petkov /Bulgaristan, no. 2641/06, 15 Temmuz 2014
Turek /Slovakya, no. 57986/00, ECHR 2006-II (alıntılar)
Tysiác /Polonya, no. 5410/03, ECHR 2007-I

—U—

Udeh /İsviçre, no. 12020/09, 16 Nisan 2013
Udovičić /Hrvatistan, no. 27310/09, 24 Nisan 2014
Uj /Macaristan, no. 23954/10, 19 Temmuz 2011
Ünal Tekeli /Türkiye, no. 29865/96, ECHR 2004-X (alıntılar)
Üner /Hollanda [BD], no. 46410/99, ECHR 2006-XII
Ustyantsev /Ukrayna, no. 3299/05, 12 Ocak 2012
Uzun /Almanya, no. 35623/05, ECHR 2010 (alıntılar)

—V—

V.C. /Slovakya, no. 18968/07, ECHR 2011 (alıntılar)
V.D. ve Diğerleri /Rusya*, no. 72931/10, 9 Nisan 2019

V.P. /Rusya, no. 61362/12, 23 Ekim 2014
Valašinas /Litvanya, no. 44558/98, ECHR 2001-VIII
Vallianatos ve Diğerleri /Yunanistan [BD], no. 29381/09 ve 32684/09, ECHR 2013 (alıntılar)
Valenzuela Contreras /İspanya, 30 Temmuz 1998, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları* 1998-V
Van der Heijden /Hollanda [BD], no. 42857/05, 3 Nisan 2012
Van der Velden /Hollanda (kar.), no. 29514/05, ECHR 2006-XV
Van der Ven /Hollanda, no. 50901/99, ECHR 2003-II
Van Kuck /Almanya, no. 35968/97, 12 Haziran 2003
Van Rossem /Belçika, no. 41872/98, 9 Aralık 2004
Van Vondel /Hollanda, no. 38258/03, 25 Ekim 2007
Varga /Romanya, no. 73957/01, 1 Nisan 2008
Vasileva /Bulgaristan, no. 23796/10, 17 Mart 2016
Vasiliy Ivashchenko /Ukrayna, no. 760/03, 26 Temmuz 2012
Vasylichuk /Ukrayna, no. 24402/07, 13 Haziran 2013
Versini-Campinchi ve Crasnianski /Fransa, no. 49176/11, 16 Haziran 2016
Vicent Del Campo /İspanya, no. 25527/13, 6 Kasım 2018
Vidish /Rusya, no. 53120/08, 15 Mart 2016
Vilnes ve Diğerleri /Norveç, no. 52806/09 ve 22703/10, 5 Aralık 2013
Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services /Fransa, no. 63629/10 ve 60567/10, 2 Nisan 2015
Vintman /Ukrayna, no. 28403/05, 23 Ekim 2014
Vlasov /Rusya, no. 78146/01, 12 Haziran 2008
Von Hannover /Almanya (no. 2) [BD], no. 40660/08 ve 60641/08, ECHR 2012
Vorozhba /Rusya, no. 57960/11, 16 Ekim 2014
Vrzić /Hırvatistan, no. 43777/13, 12 Temmuz 2016
Vukota-Bojić /İsviçre, no. 61838/10, 18 Ekim 2016

—W—

W. /Hollanda (kar.), no. 20689/08, 20 Ocak 2009
W. /Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, Series A no. 121
Wagner ve J.M.W.L. /Lüksemburg, no. 76240/01, 28 Haziran 2007
Wainwright /Birleşik Krallık, no. 12350/04, ECHR 2006-X
Wakefield /Birleşik Krallık, no. 15817/89, 1 Ekim 1990 tarihli Komisyon kararı, DR 66
Walkuska /Polonya (kar.), no. 6817/09, 29 Nisan 2008
Wallová ve Walla /Çek Cumhuriyeti, no. 23848/04, 26 Ekim 2006
Ward /Birleşik Krallık (kar.), no. 31888/03, 9 Kasım 2004
Weber ve Saravia /Almanya (kar.), no. 54934/00, ECHR 2006-XI
Welsh ve Silva Canha /Portekiz, no. 16812/11, 17 Eylül 2013
Wetjen ve Diğerleri /Almanya, no. 68125/14 ve 72204/14, 22 Mart 2018
Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH /Avusturya, no. 74336/01, 16 Ekim 2007
William Faulkner /Birleşik Krallık, no. 37471/97, 4 Haziran 2002
Winterstein ve Diğerleri /Fransa, no. 27013/07, 17 Ekim 2013
Wisse /Fransa, no. 71611/01, 20 Aralık 2005
Wolland /Norveç, no. 39731/12, 17 Mayıs 2018
Wunderlich /Almanya*, no. 18925/15, 10 Ocak 2019

—X—

X ve Diğerleri /Avusturya [BD], no. 19010/07, ECHR 2013
X ve Y /Belçika, no. 8962/80, 13 Mayıs 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 28
X ve Y /Hollanda, 26 Mart 1985, Series A no. 91
X /Avusturya, no. 8278/78, 13 Aralık 1979 tarihli Komisyon kararı, DR 154
X /Letonya [BD], no. 27853/09, ECHR 2013
X /Birleşik Krallık, no. 7308/75, 12 Ekim 1978 tarihli Komisyon kararı, DR 16
X, Y ve Z /Birleşik Krallık, 22 Nisan 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-II*
X. /Finlandiya, no. 34806/04, 3 Temmuz 2012
X. /Fransa, no. 9993/82, 5 Ekim 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 31
X. /İzlanda, no. 6825/74, 18 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
X /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 29683/16, 17 Ocak 2019
Xavier Da Silveira /Fransa, no. 43757/05, 21 Ocak 2010

—Y—

Y.C. /Birleşik Krallık, no. 4547/10, 13 Mart 2012
Y.F. /Türkiye, no. 24209/94, ECHR 2003-IX
Y. /Slovenya, no. 41107/10, ECHR 2015 (alıntılar)
Y. /Türkiye (kar.), no. 648/10, 17 Şubat 2015
Y.Y. /Türkiye, no. 14793/08, ECHR 2015 (alıntılar)
Yefimenko /Rusya, no. 152/04, 12 Şubat 2013
Yıldırım /Avusturya (kar.), no. 34308/96, 19 Ekim 1999
Yonchev /Bulgaristan, no. 12504/09, 7 Aralık 2017
Yordanova ve Diğerleri /Bulgaristan, no. 25446/06, 24 Nisan 2012

—Z—

Z /Finlandiya, 25 Şubat 1997, *Esasa İlişkin Kararlar ve Kabul Edilebilirlik Kararları Raporları 1997-I*
Z ve Diğerleri /Birleşik Krallık [BD], no. 29392/95, ECHR 2001-V
Z.H. ve R.H. /İsviçre, no. 60119/12, 8 Aralık 2015
Zaiet /Romanya, no. 44958/05, 24 Mart 2015
Zammit Maempel /Malta, no. 24202/10, 22 Kasım 2011
Zehentner /Avusturya, no. 20082/02, 16 Temmuz 2009
Zehnalova ve Zehnal /Çek Cumhuriyeti (kar.), no. 38621/97, 14 Mayıs 2002
Zhou /İtalya, no. 33773/11, 21 Ocak 2014
Znamenskaya /Rusya, no. 77785/01, 2 Haziran 2005
Zorica Jovanović /Sırbistan, no. 21794/08, ECHR 2013
Zubaľ /Slovakya, no. 44065/06, 9 Kasım 2010